JOSHUA FOER
MEMORIA INTELIGENTĂ
ARTA ȘI ȘTIINȚA DE A-ȚI AMINTI TOTUL
cpt

JOSHUA FOER
MEMORIA INTELIGENTĂ
ARTA ȘI ȘTIINȚA DE A-ȚI AMINTI TOTUL
cpt

JOSHUA FOER

MEMORIA INTELIGENTĂ

ARTA ȘI ȘTIINȚA DE A-ȚI AMINTI TOTUL

cpt

CAPITOLUL 1

Nu-i uşor să-l găseşti pe cel mai inteligent om

CAPITOLUL 2

Omul care îşi amintea prea multe

CAPITOLUL 3

Expertul experţilor

CAPITOLUL 4

Cel mai uituc om din lume

CAPITOLUL 5

Palatul memoriei

CAPITOLUL 6

Cum să memorezi o poezie

CAPITOLUL 7

Sfârşitul aducerii aminte

CAPITOLUL 8

Plafonul OK

CAPITOLUL 9

Zecimea talentată

CAPITOLUL 10

Micul Rain Man din noi toŢi

CAPITOLUL 11

Campionatul de Memorare al Statelor Unite

Epilog

Mulţumiri

Note

Bibliografie

Carte Pentru Toți

Joshua Foer este jurnalist freelancer şi locuieşte în New Haven, Connecticut, fiind interesat în primul rând de ştiinţele naturale. A fost câştigător al Campionatului de Memorare al Statelor Unite în 2006, experienţă pe care o descrie în cartea Memoria inteligentă. A fost participant la conferinţa TED din februarie 2012.

JOSHUA FOER

MEMORIA INTELIGENTĂ

ARTA ȘI ȘTIINȚA DE A-ȚI AMINTI TOTUL

Traducere din limba engleză

LUCIAN POPA

LITERA
București
2020

Moonwalking with Einstein: The Art and Science of Remembering Everything

Joshua Foer

Copyright © 2011 Joshua Foer

Toate drepturile rezervate inclusiv cel de reproducere în întregime sau parţial în orice formă.

carte Pentru Toţi este parte a Grupului Editorial Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

www.litera.ro

Memoria inteligentă. Arta şi ştiinţa de a-ţi aminti totul

Joshua Foer

Copyright © 2020 Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:Lucian Popa

Editor: Vidraşcu şi fiii

Redactor: Florenţa Simion

Corector: Olimpia Băloi

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare şi prepress: Mihai Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

FOER, JOSHUA

Memoria inteligentă: arta şi ştiinţa de a-ţi aminti totul / Joshua Foer; trad.: Lucian Popa. – Bucureşti: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-6299-6

ISBN EPUB 978-606-33-6363-4

I. Popa, Lucian (trad.)

159.953

Pentru Dinah: Totul

Nu mai erau alţi supravieţuitori.

Familiile care ajunseseră la locul catastrofei, acolo unde, în secolul al V-lea î.Hr., se prăbuşise plafonul unei săli de banchet, scotoceau cu mâini neîndemânatice printre resturi, căutând obiecte ale celor dragi – inele, sandale, orice lucru care să le permită să-i identifice, pentru a-i înmormânta după cuviinţă.

Cu câteva minute mai devreme, poetul grec Simonide din Ceos se ridicase pentru a declama o odă în onoarea lui Scopas, un nobil din Thessalia. În timp ce Simonide se aşeza, un mesager l-a bătut pe umăr. Doi tineri călăreţi îl aşteptau afară, având pentru el veşti ce nu mai puteau aştepta. Poetul s-a ridicat iar şi a ieşit pe uşă. Chiar în clipa în care a trecut pragul, acoperişul sălii de banchet s-a prăbuşit într-un nor asurzitor de marmură spartă şi de praf.

Iar acum, înaintea ochilor lui se întindea un morman înfricoşător de moloz şi de leşuri. Locul, care cu doar câteva momente înainte răsunase de râsete zgomotoase, era acum tăcut şi plin de fum. Salvatorii începuseră să sape disperaţi prin clădirea prăbuşită. Cadavrele pe care le scoteau dintre ruine erau atât de mutilate, încât nu mai puteau fi recunoscute. Nimeni nu ştia cu siguranţă nici măcar cine se aflase înăuntru. Astfel, o tragedie urma alteia.

Apoi s-a întâmplat ceva remarcabil, ceva ce avea să schimbe pentru totdeauna modul în care oamenii îşi vor gândi memoria. Simonide şi-a închis porţile simţurilor, ca să nu mai vadă haosul din jur, şi a dat timpul înapoi, în mintea sa. Grămezile de marmură au redevenit stâlpi şi fragmentele de friză distruse s-au reaşezat la locul lor de deasupra. Cioburile de ceramică răspândite peste tot au redevenit vase. Aşchiile de lemn ce ieşeau dintre ruine s-au transformat iar într-o masă. Simonide i-a întrezărit pe toţi participanţii la banchet stând la locurile lor, îndreptându-se neştiutori spre catastrofa iminentă. L-a văzut pe Scopas râzând în capul mesei, a zărit un confrate poet care stătea vizavi de el ştergându-şi farfuria cu un coltuc de pâine, apoi un nobil ce zâmbea cu trufie. S-a întors spre fereastră şi i-a văzut pe mesageri apropiindu-se în grabă, ca şi cum ar fi avut de transmis veşti importante.

Simonide a deschis ochii. Le-a luat de mână pe rudele disperate şi, trecând cu atenţie peste dărâmături, le-a dus, una câte una, la locurile acoperite de moloz în care stătuseră cei dragi.

În acel moment, conform legendei, s-a născut arta memorării.

CAPITOLUL 1

Nu-i ușor să-l găsești pe cel mai inteligent om

Dom DeLuise, celebrul actor supraponderal (și cinci de treflă), a fost implicat, în imaginația mea, în următoarele acțiuni indecente: a scuipat o flegmă consistentă (nouă de treflă) în chica albă și deasă a lui Albert Einstein (trei de caro) și i-a aplicat o lovitură devastatoare de karate (cinci de pică) în vintre papei Benedict al XVI-lea (șase de caro). Michael Jackson (rege de cupă) s-a dedat unui comportament bizar chiar și pentru el. El a defecat (doi de treflă) pe un burger cu somon (rege de treflă) și și-a captat emisiile flatulente (damă de treflă) într-un balon (șase de pică). Rhea Perlman, mignona chelneriță din longevivul sitcom Cheers (și damă de pică), a fost prinsă dănțuind cu celebrul baschetbalist sudanez, înalt de 2,31 metri, Manute Bol (șapte de treflă), într-o foarte explicită (și, în acest caz, improbabilă din punct de vedere anatomic) hotărâre din două cifre a Congresului (trei de treflă).

Acest tablou bătător la ochi, pe care nu-l încredințez cu mândrie paginii tipărite, are de parcurs un drum lung pentru a explica în ce loc aproape neverosimil mă aflu în acest moment. În stânga mea îl am pe Ram Kolli, un consultant de afaceri bărbos în vârstă de 25 de ani, din Richmond, Virginia, care este campionul de memorare en titre al Statelor Unite. În dreapta mea se găsește obiectivul unei camere de televiziune a unei rețele naționale prin cablu (chiar dacă nu se bucură de o audiență foarte mare). Grupați în spatele meu, unde eu nu-i pot vedea și ei nu mă pot deranja, sunt aproximativ o sută de spectatori și doi comentatori TV al căror rol este să ofere analize detaliate ale evenimentelor. Unul dintre ei este un crainic de box uscățiv, veteranul Kenny Rice, a cărui voce gravă și adormitoare nu poate ascunde faptul că pare derutat de această sindrofie a tocilarilor. Celălalt este un Pelé al sportului memoriei din SUA, un inginer chimist bărbos, în vârstă de 43 de ani, de patru ori campion național, din Fayetteville, Carolina de Nord, pe nume Scott Hagwood. Într-un colț al camerei se află obiectul afecțiunii mele: un trofeu kitsch pe două niveluri, constând dintr-o mână de argint, cu unghii date cu lac de aur, care flutură o chintă regală, și, într-un elan de patriotism, trei vulturi-pleșuvi veghind dedesubt. E mai înalt decât nepoata mea de doi ani (și mai ușor decât cele mai multe dintre animăluțele ei de pluș).

Publicul a fost rugat să nu facă fotografii cu blițul și să mențină o tăcere

mormântală. Oricum, nu există posibilitatea ca Ram sau eu să-i putem auzi. Ambii avem dopuri în urechi. În plus, eu m-am înarmat cu o pereche de căşti de protecţie folosite în industria grea, care arată ca şi cum ar fi aparţinut unui marinar de pe puntea unui portavion (deoarece, în atmosfera încinsă a unui concurs de memorie, orice este bun pentru a te proteja de sunetele din jur). Ţin ochii închişi. Pe o masă, dinaintea mea, aşezate cu faţa în jos, se află două pachete de cărţi de joc amestecate. Dintr-o clipă în alta, arbitrul-şef va porni un cronometru, iar eu voi avea la dispoziţie cinci minute pentru a memora ordinea cărţilor din ambele pachete.

Neverosimila poveste a modului în care am ajuns în finala Campionatului de Memorare al Statelor Unite, ţintuit locului şi transpirând prin toţi porii, a început cu un an în urmă, pe o autostradă înzăpezită din centrul statului Pennsylvania. Venisem din Washington DC până în localitatea Lehigh Valley din Pennsylvania ca să-i iau un interviu, pentru revista Discover, unui fizician de la Universitatea Kutztown, care inventase un dispozitiv tip cameră vidată ce trebuia să producă floricelele de porumb cele mai mari din lume. Traseul pe care l-am ales m-a purtat prin York, Pennsylvania, unde se află atât Muzeul Halterelor, cât şi Galeria celebrităţilor sportului respectiv. M-am gândit că n-ar trebui să ratez cu nici un chip vizita asta, mai ales că aveam şi o oră liberă la dispoziţie.

Din păcate, Galeria celebrităţilor nu era decât o colecţie searbădă de fotografii vechi şi suvenire, expuse la parterul clădirii în care tronau birourile celei mai mari corporaţii, la nivel naţional, producătoare de haltere. Din perspectivă muzeală a fost un eşec total. Dar acolo am văzut pentru prima oară o fotografie alb-negru a lui Joe „Cel mai tare atom“ Greenstein, o huidumă înaltă de numai 1,6 metri, un evreu american forţos care şi-a câştigat porecla în anii 1920 prin isprăvi precum secţionarea prin muşcare a monedelor de 25 de cenţi şi întinderea pe un pat de fachir făcut din cuie, în timp ce o orchestră Dixieland alcătuită din paisprezece persoane cânta pe pieptul său. La un moment dat, el a schimbat toate cele patru cauciucuri ale unei maşini fără să se folosească de vreo unealtă. Legenda de lângă fotografie îl prezenta pe Greenstein drept „cel mai puternic om din lume“.

Holbându-mă la fotografia cu pricina, m-am gândit că ar fi destul de interesant dacă, vreodată, cea mai puternică persoană din lume s-ar întâlni cu cea mai inteligentă persoană din lume. „Cel mai tare atom“ şi Einstein, strâns îmbrăţişaţi: o juxtapunere incredibilă de muşchi şi minte. O fotografie de bun gust, pe care să mi-o atârn măcar deasupra biroului. M-am întrebat dacă ar exista vreo şansă ca

o astfel de fotografie să fie făcută vreodată. Când am ajuns acasă, am navigat puțin pe Google. Cea mai puternică persoană din lume a fost relativ ușor de găsit. Numele său: Mariusz Pudzianowski. A trăit în Biała Rawska, Polonia, și putea urni din loc 420 de kilograme (cam de treizeci de ori greutatea nepoatei mele).

În schimb, nu mi-a fost la fel de ușor să găsesc persoana cea mai inteligentă din lume. Am căutat după diverse formule: „cel mai ridicat coeficient de inteligență“, „campionul inteligenței“, „cel mai inteligent om din lume“. Am aflat că exista cineva, în New York, cu un IQ de 228, și că un jucător de șah, în Ungaria a jucat la un moment dat cincizeci și două de partide simultan, legat la ochi. O femeie din India putea calcula în minte radicalul de ordinul douăzeci și trei al unui număr din două sute de cifre în cincizeci de secunde, iar altcineva era capabil să rezolve un cub Rubik cvadrimensional, deși habar n-aveam ce mai însemna și asta. Și, desigur, existau o sumedenie de candidați mai mult decât evidenți, din categoria reprezentată de Stephen Hawking. Toată lumea știe că mușchii sunt mai lesne de măsurat decât creierele.

În timp ce navigam pe Google, am descoperit un candidat straniu, care era, dacă nu cel mai inteligent om din lume, cel puțin un fel de geniu trăsnit. Numele lui era Ben Pridmore și putea memora ordinea exactă a 1 528 de cifre luate la întâmplare într-o oră și – pentru a-i impresiona pe aceia dintre noi care au înclinații mai umaniste – orice poem care îi era pus la dispoziție. Deținea și titlul de campion mondial la memorare.

În următoarele câteva zile, m-am tot gândit la Ben Pridmore. Memoria mea era mediocră, în cele mai bune momente ale sale. Printre lucrurile pe care le uitam în mod regulat se numărau: unde am pus cheile de la mașină (sau chiar unde mi-am lăsat mașina, la drept vorbind); mâncarea în cuptor; câte un semn de punctuație sau o literă când scriam; ziua de naștere a prietenei mele, aniversarea noastră, Ziua Îndrăgostiților, să eliberez intrarea în beciul părinților mei (aoleu!); numerele de telefon ale prietenilor; de ce tocmai deschisesem frigiderul; să-mi încarc telefonul mobil; numele șefului de stat major al președintelui Bush; ordinea refugiilor de pe autostrada New Jersey; în ce an au câștigat pentru ultima oară cei de la Washington Redskins* Cupa Super Bowl**; să las jos colacul de la scaunul de toaletă.

În schimb, Ben Pridmore putea memora ordinea cărților de joc dintr-un pachet amestecat în 32 de secunde. În cinci minute era în stare să memoreze evenimente

care avuseseră loc în 96 de date istorice diferite. Omul știa 50 000 de zecimale ale numărului Pi. Cum să nu-l fi invidiat? Am citit odată că o persoană obișnuită irosește cam patruzeci de zile pe an pentru a compensa lucrurile pe care le-a uitat. Lăsând la o parte pentru un moment faptul că a fost un timp șomer, cât de mare ar fi putut să fie eficiența de care să dea dovadă Ben Pridmore?

Pe zi ce trece, par să apară tot mai multe lucruri de ținut minte: mai multe nume, mai multe parole, mai multe întâlniri. Cu o memorie precum cea a lui Ben Pridmore, mi-am imaginat, viața ar fi calitativ diferită, ar fi mai bună. Cultura în care trăim ne copleșește constant cu informații noi, însă creierul nostru reține atât de puține. Cele mai multe lucruri pur și simplu ne intră pe o ureche și ne ies pe cealaltă. În cazul în care scopul lecturii ar fi doar acela de a înmagazina cunoștințele, probabil că m-aș implica într-una dintre cele mai ineficiente activități din lume. Pot sta șase ore cufundat în lectura unei cărți, ca să mă aleg ulterior numai cu o vagă noțiune a celor citite. Toate faptele și anecdotele, chiar și lucrurile suficient de interesante pentru a merita subliniate, au obiceiul de a-mi produce o impresie pe termen scurt, pentru ca mai apoi să dispară nu se știe unde. În biblioteca mea există cărți despre care nici măcar nu-mi mai pot aminti dacă le-am citit sau nu.

Ce-ar însemna dacă aș avea la îndemână toate cunoștințele acestea, pe care le-am pierdut undeva pe drum? Nu m-am putut abține să mă gândesc că asta m-ar face mai convingător, mai încrezător și, într-un sens mai fundamental, mai înțelept. Cu siguranță că aș fi un ziarist mai bun, un prieten mai bun, un partener de cuplu mai bun. Dar, mai mult decât atât, m-am gândit că, dacă aș avea o memorie precum aceea a lui Ben Pridmore, aș deveni o persoană mai atentă, poate chiar mai înțeleaptă. În măsura în care experiența este suma amintirilor noastre, iar înțelepciunea suma experiențelor, dacă aș avea o memorie mai bună ar însemna că aș putea să știu mai multe, nu doar despre lume, ci și despre mine însumi. Desigur, îngroparea în uitare a anumitor amintiri, care ne sunt total neplăcute, constituie un act sănătos și totodată necesar. Dacă nu aș uita atât de multe dintre lucrurile prostești pe care le-am făcut, probabil că aș fi un nevrotic insuportabil. Dar cât de multe idei valoroase au fost uitate și câte conexiuni au rămas în aer din pricina deficiențelor memoriei mele?

Nu-mi iese din minte o afirmație făcută de Ben Pridmore într-un interviu pe care l-a acordat unui ziar, afirmație care m-a făcut să meditez asupra modului cu adevărat diferit în care funcționează memoria lui și a mea. „Totul ține de tehnică și de înțelegerea modului în care funcționează memoria“, îi spusese el

reporterului. „La drept vorbind, oricine este capabil să o facă.“

La două săptămâni după vizita mea la Galeria celebrităţilor din lumea halterelor, ocupam un loc în mulţimea din fundalul unei săli de la etajul nouăsprezece al sediului companiei Con Edison de lângă Union Square, în Manhattan, ca observator în cadrul Campionatului de Memorare al Statelor Unite, ediția din 2005. Îmboldit de fascinația pe care o exercita asupra mea Ben Pridmore, mă aflam acolo pentru a scrie un scurt articol pentru revista Slate despre ceea ce îmi imaginasem eu că ar fi putut reprezenta un Super Bowl al savanților.

Însă imaginea care mi se înfățișa privirilor nu aducea mai deloc cu o înfruntare a titanilor: o grămadă de tipi (și câteva doamne), foarte pestriță, atât din punctul de vedere al vârstei, cât și al modului în care arătau și din perspectiva igienei corporale, cu toții stând aplecați asupra unor pagini cu numere alese la întâmplare și cu liste lungi de cuvinte. Cu toții se considerau niște „atleți ai minții“, AM pe scurt.

Au avut loc cinci runde. În prima dintre ele, concurenţii au trebuit să învețe pe de rost un poem inedit, de cincizeci de rânduri, intitulat „Eu ca tapiserie“. Apoi le-au fost puse la dispoziție nouăzeci și nouă de fotografii cu figuri de persoane, fiecăreia fiindu-i asociate un nume și un prenume, și au avut la dispoziție cincisprezece minute pentru a memora cât de multe erau în stare. După aceea au avut la dispoziție alte cincisprezece minute pentru a memora o listă de trei sute de cuvinte alese la întâmplare, cinci minute pentru a memora o pagină de o mie de cifre aleatorii (douăzeci și cinci de rânduri cu numere, patruzeci de numere pe un rând) și alte cinci minute pentru a reține ordinea cărților de joc dintr-un pachet amestecat. Printre concurenți se aflau doi dintre cei treizeci și șase de maeștri ai memoriei, rang obținut prin memorarea unei secvențe de o mie de cifre aleatorii în mai puțin de o oră a ordinii exacte a zece pachete de cărți de joc amestecate, în același interval de timp, și a ordinii cărților de joc amestecate dintr-un singur pachet, în mai puțin de două minute.

Deși aceste isprăvi ar putea părea mai degrabă niște trucuri bune pentru o petrecere de tocilari plictisitori – în esență inutile și poate chiar oarecum jalnice –, ceea ce am descoperit stând de vorbă cu unii dintre concurenți a fost ceva mult mai serios, o poveste care m-a făcut să-mi reconsider atât limitele propriei minți, cât și chintesența educației mele.

L-am întrebat pe Ed Cooke, un tânăr mare maestru din Anglia care venise la

runda din Statele Unite ca pentru un antrenament de primăvară, în vederea Campionatului Mondial care urma să aibă loc în vara respectivă (din moment ce nu era american, rezultatele sale nu puteau fi luate în considerare în concursul din Statele Unite), despre momentul în care și-a dat seama pentru prima oară că este un savant.

– Oh, dar eu nu sunt un savant, mi-a răspuns el, amuzat.

– Aveți o memorie fotografică? am continuat.

– Memoria fotografică este un mit detestabil a răspuns el, chicotind din nou. Nu există așa ceva. De fapt, memoria mea se situează la un nivel mediu. Toți cei de aici avem un asemenea gen de memorie.

Această afirmație nu se prea potrivea cu faptul că tocmai îl văzusem recitând 252 de numere luate la întâmplare, fără nici un efort, ca și cum și-ar fi spus propriul număr de telefon.

– Ceea ce trebuie să înțelegeți este că și memoriile obișnuite sunt remarcabil de puternice dacă sunt folosite în mod corespunzător, mi-a explicat.

Ed avea un chip ca cioplit în piatră și o coamă de păr șaten și cârlionțat care îi cădea până la umeri, putând fi considerat unul dintre concurenții care nu dădeau prea mulți bani pe felul în care arătau. Purta un costum cu o cravată slăbită la gât și, total deplasat, o pereche de șlapi împodobiți cu drapelul britanic. Avea 24 de ani, dar se mișca de parcă ar fi fost de trei ori mai bătrân. Se deplasa sprijinindu-se într-un baston – „un sprijin necesar“, după cum l-a numit, impus de o recidivă dureros de recentă a unei artrite cronice juvenile. Atât el, cât și toți ceilalți atleți ai minții au insistat, la fel ca Ben Pridmore în interviu, asupra faptului că oricine era în stare să facă același lucru ca și ei. A fost pur și simplu o chestiune de a învăța să „gândească în moduri mult mai memorabile“ folosind „extraordinar de simpla“ tehnică de memorare veche de 2 500 de ani cunoscută sub numele de „palatul memoriei“, al cărei inventator se presupune că a fost poetul grec Simonide din Ceos, atunci când a identificat persoanele dezgropate de sub ruinele sălii de banchet care se prăbușise după ce el tocmai ieșise din ea, amintindu-și locurile ocupate de fiecare participant la petrecere.

Tehnicile de tipul palatului memoriei – cunoscute, de asemenea, sub numele de metoda călătoriei sau metoda loci și, într-un sens mai amplu, sub sintagma latină ars memorativa sau „arta memorării“ – au fost rafinate și codificate într-un set

extins de reguli și manuale de instrucțiuni de către romani precum Cicero și Quintilian. Au înflorit apoi în Evul Mediu, ca o modalitate utilizată de credincioși pentru a memora totul, de la predici și rugăciuni până la întreaga gamă de pedepse care îi așteptau pe cei răi în iad. Este vorba de aceleași trucuri pe care senatorii romani le foloseau pentru a-și memora discursurile, pe care Temistocle, omul de stat atenian, se presupune că le-a folosit pentru a-și aminti numele a douăzeci de mii de atenieni și pe care cărturarii medievali le-au utilizat pentru a memora volume întregi.

Ed mi-a explicat că, de fapt, concurenții se considerau „participanți la un program de cercetare îndeplinit de amatori“, al cărui scop era să salveze o tradiție care dispăruse cu secole în urmă, cea a antrenării memoriei. Asta după ce, până la un moment dat, spunea Ed, memoria fusese totul. O memorie antrenată nu reprezenta doar un instrument la îndemână, ci și un aspect fundamental al oricărei minți de pe lume. Și chiar mai mult decât atât, antrenarea memoriei era considerată o modalitate de formare a caracterului, o cale de a dezvolta virtutea cardinală a prudenței și, prin extensie, etica. Numai prin memorare ideile puteau fi încorporate cu adevărat în psihicul cuiva, iar valorile lor absorbite. Tehnicile existau nu doar pentru a memora informații inutile, precum ordinea cărților de joc din pachete, ci și, de asemenea, pentru a grava în creier idei și texte fundamentale.

Dar apoi, în secolul al XV-lea, și-a făcut apariția Gutenberg, care a transformat cărțile în bunuri de larg consum, în mărfuri produse în masă, așa că n-a mai fost la fel de important să ținem minte ceea ce pagina tipărită putea să-și amintească pentru noi. Tehnicile de memorare, care constituiseră o componentă majoră a culturii clasice și medievale, au migrat pe tărâmurile ocultismului și ezoterismului – accesibile numai inițiaților – din perioada Renașterii și, în timpul Iluminismului, au fost retrogradate la nivelul unor distracții de carnaval de mâna a doua și al unor cărțulii jerpelite despre cum să te ajuți singur, fiind resuscitate abia în ultimele decenii ale secolului XX pentru această competiție bizară și unică totodată.

Liderul acestei renașteri în antrenarea memoriei este un profesor britanic uns cu toate alifiile, în vârstă de 67 de ani, așa-zisul guru Tony Buzan, care pretinde (aparent fără urmă de ironie) că are cel mai ridicat „coeficient de creativitate“ din lume. Când l-am întâlnit, în bufetul cu autoservire al clădirii Con Edison, purta un costum bleumarin cu cinci nasturi enormi, suflați cu aur, și o cămașă fără guler, cu un alt nasture mare la gât, care îi conferea aerul unui preot oriental.

Un ac în formă de neuron îi împodobea reverul. Pe cadranul ceasului său se afla reprodusă o secvență din tabloul lui Salvador Dali intitulat Persistența memoriei (porțiunea cu cadranul de ceas care se scurge). El și-a numit competitorii „războinici ai minții“.

Chipul lui Buzan – ridat și cu porțiuni de piele care se exfoliau – îl făcea să pară mai bătrân cu un deceniu decât cei 67 de ani pe care îi avea de fapt, dar restul înfățișării sale te ducea cu gândul la o persoană în vârstă de 30 de ani. Mi-a destăinuit că vâslea în fiecare dimineață între șase și zece kilometri pe fluviul Tamisa și că avea mare grijă să mănânce cât mai multe alimente „sănătoase pentru creier“, precum legume și pește. „Mănânci lucruri nesănătoase, ai un creier pe măsură. Mănânci sănătos, ai un creier sănătos“, a declarat el. Când a intrat, Buzan părea să alunece pe podea aidoma unui puc de hochei (rezultat, mi-a mărturisit ulterior, al celor 40 de ani de antrenament în tehnica Alexander). Când vorbea, gesticula cu o precizie sacadată și cizelată, care nu ar fi putut fi dobândită decât în fața unei oglinzi. Adesea, sublinia un punct-cheie desfăcându-și într-o mișcare explozivă degetele pe care le ținuse până atunci strânse în pumn.

Buzan a fondat Campionatul Mondial de Memorare în 1991 și de atunci a organizat campionate naționale în peste 12 țări, de la China și Africa de Sud la Mexic. Afirmă că a militat cu zel de misionar încă din anii 1970 pentru a obține introducerea acestor tehnici de memorare în școlile din întreaga lume. El o numește o „revoluție a educației globale, concentrată asupra învățării modului în care să înveți.“ A făcut și o avere considerabilă în urma acestui proces. (Conform rapoartelor din presă, Michael Jackson, cu puțin timp înainte de moartea sa, avea neachitată o factură în valoare de 343 000 de dolari pentru serviciile de stimulare mentală oferite de către Buzan.)

Buzan crede că școlile persevează în eroare, adoptând un sistem de predare greșit. Elevii sunt îndopați cu mari cantități de informație, fără a fi învățați însă și cum să le rețină. Memorarea a devenit o sentință nefastă, un mod lipsit de rațiune de a reține fapte doar suficient de mult timp pentru a promova examenul următor. Dar răul nu este reprezentat de memorare, susține el, ci de plictisitoarea tradiție a învățării pe de rost, despre care el crede că a corupt educația occidentală. „Ceea ce am făcut în ultimul secol a fost să definim incorect memoria, să o înțelegem incomplet, aplicând-o în mod necorespunzător, și să o condamnăm pentru că nu funcționează și nu este plăcută“, susține Buzan. Dacă memorarea mecanică este o modalitate de a grava impresii pe creierele noastre

prin forța brută a repetiției, atunci arta memorării constituie un mod mai elegant de a ne aminti prin intermediul tehnicii. Este mai rapid, mai puțin dureros și produce amintiri de lungă durată, mi-a destăinuit Buzan.

„Creierul este ca un mușchi“ a spus el, iar antrenarea memoriei este o formă de exercițiu mintal. Cu timpul, ca orice altă formă de exercițiu, acesta va face creierul mai funcțional, mai rapid și mai agil. Este o idee care datează de la începuturile antrenării memoriei. Oratorii romani afirmau că arta memorării – reținerea adecvată și ordonatoare a cunoașterii – este un instrument vital pentru apariția ideilor noi. Astăzi, „antrenamentul minții“ a urcat mult la bursa imaginației populare. Sălile de sport pentru creier și taberele de stimulare a memoriei sunt un moft care câștigă tot mai mulți adepți, iar softurile de antrenare a creierului reprezentau o industrie de 265 de milioane de dolari în 2008[1], fără îndoială în parte datorită studiului care arată că persoanele în vârstă care își mențin creierele active dezlegând cuvinte încrucișate și jucând șah pot stopa maladia Alzheimer și demența progresivă, dar mai ales din cauza intensei nesiguranțe a generației Baby Boom*** legată de riscurile instabilității mintale. Dar, dacă există dovezi științifice solide care susțin beneficiile asociate luptei cu demența prin menținerea unui creier activ, opiniile cele mai exagerate ale lui Buzan despre efectele colaterale ale „antrenării creierului“ ar trebui să inspire o doză măsurată (cel puțin) de scepticism. Cu toate acestea a fost greu să contrazic rezultatele. Tocmai văzusem un concurent în vârstă de 47 de ani recitând, în ordine, o listă de o sută de cuvinte aleatorii pe care le învățase cu doar câteva minute mai devreme.

Buzan dorea să mă convingă că memoria lui se îmbunătățise an după an, în pofida îmbătrânirii. „Oamenii presupun că declinul memoriei este inerent ființei umane, fiind natural, prin urmare“, a afirmat el. „Dar aceasta este o eroare logică, întrucât ceea ce este normal nu este neapărat și natural. Motivul declinului monitorizat în performanța memoriei umane este acela că facem, de fapt, antrenament antiolimpic. Ce facem cu creierul este echivalent cu a așeza pe cineva în trenul pentru Jocurile Olimpice, asigurându-ne că bea zece cutii de bere pe zi, fumează două pachete și jumătate de țigări, merge cu mașina la muncă, face exerciții fizice poate o dată pe lună, ceea ce poate fi dăunător, și își petrece restul timpului uitându-se la televizor. Și apoi ne întrebăm de ce persoana respectivă nu face mare ispravă la Jocurile Olimpice. Asta am făcut noi cu memoria.“

L-am bătut la cap pe Buzan despre cât de greu ar fi să înveți aceste tehnici. Cum

s-au antrenat concurenții? Cât de repede s-au îmbunătățit memoriile lor? Au folosit aceste tehnici în viața de zi cu zi? Dacă acestea au fost într-adevăr atât de simple și de eficiente cum susține el, cum de nu auzisem de ele înainte? De ce nu le utilizăm cu toții?

– Știi a replicat el, în loc să-mi pui toate aceste întrebări, ar trebui să încerci pur și simplu pentru tine.

– Ce ar avea de făcut, teoretic, cineva ca mine pentru a se antrena pentru Campionatul de Memorare al Statelor Unite? l-am întrebat.

– Dacă vrei să ajungi între primii trei la Campionatul Statelor Unite, ar fi o idee bună să-ți petreci antrenându-te o oră pe zi, șase zile pe săptămână. Dacă ai aloca atât de mult timp antrenamentului, te vei descurca foarte bine. Dacă vrei să participi la Campionatele mondiale, trebuie să te antrenezi trei–patru ore pe zi, în timpul ultimelor șase luni dinaintea campionatelor. Acolo se îngroașă gluma.

Ceva mai târziu, în acea dimineață, în timp ce concurenții încercau să memoreze poezia Eu ca tapiserie, Buzan m-a luat deoparte și mi-a pus mâna pe umăr.

– Ce zici de mica noastră pălăvrăgeală? Gândește-te la ce am vorbit. Că ai putea fi acolo sus, pe scenă, următorul campion la memorare al Statelor Unite.

În timpul unei pauze între memorarea poemului și proba numelor și a chipurilor, am ieșit să mă plimb pe lângă clădirea Con Ed, pentru a scăpa de umezeala din vestiar. Acolo am dat peste chica roșie și ciufulită amplasată pe trestia umblătoare care era mnemotehnistul englez Ed Cooke și peste camaradul său deșirat, marele maestru austriac Lukas Amsüss, amândoi rulându-și câte o țigară.

Ed își terminase studiile la Oxford în primăvara anului care trecuse, obținând un titlu academic de cel mai înalt nivel în psihologie și filosofie, și mi-a spus că se juca scriind simultan o carte intitulată Arta introspecției și fiind înscris la un doctorat în domeniul științelor cognitive la Universitatea din Paris, unde întreprindea o cercetare al cărei scop era de „a-i face pe oameni să se simtă ca și cum trupul lor s-ar fi micșorat la o zecime din dimensiunile normale“. De asemenea, lucra la inventarea unei noi culori – „nu doar o culoare nouă, ci un mod cu totul nou de a vedea culoarea“.

Lukas, un student la drept în cadrul Universității din Viena, care și-a făcut singur reclamă, prezentându-se ca fiind autorul unui scurt articol intitulat Cum să fii de

trei ori mai deştept decât IQ-ul tău, stătea sprijinit de zidul clădirii, încercând să se justifice faţă de Ed în legătură cu prestaţia jalnică pe care o avusese la proba cuvintelor alese la întâmplare: „Nu auzisem în viaţa mea de cuvintele «căscat», «ulcer» şi «culoar» în limba engleză“, se plângea el cu un accent austriac. „Cum să le pot memora?“

La acea vreme, Ed şi Lukas erau pe locul al unsprezecelea, respectiv al nouălea în clasamentul celor mai buni memoratori din lume, singurii mari maeştri prezenţi în concurs şi unicii competitori care se prezentaseră la cravată şi costum. Erau dornici să mă facă părtaşi (pe mine sau pe oricine altcineva) la planul lor de a scoate bani de pe urma celebrităţii lor mnemotehnice prin construirea unei „săli de sport pentru memorie“, denumită Oxford Mind Academy. Ideea lor era că abonaţii – cei mai mulţi dintre ei, oameni cu funcţii înalte din lumea afacerilor, sperau ei – ar fi plătit pentru a avea antrenori personali pentru exersarea minţii. Din momentul în care oamenii ar fi aflat de beneficiile antrenării memoriei, îşi imaginau că banii ar fi început să cadă din cer. „În cele din urmă“, mi-a spus Ed, „noi încercăm să reabilităm educaţia occidentală.“

„Pe care o considerăm degenerată“, a adăugat Lukas.

Ed mi-a explicat că el privea faptul că participă la concursuri de memorie ca o parte din încercarea sa de a dezlega secretele memoriei umane. „M-am gândit că există două moduri de a ne imagina cum funcţionează creierul“, spunea el. „Primul este modul pe care îl adoptă psihologia empirică, ce priveşte din exterior şi execută o sumedenie de măsurători pe serii de persoane diferite. Cealaltă cale este aceea care derivă logic din faptul că performanţa optimă a unui sistem poate să-ţi ofere nişte informaţii despre modul în care este conceput şi în care funcţionează acesta. Probabil că modul cel mai bun de a înţelege memoria umană este să încerci din răsputeri să o îmbunătăţeşti – în mod ideal cu o mulţime de oameni sclipitori, în condiţii riguroase, pentru a obţine reacţii obiective. Cam asta reprezintă turneele competiţiilor de memorare.“

Concursul s-a derulat cu tot entuziasmul specific, să zicem, unui test de admitere la facultate. Concurenţii s-au aşezat în linişte la mese, s-au uitat la colile de hârtie pe care au mâzgălit apoi răspunsurile, după care le-au înmânat examinatorilor. După fiecare rundă, scorurile erau calculate rapid şi afişate pe un ecran amplasat în partea din faţă a camerei. Dar, spre imensa dezamăgire a unui ziarist care încerca să scrie despre un campionat naţional de memorare, aspectul

„sportiv“ nu a avut nimic din participarea publică specifică unui meci de baschet, nefiind nici măcar aproape la fel de captivant ca un concurs școlăresc de ortografiere. Uneori era greu de spus dacă cei aflați în concurs erau adânciți în gânduri sau în somn. Este posibil să fi fost o mulțime de tâmple masate dramatic, de bătăi nervoase din picioare și, uneori, de priviri goale, specifice înfrângerii, dar drama se petrecea mai cu seamă în capetele concurenților, o zonă inaccesibilă pentru spectatori.

Un gând tulburător mi s-a strecurat în partea frontală a creierului în timp ce stăteam în spatele sălii de la Con Edison, uitându-mă la aceste ființe, despre care se presupunea că sunt normale, lansate în niște acrobații mentale aproape de nepătruns: nu aveam nici cea mai mică idee despre modul în care funcționa propria mea memorie. Chiar exista un astfel de loc, precum partea frontală a creierului meu? Am fost înghițit de un val lent de întrebări – lucruri despre care nu m-aș fi sinchisit niciodată să-mi pun întrebări, dar care deveniseră deodată incredibil de presante. Ce este de fapt memoria? Cum ia naștere o amintire? Cum este ea stocată? Îmi petrecusem primele două decenii și jumătate din viață cu o memorie care funcționase fără cusur, astfel încât nu avusesem nicicând vreun motiv să mă opresc și să mă întreb despre modul său de funcționare. Și totuși, acum, când mă oprisem să mă gândesc la asta, mi-am dat seama că, de fapt, nu funcționase în totalitate atât de perfect. Eșuase complet în anumite zone, în timp ce în altele își făcuse treaba mult prea bine. Și totuși, dăduse dovadă de foarte multe capricii inexplicabile. Într-o dimineață, creierul meu fusese luat ostatic de o melodie insuportabilă interpretată de Britney Spears, forțându-mă să-mi petrec cea mai mare parte a călătoriei cu metroul fredonând cântece de Hanuka**** în încercarea de a scăpa de ea. Ce-a fost asta? Cu câteva zile mai devreme, încercasem să-i vorbesc unui prieten despre un autor pe care îl admiram, fără să reușesc decât să-mi amintesc prima literă a numelui său și nimic altceva. Cum de se întâmplase așa ceva? Și de ce nu-mi aminteam absolut nimic dinainte de vârsta de trei ani? De ce nu eram în stare să-mi aduc aminte ce mâncasem la micul dejun cu o zi în urmă, cu toate că eram perfect capabil să-mi amintesc exact meniul micului dejun – cereale, cafea și o banană – din urmă cu patru ani, când mi se spusese că un avion tocmai se ciocnise cu unul dintre Turnurile Gemene? Și de ce uitam mereu de ce am deschis ușa frigiderului?

Am plecat de la Campionatul de Memorare al Statelor Unite dornic să aflu cum de reușiseră Ed și Lukas. Era vorba doar de niște persoane extraordinare, fenomene umane, sau era vorba de ceva legat de talentele lor, din care să fi putut învăța cu toții? Am fost sceptic în legătură cu ei din același motiv pentru care am

fost sceptic cu privire la Tony Buzan. Orice guru autointitulat care a câștigat el însuşi sume cu care s-ar putea proclama rege în moderna branşă a „autoajutorării“ trebuie conectat la detectorul de minciuni al ziaristului, iar Buzan făcuse să se declanşeze toate semnalele de alarmă pe care le aveam. Nu ştiam încă destul pentru a-mi da seama dacă vindea înşelătorie sau ştiinţă, dar ambalajul său excesiv – „o revoluţie a educaţiei globale“! – cu siguranţă mă făcea să înclin spre prima variantă. Era oare adevărat că oricine ar putea să înveţe să memoreze rapid mari cantităţi de informaţie? Oricine? Am fost dispus să-l cred pe Buzan atunci când mi-a spus că existau tehnici care s-ar putea învăţa pentru a îmbunătăţi marginal memoria cuiva, dar nu l-am crezut pe deplin (nici pe Ed), atunci când a declarat că orice terchea-berchea de pe stradă ar putea să înveţe să memoreze pachete întregi de cărţi de joc sau mii de cifre binare. Cealaltă explicaţie părea mult mai plauzibilă: că Ed şi colegii săi aveau nişte ciudate talente înnăscute, care reprezentau echivalentul la nivelul creierului al înălţimii lui André Uriaşul***** sau al picioarelor lui Usain Bolt******.

Într-adevăr, o mare parte dintre cele scrise despre îmbunătăţirea memoriei de către diverşi guru ai autoajutorării sunt minate de falsitate şi de reclamă. Când am verificat secţiunea dedicată acestui subiect la librăria Barnes & Noble de la mine din cartier, am dat peste teancuri de cărţi care susţineau sus şi tare că erau în stare să mă înveţe cum „să nu uit niciodată un număr de telefon sau o dată“ ori cum „să-mi dezvolt memoria de moment“. O carte chiar susţinea că ar putea să-mi arate cum să folosesc „restul de 90%“ din creierul meu, ceea ce este unul dintre acele clişee pseudoştiinţifice care are la fel de mult sens ca afirmaţia că aş putea fi învăţat să folosesc restul de 90% din mâna mea.

Dar îmbunătăţirea memoriei fusese, de asemenea, investigată îndelung de către persoane ale căror relaţii cu acest subiect sunt mai puţin evident profitabile decât cele ale lui Buzan şi ale căror afirmaţii sunt examinate de oameni competenţi. Psihologii se arătaseră interesaţi de extinderea capacităţilor noastre native de memorare încă de pe vremea lui Hermann Ebbinghaus, în anii 1870, când acesta a adus pentru prima oară studiul memoriei în laborator.

Această carte este despre anul pe care mi l-am petrecut încercând să-mi antrenez memoria şi, de asemenea, încercând să o înţeleg – funcţionarea sa interioară, deficienţele sale naturale, potenţialul său ascuns. Este vorba despre modul în care am învăţat la prima mână că amintirile noastre sunt într-adevăr perfectibile, în anumite limite, şi că abilităţile lui Ed şi Lukas pot fi într-adevăr exploatate de către noi toţi. De asemenea, este despre studiul ştiinţific al capacităţilor, ca şi

despre modul în care cercetătorii care studiază campionii memoriei au descoperit principiile generale ce caracterizează dobândirea acestei abilități – secrete pentru îmbunătățirea ei și pentru aproape orice – examinând modul în care atleții minții își antrenează creierele. Cu toate că această carte nu își dorește în nici un caz să fie una dedicată autoajutorării, sper că vă veți face o idee despre cum stau lucrurile cu antrenarea memoriei și despre modul în care tehnicile de memorare pot fi folosite în viața de zi cu zi.

Aceste tehnici beneficiază de o moștenire surprinzător de bogată și de importantă. Rolul pe care l-au jucat în dezvoltarea culturii occidentale reprezintă una dintre marile teme ale istoriei intelectuale, povestea lor nefiind suficient cunoscută în afara nișelor academice rarefiate în care este studiată. Sistemele mnemotehnice precum palatul memoriei al lui Simonide au modelat puternic drumul pe care l-au urmat oamenii pentru a înțelege lumea, începând din Antichitate și până în Evul Mediu și Renaștere. După care au dispărut cu totul.

A existat o vreme în care memoria se afla la baza întregii culturi. Astăzi avem cărți, fotografii și nesfârșiți munți de documente pentru a stoca patrimoniul nostru cultural, ca să nu mai vorbim de internet, care oferă răspuns la aproape orice întrebare, printr-un simplu clic, și de omniprezentele telefoane inteligente care aproape că au ajuns să ne conducă viețile. În cele treizeci de milenii de când oamenii au început să-și picteze amintirile pe pereții peșterilor, ne-am înlocuit treptat propria memorie naturală cu o suprastructură vastă de ajutoare externe ale memoriei – un proces care s-a accelerat exponențial în ultimii ani.

Fiziologic, suntem practic identici cu strămoșii noștri care au pictat imagini ale bizonului pe pereții Peșterii Lascaux din Franța, unul dintre cele mai timpurii obiecte culturale care au supraviețuit până în ziua de azi. Creierele noastre nu sunt mai mari sau mai sofisticate decât cele ale strămoșilor noștri. Dacă vreunul dintre copiii lor ar fi abandonat în brațele unui părinte adoptiv din New York în secolul XXI, copilul va crește probabil fără să se deosebească de semenii săi.

Tot ceea ce ne diferențiază pe noi de ei sunt amintirile noastre. Nu amintirile care se află în propriul nostru creier, căci copilul născut azi intră în lume la fel de tabula rasa ca și copilul venit pe lume cu treizeci de mii de ani în urmă, ci mai degrabă amintirile depozitate în afara noastră, tot ce se află în cărți, în fotografii, în muzee și, în prezentul recent, pe suporturile digitale. Imaginați-vă că vă treziți mâine și descoperiți că toată lumea de cerneală a devenit invizibilă. Lumea noastră s-ar prăbuși imediat. Literatură, muzică, drept, politică, știință, mate-

matică. Cultura noastră este un edificiu construit pe amintiri externalizate.

Dacă memoria înseamnă mijloacele noastre de a conserva ceea ce considerăm a avea cea mai mare valoare, ea este, de asemenea, legată în mod dureros de efemeritatea noastră. Atunci când murim, amintirile noastre mor şi ele împreună cu noi. Într-un sens, sistemul elaborat de memorie externalizată pe care l-am creat este o modalitate de a ţine moartea la distanţă. Astfel, există posibilitatea ca ideile să străbată eficient timpul şi spaţiul, permiţând totodată unei idei să stea la baza alteia, într-un mod imposibil atunci când un gând trebuie să treacă de la un creier la altul pentru a fi susţinut.

Externalizarea memoriei nu a schimbat doar modul de gândire al oamenilor, ci a condus, de asemenea, la o modificare profundă a înseşi noţiunii de inteligenţă. Memoria internă s-a devalorizat. Erudiţia a evoluat de la deţinerea internă a informaţiei la a şti cum şi unde să o găseşti în lumea labirintică a memoriei externe. Există o afirmaţie care vorbeşte de la sine – cea conform căreia singurul loc unde vei găsi persoane care folosesc încă arta memoriei este la Campionatul Mondial de Memorare şi la cele douăsprezece concursuri naţionale de memorare care au loc pe întreg mapamondul. Ceea ce odinioară constituia o piatră de temelie a educaţiei occidentale reprezintă acum, în cel mai bun caz, o curiozitate. Dar, din moment ce cultura noastră s-a transformat dintr-una fundamental bazată pe memorii interne într-una fundamental bazată pe amintiri stocate în afara creierului, care sunt implicaţiile pentru noi şi pentru societatea noastră? Ceea ce am câştigat este indiscutabil. Dar ce am avut de pierdut, în schimb? Ce înseamnă că ne-am pierdut memoria?

Echipă profesionistă de fotbal american din Washington. (n.red.)

Super Bowl – competiție anuală americană pentru a determina cea mai bună echipă din Liga Națională de Fotbal American. (n.red.)

Generația Baby Boom (explozia de copii) – generație născută după cel de-al Doilea Război Mondial, numită astfel datorită natalității foarte crescute din acea perioadă. (n.red.)

Hanuka – Sărbătoare evreiască, numită a luminilor, care are loc în luna decembrie. (n.red.)

André Uriașul (André the Giant; 1946–1993) – luptător de wrestling și actor francez. (n.red.)

Usain Bolt (n. 1986) – atlet jamaican, recordman mondial la proba de 100 m, de 200 m și la ștafetă. (n.red.)

CAPITOLUL 2

Omul care își amintea prea multe

În mai 1928, tânărul jurnalist S. a intrat în biroul neuropsihologului rus A.R. Luria și l-a rugat politicos să-i testeze memoria. Fusese trimis de către superiorul său, redactorul-șef al ziarului la care era angajat. În fiecare dimineață, la ședința zilnică de redacție, șeful lui atribuia telegrafic sarcini în camera plină de reporteri, într-un flux rapid de fapte, contacte și adrese, necesare reporterilor pentru a-și scrie articolele. Toți reporterii luau notițe copioase, cu excepția unuia. S. pur și simplu privea și asculta.

Într-o dimineață, îmboldit de aparenta lipsă de atenție a reporterului, redactorul-șef l-a luat pe S. deoparte pentru a-i ține o predică despre necesitatea de a-și lua slujba în serios. Ce credea el, că toate acele informații erau citite în fiecare dimineață doar pentru că redactorului-șef îi plăcea să-și audă vocea? Credea că putea să-și comunice articolele fără contacte? Că putea ajunge pur și simplu la oameni telepatic, fără a le cunoaște adresele? În cazul în care spera să aibă vreun viitor în lumea jurnalismului, ar fi trebuit să înceapă să fie atent și să-și ia notițe, i-a spus redactorul-șef.

S. s-a uitat lung la șeful lui, indiferent la reproșurile acestuia, așteptând să termine ce avea de spus. După aceea a repetat din nou, calm, fiecare detaliu al ședinței de dimineață, cuvânt cu cuvânt. Redactorul a fost năucit. Nu știa ce să mai spună. Dar S. a susținut ulterior că el însuși a simțit un șoc și mai mare. Până în acel moment a afirmat el, crezuse întotdeauna că era perfect normal ca o persoană să-și amintească totul.

La sosirea în biroul lui Luria, era încă sceptic cu privire la unicitatea sa. „El nu era conștient de însușirile sale și nu putea concepe ideea că memoria lui era diferită de aceea a altor persoane“, și-a amintit psihologul, care i-a dat o serie de teste pentru a evalua puterile sale de a-și aminti. Luria a început prin a-i cere lui S. să memoreze o listă de numere și a ascultat uimit cum timidul său subiect a recitat șaptezeci de cifre, întâi de la cap la coadă și apoi de la coadă la cap. „Pentru el nu conta că i-am dat să memoreze cuvinte cu sens sau silabe fără nici un înțeles, numere sau sunete, și nici modul în care i-au fost prezentate, oral sau în scris“, a declarat Luria. „Singura sa cerință a fost aceea de a i se acorda

o pauză de trei–patru secunde între fiecare element din serie, neîntâmpinând nici o dificultate în a reproduce orice i-am supus atenției.“ Luria i-a dat lui S. test după test, obținând la toate același rezultat: omul era impecabil. „Ca experimentator, curând m-am trezit într-o stare care aducea a confuzie totală“, își amintea Luria. „Pur și simplu am fost nevoit să recunosc că… n-am fost în stare să realizez ceea ce se crede că este una dintre cele mai simple sarcini ale unui psiholog: aceea de a măsura capacitatea de memorare a unui individ.“

Luria avea să-l studieze pe S. timp de treizeci de ani, scriind în cele din urmă și o carte despre el, Mintea unui mnemotehnician: O carte mică despre o memorie vastă (The Mind of a Mnemonist: A Little Book about a Vast Memory), care a devenit unul dintre cele mai clasice și mai durabile volume din literatura dedicată psihologiei anormale. S. putea memora formule matematice complexe fără a cunoaște nici un strop de matematică, poezia italiană fără să vorbească respectiva limbă, ba chiar fraze neinteligibile, fără nici un sens. Dar și mai remarcabil decât vastitatea materialului pe care era capabil să-l memoreze a fost faptul că amintirile lui păreau să nu se degradeze câtuși de puțin în timp.

În cazul oamenilor normali, amintirile se degradează treptat, pe măsura trecerii timpului, fenomen cunoscut sub numele de „curba uitării“. Din momentul în care primește o nouă informație, capacitatea de reținere a memoriei începe să se diminueze treptat, până când, în cele din urmă, o dă uitării cu totul. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, psihologul german Hermann Ebbinghaus a stabilit niște parametri pentru a cuantifica acest inexorabil proces al uitării. Pentru a înțelege modul în care amintirile noastre dispar în decursul timpului, el a petrecut ani întregi memorând 2 300 de silabe fără nici un sens din trei litere, precum GUF, LER și NOK. La termenele stabilite, se autotesta pentru a vedea cât de multe silabe uitase și câte reușise să rețină. Apoi a inserat rezultatele într-un grafic și a obținut o curbă care arată astfel:

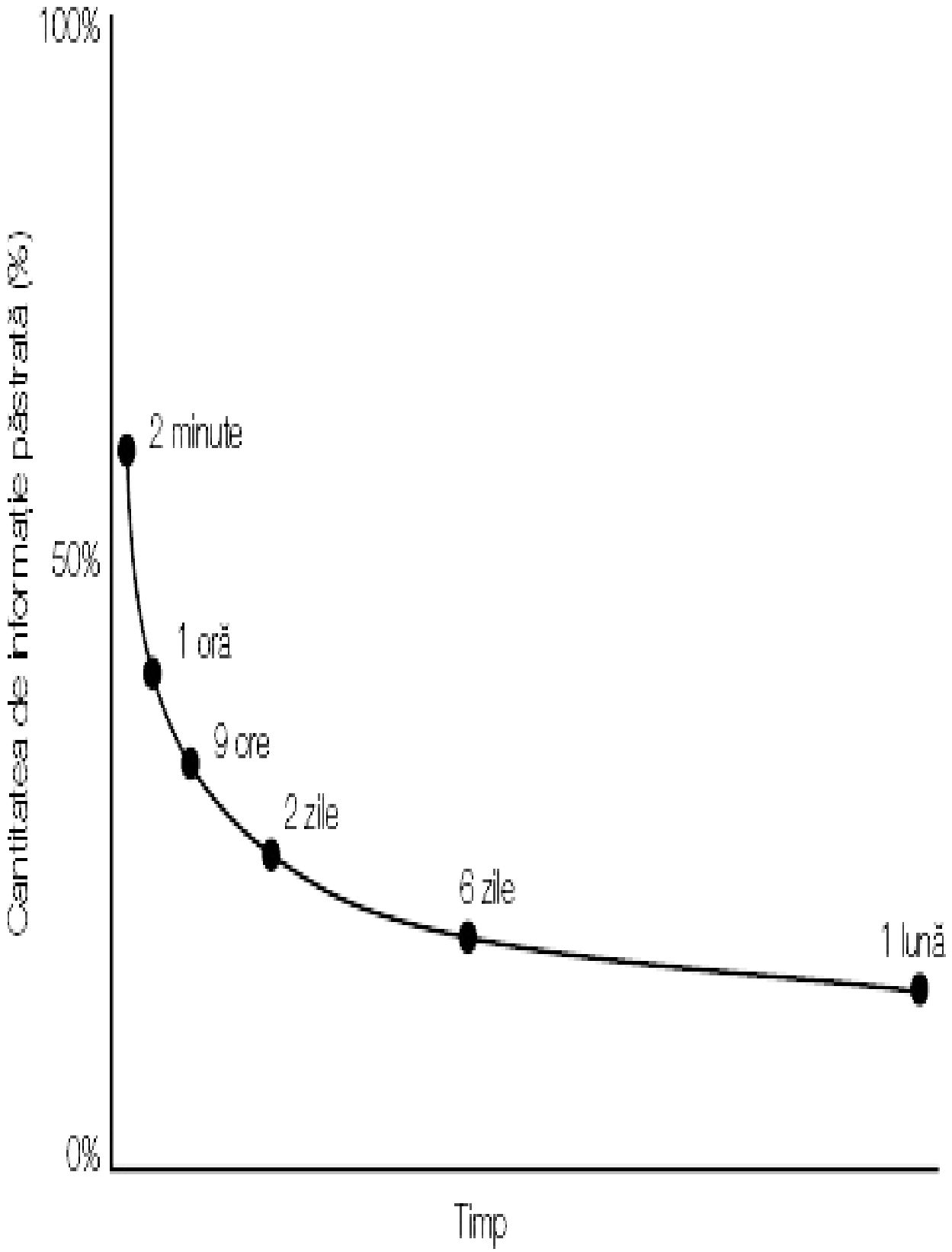
100%
50%
0%
Cantitatea de informație păstrată (%)
2 minute
1 oră
9 ore
2 zile
6 zile
1 lună
Timp

Indiferent de cât de multe ori a efectuat experimentul pe el însuşi, rezultatele au fost întotdeauna aproximativ aceleaşi: în prima oră după învăţarea unei serii de silabe fără sens, mai mult de jumătate dintre ele vor fi uitate. După prima zi, alte zece procente vor dispărea. După o lună, alte paisprezece. După aceea, amintirile rămase se vor stabiliza mai mult sau mai puțin – s-au consolidat în memoria pe termen lung –, ritmul uitării încetinind considerabil, astfel încât în graficul aferent va apărea doar o blândă pantă descendentă.

Amintirile lui S. nu păreau să urmeze curba uitării. Nu conta cât de mult fusese rugat să-şi amintească sau de cât de mult timp datau amintirile respective – în unele cazuri, acestea având chiar şi şaisprezece ani vechime – el a fost întotdeauna capabil să redea din nou materialul, cu aceeaşi exactitate ca în cazul în care tocmai l-ar fi învăţat. „Stătea cu ochii închişi, şovăia, apoi comenta: «Da, da… aceasta a fost seria pe care mi-ai dat-o odată când am fost în apartamentul tău… stăteai la masă… purtai un costum gri.» Şi astfel depăna seria la fel de exact ca şi cum i-aş fi dat-o la precedenta întâlnire“, scria Luria.

În mărturia cu accente poetice a lui Luria, S. ne dă uneori impresia că e un vizitator de pe altă planetă, iar în analele psihologiei anormale, cazul său a fost adesea tratat ca fiind cu totul unic. Dar, din câte mi-am dat eu seama, există şi o altă interpretare, mult mai interesantă a poveştii lui S.: aceea că, indiferent cât de rar şi de singular ar fi fost cazul lui S., noi ceilalţi, cu creiere normale, slăbite şi uituce, am putea învăţa multe de la el. Într-adevăr, este posibil ca abilităţile sale extraordinare să se găsească în stare latentă în fiecare dintre noi.

După finalizarea culegerii de date despre competiţia care mă adusese la New York, protocolul jurnalistic ar fi trebuit să mă determine să mă întorc acasă, să scriu un scurt articol şi să mă ocup apoi de altceva. Dar nu s-a întâmplat deloc aşa. În loc să mă urc într-un tren spre Washington, m-am trezit stând în picioare în partea din spate a altei săli – de această dată, la un liceu public de pe Upper East Side din Manhattan, unde Ed Cooke trebuia să înveţe o sală plină de puşti de 16 ani cum să utilizeze tehnicile de memorare pentru a-şi lua cu bine examenele. Mi-am anulat planurile pentru ziua respectivă şi m-am apucat să dau târcoale pe acolo deoarece îmi promisese că, dacă o să stau prin preajma sa destul de mult timp, în cele din urmă avea să-mi explice, în detaliu, cum au învăţat el şi Lukas să-şi amintească la fel de bine ca şi S. Dar, înainte de a mă înfrupta din asemenea secrete ezoterice, era nevoie de o oarecare bază pe care să pot clădi. Ed intenţiona să ne arate, atât mie, cât şi elevilor, că memoriile noastre

erau deja extraordinare –, cel puțin atunci când era vorba să rețină anumite tipuri de informație. Pentru a face acest lucru, adusese cu el o versiune a unui test de memorie cunoscut ca examenul recunoașterii a două imagini alternative.

După ce s-a prezentat elevilor, apelând la autoironie – „Eu sunt din Anglia, unde oamenii preferă să-și petreacă timpul memorând, mai degrabă decât să se ocupe de viața lor socială“ – și-a demonstrat buna-credință mnemotehnică învățând un număr format din șaptezeci de cifre în doar un minut (de trei ori mai repede decât a avut nevoie S. pentru a realiza aceeași performanță), după care s-a apucat de-a dreptul să testeze capacitățile de memorare ale elevilor, fără să mă uite nici pe mine.

„Oameni buni, o să vă arăt o grămadă de poze și o să vi le arăt foarte, foarte repede“, a anunțat, încercând să ridice vocea astfel încât să acopere larma adolescenților. „Vreau să încercați să vă amintiți cât mai multe puteți.“ A apăsat un buton de pe o telecomandă, iar luminile de deasupra capetelor noastre s-au micșorat. O serie de diapozitive au început să clipească pe un ecran de proiecție amplasat în partea din față a încăperii, fiecare imagine zăbovind pe ecran mai puțin de o jumătate de secundă. A fost o imagine cu Muhammad Ali stând în picioare, triumfător, peste Sonny Liston. Apoi, un diapozitiv cu niște haltere. După aceea, amprenta lăsată de piciorul lui Neil Armstrong pe solul lunar. Mai apoi, coperta volumului lui Friedrich Nietzsche, Genealogia moralei. Și un trandafir roșu.

S-au derulat treizeci astfel de imagini, fiecare apărând și dispărând atât de rapid, încât era greu de imaginat că vreunul dintre noi ar fi fost vreodată în stare să-și amintească măcar una dintre ele, cu atât mai puțin pe toate. Dar m-am străduit din greu să surprind câteva detalii din fiecare, străduindu-mă totodată să fac o notă rapidă în minte a ceea ce vedeam. După ultimul cadru, imaginea unui țap, ecranul a devenit negru și luminile s-au aprins la loc.

„Ei bine, acum credeți că veți fi stare să vă amintiți toate acele imagini?“, ne-a întrebat Ed.

O fată care stătea chiar în fața mea a exclamat sarcastic „Nici o șansă!“, provocând chicoteli în rândul colegilor săi.

„Asta-i ideea!“, i-a strigat și Ed, după care și-a privit ceasul pentru a cronometra timpul. Firește, cheia exercițiului – căci altfel de ce ni l-ar mai fi dat? – era aceea

că el putea să-şi amintească toate acele imagini. Aidoma fetei aşezate în faţa mea, mi-a venit greu să-i dau crezare.

După ce ne-a acordat treizeci de minute, interval necesar pentru ca imaginile vizualizate atât de repede să se şteargă, conform inevitabilei curbe a uitării, Ed a introdus în aparat un nou set de diapozitive. De data aceasta, pe ecran existau două imagini în acelaşi timp. Una dintre ele se număra printre cele văzute deja, cealaltă nu: Muhammad Ali în stânga şi un comprimat efervescent de Alka-Seltzer în dreapta.

Ne-a cerut tuturor să indicăm imaginile pe care le recunoşteam. Destul de uşor. Ştiam cu toţii că îl văzusem pe Muhammad Ali, dar nu şi tableta de Alka-Seltzer. „Nu este uimitor cât de uşor vă amintiţi asta?“, a spus Ed, înainte de a trece la următorul diapozitiv: un cerb în partea stângă şi cartea lui Nietzsche în dreapta.

De asemenea, am recunoscut-o cu toţii şi pe aceasta. De fapt a făcut să se perinde prin faţa ochilor noştri treizeci de diapozitive, toţi cei aflaţi în sală recunoscând absolut toate imaginile pe care le vizionaserăm înainte. „E un lucru fascinant aici“, a rostit Ed, păşind profesoral în faţa sălii pardosite cu linoleum. „Am fi putut face acest lucru cu zece mii de diapozitive, iar voi v-aţi fi comportat aproape la fel de bine. Memoria voastră vizuală este chiar atât de bună.“ Apoi s-a referit la un set de experimente frecvent citat, efectuate în anii 1970, folosind exact acelaşi test de recunoaştere a imaginilor de care tocmai avuseserăm şi noi parte, numai că în loc de treizeci de imagini, cercetătorii le ceruseră subiecţilor să-şi amintească zece mii. (A fost nevoie de o săptămână întreagă pentru efectuarea testului.) Sunt o mulţime de imagini de urmărit pentru o minte, mai ales că subiecţilor li s-a permis să vadă fiecare imagine o singură dată. Chiar şi aşa, cercetătorii au descoperit că oamenii au fost capabili să-şi amintească mai mult de 80% din ceea ce văzuseră[1]. Într-un studiu mai recent, acelaşi test a fost efectuat cu 2 500 de imagini[2], dar în loc să li se ceară subiecţilor să aleagă între o imagine a lui Muhammad Ali şi una a unui comprimat de Alka-Seltzer (o alegere uşoară, indiferent cât de efervescent ar fi fost Cassius Clay), aceştia au trebuit să aleagă între imagini alternative care erau aproape identice: un teanc de bancnote de cinci dolari contra unui teanc de bancnote de un dolar, un vagon verde contra unui vagon roşu, un clopot cu un mâner îngust contra unui clopot cu mâner lat. Chiar şi atunci când imaginile se deosebeau numai printr-un mic detaliu, oamenii şi-au amintit totuşi corect 90% dintre ele.

Aceste date mi s-au părut uimitoare, dar mi-am dat seama că ele cuantificau pur

și simplu ceva ce știam instinctiv: că memoriile noastre fac o treabă al naibii de bună. Dintre toate rateurile pe care memoriile noastre le dau zi de zi – cheile rătăcite, numele uitate, cuvintele care ne stau pe limbă –, cel mai mare rateu pare să fie acela că uităm cât de rar uităm.

„Iată cel mai incredibil lucru referitor la testul pe care tocmai vi l-am dat“, a declarat Ed. „Am putea juca acest joc și câțiva ani și, dacă o să vă întreb pe care dintre aceste fotografii le-ați văzut înainte, voi veți fi în stare să dați mai degrabă răspunsul corect decât pe cel greșit. Undeva în mintea voastră există o urmă a tot ceea ce ați văzut vreodată.“

Această afirmație suna îndrăzneț și poate chiar ciudat, stârnindu-mi curiozitatea și făcându-mă să-mi doresc să aprofundez acest subiect. Chiar așa, cât de bună este memoria noastră? m-am întrebat. Este posibil să avem capacitatea de a ne aminti totul?

Această noțiune, conform căreia, de fapt, creierul nostru nu uită vreodată cu adevărat, este cu siguranță încorporată în modul în care vorbim despre amintirile noastre. Metaforele pe care le utilizăm cel mai adesea pentru a descrie memoria – fotografia, casetofonul, oglinda, computerul – sugerează, toate, o acuratețe mecanică, ca și cum mintea ar fi un soi de copist meticulos al experiențelor noastre. Într-adevăr, am aflat că, până destul de curând, majoritatea psihologilor bănuiau că modul de funcționare al creierelor noastre chiar ar fi acela al unor aparate de înregistrare perfecte, că amintirile unei vieți întregi sunt depozitate undeva în podul creierului, iar dacă nu pot fi găsite, nu este din cauză că ar fi dispărut, ci numai pentru că le-am rătăcit. Într-o lucrare citată adesea, publicată în 1980, psihologul Elizabeth Loftus și-a chestionat colegii și a constatat că, într-un covârșitor procentaj de 84%, erau de acord cu această afirmație: „Tot ceea ce am învățăm se află stocat permanent în minte, deși uneori anumite detalii nu sunt accesibile. Prin intermediul hipnozei sau al altor tehnici speciale, aceste detalii inaccesibile ar putea fi recuperate în cele din urmă.“[3]

Loftus continuă și afirmă că această convingere își are originile moderne într-un set de experimente efectuate între 1934 și 1954 de către un neurochirurg canadian pe nume Wilder Penfield. Acesta a utilizat sonde electrice pentru a stimula creierul pacienților cu epilepsie în timp ce aceștia se aflau, în stare conștientă, pe masa de operație, cu craniile expuse. El a încercat să depisteze sursa epilepsiei, sperând să o vindece, dar a descoperit că, atunci când sonda atingea anumite părți ale lobilor temporali ai pacienților, se întâmpla ceva foarte

surprinzător. Pacienții au început să-și amintească în cele mai mici detalii lucruri îngropate de mult în uitare. Atingând din nou același loc, chirurgul a suscitat de multe ori aceeași amintire. Pe baza acestor experimente, Penfield a ajuns să creadă că, de fapt, creierul înregistrează tot ceea ce îi atrage în vreun fel atenția conștientă și că toate aceste înregistrări au un caracter permanent.

Psihologul olandez Willem Wagenaar a ajuns la aceeași concluzie.[4] Timp de șase ani, între 1978 și 1984, a ținut un jurnal în care a notat unul sau două dintre evenimentele cele mai notabile care i s-au întâmplat în fiecare zi. Pentru fiecare eveniment a scris ce s-a întâmplat, cine a fost implicat, unde și când, întocmind câte o fișă distinctă. În 1984 a început să se autotesteze pentru a vedea cât de mult din acești șase ani fusese capabil să rețină. Avea să extragă o fișă, la întâmplare, pentru a vedea dacă își amintea ceva legat de evenimentele descrise în ziua respectivă. A descoperit astfel că era în stare să-și amintească aproape în totalitate cele petrecute – mai cu seamă evenimentele cele mai recente – apelând doar la câteva indicii de regăsire. Însă aproape 20% dintre cele mai vechi amintiri păreau să fi dispărut cu desăvârșire. Evenimentele acestea, descrise în jurnalul său, el le percepea ca fiindu-i cu totul străine, ca și cum s-ar fi întâmplat unui străin.

Dar oare dispăruseră cu adevărat acele amintiri? Wagenaar nu era convins de acest lucru. A decis să se uite din nou la zece evenimente despre care crezuse că le uitase complet și despre care jurnalul lui sugera că implicaseră și alte persoane. S-a dus apoi la persoanele respective și le-a cerut detalii care l-ar fi putut ajuta să-și recupereze amintirile pierdute. În fiecare caz, cu suficiente îndemnuri, cineva a fost în măsură să-i furnizeze un detaliu care l-a făcut pe Wagenaar să-și regăsească alte părți ale amintirii. Nici una dintre amintirile sale nu dispăruse cu adevărat. Psihologul a tras concluzia că „în acest context, nu se poate spune că orice eveniment a fost complet uitat“.

Totuși, în ultimele trei decenii, majoritatea psihologilor au făcut mai multe estimări ceva mai puțin optimiste legate de faptul că posedăm amintiri perfecte ale trecutului, care nu așteaptă decât să fie descoperite. Cum neurologii au început să dezlege unele dintre misterele legate de ceea ce este exact o amintire a devenit clar faptul că estomparea și chiar dispariția amintirilor de-a lungul timpului reprezintă un fenomen fizic real, care se petrece în creier la nivel celular. Și cei mai mulți au ajuns acum la concluzia că experimentele lui Penfield au provocat halucinații – ceva ce era mai aproape de senzația de déjà vu sau de vis decât de amintirile reale.

Cu toate acestea, revenirea bruscă în minte a unor episoade de mult pierdute din trecutul cuiva este o experiență îndeajuns de familiară și persistă ideea că doar cu ajutorul unei sugestii adecvate am putea avea cumva posibilitatea de a extrage până și ultima frântură de informație care a fost stocată la un moment dat în creierele noastre. De fapt, probabil singura percepție eronată referitoare la memoria umană care se întâlnește frecvent – aceea pe care Ed a menționat-o atât de ironic – este faptul că unii oameni au memorie fotografică. Atunci când l-am abordat în legătură cu acest subiect, mi-a mărturisit că într-o vreme se trezea scăldat în sudori reci, speriat de faptul că era posibil ca, într-o zi, cineva cu o memorie fotografică să citească în ziar despre Campionatul Mondial de Memorare, să-și facă apariția și să-i ia prin surprindere pe el și pe colegii săi. S-a liniștit abia când a aflat că, în prezent, majoritatea oamenilor de știință sunt de acord că este puțin probabil ca acest lucru să se întâmple. Chiar dacă mulți indivizi pretind că au o memorie fotografică, nu există nici o dovadă că oricine poate stoca în minte instantanee pe care să și le aducă aminte cu o fidelitate perfectă. Într-adevăr, numai un singur caz de memorie fotografică a fost descris vreodată în literatura de specialitate.[5]

În 1970, Charles Stromeyer III, un cercetător oculist de la Harvard, a publicat un articol în Nature[6], una dintre cele mai prestigioase reviste științifice din lume, despre o tânără pe nume Elizabeth, studentă la Harvard, care putea efectua o performanță uimitoare. Stromeyer a pus-o pe Elizabeth să privească doar cu ochiul drept un model de zece mii de puncte aleatorii, iar după o zi i-a arătat un alt model din puncte aleatorii, pe care ea l-a privit doar cu ochiul stâng. În mod uimitor, Elisabeth a fost în măsură să fuzioneze în minte cele două imagini, ca și cum ar fi fost o stereogramă cu puncte aleatorii gen „Ochiul magic“, joc foarte la modă în anii 1990. Atunci când a făcut-o, ea a susținut că a văzut o singură imagine nouă, în care cele două modele punctiforme se suprapuseseră. Elizabeth părea să ofere prima dovadă concludentă că memoria fotografică este posibilă. Dar apoi, într-o întorsătură ca de telenovelă, Stromeyer a luat-o de soție, iar ea nu a mai constituit niciodată subiectul unor alte teste.

În 1979, un alt cercetător, numit John Merritt, a decis să investigheze afirmațiile lui Stromeyer. El a publicat un test de memorie fotografică în reviste și ziare din țară. Acesta consta din două desene, formate din puncte aleatorii. Merritt spera că ar fi posibil ca o persoană să prezinte abilități similare cu cele ale lui Elizabeth, dovedind astfel că nu era vorba de un caz unic. El a estimat că aproximativ un milion de oameni au încercat să rezolve respectivul test. Dintre aceștia, treizeci au trimis răspunsul corect, iar cincisprezece au acceptat să fie

studiaţi de către Merritt. Dar, cu oamenii de ştiinţă uitându-se peste umărul lor, nici unul dintre ei nu a izbutit să ducă la bun sfârşit strașnicul truc reuşit de Elizabeth.[7]

Există atât de multe circumstanţe greu de crezut care înconjoară cazul lui Elizabeth – căsătoria între subiect şi omul de ştiinţă, lipsa testelor suplimentare, incapacitatea de a găsi pe oricine altcineva cu abilităţile ei –, că unii psihologi au ajuns la concluzia că există ceva dubios cu privire la constatările lui Stromeyer. El neagă totul. „Noi nu avem nici un dubiu cu privire la datele noastre“, mi-a declarat, într-o conversaţie telefonică. Totuşi admite că studiul său, realizat pe o singură femeie, „nu constituie o dovadă puternică în sprijinul ideii că există şi alte persoane care au memorie fotografică“.[8]

Când eram mic, fusesem fermecat de povestiri despre evrei ultra-ortodocşi care memoraseră toate cele 5 422 de pagini ale Talmudului babilonian atât de bine, că, atunci când un ac era înfipt în oricare dintre cele şaizeci şi trei de tratate sau cărţi ale Talmudului, ei erau capabili să spună ce cuvânt era străbătut de ac la fiecare pagină. Am crezut întotdeauna că acele poveşti trebuiau să fie apocrife, făcând parte din arsenalul folclorului şcolilor evreieşti, precum acelea cu rabinul care levitează sau cu valiza-portofel făcută din prepuţuri. Dar, aşa cum am aflat, talmudiştii specialişti în străpungerea cu acul sunt membri legitimi ai panteonului evreiesc, ca şi Joe Greenstein, „Cel mai tare atom“. În 1917, un psiholog numit George Stratton a publicat în revista Psychological Review un studiu despre un grup de cărturari talmudişti polonezi cunoscut sub numele de Shass Pollak (literal, „Stâlpul Talmudului“), care erau la înălţimea reputaţiei lor de specialişti ai străpungerii cu acul. Dar, aşa cum a remarcat în comentariul său, în ciuda memoriei impresionante de care dădeau dovadă membrii grupului Shass Pollak, „nici unul dintre ei nu a dobândit vreodată o reputaţie în lumea ştiinţifică“.[9] Cei din Shass Pollak nu aveau memorie fotografică, ci mai degrabă perseverenţă în atingerea unui ţel bine precizat în studiile lor. Dacă un om obişnuit se hotărăşte să-şi dedice întreaga viaţă memorării a 5 422 de pagini de text, în cele din urmă va ajunge să se descurce şi el destul de bine.

Aşadar, dacă memoria fotografică este doar un mit, cum stau lucrurile cu memoria lui S., ziaristul rus? Dacă nu lua instantanee în mintea lui, atunci ce anume făcea de fapt?

Excepţionala memorie a lui S. nu era singura trăsătură ciudată a creierului său. El suferea, de asemenea, de o boală rară a percepţiei, cunoscută sub numele de

sinestezie, care îi provoca o interferență stranie a simțurilor. Fiecare sunet ajuns la urechile lui S. avea propria culoare, textură și uneori chiar și gust, fiind evocat ca „un întreg complex de senzații“. Unele cuvinte erau „netede și albe“, altele „de culoare portocalie și ascuțite ca săgețile“. Vocea colegului lui Luria, celebrul psiholog Lev Vîgotski, era „de un galben sfărâmicios“. Glasul cineastului Serghei Eisenstein semăna cu o „flacără din care zvâcneau filamente“.

Cuvintele incendiau mintea lui S. cu imagini mentale. Când auzim pe cineva rostind cuvântul „elefant“ sau citindu-l pe această pagină, înțelegem imediat că referentul este un mare pachiderm gri, cu picioare groase și cu o trompă supradimensionată. Dar, în cele mai multe cazuri, nu vom evoca de fapt în minte imaginea unui elefant. Am putea s-o facem, dacă am vrea, dar este nevoie de un efort suplimentar, iar în cursul unei conversații sau al unei lecturi normale sau când citim, nu se întâmplă de obicei acest lucru. Însă exact asta făcea S., în mod automat și instantaneu, cu fiecare cuvânt auzit. Nu se putea abține. „Atunci când aud cuvântul «verde», apare un ghiveci de flori verde; când aud cuvântul «roşu» văd venind spre mine un om într-o cămașă roșie; albastru înseamnă imaginea unui om fluturând un mic steag albastru de la o fereastră“, i-a destăinuit el lui Luria. Deoarece fiecare cuvânt aducea cu sine o imagine însoțitoare sinestezică – uneori chiar și un gust sau un miros –, S. trăia într-un fel de vis cu ochii deschiși, desprins de realitate. În timp ce un univers se desfășura în jurul său, un alt univers de imagini îi înflorea în minte.

Aceste imagini care populau capul lui S. erau atât de puternice, încât uneori simțea că îi era imposibil să facă distincția dintre ele și realitate. „Într-adevăr, ar fi foarte greu să spun ce avea pentru el un grad mai mare de realitate: lumea imaginației, în care trăia, sau lumea reală, în care el era doar un oaspete temporar“, a scris Luria. Tot ce avea de făcut S. era să-și imagineze că aleargă după un tren, pentru ca pulsul să i se accelereze, sau să își închipuie că și-a vârât mâna într-un cuptor încins, ca să-i crească temperatura. El susținea chiar că poate să elimine durerea, prin intermediul imaginilor sale: „Să zicem că mă duc la dentist. Stau acolo și atunci când încep să simt durerea… este un fir subțire, roșu-portocaliu. Sunt supărat pentru că știu că, dacă îl voi lăsa să-și facă de cap, firul va lua proporții, până când se va transforma într-o masă densă… Așa că tai firul, în bucăți din ce în ce mai mici și mai mici, până când rămâne doar un punct minuscul. Și durerea dispare.“

Pentru S., chiar și numerele aveau personalitate proprie: „Gândește-te la numărul 1. Este un om mândru, bine făcut; 2 este o doamnă foarte rafinată; 3 – un tip

mohorât (nu știu de ce); 6 – un om cu un picior umflat; 7 – un om cu mustață; 8 – o femeie foarte trupeșă, un sac într-un alt sac. În ceea ce privește numărul 87, ceea ce văd este o femeie grasă și un bărbat răsucindu-și mustața.“ Dar dacă numerele erau aduse la viață de sinestezia lui S., el avea probleme cu înțelegerea conceptelor abstracte și a metaforelor. „Sunt în stare să înțeleg doar ceea ce pot vizualiza“, explica el. Cuvinte precum „infinit“ și „nimic“ se situau dincolo de înțelegerea sa. „Ia cuvântul «ceva», de exemplu. Pentru mine, el este un nor dens de aburi care are culoarea fumului. Când aud cuvântul «nimic», văd tot un nor, numai că este mai subțire, complet transparent. Și când încerc să prind o particulă din acest «nimic», nu apuc decât cea mai minusculă particulă de «nimic».“ S. era pur și simplu incapabil să gândească în sens figurat. O expresie ca „a-și cântări cuvintele“ îi evoca imagini de balanțe, nu prudența. Pentru el, poezia era practic imposibil de citit, în cazul în care nu era total literală. Chiar și povestirile simple s-au dovedit a fi greu de înțeles pentru el, deoarece nevoia sa nestăpânită de a crea imagini îl făcea să se împotmolească atunci când încerca să vizualizeze fiecare cuvânt sau îi făcea creierul să ricoșeze în alte imagini asociate, în alte amintiri.

Toate amintirile noastre, ca și ale lui S., sunt legate unele de altele într-o urzeală de asociații. Aceasta nu este doar o metaforă, ci o reflectare a structurii fizice a creierului. Masa de 1,3–1,4 kilograme a creierului nostru, amplasată în capătul coloanei vertebrale, este alcătuită din aproximativ o sută de miliarde de neuroni, fiecare dintre ei fiind capabil să realizeze între cinci și zece mii de conexiuni sinaptice cu alți neuroni. O amintire, la cel mai fundamental nivel fiziologic, este un model de conexiuni între acești neuroni.[10] Fiecare senzație de care ne amintim, fiecare idee pe care o gândim acționează asupra creierelor noastre prin modificarea conexiunilor din cadrul acestei rețele vaste. Până când veți ajunge la sfârșitul acestei fraze, creierul vi se va modifica din punct de vedere fizic.

Dacă atunci când ne gândim la cuvântul „cafea“ ne vine în minte culoarea neagră și, de asemenea, micul dejun și gustul amărui, aceasta este o funcție a cascadei de impulsuri electrice ce se deplasează cu viteza unei rachete pe calea fizică reală din interiorul creierului, care leagă setul de neuroni ce codifică ideea de cafea cu alte seturi care conțin conceptele negru, mic dejun și amar. Mulți cercetători cunosc prea bine acest lucru. Dar în ce fel anume o colecție de celule ar putea „conține“ o amintire este, în continuare, unul dintre cele mai profunde mistere ale neurologiei.

În ciuda tuturor progreselor făcute în ultimele decenii, de fapt, nimeni nu a văzut

încă vreo amintire în creierul uman. Deşi progresele în domeniul tehnologiei imaginii le-au permis neurologilor să înţeleagă o mare parte din topografia de bază a creierului, iar studiile efectuate asupra neuronilor ne-au oferit o imagine clară a ceea ce se întâmplă în interiorul creierului şi între celulele individuale ale acestuia, ştiinţa nu deţine încă prea multe indicii relativ la ceea ce se petrece în reţeaua de circuite a cortexului, stratul exterior încreţit al creierului care ne permite să facem planuri de viitor, să avem viziuni pe termen lung, să scriem poezie şi care depozitează cele mai multe dintre amintirile noastre. În cunoaşterea pe care o avem despre creier, suntem aidoma cuiva care ar privi un oraş dintr-un avion care zboară la mare altitudine. Putem spune unde sunt cartierele industriale şi cele rezidenţiale, unde se află aeroportul, arterele principale de trafic, unde încep suburbiile. Ştim, de asemenea, până în cele mai mici detalii, cum arată unităţile individuale ale oraşului (cetăţenii, adică neuronii, în această metaforă). Dar, în privinţa majorităţii lor, nu putem spune unde merg oamenii atunci când li se face foame, cum îşi trăiesc ei viaţa sau care este traseul pe care face naveta o anumită persoană. Creierul are noimă pentru noi numai privit de foarte aproape şi de foarte departe. Între aceste două repere există ceva – probleme legate de gândire şi memorie, de limbajul creierului – care se încăpăţânează să rămână un mister profund.

În orice caz, un lucru este clar: natura asociativă neliniară a creierelor noastre ne pune în imposibilitatea de a ne căuta conştient amintirile, într-un mod sistematic. O amintire ajunge direct în conştiinţă doar dacă este corelată cu alte gânduri sau percepţii – alte noduri în reţeaua interconectată aproape nelimitat. Aşa că atunci când o amintire dispare sau când un nume se încăpăţânează să ne stea pe limbă, tentativa de a le aduce la lumină poate fi frustrantă şi de multe ori inutilă. Trebuie să bâjbâim prin întuneric cu o lanternă, în căutarea unor indicii care ne-ar putea duce înapoi la fragmentul de informaţie pe care îl căutăm – Numele ei începe cu L… E pictoriţă… Am întâlnit-o la petrecere acum vreo doi ani – până când una dintre aceste amintiri ne aduce în minte persoana pe care o căutăm. Ah, da, o chema Lisa! Deoarece amintirile noastre nu urmează nici un fel de logică liniară, nu putem nici să le căutăm într-o serie consecutivă şi nici să le răsfoim.

Dar S. putea. Amintirile lui S. erau la fel de ordonate ca o fişă de catalog. Fiecare fragment de informaţie memorată avea repartizată propria adresă în creierul său.

Să presupunem că v-am cerut să memoraţi următoarea listă de cuvinte: urs, camion, colegiu, pantof, dramă, gunoi şi pepene verde. Aţi putea foarte bine să

reușiți să vă amintiți toate cele șapte cuvinte, dar este puțin probabil să vi le puteți aminti exact în aceeași ordine. Nu la fel stăteau lucrurile cu S. Pentru el, primul element informațional dintr-o listă era întotdeauna, și fără greș, indisolubil legat de al doilea element informațional, care, la rândul lui, nu putea să fie urmat decât de al treilea. Nu conta ce memora, Divina Comedie a lui Dante sau ecuații matematice; amintirile sale erau întotdeauna stocate în lanțuri lineare. Din acest motiv putea să recite poezii la fel de ușor de la cap la coadă ca și de la coadă la cap.

S. își păstra amintirile organizate rigid, cartografiindu-le în structuri și locuri pe care le cunoștea bine. „Când S. citea o serie lungă de cuvinte, fiecare cuvânt îi provoca o imagine grafică. Și din moment ce seria era cât se poate de lungă, el a fost nevoit să găsească o cale de a-și distribui aceste imagini într-un șir sau într-o secvență mentală“, scria Luria. „Cel mai adesea… el le «distribuia» de-a lungul unui drum sau al unei străzi pe care le vizualiza în minte.“

Când dorea să memoreze ceva, S. făcea pur și simplu o plimbare mentală pe strada Gorki din Moscova sau pe una dintre străzile orașului său natal, Torjok, ori în alte locuri pe care le vizitase la un moment dat, și amplasa fiecare imagine în puncte diferite ale traseului. O imagine putea fi plasată la ușa unei case, alta lângă un felinar, alta în partea de sus a unui gard, alta într-o grădină, alta pe pervazul de la vitrina unui magazin. Toate acestea se petreceau în mintea lui fără nici un efort, ca și cum el ar fi amplasat obiecte reale de-a lungul unei străzi adevărate. Dacă i s-ar fi solicitat să memoreze cele șapte cuvinte – urs, camion, colegiu, pantof, dramă, gunoi și pepene verde – el ar fi evocat o imagine asociată cu fiecare dintre ele și ar fi presărat imaginile de-a lungul uneia dintre multele sale cărări mentale.

Când S. dorea să-și amintească o informație, peste o zi, peste o lună, peste un an sau peste un deceniu, tot ce avea de făcut era să facă din nou o plimbare pe drumul pe care era depozitat respectivul set de amintiri, vizualizând fiecare imagine în locul precis în care o lăsase inițial. În rarele cazuri în care S. uita ceva, „aceste omisiuni… nu erau defecte de memorie, ci erau, de fapt, defecte de percepție“, a scris Luria. La un moment dat, S. a uitat cuvântul „creion“, care se afla în mijlocul unei lungi liste de cuvinte pe care trebuia să le fi memorat. Iată propria descriere a modului în care a ajuns să uite cuvântul respectiv: „Am pus imaginea creionului lângă un gard… pe stradă, pe jos, știi. Dar s-a întâmplat ca imaginea creionului și cea a gardului să se contopească, așa că am trecut pe lângă ea fără să o observ.“ Cu alt prilej a uitat cuvântul „ou“. „Am pus imaginea

pe un zid alb și s-a confundat cu fundalul“, a explicat el.

Memoria lui S. era o fiară care înghițea fără discriminare orice i se oferea ca hrană și întâmpina probleme în evacuarea acelor elemente informaționale care erau prea banale pentru a merita să fie păstrate. Cea mai mare provocare cu care s-a confruntat S. a fost de a învăța ceea ce Luria numea „arta de a uita“. Imaginile bogate pe care le crea fiecare senzație se dovedeau frustrant de nepieritoare. El a experimentat diferite tehnici pentru a și le șterge din minte. A încercat să le pună pe hârtie, în speranța că după aceea nu va mai simți nevoia să și le amintească. Procedeul nu a funcționat, așa că el a încercat să ardă hârtiile respective, dar, chiar și așa, putea vedea în continuare numere plutind printre tăciuni. În cele din urmă, a avut o revelație. Într-o seară, în timp ce se simțea tare supărat din pricina unei diagrame de numere pe care le memorase mai devreme, a descoperit secretul uitării. Tot ce avea de făcut era să se convingă pe sine că informațiile pe care dorea să le uite nu aveau nici un sens. „Dacă eu nu vreau ca diagrama să se vadă limpede, atunci așa se va întâmpla“, a exclamat el. „Și nu a fost nevoie decât să-mi dau seama de acest lucru!“

S-ar putea presupune că memoria de tip aspirator a lui S. ar fi putut să facă din el un jurnalist formidabil. Mi-am imaginat că dacă aș putea ține minte o mulțime de lucruri fără să fie nevoie să iau notițe și aș avea la îndemână fiecare fapt pe care l-aș fi asimilat vreodată, aș fi extrem de bun în munca mea. Aș fi foarte bun în toate privințele.

Numai că, din punct de vedere profesional, S. a mers din eșec în eșec. A fost angajat doar un timp scurt la ziar și nu a fost niciodată în stare să-și păstreze un loc de muncă stabil. A fost, conform estimării lui Luria, „o persoană lipsită cumva de cârmă, trăind animat de speranța că în orice moment era posibil să-i iasă în cale o ocazie foarte favorabilă“. În cele din urmă, starea lui l-a făcut inutilizabil pentru vreo slujbă, cu excepția aceleia de om al scenei, o curiozitate teatrală de genul mnemotehnicianului din 39 de trepte, filmul regizat de Alfred Hitchcock. Omul cu cea mai bună memorie din lume pur și simplu își amintea prea multe.

În nuvela Funes cel ce nu uită, Jorge Luis Borges descrie o versiune fictivă a lui S., un bărbat cu o memorie infailibilă care este schilodit de incapacitatea de a uita. El nu poate distinge între lucrurile banale și cele importante. Funes, personajul lui Borges, nu-și poate stabili priorități, nu poate generaliza. El este „practic incapabil de idei generale, platonice“. Ca și în cazul lui S., memoria lui

era prea bună. Poate că, așa cum expune Borges concluzia în povestirea sa, uitarea, nu amintirea, reprezintă esența a ceea ce ne face umani. Trebuie să filtrăm lumea pentru a o înțelege. „A gândi înseamnă a uita“, scrie Borges.

Cu toate că memoria lui S., atât de încăpătoare pentru fapte, pare aproape extraterestră, el a profitat, de fapt, de memoria spațială bine dezvoltată pe care o posedăm cu toții. Dacă vizitați Londra, drumurile vi se vor intersecta ocazional cu tineri (în cea mai mare parte bărbați), pe motoscutere, țâșnind vioi prin trafic în timp ce studiază hărți aplicate pe ghidoane. Acești elevi pe două roți se pregătesc pentru a deveni șoferi de taxi în Londra. Înainte de a obține acreditarea de la Biroul transportului rutier public din Londra, viitorii șoferi de taxi trebuie să se antreneze între doi și patru ani, în care memorează nu doar amplasările și traseele tuturor celor 25 000 de străzi din acest oraș vast și foarte alambicat, ci și amplasamentele a 1 400 de clădiri sau alte repere urbane. Pregătirea lor culminează cu un examen descurajant, numit „Baza de cunoștințe“, în care nu trebuie doar să indice cel mai scurt traseu între oricare două puncte din zona metropolitană, ci și să numească obiectivele de interes aflate pe respectivul traseu. Numai trei din zece persoane care se pregătesc pentru acest examen izbutesc să obțină certificarea.

În anul 2000, Eleanor Maguire, neurolog de la University College din Londra, a vrut să afle ce efect, în cazul în care există vreunul, ar fi putut avea tot acest șofat încoace și-ncolo pe străzile labirintice din Londra asupra creierelor taximetriștilor. Ea a adus șaisprezece șoferi de taxi în laboratorul ei și le-a examinat creierele cu ajutorul unui scanner RMN, găsind o diferență surprinzătoare și importantă totodată. Hipocampul drept posterior, o parte a creierului care este implicată în navigarea spațială, era la acești șoferi de taxi cu șapte procente mai mare decât în mod normal – o mică diferență, dar foarte semnificativă. Maguire a ajuns la concluzia că slalomul printre indicatoarele din Londra a avut ca efect modificarea structurii creierelor lor.[11] Cu cât un taximetrist petrecuse mai mult timp la volan, bătând drumurile, cu atât mai pronunțat era efectul.

Creierul este un organ transformabil, capabil – în anumite limite – să se reorganizeze singur și să se readapteze la noi tipuri de informație senzorială, fenomen cunoscut sub numele de neuroplasticitate. Mult timp a existat convingerea că, în faza adultă, creierul este incapabil să creeze noi neuroni, că procesul de învățare determină sinapsele să se rearanjeze singure și duce la formarea de noi legături între celulele creierului, structura anatomică de bază a

creierului fiind mai mult sau mai puţin statică. Studiul întreprins de către Maguire a sugerat că acest tezaur de înţelepciune moştenită pur şi simplu nu era adevărat.

După studiul ei revoluţionar efectuat pe şoferi de taxi din Londra, Maguire a decis să-şi îndrepte atenţia spre atleţii minţii. Ea a făcut echipă cu Elizabeth Valentine şi John Wilding, autorii monografiei academice Superior Memory, pentru a studia zece persoane care s-au clasat printre primii la Campionatul Mondial de Memorare. Au vrut să afle dacă, în cazul memorizatorilor, creierele lor erau – ca şi în cazul şoferilor de taxi din Londra – structural diferite de ale noastre, oamenii obişnuiţi, sau ei doar utilizau cumva, într-un mod mai performant, abilităţile de memorare de care dispunem cu toţii.

Cercetătorii au recurs la scanarea cu RMN a creierelor atleţilor minţii, în paralel cu cele ale unui grup egal de subiecţi de control. Ei le-au cerut ambelor grupuri să memoreze numere de trei cifre, fotografii alb-negru reprezentând portrete şi imagini mărite ale unor fulgi de zăpadă, în timp ce le erau scanate creierele. Maguire şi echipa ei credeau că era posibil să descopere diferenţe anatomice în creierele campionilor la memorare, dovezi că, de fapt, creierele lor s-au reorganizat cumva pe parcursul procesului de memorare intensivă. Dar atunci când cercetătorii au analizat date oferite de imagini, nu au constatat nici măcar o singură diferenţă structurală semnificativă.[12] Creierele campionilor la memorare nu păreau să se deosebească deloc de cele ale subiecţilor de control. Ba, mai mult decât atât, la absolut toate testele de aptitudini cognitive generale, punctajele obţinute de atleţii minţii s-au încadrat şi ele în limite normale. Campionii memorării nu erau mai inteligenţi, nici nu aveau creiere speciale. Când Ed şi Lukas mi-au spus că sunt nişte tipi normali, cu memorii normale, ei nu făceau paradă de modestie.

Dar se poate spune că a existat totuşi o diferenţă sugestivă între creierele atleţilor minţii şi subiecţii de control: când cercetătorii au analizat ce părţi ale creierului se activau atunci când campionii memorau, au constatat că ei activau circuite complet diferite. Conform înregistrărilor realizate de scanerele RMN, regiuni ale creierului care erau mai puţin active la subiecţii de control păreau să lucreze din greu la atleţii minţii.

În mod surprinzător, atunci când cei din urmă învăţau informaţii noi, erau activate mai multe regiuni ale creierului cunoscute pentru implicarea în două sarcini specifice: memoria vizuală şi navigarea spaţială, incluzând aceeaşi

regiune posterioară dreaptă a hipocampului pe care șoferii de taxi din Londra și-o măriseră datorită vânzolelii lor zilnice în trafic. La prima vedere, acest lucru părea să nu aibă nici un sens.[13] De ce ar fi evocat atleții imagini atunci când încercau să rețină numere de trei cifre? De ce ar fi trebuit să navigheze precum șoferii de taxi din Londra, atunci când se presupunea că se ocupă cu memorarea formelor fulgilor de zăpadă?

Maguire și echipa sa le-au cerut atleților minții să descrie cât mai exact ce se petrecea în mintea lor când memorau. Aceștia le-au prezentat o strategie care suna aproape exact la fel cu ceea ce susținuse S. că se întâmpla în creierul lui. Chiar dacă nu erau niște sinestezici înnăscuți, precum S., memorizatorii au declarat că transformau în mod conștient informațiile pe care li se cerea să le memoreze în imagini, distribuindu-le de-a lungul unui traseu spațial familiar. Spre deosebire de S., ei nu făceau acest lucru în mod automat sau pentru că ar fi avut un talent înnăscut pe care l-ar fi alimentat încă din copilărie. Mai degrabă, modelele neașteptate ale activității neuronale pe care le-au înregistrat scanările RMN ale lui Maguire constituiau rezultatul antrenamentului și al practicii. Atleții minții învățaseră singuri să-și amintească precum S.

Eram fascinat de Ed, de tăcutul său prieten Lukas și de acest proiect al lor, care suna formidabil, de a-și forța memoria cât mai mult, mergând cât de departe era posibil. La rândul lor, și ei păreau interesați de mine, un jurnalist de aproximativ aceeași vârstă cu ei, care ar fi putut să le facă povestea cunoscută, într-o revistă de care nu auziseră în viața lor, oferindu-le probabil un start în cariera lor de celebrități ale artei memorării. După prelegerea lui Ed de la liceu, acesta m-a invitat, împreună cu Lukas, la un bar din apropiere, unde ne-am întâlnit cu un regizor aspirant și vechi coleg de cămin și prieten al lui Ed, care îi urmase prin tot New York-ul cu o cameră video de 8 mm, imortalizându-le toate aventurile, inclusiv încercarea lui Lukas de a memora ordinea cărților de joc dintr-un pachet în cele cincizeci și trei de secunde cât durează ca liftul de la Empire State Building să ajungă la platforma de observație de pe acoperișul acestuia. („Am vrut să vedem dacă liftul cel mai rapid din lume este mai rapid decât viteza de memorare a cărților de joc a unui campion austriac“, m-a lămurit Ed, impasibil. „Nu este.“)

După câteva pahare, Ed s-a arătat dispus să mă introducă mai adânc în obscura lume subterană a secretelor atleților minții. El s-a oferit să mă inițieze în ritualurile KL7, „o societate secretă a memoratorilor“, pe care el și Lukas o fondaseră împreună la Kuala Lumpur, în timpul desfășurării campionatului din

2003 și care, evident, nu era chiar atât de secretă.

– KL de la Kuala Lumpur? am întrebat.

– Nu, KL de la Cavalerii învățării*******, iar șapte vine de la numărul membrilor inițiali“, mi-a explicat Lukas, în timp ce-și bea una dintre cele trei beri pe care tocmai le câștigase de la chelneriță, memorând ordinea cărților de joc dintr-un pachet. Este o societate internațională pentru dezvoltarea învățământului.

– E o onoare să faci parte din societatea noastră a adăugat Ed.

Deși zestrea de mai bine de o mie de dolari a clubului lâncezea în contul bancar al lui Lukas, Ed a recunoscut că membrii KL7 nu făcuseră nicicând mare lucru, cu excepția beților trase în serile de după concursurile de memorare (ajutați uneori de un sofisticat butoi sub presiune proiectat de Lukas, pe care acesta îl plia într-o valiză). Când am insistat, cerându-i lui Ed mai multe informații, s-a oferit să-mi prezinte singura ceremonie apreciată de respectiva societate secretă.

– Consider-o pur și simplu un ritual satanic a spus el, după care l-a rugat pe Jonny, documentaristul societății, să dea drumul cronometrului încorporat în ceasul pe care îl purta la mână. Fiecare dintre noi avem la dispoziție exact cinci minute pentru a bea două beri a săruta trei femei și a memora patruzeci și nouă de cifre aleatorii. De ce patruzeci și nouă de cifre? Este șapte la pătrat.

– Am descoperit cu surprindere că, de fapt, este destul de dificil a zis Lukas. Purta un costum strălucitor de culoarea cărbunelui și o cravată și mai strălucitoare și nu a avut probleme să o convingă pe chelneriță, pe care o câștigase deja de partea sa, să-i dea trei sărutări pe obraz.

– Din punct de vedere tehnic este nesatisfăcător, dar se pune, a proclamat Ed, în timp ce un pârâu de bere i se scurgea pe bărbie în jos. A scos din buzunar o pagină cu numere tipărite și a rupt-o în bucăți. Degetele sale au scormonit printre peticele de hârtie până când a adunat patruzeci și nouă de numere, după care s-a ridicat a bolborosit „Aproape am terminat!“ și s-a îndreptat șchiopătând spre separeul din apropiere, unde a încercat să explice situația celor trei femei cu părul grizonant care îl ocupau și care păreau mult prea în vârstă pentru a se simți bine în acest bar gălăgios. Cum timpul se scurgea implacabil, n-a mai avut răbdare să aștepte ca rugămintea să-i fie înțeleasă și s-a aplecat peste masă, lipindu-și pe rând buzele de obrajii lor ofiliți.

Ed s-a întors triumfător, cu pumnii ridicaţi, trecând pe lângă fiecare dintre noi pentru a bate palma în semn de victorie. Apoi a mai comandat un rând.

Nu prea ştiam ce să cred despre Ed. Era, după cum am descoperit treptat, un estet, în cel mai pur stil Oscar Wilde. Mai mult decât orice persoană pe care o întâlnisem, părea să abordeze viaţa ca şi cum ar fi fost o artă, arborând o seninătate grijulie şi studiată. Felul în care înţelegea sensul conceptului de valoare se suprapunea foarte puţin cu oricare dintre definiţiile curente ale conceptului de utilitate, iar dacă ar exista un precept despre care s-ar putea spune că îi conducea viaţa, ar fi fost vorba despre imperioasa lui vocaţie de a se implica la tot pasul în escapade. Era un petrecăreţ autentic, dar cu toate acestea abordase subiectul de cercetare al tezei sale de doctorat, relaţia dintre memorie şi percepţie, cu o rigoare şi o seriozitate care sugerau că vrea să realizeze lucruri mari. Nu era chipeş, în sensul convenţional al termenului, însă, în noaptea cu pricina, l-am văzut abordând o femeie pe stradă şi cerându-i o ţigară, pentru ca peste câteva minute să se întoarcă recitând numărul ei de telefon. Mi-a destăinuit că trucul la care apela în mod obişnuit într-un bar era de a se proţăpi lângă o doamnă tânără şi de a o invita să compună un număr cât de lung avea chef, promiţând apoi să-i cumpere o sticlă de şampanie în cazul în care el ar fi izbutit să şi-l amintească.

În timpul acelei seri, Ed m-a delectat istorisindu-mi câteva dintre aventuroasele sale peripeţii, netrecând sub tăcere nici păţaniile pline de învăţăminte. La un moment dat s-a aruncat desculţ prin fereastra unui bar din Noua Zeelandă, pentru a scăpa de o huidumă de om. Cu altă ocazie s-a dus fără să fi fost invitat la petrecerea pe care o dădea un supermodel, la Londra. („A fost mai uşor atunci, căci eram într-un scaun cu rotile şi am putut să fac nişte acrobaţii mai acătării.“) Altă dată a făcut acelaşi lucru la o recepţie a ambasadei Marii Britanii de la Paris. („Am observat cum ambasadorul îmi urmărea peste tot cu privirea pantofii murdari.“) Şi cum ar fi putut să uite cele douăsprezece ore pe care le-a petrecut cerşind în centrul oraşului Los Angeles, pentru a strânge bani pentru biletul de autobuz?

La acea vreme, probabil că am ascultat cu o notă de scepticism aceste poveşti automitologizante, însă doar pentru că nu îl cunoşteam încă pe Ed atât de bine încât să-mi dau seama că el putea chiar să le fi estompat o parte din bizareria lor. Pe măsură ce atât seara, cât şi băuturile se scurgeau, mi-am dat seama că petrecusem cea mai mare parte a zilei împreună cu Ed şi Lukas şi că nici unul dintre ei nu-mi spusese nici măcar o dată pe nume, cu toate că eram sigur că îl

rostisem la început, atunci când mă prezentasem. Ed s-a referit la mine, în fața chelneriței, cu sintagma „prietenul nostru jurnalist“, iar Lukas pur și simplu nu vorbea despre mine. Acestea erau niște moduri de fofilare, știam prea bine. Dar Ed mă asigurase mai devreme, în timpul zilei, că ar putea să memoreze numele și numerele de telefon ale tuturor fetelor pe care le întâlnise vreodată. M-am gândit că părea un soi de abilitate impresionantă pe care era obligat să o târască cu el prin viață, ca și cum ar fi avut de purtat o cruce. Se zicea că Bill Clinton nu uită niciodată vreun nume, și uite unde l-a dus acest lucru. Dar mi s-a părut că „ar putea“ al lui Ed a fost un pic cam ambiguu și ar fi putut să fie de aceeași natură cu „El ar putea număra în ordine descrescătoare de la un milion“ – asta dacă, bineînțeles, chiar ar fi avut chef să facă așa ceva. L-am întrebat pe Ed dacă își amintește numele meu.

– Bineînțeles. Este Josh.

– Ăsta-i prenumele. Dar numele?

– La naiba! Mi l-ai spus?

– Da. Foer. Josh Foer. Ești și tu om, până la urmă.

– Ei bine…

– Am crezut că ar fi trebuit să ai o tehnică fantezistă pentru a-ți aminti numele oamenilor.

– Teoretic, da. Dar utilitatea ei este invers proporțională cu cantitatea de alcool pe care am ingurgitat-o.

Ed mi-a explicat apoi cum proceda pentru a memora un nume, modalitate pe care o utiliza în competiție pentru a memora numele și prenumele asociate cu cele nouăzeci și nouă de fotografii diferite reprezentând portrete din proba intitulată nume-și-chipuri. Era o tehnică pe care mi-a garantat că o pot folosi pentru a-mi aminti numele oamenilor, la petreceri și întâlniri. „Trucul este de fapt înșelător de simplu“, mi-a explicat el vesel. „Întotdeauna trebuie să asociezi sunetul numelui unei persoane cu ceva ce îți poți imagina cât mai clar. Totul constă în crearea unei imagini vii în minte, care să ancoreze memoria vizuală a chipului persoanei de memoria vizuală conectată la numele persoanei. Atunci când ai nevoie să te întorci pentru a-ți aminti numele persoanei, la o dată ulterioară, imaginea pe care ai creat-o îți va veni pur și simplu înapoi în minte…

Deci, hmm, ai spus că numele tău este Josh Foer, da?“ A ridicat o sprânceană şi s-a lovit melodramatic peste bărbie. „Ei bine, mi te-aş imagina tachinându-mă********, acolo unde ne-am întâlnit pentru prima oară, în afara sălii de concurs, şi m-aş imagina pe mine rupându-te în patru bucăţi, în replică. Patru******** / Foer, te-ai prins? Această mică imagine este mai amuzantă – pentru mine, cel puţin – decât numele tău pur şi simplu, aşa că s-ar cuveni să mi se fixeze de minune în minte.“ Toate aceste idei mi s-au părut un fel de sinestezie fabricată.

Pentru a înţelege de ce funcţionează acest tip de trucuri de memorare, trebuie să ştiţi ceva despre un fel ciudat de uitare, pe care psihologii au numit-o „paradoxul Brutaru/brutar********“.[14] Paradoxul se desfăşoară în modul următor: Un cercetător arată la două persoane aceeaşi fotografie a unui chip şi îi spune uneia dintre persoane că individul este un brutar, iar celeilalte că numele său de familie este Baker. Peste câteva zile, cercetătorul le arată aceloraşi două persoane aceeaşi fotografie şi le întreabă ce cuvânt asociază cu ea. Persoana căreia i-a fost comunicată profesia individului este mult mai probabil să şi-o amintească decât persoana căreia i-a fost comunicat numele său de familie. Ce ar trebui să însemne acest lucru? Aceeaşi fotografie. Acelaşi cuvânt. Grade diferite de aducere aminte.

Când auziţi că omul din fotografie este brutar, acest fapt este încorporat într-o întreagă reţea de idei despre ceea ce înseamnă meseria de brutar: coace pâine, poartă o bonetă mare şi albă, miroase bine atunci când vine acasă de la muncă. Numele Baker, pe de altă parte, se leagă doar de o amintire a chipului persoanei. Această legătură este slabă şi poate dispărea, iar numele va ajunge să plutească iremediabil în iadul amintirilor pierdute.

Atunci când simţim că un cuvânt ne stă pe limbă, această senzaţie se datorează probabil în primul rând faptului că accesăm doar o parte a reţelei neuronale care „conţine“ ideea, dar nu integralitatea acesteia. Dar când vine vorba de profesia individului, există mai multe corzi de legătură care îl readuc în memorie. Chiar dacă la început nu ne amintim că omul este brutar, poate că vom avea o senzaţie vagă de pâine legată de el sau vom asocia chipul său cu o bonetă mare şi albă, ori poate că ne evocă o amintire a brutăriei din cartier. În această încâlceală de asociaţii, există câteva noduri care pot fi urmărite pentru a ajunge înapoi la profesia sa. Secretul succesului în proba nume-şi-chipuri – şi capacitatea de a ne aminti numele oamenilor din lumea reală – constă pur şi simplu în transformarea numelui Baker în brutar – sau a numelui Foer în cifra patru. Sau a numelui

Reagan în armă laser*********. Este un truc simplu, dar foarte eficient.

Am încercat eu însumi, folosind această tehnică, să-mi amintesc numele realizatorului de filme documentare care îi însoţise pe Ed şi Lukas prin oraş în weekend. Se prezentase cu numele de Jonny Lowndes. „Noi îi zicem Pounds********* Lowndes“, intervenise Ed. „Era corpolent în liceu.“ Cum fratelui meu mai mare i se spunea Jonny în copilărie, am închis ochii şi mi i-am imaginat împreună, braţ la braţ, înfulecând un cozonac*********.

– Ştii, am putea să te învăţăm mai multe trucuri de genul ăsta a spus Ed, întorcându-se entuziasmat către Lukas. Ce crezi, suntem în stare ca până la sfârşitul nopţii să-l facem să câştige campionatul american?

– Am senzaţia că de fapt voi nu-i preţuiţi din cale-afară de tare pe americani, am rostit.

– Dimpotrivă, doar că ei nu au avut parte de antrenorul potrivit a spus el, întorcându-se spre mine. Cred că ai putea câştiga campionatul de anul viitor antrenându-te o oră pe zi, a continuat, uitându-se la Lukas. Nu crezi că am dreptate?

Lukas dădu din cap.

– Atât tu, cât şi Tony Buzan, am spus.

– Ah, da, stimabilul Tony Buzan a completat Ed, în zeflemea. Ţi-a turnat gogoşi de genul creierului considerat un muşchi?

– Hm, da a făcut-o.

– Oricine cunoaşte cele mai elementare lucruri despre caracteristicile creierelor şi ale muşchilor ştie cât de rizibilă este această analogie.

A fost primul indiciu pe care l-am avut despre relaţia tensionată dintre Ed şi Buzan.

– Uite, ceea ce trebuie să faci neapărat este să mă iei pe mine ca antrenor, instructor, manager şi… hm, da, yoghin spiritual.

– Şi tu cu ce te-ai alege din toată chestia asta? am întrebat.

– Cu plăcere, mi-a răspuns zâmbind. Și, de asemenea, cum tu ești ziarist, nu m-ar deranja dacă, în timp ce scrii despre această experiență, ai reuși să lași impresia că aș fi o persoană excelentă pentru a acorda meditații, în Hamptons, fiicelor cititorilor, pentru o sumă modică de, să zicem, un catralion de lire pe oră.

Am râs și i-am spus lui Ed că mă gândisem și eu la această posibilitate. Sincer, nu că aș fi fost interesat să-mi petrec o oră pe zi amestecând cărți de joc, memorând pagini întregi de numere aleatorii sau făcând orice alt gen de gimnastică mentală care părea implicată în efortul de a dobândi statutul de „atlet al minții“. Fusesem întotdeauna încântat de apartenența mea la tagma tocilarilor – în liceu am fost căpitanul echipei de „cine știe câștigă“ și am purtat mult timp un ceas cu funcții de calculator –, dar acest lucru era un pic cam mult chiar și pentru mine. Totuși, eram suficient de curios încât să-mi doresc să aflu unde se situau limitele memoriei mele, iar Ed mă stârnise îndeajuns de mult încât să mă facă să iau în considerare acest exercițiu. Toți atleții minții pe care îi întâlnisem insistaseră asupra faptului că oricine poate să-și îmbunătățească propria memorie – că puterile neexploatate ale lui S. se aflau în interiorul tuturor. Am decis să încerc să aflu dacă asta chiar era adevărat. În noaptea aceea, când am ajuns acasă, un scurt e-mail de la Ed mă aștepta printre mesajele primite: „Așadar, pot fi totuși antrenorul tău?“

Knights of Learning, în original (n.tr.)

To josh – a tachina (n.tr.)

Four, în original (n.tr.)

Paradoxul „Baker/baker“ (baker înseamnă brutar în limba engleză și este și un nume de familie foarte răspândit. (n.red.)

Ray gun, în original (n.tr.)

Pfunzi – unitate de măsură a greutății egală cu aproximativ 0,5 kg. (n.tr.)

În limba engleză, pound cake înseamnă cozonac; de aici imaginea pe care și-o creează autorul. (n.red.)

CAPITOLUL 3

Expertul experților

Deși cel mai bine este să nu te naști pui de găină, culmea ghinionului este să te naști cocoș.

Din punctul de vedere al unui fermier care crește păsări de curte, puii de sex masculin sunt inutili.[1] Ei nu fac ouă, au carnea ațoasă și sunt leneși în comparație cu găinile, care fac toată munca grea de a ne pune de mâncare pe masă. Incubatoarele comerciale au tendința de a trata puii de sex masculin ca pe niște deșeuri textile sau metalice: resturi inutile, dar inevitabile într-un proces industrial. Cu cât mai repede pot fi eliminați – de multe ori sunt incluși în hrana animalelor –, cu atât mai bine. Dar crescătorii de păsări s-au confruntat de milenii cu o problemă costisitoare: practic este imposibil să faci diferența dintre puii de sex masculin și cei de sex feminin până când aceștia ajung la vârsta de patru–șase săptămâni, atunci când începe să crească penajul distinctiv și să apară caracteristicile sexuale secundare, precum creasta la cocoși. Până atunci, toți puii sunt niște bile pufoase care nu pot fi deosebite și care trebuie să fie adăpostite și hrănite, ceea ce reprezintă o cheltuială considerabilă.

Abia prin anii 1920 cineva a găsit o soluție la această dilemă costisitoare. Memorabila descoperire a fost realizată de către un grup de veterinari japonezi, care și-au dat seama că la coada puiului există o serie de cute, semne, pete și protuberanțe care pentru un ochi neavizat ar putea părea întâmplătoare, dar care, dacă sunt interpretate corect, pot divulga sexul unei păsări de o zi. Când a fost făcută publică această descoperire, la Congresul mondial al crescătorilor de păsări de curte din 1927, care a avut loc la Ottawa, ea a revoluționat industria incubatoarelor la nivel mondial și, în cele din urmă a dus la scăderea prețului ouălor în întreaga lume. Profesioniștii în descoperirea sexului puilor, deținătorii unor competențe pentru a căror însușire era nevoie de ani de studiu, au devenit unii dintre cei mai prețioși lucrători din agricultură. Cei mai buni dintre cei buni erau absolvenții cursului de doi ani organizat de către Zen-Nippon Chick Sexing School, ale cărei standarde erau atât de riguroase, încât doar între cinci și zece procente dintre cursanți ajungeau să obțină acreditarea. Dar cei care reușeau să termine școala câștigau în jur de cinci sute de dolari pe zi și străbăteau întreaga lume, zburând de la un incubator la altul, aidoma celor mai bine situați

consultanţi de afaceri. O diaspora de specialişti japonezi în depistarea sexului puilor a împânzit tot globul.

Determinarea sexului puilor este o artă delicată, care necesită o concentrare de tip zen şi dexteritatea unui chirurg care operează pe creier. Pasărea este legănată în mâna stângă şi este apăsată cu blândeţe, pentru a o determina să-şi evacueze intestinele (dacă e strânsă prea tare, intestinele se vor întoarce pe dos, ucigând-o şi făcând ca sexul ei să devină irelevant). Cu degetul mare şi cu cel arătător, sexologul avicol întoarce brusc puiul, îi desparte cu o mică lovitură picioarele din spate pentru a-i expune cloaca, un mic orificiu în care sunt situate atât organele genitale, cât şi anusul, şi îl examinează cât mai profund în interior. Pentru a face acest lucru în mod corespunzător, trebuie să aibă unghiile bine tăiate şi îngrijite. În cazurile simple – cele pe care specialistul în sexul puilor le poate explica – el caută o protuberanţă abia perceptibilă, numită „mărgică“, aproximativ de mărimea unei gămălii de ac. Dacă mărgica este convexă, pasărea este un cocoşel, şi atunci este aruncată în partea stângă; dacă este concavă sau plată, este găinuşă, aşa că este pusă pe o bandă rulantă amplasată în partea dreaptă. Aceste cazuri nu implică dificultăţi prea mari. De fapt, un studiu a arătat că amatorii pot fi învăţaţi să identifice mărgica în doar câteva minute. Dar, la aproximativ 80% dintre pui, conformaţia mărgelei nu este evidentă şi nu există nici măcar o singură trăsătură distinctivă pe care determinatorul de sexe să o poată indica. Prin urmare, el examinează o serie de puncte, linii şi pliuri care, luate separat, sunt lipsite de sens, dar care, coroborate, sugerează sexul păsării.

După unele estimări, există nu mai puţin de o mie de configuraţii diferite ale respectivului orificiu pe care un determinator de sexe trebuie să le înveţe pentru a deveni competent. Dificultatea acestei sarcini este sporită de faptul că specialistul trebuie să diagnosticheze pasărea dintr-o singură privire. El nu are timp să raţioneze conştient. Dacă ezită chiar şi câteva secunde, contactul pe care îl are cu pasărea poate face ca orificiul acesteia să se bombeze, ajungând să arate în mod indubitabil ca acela al unui cocoş, indiferent de sexul real. Iar greşelile sunt costisitoare. În anii 1960, un incubator îşi plătea determinatorii de sexe cu un cent pentru fiecare pui al cărui sex a fost estimat corect, scăzând 35 de cenţi pentru fiecare apreciere eronată. Cei mai buni în acest domeniu pot verifica 1 200 de pui pe oră, cu o acurateţe de 98–99%. În Japonia, câţiva supereroi în domeniu au învăţat cum să verifice sexul a doi pui în acelaşi timp, ajungând astfel să poată examina în jur de 1 700 de pui pe oră.

Ceea ce face ca determinarea sexului puilor să fie un subiect atât de captivant –

motivul pentru care filosofii şi psihologii cognitivi au susţinut şi publicat disertaţii despre el, motivul pentru care cercetarea mea despre memorie m-a adus în această zonă – este că nici cei mai buni determinatori de sexe profesionişti nu pot descrie modul în care determină sexul în cazurile cele mai dificile, cele marcate cel mai intens de ambiguitate. Arta lor este inexplicabilă. Ei spun că, în cel mult trei secunde, pur şi simplu „ştiu“ dacă o pasăre este un băiat sau o fată, dar nu sunt în stare să explice cum de ştiu acest lucru. Chiar şi atunci când au fost examinaţi cu cea mai mare atenţie de către cercetători, nu au putut indica motivele pe baza cărora au afirmat că o pasăre este mascul şi o alta femelă. Ei susţin că pur şi simplu intuiesc. Într-un anume sens fundamental, expertul în determinarea sexului puilor percepe lumea – cel puţin lumea intimă a puilor – într-un mod care este complet diferit de felul în care o facem toţi ceilalţi. Atunci când se uită la fundul unui pui, ei văd lucruri pe care un om normal pur şi simplu nu le poate percepe. Însă ce legătură este între determinarea sexului puilor şi subiectul meu, memoria? Una totală.

Am decis că ar fi o idee bună să mă scufund (nu într-un mod foarte elegant, într-adevăr, ci lovind apa cu burta şi împroşcând în toate părţile) în literatura de specialitate. Am căutat ceva dovezi solide că amintirile noastre ar putea fi într-adevăr perfectibile în maniera covârşitoare promisă de către Buzan şi atleţii minţii. Nu a fost nevoie să mă scufund foarte adânc. Tot pieptănând literatura de specialitate, în căutarea unor materiale despre îmbunătăţirea memoriei, îmi sărea în ochi un nume: K. Anders Ericsson. Era numele unui profesor de psihologie de la Universitatea de Stat din Florida şi autor al unui articol intitulat Exceptional Memorizers: Made, Not Born.

Înainte ca Tony Buzan să comercializeze pe scară largă ideea de „a-ţi folosi memoria perfectă“, Ericsson a pus bazele ştiinţifice a ceea ce este cunoscut sub numele de „teoria memoriei ca abilitate“, care explică cum şi de ce memoria noastră este perfectibilă. În 1981, el şi colegul său, psihologul Bill Chase, au efectuat un experiment devenit clasic între timp, al cărui subiect a fost un absolvent de la Carnegie Mellon, care a fost imortalizat în literatura de specialitate prin iniţialele sale, S.F. Chase şi Ericsson l-au plătit pe S.F. pentru ca acesta să petreacă mai multe ore pe săptămână în laboratorul lor, făcând la nesfârşit acelaşi test simplu de memorie. Era un test similar cu acela pe care Luria i l-a dat lui S., atunci când a păşit pentru prima oară în biroul său. S.F. stătea pe un scaun, încercând să-şi aducă aminte cât mai multe numere cu putinţă, în timp ce acestea îi erau citite în ritmul de un număr pe secundă. La început, el putea să ţină minte doar şapte o dată. În momentul încheierii

experimentului – care a durat doi ani, în care a avut parte de 250 de ore de teste – S.F. îşi îmbunătăţise de zece ori capacitatea de a-şi aminti numere. Experimentul a spulberat vechile idei, care susţineau că dispunem de capacităţi de memorare invariabile. Ericsson crede că modul în care S.F. a izbutit această performanţă ne oferă o cheie pentru înțelegerea proceselor cognitive fundamentale care stau la baza tuturor formelor de dexteritate – de la atleții memorizatori și marii maeștri de șah la determinatorii sexelor puilor.

Toată lumea are o memorie mare pentru ceva. Am văzut deja talentele mnemonice ale șoferilor de taxi londonezi, iar literatura de specialitate este doldora de mărturii despre „excepționala capacitate de memorare“[2] a chelnerilor și despre capacitățile vaste ale actorilor de a-și aminti replici, ca și despre abilitățile de memorare pe care le posedă experții dintr-o mulțime de alte domenii. Cercetătorii au studiat memoriile excepționale ale medicilor, ale împătimiților de baseball, ale violoniștilor, ale jucătorilor de fotbal, ale jucătorilor de snooker, ale dansatorilor de balet, ale laureaților de la concursurile de matematică, ale dezlegătorilor de cuvinte încrucișate și ale voleibaliștilor.[3] Alegeți orice activitate umană în care oamenii excelează și eu voi preciza chiar șansele ca vreun psiholog să fi publicat undeva o lucrare despre memoria excepțională de care dau dovadă experții în acel domeniu.

De ce chelnerii veterani nu trebuie să-și noteze comenzile? De ce oare cei mai buni violoniști din lume excelează la memorarea noilor partituri muzicale? Cum se face, și un studio a dovedit-o, că un jucător profesionist de fotbal se poate uita doar cu coada ochiului la un meci de fotbal transmis la televizor, fiind capabil să reconstituie aproape exact ce s-a întâmplat în timpul jocului? O posibilă explicație ar fi aceea că oamenii cu bune capacități de memorare a comenzilor pentru cină se orientează spre industria serviciilor alimentare, că jucătorii de fotbal cu memoria cea mai bună a amplasării în teren a jucătorilor au abilitatea de a-și croi drum până în prima divizie, ori că oameni cu un ochi destinat să se uite în fundul găinilor ajung în mod natural la Zen-Nippon Chick Sexing School. Dar asta pare puțin probabil. Este mult mai plauzibil să credem că legile cauzalității acționează în direcția opusă. Este vorba despre ceva legat de stăpânirea unui domeniu specific, situație care favorizează existența unei memorii mai bune, orientată către detaliile domeniului respectiv. Dar ce este acel ceva? Și poate fi el generalizat astfel încât să-l dobândească oricine?

Laboratorul performanței umane, proiect pe care Ericsson îl derulează împreună cu un grup de alți cercetători de la Universitatea de Stat din Florida, este locul în

care experţii vin pentru a-şi testa capacităţile de memorare, dar nu numai pentru asta. Ericsson este, probabil, expertul experţilor, la nivel mondial. Într-adevăr, în ultimii ani el a ajuns să fie celebru datorită cercetărilor sale, care arată că experţii au tendinţa de a avea nevoie de cel puţin zece mii de ore de antrenament pentru a-şi dobândi statutul de specialişti de talie mondială. Când l-am sunat şi i-am spus că mă gândisem să încerc să-mi antrenez memoria, el a vrut să ştie dacă începusem deja. I-am spus că, de fapt, nu mă apucasem încă. S-a declarat încântat, spunându-mi că aproape niciodată nu are şansa de a studia un novice implicat în procesul de accedere la stadiul de expert. Dacă dădeam dovadă că eram serios, mi-a spus el, dorea să mă includă printre subiecţii săi de cercetare. M-a invitat să merg în Florida pentru câteva zile, pentru a face câteva teste. Intenţiona să obţină nişte măsurători de bază ale memoriei mele, înainte de a începe să încerc să mi-o îmbunătăţesc.

Laboratorul performanţei umane ocupă un complex de birouri căptuşite cu pluş, amplasat la marginea oraşului Tallahassee. Rafturile de cărţi care acoperă pereţii sunt burdușite cu volume din diverse domenii, conţinând titluri relevante pentru cercetările lui Ericsson: Temperamentul muzical (The Musical Temperament), Chirurgia piciorului (Surgery of the Foot), Cum să fii o vedetă la locul de muncă (How To Be a Star at Work), Secretele strategiei în şahul modern (Secrets of the Modern Chess Strategy), Ştiinţa alergării (Love Running), Specialistul în determinarea sexului puilor (The Specialist Chick Sexer).

David Rodrick, un tânăr cercetător care colabora cu laboratorul, a descris vesel locul ca „palatul nostru de joacă“. Când am ajuns acolo, la câteva săptămâni după convorbirea telefonică iniţială pe care o avusesem cu Ericsson, în mijlocul uneia dintre camere era amplasat un ecran care se întindea de la podea şi până în tavan, lat de peste trei metri şi lung de aproape cinci, pe care era afişat un montaj video care reda în mărime naturală imaginile surprinse la un semafor. Era filmat din perspectiva unui ofiţer de poliţie care se îndrepta spre un automobil oprit.

În săptămânile precedente, Ericsson şi colegii săi aduseseră în laborator câţiva membri ai echipei SWAT******** din Tallahassee şi proaspeţi absolvenţi ai Academiei de Poliţie şi îi plasaseră în faţa ecranului mare, cu un pistol Beretta încărcat cu gloanţe oarbe din încărcătoarele pe care le purtau la centură. Ei i-au bombardat pe ofiţeri cu diverse scenarii, unul mai tras de păr decât altul, urmărindu-le reacţiile. Într-unul dintre aceste scenarii, ofiţerul vedea un om îndreptându-se spre uşa din faţă a unei şcoli, având o umflătură suspectă care semăna cu o bombă strânsă la piept. Cercetătorii doreau să ştie cum vor

reacționa ofițerii cu niveluri diferite de experiență.

Rezultatele au fost uimitoare. Ofițerii SWAT experimentați și-au scos imediat armele și au strigat de câteva ori către suspect, cerându-i să se oprească. Cum acesta nu a dat curs somațiilor, aproape întotdeauna au tras în el înainte să pătrundă în școală. Dar proaspeții absolvenți ai academiei au fost mai înclinați să-l lase pe bărbatul cu bombă să urce treptele și să intre în clădire. Pur și simplu nu aveau experiența necesară pentru a diagnostica situația și a reacționa în mod corespunzător. Cel puțin aceasta ar fi explicația superficială. Dar ce anume înseamnă mai exact experiența? Ce anume i-a făcut pe cei mai mulți ofițeri superiori să vadă ceea ce tinerii recruți nu au reușit să observe? Ce făceau ei cu ochii, ce se petrecea în mintea lor, cum de au apreciat situația în mod diferit? Ce anume și-au extras din amintiri? Asemenea determinatorilor profesioniști de sexe ale puilor de găină, ofițerii superiori SWAT au dat dovadă de o abilitate care era dificil de transpus în cuvinte. Programul de cercetare al lui Ericsson poate fi rezumat ca o încercare de a izola ceea ce numim dexteritate, astfel încât să poată fi disecată, identificându-i bazele cognitive.

Pentru a face acest lucru, Ericsson și colegii săi le-au cerut ofițerilor să vorbească cu voce tare despre ceea ce le trecea prin minte pe măsură ce se desfășura scenariul. Ceea ce Ericsson se aştepta să învețe din mărturiile lor era acelaşi lucru pe care îl descoperise în toate celelalte domenii de dexteritate pe care le studiase: experții văd lumea diferit. Ei observă lucruri pe care cei care nu sunt experți nu le remarcă. Experții se concentrează asupra informațiilor cu cel mai ridicat grad de relevanță, știind aproape automat cum să le utilizeze. Și, faptul cel mai important, experții procesează cantitățile enorme de informații pe care le obțin prin intermediul simțurilor în moduri mai sofisticate. Ei pot depăși una dintre constrângerile cele mai fundamentale ale creierului: magicul număr șapte.

În 1956, un psiholog de la Harvard pe nume George Miller a publicat ceea ce avea să devină o lucrare clasică în istoria cercetărilor legate de memorie. El a început cu o introducere de neuitat:

Problema mea este că am fost persecutat de un număr întreg. De șapte ani acest număr m-a urmărit peste tot, a pătruns în datele mele cele mai intime și m-a asaltat din paginile celor mai cunoscute ziare. Acest număr presupune o varietate

de deghizări, fiind uneori un pic mai mare, alteori un pic mai mic decât de obicei, dar niciodată nu se schimbă atât de mult încât să fie de nerecunoscut. Perseverența cu care numărul respectiv mă chinuie este mult mai mult decât un accident întâmplător. Există, pentru a cita un senator celebru, un plan în spatele său, un anumit model care îi determină apariţiile. Indiferent dacă este, într-adevăr, ceva neobişnuit cu acest număr sau dacă este vorba de altceva, eu sufăr de mania persecuției.

De fapt, toți suntem persecutați de numărul întreg la care se referea Miller. Studiul lui se intitula Magicul număr șapte, plus sau minus doi: Unele limite ale capacității noastre de procesare a informațiilor (The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on our Capacity for Processing Information). Miller a descoperit că abilitatea noastră de a procesa informațiile și de a lua decizii în lume este limitată de o constrângere fundamentală: ne putem gândi doar la aproximativ șapte lucruri în acelaşi timp.

Atunci când un gând nou sau o percepție nouă pătrunde în mintea noastră, nu este depozitat imediat în memoria pe termen lung, ci ajunge mai degrabă într-un fel de purgatoriu, în ceea ce este cunoscut sub numele de memorie de lucru, o colecție de sisteme ale creierului, care reţin orice intră în raza de percepție a conștiinței noastre în momentul de față.

Fără să vă uitați înapoi pentru a le reciti, încercați să repetați primele cuvinte din această propoziție.

Fără să vă uitați înapoi.

Destul de ușor.

Acum, fără să vă uitați înapoi, încercați să repetați primele trei cuvinte ale frazei anterioare. Dacă descoperiți că este un pic mai greu, acest lucru se întâmplă pentru că fraza a fost deja eliminată din memoria de lucru.

Amintirile noastre de lucru au un rol important, fiind ca un filtru între percepția pe care o avem asupra lumii și memoria pe termen lung a acesteia. Dacă fiecare senzație sau gând ar fi inclus imediat în enorma bază de date care este memoria noastră pe termen lung, ne-am îneca, precum S. și Funes, în informații irelevante. Cele mai multe dintre informațiile care trec prin creierul nostru nu

trebuie reţinute mai mult de cele câteva clipe cât ne ia să le percepem şi, dacă este necesar, să reacţionăm la ele. De fapt, divizarea memoriei în depozite pe termen scurt şi pe termen lung reprezintă o modalitate inteligentă de gestionare a informaţiilor, cele mai multe computere fiind construite pe baza aceluiaşi model. Ele sunt prevăzute cu memorii pe termen lung sub formă de hard disk-uri, precum şi cu o memorie intermediară, în unitatea centrală de prelucrare a datelor, care stochează toate operaţiile pe care le efectuează procesorul la un anumit moment dat.

Ca şi în cazul unui computer, capacitatea noastră de a opera în lume este limitată de cantitatea de informaţii pe care le putem manipula la un moment dat. Dacă nu repetăm lucrurile, acestea au tendinţa de a ne scăpa printre degete. Toată lumea ştie cu ce probleme se confruntă memoria noastră de lucru. Lucrarea lui Miller a explicat că aceste probleme apar în cadrul unor parametri foarte specifici. Unii oameni pot reţine mai puţin de cinci lucruri la un moment dat, alţii, mai puţini, pot reţine chiar şi câte nouă lucruri în acelaşi timp, dar „magicul număr şapte“ pare să reprezinte capacitatea universală de reţinere pe termen scurt a memoriei noastre de lucru. Pentru a înrăutăţi şi mai mult situaţia, aceste şapte lucruri pot fi ţinute laolaltă doar timp de câteva secunde şi adesea nici măcar toate, dacă ni se distrage atenţia. Această limitare fundamentală, pe care o împărtăşim cu toţii, este ceea ce ne face să considerăm atât de uimitoare performanţele unor guru ai memoriei.

Testul meu de memorie nu a avut loc în faţa ecranului de proiecţie care acoperea suprafaţa dintre podea şi tavan dintr-o sală a Laboratorului performanţei umane. Nu aveam arme la centură şi nici dispozitive de urmărire a activităţii oculare pe cap. Umila mea contribuţie la tezaurul cunoaşterii umane a fost extrasă în sala 218 a departamentului de psihologie din cadrul Universităţii de Stat din Florida, un mic birou fără ferestre, cu un covor colorat şi cu teste IQ vechi răspândite pe podea. Fără a da dovadă de prea mare generozitate, locul ar putea fi descris ca o debara de depozitare.

Cel ce se ocupa de testele mele era un doctorand aflat în al treilea an de pregătire din cadrul laboratorului lui Ericsson; se numea Tres Roring. Deşi poate că şlapii săi şi chica sa blondă de surfer nu sugerau acest lucru, Tres crescuse într-un orăşel din sudul statului Oklahoma, unde tatăl său era petrolist. La 16 ani a fost campionul de şah la juniori al statului din Oklahoma. Numele lui complet este Roy Roring III – prin urmare, „Tres“.

Tres şi cu mine am petrecut trei zile în camera 218, făcând un test de memorie după altul – eu purtând o cască greoaie, prevăzută cu un microfon ataşat la un casetofon vechi, Tres stând lângă mine, cu picioarele încrucişate, cu un cronometru în poală, luând notițe.

Am avut parte de teste de memorie pentru numere (înainte şi înapoi), teste de memorie pentru cuvinte, teste de memorie pentru fețele oamenilor şi teste legate de tot felul de lucruri care nu păreau să aibă prea mult de-a face cu memoria mea – cum ar fi dacă aş putea vizualiza în mintea mea cuburi rotative şi dacă ştiam definițiile unor cuvinte precum „jucăuş“, „mlădios“ şi „cârcotaş“. Un alt examen, cuprinzând întrebări cu opțiuni multiple de răspuns, numit Testul chestionarului informațional ce vizează aptitudinile multidimensionale, cuantifica abilităţile mele normale de concentrare prin intermediul unor întrebări de genul:

Când a trăit Confucius?

A) 1650 d.Hr.

B) 1200 d.Hr.

C) 500 d.Hr.

D) 500 î.Hr.

E) 40 î.Hr.

şi:

Într-un motor pe benzină, scopul principal al carburatorului este de a:

A) amesteca benzina şi aerul

B) păstra bateria încărcată

C) aprinde combustibilul

D) conține pistoane

E) pompa combustibil în motor

Multe dintre testele la care m-a supus Tres proveneau direct de la rundele Campionatului de Memorare al Statelor Unite, precum poemul de cincisprezece minute, numele asociate chipurilor, cuvintele aleatorii, numerele enunțate cu rapiditate și cărțile de joc etalate în mare viteză. El a vrut să vadă cum aveam să mă descurc înainte de a încerca să-mi îmbunătățesc memoria. De asemenea, a vrut să mă testeze pe câteva dintre probele care sunt utilizate numai în concursurile internaționale de memorare, cum ar fi cifre binare, date istorice și numerele rostite cu voce tare. La sfârșitul celor trei zile pe care le-am petrecut în Tallahassee, Tres adunase șapte ore de înregistrări audio, pe care Ericsson și absolvenții din echipa sa le puteau analiza ulterior. Bafta lor.

Au urmat apoi interviurile ample realizate de către o altă doctorandă, Katy Nandagopal. Credeți că aveți o bună memorie naturală? (Bunicică, dar nimic special.) Ați jucat vreodată jocuri de îmbunătățire a memoriei? (N-aș zice.) Jocuri de societate? (Numai cu bunica mea.) Vă plac ghicitorile? (Cui nu-i plac?) Puteți rezolva cubul lui Rubik? (Nu.) Cântați? (Numai sub duș.) Dansați? (Idem.) Studiați temeinic? (Subiect sensibil.) Folosiți casete pentru exerciții fizice? (Trebuie să știi asta?) Vă oferiți voluntar? (Am fost la cantina săracilor de vreo două ori.) Vă pricepeți la instalațiile electrice? (Serios?)

Pentru cineva care vrea să știe ce-i cu el, pentru ca într-o bună zi să poată împărtăși altora această cunoaștere, postura de subiect al unui studiu științific poate fi o încercare excepțională.

– De ce anume facem toate astea?, l-am întrebat pe Tres.

– Aș prefera să nu vă spun totul chiar acum. (Dacă era ceva legat de un test pe care aveam să-l dau mai târziu – după cum s-a și dovedit, de fapt –, nu voia ca eu să știu.)

– Cum m-am descurcat la acest ultim test?

– Vă vom anunța atunci când se va termina totul.

– Poți să-mi spui măcar care este ipoteza ta?

– Nu acum.

– Care este IQ-ul meu?

– Nu știu.

– Ridicat, totuși?

Testul de memorie la mintea cocoșului pe care S.F., studentul de la Universitatea Carnegie Mellon, l-a tot dat timp de peste 250 de ore, pe parcursul a doi ani, este cunoscut sub numele de testul cifrelor distanţate. Este o modalitate standard de măsurare a capacității de a reține numere a memoriei de lucru a unei persoane. Majoritatea oamenilor cărora le este dat acest test se află în aceeași situație în care s-a găsit și S.F. atunci când a început: ei sunt capabili să-și amintească doar șapte plus-sau-minus două numere. Cei mai mulți subiecți își amintesc cele șapte plus-sau-minus două numere prin repetarea lor, pentru ei înșiși, în „bucla fonologică“, un nume fantezist dat vocilor pe care le putem auzi în capul nostru atunci când vorbim cu noi înșine. Bucla fonologică acționează ca un ecou, producând o memorie intermediară pe termen scurt, care poate stoca sunete doar preț de câteva secunde, în cazul în care nu le repetăm. Atunci când a început să participe la experimentul derulat de Chase și Ericsson, S.F. s-a folosit și el de bucla fonologică pentru a stoca informație. Și, o lungă perioadă de timp, rezultatele sale la test nu s-au îmbunătățit. Dar apoi s-a întâmplat ceva. După multe ore de testare, rezultatele obținute de S.F. au început să se îmbunătățească. Într-o zi, el și-a amintit zece cifre. A doua zi, acestea s-au făcut unsprezece. Cantitatea cifrelor pe care era capabil să și le reamintească a continuat să crească în mod constant. El făcuse o descoperire: chiar dacă memoria lui pe termen scurt era limitată a imaginat o modalitate de a stoca informații direct în memoria pe termen lung. Aceasta a implicat o tehnică numită porționare.

Porționarea (în engleză, chunking) este o modalitate de a reduce numărul de elemente pe care trebuie să ni le amintim prin creșterea dimensiunii fiecărui element. Porționarea este motivul pentru care numerele de telefon sunt împărțite în două părți plus un cod zonal, iar numerele cardurilor de credit sunt împărțite în grupuri de câte patru cifre. Porționarea este foarte relevantă pentru răspunsul la întrebarea de ce experții au adesea astfel de memorii excepționale.

Explicația clasică a porționării implică limbajul. Dacă vi s-a cerut să memorați aceste douăzeci și două de litere HEADSHOULDERSKNEESTOES (HEAD-SHOULDERS-KNEES-TOES)********, și nu ați observat cum se ortografiază, aproape sigur veți avea mult de furcă. Dar, despărțind cele douăzeci și două de litere în patru grupe – head (cap)–shoulders (umeri)–knees (genunchi)–toes (degete) –, sarcina devine mult mai ușoară. Și dacă se întâmplă să știți integral

versurile pentru copii de unde provin aceste cuvinte*********, şirul poate fi tratat eficient ca un singur bloc. Acelaşi lucru se poate face şi cu numerele. Un şir de douăsprezece cifre 120741091101 este destul de greu de ţinut minte. Împărţiţi-l în patru grupe – 120, 741, 091, 101 – şi devine un pic mai uşor. Transformaţi-l în două tranşe, 12/07/41 şi 09/11/01, şi va fi aproape imposibil de uitat. Aceste două date pot fi chiar transformate într-un singur calup informaţional, de care ne putem aminti ca fiind „cele două mari atacuri surpriză asupra teritoriului american“*********.

Observaţi că procesul de porţionare pleacă de la informaţii aparent lipsite de sens şi le reinterpretează în funcţie de informaţiile care sunt deja stocate undeva în memoria noastră pe termen lung. Dacă nu cunoaşteţi datele la care s-au petrecut atacul de la Pearl Harbor şi atentatul din 11 septembrie, nu veţi fi niciodată în măsură să porţionaţi acest şir numeric format din douăsprezece cifre. Dacă aţi vorbi swahili şi nu limba engleză, versurile pentru copii ar rămâne un talmeş-balmeş de litere. Cu alte cuvinte, atunci când ajungem să porţionăm – situaţie valabilă şi pentru amintirile noastre, într-un sens mai cuprinzător –, ceea ce ştim deja determină ceea ce suntem capabili să învăţăm.

Deşi nu învăţase niciodată cum se cuvine tehnica porţionării, S.F. s-a descurcat pe cont propriu. Era un alergător pasionat şi a început să se gândească la şirurile de numere aleatorii în timp ce alerga. De exemplu, 3 492 a fost transformat în „3 minute şi 49,2 secunde, aproape de recordul mondial de parcurgere a unei mile“. Şi 4 131 a devenit „4 minute şi 13,1 secunde, un timp bun pentru străbaterea unei mile“. S.F. nu ştia nimic despre numerele aleatorii pe care trebuia să memo-reze, dar ştia destul de multe lucruri despre alergare. El a descoperit că putea lua mici particule de informaţie fără nici un sens şi le putea trece printr-un filtru care le dădea noimă, făcându-le astfel mult mai aderente la memoria lui. A apelat la experienţe pe care le avusese în trecut şi le-a folosit pentru a-şi croi o modalitate de percepere a prezentului. Se folosea de asocieri din memoria sa pe termen lung pentru a vedea diferit numerele.

Aceasta, desigur, este ceea ce fac toţi experţii: îşi folosesc amintirile pentru a vedea lumea diferit. Pe parcursul multor ani, şi-au construit o bancă de date care modelează modul în care percep noi informaţii. Ofiţerul SWAT cu experienţă nu vedea doar un om care urca treptele de la intrarea din faţă a unei şcoli; el vedea în braţul omului un tic nervos care îi readucea în minte zeci de alte spasme nervoase pe care le văzuse în timpul anilor petrecuţi în poliţie. El vede suspectul în contextul tuturor persoanelor suspecte cu care s-a confruntat vreodată în

întreaga sa carieră. El percepe actuala întâlnire în lumina întâlnirilor anterioare.

Atunci când un absolvent al Zen-Nippon Chick Sexing School se uită la posteriorul unui pui de găină, abilități perceptuale reglate cu mare finețe îi permit să aibă acces rapid și în mod automat la un stoc de informații încorporate în anatomia puiului și, înainte chiar de a formula un gând conștient în mintea sa, determinatorul știe dacă puiul este de sex masculin sau feminin. Dar, ca și în cazul ofițerului superior SWAT, cunoașterea aparent automată este greu de dobândit. Se spune că unei persoane care studiază determinarea sexelor trebuie să-i treacă prin mână cel puțin 250 000 de pui înainte de a atinge un anume grad de competență. Chiar dacă determinatorul de sexe o numește „intuiție“, aceasta a fost modelată de ani de experiență. Vasta bancă de memorie a posterioarelor de pui este cea care îi permite să recunoască modelele în orificiile cărora aruncă o privire atât de fugară. În majoritatea cazurilor, abilitatea nu este rezultatul unui raționament conștient, ci o recunoaștere a anumitor modele. Este vorba despre o trăsătură specifică percepției și memoriei, dar nu și analizei.

Un exemplu clasic al modului în care amintirile modelează percepția experților provine dintr-un domeniu care ar putea părea cel mai puțin intuitiv dintre toate: șahul. Practic, de la originile sale ca joc modern, în secolul al XV-lea, șahul a fost considerat testul suprem al abilităților cognitive. În anii 1920, un grup de oameni de știință ruși a încercat să cuantifice avantajele intelectuale a opt dintre cei mai buni jucători de șah din lume, punându-le la dispoziție un set de teste cognitive de bază și perceptuale. Spre surprinderea lor, cercetătorii au descoperit că marii maeștri nu au rezultate considerabil mai bune decât media, la oricare din testele făcute. Cei mai mari jucători de șah din lume nu păreau să dețină nici măcar un singur avantaj cognitiv major.

Dar dacă maeștrii de șah nu sunt, ca un întreg, mai inteligenți decât jucătorii de șah mai slab cotați, atunci cum se explică acest lucru? În anii 1940, un psiholog olandez ahtiat după șah, Adriaan de Groot, a formulat ceea ce părea o simplă întrebare: ce-i desparte pe jucătorii de șah care sunt doar buni de cei aflați în elita mondială? Au văzut cei mai buni jucători de clasă mai multe mutări în avans? Au luat în considerare mai multe mutări posibile? Au instrumente mai bune pentru a analiza aceste mișcări? Sau pur și simplu au o mai bună înțelegere intuitivă a dinamicii jocului?

Unul dintre motivele pentru care șahul este un joc atât de satisfăcător nu numai la nivelul jocului în sine, ci și la acela al studiului este acela că mutarea unui

jucător de șah obișnuit poate fi în mod uimitor dată peste cap de mutarea unui maestru. De multe ori, cea mai bună mutare pare să fie în întregime contraintuitivă. Înțelegând acest lucru, De Groot a cercetat cu atenție partide mai vechi disputate între maeștri și a selectat câteva poziții de joc în care pe tablă exista în mod limpede o singură mutare corectă care putea fi făcută, chiar dacă aceasta nu sărea în ochi. Apoi a prezentat pozițiile unui grup format din maeștri internaționali de șah și din jucători de club de înalt nivel. El le-a cerut să se gândească cu voce tare în timp ce analizau ce mutare s-ar fi cuvenit să facă.

Ce a descoperit De Groot a constituit o surpriză chiar mai mare decât aceea de care au avut parte predecesorii săi ruși. Majoritatea experților în șah nu se concentrau asupra mai multor mutări în avans, cel puțin nu din primul moment. Nici măcar nu luau în considerare mai multe mutări posibile. Mai degrabă, ei s-au comportat într-un mod surprinzător de asemănător cu acela al unui determinator de sexe ale puilor: manifestau tendința de a vedea mișcările corecte și chiar de a le vedea aproape imediat.

S-ar fi zis că experții în șah nu se gândeau prea mult înainte de a reacționa. Atunci când De Groot a ascultat rapoartele lor verbale a observat că și-au descris gândurile într-un limbaj diferit față de cel utilizat de jucătorii de șah mai puțin experimentați. Ei au vorbit despre configurațiile de piese ca despre niște „structuri pion“ și au observat imediat și lucruri care nu erau vizibile ușor, ca de pildă turele expuse. Ei nu vedeau tabla de șah ca pe treizeci și două de piese. O vedeau ca pe aglomerări de piese și de sisteme de tensiune.

Marii maeștri văd pur și simplu o cu totul altă tablă. Studii ale mișcărilor ochilor acestora au reliefat faptul că privesc spre marginile pătratelor mai mult decât jucătorii lipsiți de experiență, sugerând că astfel absorb informații din mai multe pătrate în același timp. De asemenea, ochii lor străfulgeră cu privirea distanțe mai mari, zăbovind mai puțin timp într-un singur loc. Se concentrează pe mai puține locuri diferite pe tablă, iar acele locuri sunt mai susceptibile să fie relevante din perspectiva corectitudinii următoarei mutări.

Dar constatarea cea mai izbitoare a tuturor studiilor timpurii efectuate asupra experților în șah a fost legată de memoriile lor uluitoare. Experții erau capabili să memoreze întreaga poziție de pe tablă doar cu o privire fugară. Și erau în stare să reconstruiască desfășurarea unor partide la mult timp după disputarea lor. De fapt, studiile ulterioare au confirmat că abilitatea de a memora pozițiile de pe tablă constituie unul dintre cei mai buni indicatori de ansamblu care oferă o idee

despre cât de bun jucător de șah este cineva. Iar aceste poziții de șah nu sunt pur și simplu codate în memoria tranzitorie pe termen scurt. Experții în șah își pot aminti pozițiile dintr-o partidă la ore, săptămâni și chiar ani după disputarea acesteia. Într-adevăr, la un moment dat al evoluției oricărui maestru de șah, urmărirea mentală a pieselor pe tablă devine o abilitate atât de normală, încât se pot confrunta cu mai mulți adversari în același timp, partidele desfășurându-se în întregime în mințile lor.[4]

Însă, pe cât de impresionante sunt memoriile maeștrilor șahiști în legătură cu partidele de șah, pe atât de puțin impresionante sunt memoriile lor în legătură cu orice altceva. Când experților le-au fost prezentate aranjamente aleatorii ale pieselor de șah – unele la care nu era posibil să se fi ajuns pe parcursul desfășurării unei partide reale – capacitatea lor de memorare a poziției de pe tablă s-a dovedit doar cu puțin mai bună decât a începătorilor într-ale șahului. Rareori erau capabili să-și amintească pozițiile a mai mult de șapte piese. Erau însă aceleași piese de șah și nici tabla nu era diferită. Așadar, de ce se limitau brusc la magicul număr șapte?

Experimentele șahiste dezvăluie un aspect demn de luat în seamă, referitor la memorie și la dexteritate în general: noi nu ne amintim fapte izolate, ci ne amintim lucrurile într-un anumit context. O tablă de șah pe care piesele sunt aranjate la întâmplare nu are nici un context – nu există poziții similare cu care să poată fi comparată, nici partide mai vechi cu care să semene, nici o modalitate de a o înzestra cu sens. Chiar și pentru cel mai bun jucător de șah din lume, ea reprezintă, în esență, o harababură.

În același mod în care cu câteva pagini în urmă am folosit cunoștințele noastre de date istorice pentru a porționa un număr alcătuit din douăsprezece cifre, maeștrii de șah se folosesc de vasta lor bibliotecă în care sunt cuprinse modele de partide, bibliotecă inclusă în memoria lor pe termen lung, pentru a porționa tabla de șah în entități cu sens. La originea abilității maeștrilor de șah se află pur și simplu un vocabular mai bogat de porțiuni compacte pe care le pot recunoaște. Acesta este motivul pentru care se întâmplă atât de rar ca o persoană să ajungă la un nivel de excelență în șah – și în oricare alt domeniu – fără ani de experiență. Chiar și Bobby Fischer, probabil cel mai fenomenal șahist al tuturor timpurilor, jucase intens, vreme de nouă ani, înainte de a obține titlul de mare maestru, la vârsta de 15 ani.

Contrar tuturor învățăturilor mai vechi, conform cărora șahul este o activitate

intelectuală bazată pe analiză, multe dintre deciziile importante ale maestrului șahist, referitoare la mutarea ce trebuie făcută, sunt luate imediat după ce este percepută poziția de pe tablă. Aidoma determinatorilor de sexe ale puilor de găină, care se uită la pui și pur și simplu îi văd sexul, la fel ca medicul care se uită la pacient și stabilește imediat diagnosticul sau ca ofițerul SWAT care observă existența bombei, maestrul de șah privește tabla și vede pur și simplu cea mai promițătoare mutare. Procesul are loc de obicei în mai puțin de cinci secunde, putându-se vedea de fapt cum se petrece în creier. Folosind magnetoencefalografia, o tehnică cu ajutorul căreia se măsoară câmpurile magnetice slabe produse de un creier care gândește, cercetătorii au descoperit că este mult mai probabil ca jucătorii de șah de un nivel foarte ridicat să-și angreneze cortexul frontal și parietal al creierului atunci când privesc tabla, ceea ce sugerează că fac apel la informații din memoria pe termen lung. În cazul jucătorilor de rang inferior, este mult mai probabil ca aceștia să-și angajeze lobii temporali mediani, ceea ce sugerează că de fapt codifică informații noi. Experții interpretează poziția pe care o au în față prin intermediul solidelor cunoștințe pe care le au deja de la partidele mai vechi. Jucătorii de rang inferior văd poziția de pe tabla de șah ca pe ceva nou.

Deși șahul ar putea părea un subiect prea banal pentru ca un psiholog să-l studieze – este, la urma urmei, doar un joc – De Groot credea că experimentele sale cu maeștri de șah au avut implicații mult mai mari. El susținea că dexteritatea în „domeniul confecționării de încălțăminte, al picturii, al construcțiilor, [sau] al dulciurilor“ este rezultatul aceleiași acumulări de „conexiuni extrase din experiență“. În opinia lui Ericsson, ceea ce numim experiență reprezintă de fapt doar „mari cantități de cunoștințe, regăsiri bazate pe un model și mecanisme de sistematizare dobândite pe parcursul multor ani de experiență într-un domeniu anume“. Cu alte cuvinte, o memorie mare nu este doar un produs al experienței, ci este chiar esența acesteia.

Fie că ne dăm seama sau nu de acest lucru, suntem cu toții aidoma maeștrilor de șah și determinatorilor de sexe ale puilor de găină, interpretând prezentul în lumina a ceea ce am învățat în trecut și permițând experiențelor noastre anterioare să ne modeleze nu numai forma în care percepem lumea, ci și mutările pe care ajungem să le facem în cadrul ei.

Prea adesea vorbim despre memorie ca și cum ar fi o bancă în care ne depozităm informațiile noi atunci când intrăm în posesia lor și din care scoatem informațiile vechi atunci când avem nevoie de ele. Dar această metaforă nu reflectă modul în

care funcţionează de fapt memoria. Amintirile noastre ne însoțesc întotdeauna, modelând și fiind modelate de informaţiile care ne parvin prin intermediul simțurilor, într-o buclă de feedback continuu. Tot ce vedem, auzim și mirosim este influențat de toate lucrurile pe care le-am văzut, auzit și mirosit în trecut.

Într-un mod la fel de obscur precum determinarea sexului puilor și la fel de profund ca diagnosticarea unei boli, cine suntem și ce facem este fundamental o funcție a ceea ce ne amintim. Dar dacă interpretarea lumii și acționarea în cadrul ei sunt cuprinse și amestecate în actul amintirii, cum stau lucrurile cu Ed, Lukas și alți atleți ai minții pe care i-am întâlnit? Cum se poate ca această tehnică pe care ei o consideră „simplă“, cunoscută sub numele de palatul memoriei, să ajungă să le ofere statutul de experți ai memorării, fără ca ei să fie de fapt experți în ceva anume?

Chiar dacă Ericsson și doctoranzii lui nu mi-ar fi pus la dispoziţie rezultatele tuturor testelor pe care le-am făcut pe parcursul celor trei zile petrecute în laboratorul lor, mi-am dat seama suficient de bine care au fost performanțele mele, astfel încât să-mi fac o idee despre nivelul la care se situau abilitățile mele de bază. Rezultatul meu la memorarea de cifre a fost de aproximativ nouă (peste medie, dar nimic extraordinar), capacitatea mea de a memora poezia a fost jalnică și nu am avut nici o idee despre perioada în care a trăit Confucius (deși am știut care era rostul unui carburator). Când m-am întors de la Tallahassee, în căsuța mea poștală electronică mă aștepta un e-mail de la Ed:

Hei, elev-minune, știu că te-ai antrenat la un nivel minim înainte ca tipii ăia din Florida să te ia la bani mărunți. Foarte bine ai făcut – este un lucru admirabil, cel puțin în sensul în care știința va deveni mai bună. Dar următorul campionat nu se află la milioane de kilometri depărtare, așa că va trebui să începi pregătirea în doi timpi și trei mișcări. Acum ia mai bine niște energie de la mine: trebuie să tragi tare și, culmea, mai trebuie să-ți și placă.

SWAT (Special Weapons and Tactics) – unitate militară de elită din SUA, specializată în lupta împotriva terorismului. (n.red.)

cap-umeri-genunchi-degete de la picioare (n.tr.)

Este vorba de versurile unui cunoscut cântecel englezesc pentru copii: Head, shoulders, knees and toes (bis) And eyes and ears and mouth and nose Head, shoulders, knees and toes, knees and toes. (n.red.)

Atacul de la Pearl Harbor și atacul asupra Turnurilor Gemene din New York. (n.tr.)

CAPITOLUL 4

Cel mai uituc om din lume

După ce am întâlnit unele dintre cele mai bune memorii din lume, am decis că următorul meu pas avea să fie încercarea de a le da de urmă celor mai proaste. Ce mod mai bun de a încerca să începi să înțelegi natura și sensul memoriei umane decât să-i investighezi absența? M-am dus înapoi pe Google, în căutarea omologului lui Ben Pridmore în cărțile recordmenilor uitării și am scotocit până când am scos la iveală un articol din Journal of Neuroscience despre un tehnician de laborator pensionar, în vârstă de 84 de ani, pe nume E.P. a cărui memorie reușea să ajungă doar până la impresiile lui cele mai recente.[1] Omul suferea de unul dintre cele mai grave cazuri de amnezie înregistrate vreodată.

La câteva săptămâni după Campionatul de Memorare al Statelor Unite, am sunat un cercetător neurolog care se ocupa și de problemele memoriei, numit Larry Squire, de la Universitatea California din San Diego. El lucra și cu centrul medical al administrației veteranilor din același oraș. Squire îl studiase pe E.P. mai bine de un deceniu și a acceptat să-l însoțesc într-una dintre vizitele sale la bungalow-ul luminos din suburbia orașului San Diego, unde locuiește împreună cu soția sa. Am călătorit acolo împreună cu Jen Frascino, coordonatoare de cercetare în laboratorul lui Squire, care îl vizitează în mod regulat pe E.P. pentru a-i face teste cognitive. Chiar dacă Frascino fusese de vreo două sute de ori acasă la E.P., el o întâmpina de fiecare dată ca și cum ar fi fost o persoană complet străină.

E.P. are 1,85 metri înălțime, are părul alb, pieptănat cu o cărare perfectă, și urechi neobișnuit de lungi. E arătos, prietenos, elegant. Râde mult. La prima vedere, pare bunicul perfect. Frascino, o blondă atletică și înaltă, se așază împreună cu mine și cu Squire în fața lui E.P., la masa din sufrageria acestuia, și îi pune o serie de întrebări care sunt menite să-i evalueze cunoștințele de bază și simțul realității. Îl întreabă despre continentul pe care se află Brazilia, despre numărul de săptămâni dintr-un an, despre temperatura de fierbere a apei. Ea vrea să demonstreze ceea ce o serie de teste cognitive dovediseră deja: E.P. are o bună cunoaștere a lumii. IQ-ul lui este 103 și memoria pe termen scurt este în întregime ireproșabilă. Răspunde răbdător la întrebări – toate răspunsurile sunt corecte –, cam cu același amuzament pe care îmi închipui că l-aș manifesta și eu

dacă o persoană complet străină mi-ar intra în casă și m-ar întreba cu toată seriozitatea dacă știu care este punctul de fierbere al apei.

– Ce faceți în cazul în care găsiți pe stradă un plic sigilat, adresat și ștampilat? întreabă Frascino.

– Ei bine, îl voi pune în cutia poștală. Ce altceva să fac? Râde și îmi aruncă o privire piezișă și complice, ca și cum ar fi zis „Oamenii ăștia cred că sunt un idiot?“, dar simțind că situația necesită politețe, se întoarce spre Frascino și adaugă: Dar chiar mi-ați pus o întrebare foarte interesantă. Cu adevărat interesantă. Habar n-are că a mai auzit-o de multe ori înainte.

– De ce gătim mâncarea?

– Pentru că e crudă? Cuvântul crudă este rostit pe o altă tonalitate, amuzamentul său începând să fie înlocuit de neîncredere.

Îl întreb pe E.P. dacă știe numele ultimului președinte.

– Mă tem că mi-a ieșit din minte. Ce ciudat!

– Numele Bill Clinton vă sună cunoscut?

– Bineînțeles că îl știu pe Clinton! Este un vechi prieten de-al meu, un om de știință, un băiat bun. Am lucrat cu el, știi.

Vede ochii mei holbându-se neîncrezători și se oprește singur.

– Cu excepția cazului în care mai există un alt Clinton, la care vă gândiți de fapt…

– Ei bine, știți, ultimul președinte se numea și el tot Bill Clinton.

– El a fost? Măi să fie! Își lovește palmele de coapse și râde, dar nu pare jenat de toate astea.

– Cine este ultimul președinte pe care vi-l amintiți?

Se gândește un moment.

– Să vedem. Franklin Roosevelt…

– Aţi auzit vreodată de John F. Kennedy?

– Kennedy? Hmm, mă tem că nu-l cunosc.

Frascino intervine cu o altă întrebare.

– De ce studiem istoria?

– Păi studiem istoria pentru a şti ce s-a întâmplat în trecut.

– Dar de ce vrem să ştim ce s-a întâmplat în trecut?

– Pentru că e interesant, zău aşa.

În noiembrie 1992, E.P. s-a îmbolnăvit de ceea ce părea o gripă uşoară. Timp de cinci zile a zăcut în pat, letargic şi cu febră, fără să prea ştie ce anume nu era în regulă, în timp ce un virus agresiv, cunoscut sub numele de herpes simplex, îşi croia drum prin creierul său, precum un vierme printr-un măr. În timp ce virusul îşi vedea de drumul său, două bucăţi de materie cerebrală de mărimea unei nuci au dispărut din lobii temporali mediani ai lui E.P. şi împreună cu ele a dispărut şi cea mai mare parte a memoriei sale.

Virusul a lovit cu o precizie monstruoasă. Lobii temporali mediani – câte unul pe fiecare parte a creierului – includ hipocampul şi mai multe regiuni adiacente, care realizează împreună isprava magică de a transforma percepţiile noastre în amintiri pe termen lung. Amintirile nu sunt de fapt stocate în hipocamp – ele sunt depozitate în altă parte, în straturile exterioare încreţite ale creierului, cunoscute şi sub numele de neocortex –, dar zona hipocampului le fixează. Hipocampul lui E.P. a fost distrus, iar fără acesta, creierul este aidoma unei camere video căreia îi lipseşte dispozitivul de înregistrare. El vede, dar nu înregistrează.

E.P. are două tipuri de amnezie: anterogradă, ceea ce înseamnă că nu se pot forma noi amintiri, şi retrogradă, adică nu-şi poate recupera nici amintirile mai vechi, cel puţin nu cele posterioare, cu aproximaţie, anului 1950. Copilăria lui, serviciul său în marina comercială, al Doilea Război Mondial – toate acestea sunt foarte bine păstrate. După ştiinţa sa, benzina costă 25 de cenţi galonul, iar omul nu a făcut niciodată vreun pas cât de mic pe Lună.

Chiar dacă E.P. era deja amnezic de un deceniu şi jumătate, iar starea lui nu s-a

înrăutățit, dar nici nu s-a îmbunătățit, există încă multe lucruri pe care Squire și echipa ei speră să le învețe de la el. Un asemenea caz, în care natura face un experiment crud, dar perfect, este, să o spunem de-a dreptul, un avantaj major pentru știință. Într-un domeniu în care atât de multe întrebări de bază rămân încă fără răspuns, există un număr nelimitat de teste care pot fi efectuate pe o minte ca aceea a lui E.P. Într-adevăr, există doar câteva persoane în lume la care atât hipocampul stâng și cel drept, cât și structurile-cheie adiacente au fost atât de precis decupate, restul creierului rămânând intact.

Un alt caz de amnezie gravă este cel al lui Clive Wearing, un fost producător muzical pentru BBC, care s-a îmbolnăvit de encefalită din cauza infecției cu herpes, în 1985. Ca și la E.P., mintea lui a devenit o sită. De fiecare dată când își întâmpină soția, se comportă ca și cum nu ar fi văzut-o de douăzeci de ani. El îi lasă mesaje telefonice sfâșietoare, implorând să fie luat de la sanatoriul particular în care este internat. De asemenea, ține un jurnal exhaustiv, care a devenit mărturia tangibilă a chinului său de zi cu zi. Dar chiar și în jurnal îi vine greu să aibă încredere din moment ce – ca orice alt obiect din viața lui – îi este complet necunoscut. De fiecare dată când îl deschide, se simte probabil ca și cum s-ar confrunta cu o viață din trecut. Acesta este umplut cu notații de genul acesteia:

08:31: Acum sunt, într-adevăr, complet treaz.

09:06: Acum sunt perfect treaz, cât se poate de treaz.

09:34: Acum sunt treaz în cel mai înalt grad.

Aceste notații mâzgălite sugerează o conștientizare a stării sale care la E.P., probabil din fericire, lipsește. De peste masă, Squire îl întreabă pe E.P. ce îi mai face memoria în aceste zile.

„E în regulă. Greu de spus că face într-adevăr bine sau rău.“

E.P. poartă o brățară metalică de alertă medicală la încheietura mâinii stângi. Chiar daca scopul acesteia este evident, îl întreb totuși ce-i cu ea. Își răsucește încheietura mâinii și citește indiferent.

– Hmm. Scrie că pentru pierderi de memorie.

E.P. nici măcar nu-și amintește că are o problemă legată de memorie. Descoperă din nou acest lucru, în fiecare clipă. Și din moment ce uită că uită întotdeauna,

fiecare gând pierdut pare să fie doar o omisiune întâmplătoare – o mică neplăcere şi nimic mai mult – la care oricare dintre noi ar reacţiona în acelaşi mod.

„În mintea lui, nu e nimic în neregulă cu el. Aceasta este o binecuvântare“, mi-a mărturisit ceva mai târziu soţia lui, Beverly, în timp ce E.P. stătea pe canapea, de unde nu putea să ne audă. „Bănuiesc că-şi dă seama, probabil, că e ceva în neregulă, însă asta nu se observă în conversaţie sau în modul său de viaţă. Dar în sinea lui probabil că ştie. Se cuvine să ştie.“

Când am auzit aceste cuvinte, mi-am dat dintr-o dată seama cât de multe alte lucruri pierduse, în afară de amintiri. Nici măcar propria lui soţie nu mai putea avea acces la emoţiile şi gândurile sale cele mai primare. Prin asta nu spun că el nu are emoţii sau gânduri. Cu siguranţă că are, clipă de clipă. Atunci când i se aducea la cunoştinţă venirea pe lume a nepoţilor săi, ochii lui E.P. se luminau de fiecare dată – după care uita numaidecât de existenţa lor. Dar, fără posibilitatea de a compara sentimentele de azi cu cele de ieri, el nu poate afirma nimic coerent despre sine sau despre cei din jurul lui, ceea ce îl face incapabil să ofere chiar şi cea mai elementară susţinere psihologică familiei şi prietenilor săi. De fapt, E.P. se poate arăta cu adevărat interesat de cineva sau ceva doar atâta timp cât îşi poate menţine atenţia. Orice gând care-l distrage pur şi simplu resetează conversaţia. O relaţie semnificativă între doi oameni nu se poate susţine doar la timpul prezent.

Încă de la începutul bolii sale, pentru E.P. spaţiul a existat doar în măsura în care îl putea cuprinde cu privirea. Universul lui social se rezumă numai la oamenii aflaţi în aceeaşi cameră cu el. Trăieşte într-o fâşie îngustă de lumină, înconjurat din toate părţile de întuneric. Într-o dimineaţă obişnuită, E.P. se trezeşte, ia micul dejun şi se întoarce în pat pentru a asculta radioul. Dar, întors în pat, nu-i va fi mereu clar dacă tocmai şi-a luat micul dejun sau dacă abia s-a trezit. Deseori, el îşi va lua din nou micul dejun, după care se va întoarce în pat pentru a asculta iar la radio. În unele dimineţi îşi va lua micul dejun pentru a treia oară. Se uită la televizor, care poate fi foarte interesant de la o secundă la alta, deşi spectacolele cu un început, o parte de mijloc şi un final clar pot constitui o problemă. Preferă History Channel sau orice emisiune despre al Doilea Război Mondial. Face câte o plimbare prin împrejurimi, de obicei chiar de mai multe ori, iar uneori plimbarea durează până la trei sferturi de oră. Stă în curte. Citeşte ziarul, activitate care trebuie să-l facă să se simtă ca şi cum ar ieşi dintr-o maşină a timpului. Irak? Internet? Până când ajunge să parcurgă un titlu până la sfârşit, de

obicei a uitat primele cuvinte ale acestuia. De cele mai multe ori, după ce citeşte prognoza meteo, se mulţumeşte să mâzgălească hârtia, desenând mustăţi pe fotografii sau trasând conturul lingurii lui. Când vede preţurile caselor, în secţiunea imobiliară, este de fiecare dată şocat.

Lipsit de memorie, E.P. a căzut complet în afara timpului. Nu are nici un flux al conştiinţei, ci doar picături care se evaporă imediat. Dacă i-ai lua ceasul de la mână – sau, şi mai crud, dacă ai modifica ora – ar fi complet pierdut. Prins în această închisoare a unui prezent etern, între un trecut pe care nu şi-l poate aminti şi un viitor pe care nu-l poate contempla, trăieşte o viaţă sedentară, lipsită complet de griji. „E fericit tot timpul. Foarte fericit. Probabil pentru că în viaţa lui nu există nici un stres“, spune fiica lui, Carol, care locuieşte în apropiere. În uitarea sa cronică, E.P. a dobândit un fel de iluminare patologică, o viziune eronată a idealului budist de a trăi în întregime în prezent.

– Câţi ani aveţi acum?, îl întreabă Squire.

– Să vedem, 59 sau 60. M-aţi prins, răspunde el, ridicând sprânceana contemplativ, ca şi când ar face un calcul, nu o presupunere. Memoria mea nu este atât de perfectă. Este destul de bună, dar uneori oamenii îmi pun întrebări pe care pur şi simplu nu le înţeleg. Sunt sigur că şi dumneavoastră vi se întâmplă câteodată acelaşi lucru.

– Sigur că da, îi răspunde Squire cu amabilitate, chiar dacă E.P. s-a înşelat cu aproape un sfert de secol.

Fără timp, nu ar fi nevoie de o memorie. Dar fără o memorie, ar exista un lucru precum timpul? Nu mă refer la timp în sensul în care, să zicem, vorbesc fizicienii despre el: a patra dimensiune, variabila independentă, cantitatea care se comprimă atunci când te apropii de viteza luminii. Mă refer la timpul psihologic, la tempoul în care avem experienţa trecerii vieţii. Timpul ca un construct mental. Văzând eforturile disperate ale lui E.P. de a-şi aminti propria vârstă, mi-am amintit unul dintre lucrurile pe care mi le spusese Ed Cooke despre cercetarea sa de la Universitatea din Paris, atunci când ne-am întâlnit la Campionatul de Memorare al Statelor Unite.

– Lucrez la extinderea timpului subiectiv astfel încât să-l percep ca şi cum aş trăi mai mult a mormăit Ed către mine, pe trotuarul de lângă sediul Con Ed, cu o ţigară atârnându-i din gură. Ideea este să eviţi sentimentul pe care îl ai atunci

când ajungi la sfârșitul anului și te întrebi unde mama dracului s-a dus.

– Și cum ai de gând să faci asta? l-am întrebat.

– Amintindu-mi cât mai multe. Împănându-mi viața cu mai multe repere cronologice. Făcându-mă mai conștient de trecerea timpului.

– Mi se pare perfect rezonabil, i-am răspuns, spunându-i că planul său mi-a amintit de Dunbar, pilotul din Catch 22, romanul lui Joseph Heller, care era adeptul teoriei conform căreia, din moment ce timpul zboară când te distrezi, cel mai sigur mod de a încetini trecerea vieții este să o faci cât mai plictisitoare cu putință.

Ed a ridicat din umeri.

– Ba dimpotrivă. Cu cât ne înțesăm viețile cu mai multe amintiri, cu atât mai încet pare să zboare timpul.

Subiectiv, percepem timpul într-un mod foarte variabil. Știm cu toții că zilele pot trece greu ca săptămânile și lunile precum anii, varianta opusă fiind și ea la fel de adevărată: o lună sau un an se pot scurge pe nesimțite, fără să-ți dai câtuși de puțin seama cum a trecut timpul.

Existențele noastre sunt structurate de amintirile evenimentelor din viața noastră. Evenimentul X s-a întâmplat chiar înainte de marea vacanță de la Paris. Făceam Y în prima vară după ce am învățat să conduc. Z s-a întâmplat în weekendul care a urmat după prima mea angajare la un loc de muncă. Ne amintim evenimentele în funcție de poziționarea lor în timp față de alte evenimente. Așa cum acumulăm amintiri ale faptelor integrându-le într-o rețea, la fel acumulăm și experiențe de viață integrându-le într-o rețea de amintiri cronologice. Cu cât este mai densă rețeaua, cu atât este mai densă și experiența temporală.

Este un punct bine ilustrat de către Michel Siffre, un cronobiolog francez (el studiază relația dintre timp și organismele vii), care a condus unul dintre cele mai extraordinare autoexperimente din istoria științei. În 1962, Siffre a petrecut două luni în izolare totală într-o peșteră subterană, fără acces la ceas, la calendar sau la soare. Dormind și mâncând numai atunci când trupul său îi cerea acest lucru, a căutat să descopere modul în care ritmurile naturale ale vieții umane ar putea fi afectate de o viață trăită „dincolo de timp“.

Memoria lui Siffre s-a deteriorat foarte repede. În întunericul în care trăia, zilele sale s-au contopit unele cu altele și au devenit o bulă continuă, în interiorul căreia era imposibil să faci vreo distincție. Din moment ce nu avea cu cine să vorbească și cum nici nu avea prea multe de făcut, nu exista nimic nou care să lase vreo urmă în memoria sa. Nu existau repere cronologice prin care să fi putut măsura trecerea timpului. La un moment dat nu a mai fost în stare să-și amintească nici măcar ce se întâmplase cu o zi în urmă. Experiența sa în izolare l-a transformat într-un E.P. Pe măsură ce timpul a început să se înceţoşeze a devenit efectiv amnezic. Curând, perioadele sale de somn s-au dezintegrat. În unele zile stătea treaz treizeci și șase de ore în șir, în alte zile doar câte opt ore – fără a-și putea da seama care era diferența. Atunci când echipa sa de sprijin de la suprafață a coborât în cele din urmă să-l recupereze, pe data de 14 septembrie, ziua în care fusese programată încheierea experimentului, în jurnalul său era doar 20 august. Crezuse că trecuse numai o lună. Experiența sa de trecere a timpului se comprimase cu un factor de doi, reducându-se la jumătate.

Monotonia înghite timpul, noutatea îl extinde. Puteți face zilnic exerciții și puteți adopta un regim alimentar sănătos, ducând o viață lungă, și să aveți totodată senzația că viața vă e scurtă. Dacă vă petreceți viața înghesuit într-un birou, îngropat în hârtii, o zi nu reușește să treacă în memoria zilei următoare – și dispare. De aceea este important să ne schimbăm cu regularitate activitățile obișnuite, să ne petrecem concediile în locuri noi și să avem cât mai multe experiențe noi cu putință, care să poată funcționa ca ancore pentru amintirile noastre. Crearea de noi amintiri extinde timpul psihologic și prelungește percepția pe care o avem asupra vieților noastre.

William James este primul care a scris despre curioasele deformări ale timpului psihologic în volumul Principii de psihologie (Principles of Psychology), publicat în anul 1890: „În tinerețe putem avea o experiență absolut nouă, subiectivă sau obiectivă, în fiecare ceas al zilei. Înțelegerea este vie, capacitatea de memorare puternică, iar amintirile noastre din acea vreme, aidoma acelora ale timpului petrecut într-o călătorie rapidă și interesantă, sunt de o natură complexă, variată și mult extinsă“, a scris el. „Dar fiecare an care trece transformă o parte din această experiență într-o rutină automată în care cu greu ținem seama de toate, zilele și săptămânile netezindu-se în amintiri ale unor perioade goale de conținut, în timp ce anii cresc goi pe dinăuntru și se năruie.“ Viața pare să accelereze pe măsură ce înaintăm în vârstă, deoarece viața devine din ce în ce mai puțin memorabilă pe măsură ce îmbătrânim. „Dacă să-ți amintești înseamnă să fii uman, atunci înseamnă că amintindu-ți mai multe ajungi și mai uman“,

spunea Ed.

Probabil că există un pic de Peter Pan******** în încercarea lui Ed de a face viaţa memorabilă la maximum, dar, ca toate lucrurile pe care cineva ar putea dori să le colecţioneze, amintirile propriei vieţi nu par să fie chiar cele mai iraţionale. Există ceva chiar în mod ciudat raţional în acest demers. Mă refer la o veche dilemă filosofică inclusă de multe ori în cursurile de introducere în filosofie: în secolul al XIX-lea, medicii au început să se întrebe dacă anestezicul general pe care îl administrau pacienţilor nu era cumva capabil să-i adoarmă atât de adânc, încât nu doar să le amorţească muşchii, ci şi să le şteargă amintirile legate de operaţie. În cazul în care s-ar fi întâmplat aşa, puteau spune oare medicii că nu au făcut nimic rău? Precum proverbialul copac ce cade fără ca nimeni să-l audă, se poate afirma despre o experienţă de care nu-ţi mai aminteşti că nu s-a petrecut câtuşi de puţin? Socrate credea că viaţa neexaminată nu merită să fie trăită. Ce valoare poate avea o viaţă lipsită de amintiri?

O mare parte din ceea ce cunoaşte ştiinţa despre memorie a fost aflat pe seama unui creier deteriorat, remarcabil de asemănător cu cel al lui E.P. Acesta a aparţinut unui alt amnezic, numit Henry Molaison, care a devenit cunoscut sub iniţialele H.M. şi care şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii într-un sanatoriu particular din Connecticut, înainte de a se stinge din viaţă, în 2008. (Literatura medicală foloseşte mereu iniţiale pentru a proteja identitatea pacienţilor. Numele care se ascundea în spatele iniţialelor H.M. a fost dezvăluit doar după moartea sa.)

Din copilărie, H.M. suferea de epilepsie, care se declanşase în urma unui accident de bicicletă, pe care l-a avut la vârsta de nouă ani. În jurul vârstei de 27 de ani a început să-şi piardă conştienţa de câteva ori pe săptămână şi să nu mai fie în stare de mai nimic. Un neurochirurg pe nume William Scoville a crezut că l-ar putea scăpa pe H.M. de aceste simptome printr-o intervenţie chirurgicală experimentală în care să-i extirpe acea porţiune a creierului despre care credea că se află la originea respectivelor probleme.

În 1953, în timp ce H.M. se afla întins pe masa de operaţie, conştient şi cu scalpul anesteziat, Scoville a forat două găuri chiar deasupra ochilor pacientului. Chirurgul a ridicat partea din faţă a creierului lui H.M. cu o mică spatulă metalică, apoi, cu un pai de metal a aspirat cea mai mare parte a hipocampului, împreună cu o mare parte din lobii temporali mediani din jur. Operaţia chirurgicală a redus numărul acceselor de epilepsie suferite de către H.M., dar a

avut un efect secundar tragic: în curând a devenit clar că pacientul fusese jefuit, de asemenea, de memorie.

Pe parcursul următoarelor cinci decenii, H.M. a fost subiectul a nenumărate experimente și a devenit cel mai studiat pacient din istoria științei creierului. Având în vedere rezultatul tragic al operației realizate de către Scoville, toată lumea presupunea că, probabil, H.M. a constituit un studiu de caz singular.

E.P. a spulberat această presupunere. Ceea ce Scoville i-a făcut lui H.M. cu un pai de metal, natura i-a făcut lui E.P. cu herpes simplex. Puse una lângă alta, ecografiile granulate în alb-negru ale creierele lor sunt uimitor de asemănătoare, deși la E.P. distrugerea este un pic mai extinsă. Chiar dacă n-am avea nici o idee despre cum s-ar cuveni să arate un creier normal, cele două găuri căscate simetric se holbează la noi ca doi ochi întunecați.

Ca și E.P., H.M. era capabil să-și păstreze amintirile doar suficient de mult timp cât să se gândească la ele, dar din momentul în care creierul său își îndrepta atenția spre altceva, el nu mai era deloc în stare să le recupereze. În cadrul unui experiment celebru, condus de neurologul canadian Brenda Milner, H.M. a fost solicitat să-și amintească numărul 584 cât mai mult timp posibil. El a vorbit cu voce tare în timp ce o făcea:

„Este ușor. Îți amintești doar 8. Vezi, 5, 8 și 4, care adunate fac 17. Îți amintești de 8, pe care-l scazi din 17 și obții 9. Împărți 9 în jumătate și obții 5 și 4 și așa ajungi acolo unde trebuie: 584. Floare la ureche.“

S-a concentrat asupra acestei mantre elaborate timp de câteva minute. Dar de îndată ce atenția i-a fost distrasă, numărul s-a dezintegrat. Nici măcar nu și-a mai putut aminti că fusese rugat să-și amintească ceva. Deși oamenii de știință erau la curent cu faptul că există o diferență între memoria pe termen lung și cea pe termen scurt încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, aveau acum dovada în H.M. că aceste două tipuri de procese ale memoriei au loc în părți diferite ale creierului și că, lipsit de cea mai mare parte a zonei hipocampului, H.M. nu avea cum să transforme o memorie pe termen scurt într-una pe termen lung.

Cercetătorii au aflat, de asemenea, mai multe despre un alt fel de amintire de la H.M. Chiar dacă el nu putea să spună ce mâncase la micul dejun sau care era numele președintelui actual al SUA, erau unele lucruri pe care și le putea aminti. Milner a constatat că el putea duce la bun sfârșit sarcini complicate chiar și fără

să-şi dea seama de acest lucru. Într-un studiu din 1962, care a devenit un punct de reper în domeniu, ea a arătat că H.M. putea învăţa cum să traseze interiorul unei stele cu cinci colţuri pe o bucată de hârtie în timp ce se uita la reflecţia acesteia într-o oglindă. De fiecare dată când Milner îi dădea lui H.M. această sarcină, el susţinea că era pentru prima oară când i se cerea respectivul lucru. Şi totuşi, pe zi ce trecea, creierul lui se descurca tot mai bine cu ghidajul mâinii, pentru a reproduce imaginea din oglindă. În pofida amneziei sale, el îşi aducea aminte.

Studiile ulterioare efectuate pe amnezici, inclusiv testele care l-au avut ca subiect pe E.P., au descoperit că oamenii care îşi pierd amintirile sunt încă în stare de alte tipuri de învăţare, care nu se bazează pe memorie. Într-un experiment, Squire i-a dat lui E.P. o listă de douăzeci şi patru de cuvinte pe care acesta din urmă trebuia să le memoreze. După cum era de aşteptat, în câteva minute E.P. nu numai că nu şi-a mai amintit nici un cuvânt, dar uitase chiar şi faptul că i se dăduse să facă acel exerciţiu. Atunci când a fost întrebat dacă mai văzuse vreunul dintre cuvintele date, el a răspuns corect doar în jumătate din cazuri. Apoi Squire l-a aşezat pe E.P. în faţa unui monitor şi i-a dat un test diferit. De data aceasta, patruzeci şi opt de cuvinte au fulgerat pe ecran timp de douăzeci şi cinci de milisecunde fiecare, doar suficient de mult pentru ca ochiul să întrezărească ceva, captând o parte dintre ele, dar nu pe toate (o clipire de ochi, prin comparaţie, are loc într-un interval cuprins între 100 şi 150 de milisecunde). Jumătate erau cuvinte din lista pe care E.P. o citise şi o uitase, iar cealaltă jumătate conţinea cuvinte noi. Squire i-a cerut lui E.P. să citească fiecare cuvânt după ce acesta apărea meteoric pe ecran. În mod surprinzător, E.P. s-a descurcat mult mai bine la citirea cuvintelor pe care le văzuse înainte decât în cazul celor noi. Chiar dacă el nu avea nici o amintire conştientă a lor, acestea lăsaseră totuşi o urmă, undeva în străfundurile creierului său.

Acest fenomen al amintirii inconştiente, cunoscut sub numele de amorsare, este dovada unei întregi lumi obscure de amintiri, ascunsă sub suprafaţa calculelor noastre conştiente. Deşi nu există un acord cu privire la cât de multe sisteme de amintiri există, în general oamenii de ştiinţă le împart în două mari categorii: declarative şi nondeclarative (denumite uneori explicite şi implicite). Amintirile declarative sunt lucruri pe care le ştim că ni le amintim, cum ar fi culoarea maşinii proprii sau ce s-a întâmplat în după-amiaza zilei de ieri. E.P. şi H.M. şi-au pierdut capacitatea de a avea noi amintiri declarative. Amintirile nondeclarative sunt lucrurile pe care le ştim inconştient, precum mersul pe bicicletă sau desenarea unui contur în timp ce imaginea este văzută în oglindă

(ori sensul unui cuvânt care apare rapid pe ecranul unui computer). Aceste amintiri inconștiente nu par să treacă prin același circuit tampon al memoriei pe termen scurt ca și amintirile declarative, nici să depindă de regiunea hipocampului pentru a fi consolidate și stocate. Ele se bazează în primul rând pe părți diferite ale creierului. Învățarea abilităților motorii are loc în mare măsură în cerebel, învățarea perceptivă în neocortex, iar învățarea comportamentelor în ganglionii bazali. După cum au demonstrat atât de izbitor E.P. și H.M., se poate deteriora o parte a creierului, restul continuând să fie funcțional. Într-adevăr, cea mai mare parte a ceea ce suntem și gândim – miezul materialului personalităților noastre – este legat de amintirile implicite, care sunt în afara limitelor creierului conștient.

În cadrul categoriei amintirilor declarative, psihologii fac o altă distincție între amintirile semantice, adică amintiri ale faptelor și conceptelor, și amintirile episodice, adică amintiri ale experiențelor din viața noastră. Amintirea faptului că în această dimineață am avut ouă la micul dejun s-ar încadra în categoria memoriei episodice. Cunoașterea faptului că micul dejun este prima masă a zilei face parte din memoria semantică. Amintirile episodice sunt localizate în timp și spațiu: au atașate un unde și un când. Amintirile semantice se află în afara timpului și a spațiului, ca niște piese de cunoaștere care plutesc libere. Aceste două tipuri de a ne aminti par să utilizeze căi neuronale diferite, bazându-se pe zone distincte ale creierului, deși ambele depind puternic de hipocamp și de alte structuri înglobate în lobii temporali mediani. E.P. a pierdut ambele tipuri de memorie, în egală măsură, dar, în mod curios, uitarea lui coboară înapoi în timp numai pentru o perioadă aproximativă de șaizeci de ani. Amintirile sale au dispărut, prăvălindu-se pe o pantă temporală.

Unul dintre numeroasele mistere ale memoriei este de ce un amnezic ca E.P. și-ar putea aminti când a fost lansată bomba atomică de la Hiroshima, dar nu și mult mai recenta cădere a Zidului Berlinului. Dintr-un motiv necunoscut, în majoritatea cazurilor de amnezie, amintirile cele mai recente sunt cele care se estompează primele, în timp ce amintirile mai vechi își mențin claritatea. Acest fenomen este cunoscut ca legea lui Ribot, după numele psihologului francez din secolul al XIX-lea, primul care a observat acest aspect, fiind un model care se regăsește, de asemenea, la pacienții suferinzi de Alzheimer. Acest lucru sugerează ceva profund: că amintirile noastre nu sunt statice. Pe măsură ce se învechesc, ele se modifică, nu se știe cum, într-un mod complex. De fiecare dată când ne gândim la o amintire, o integrăm tot mai profund în rețeaua altor amintiri de care dispunem, făcând-o, în consecință, mai stabilă și mai puțin

probabil să fie dislocată.

Dar în acest proces, noi ne și transformăm amintirile, remodelându-le – uneori, până la punctul în care amintirile evenimentelor care ni s-au întâmplat ajung să semene doar superficial cu ceea ce s-a petrecut de fapt în realitate. Neurologii au început abia de curând să observe acest proces care are loc în interiorul creierului, dar psihologii au înțeles de mult timp că există diferențe calitative între amintirile vechi și cele noi. Sigmund Freud a remarcat primul faptul ciudat că amintirile mai vechi sunt adesea rememorate ca și cum ar fi fost captate de către o terță persoană, cu un aparat de fotografiat, în timp ce evenimentele mai recente tind să fie rememorate la persoana întâi, ca și cum ar fi fost văzute cu ochii proprii. S-ar zice că lucrurile care ni s-au întâmplat devin lucruri care s-au întâmplat pur și simplu. Sau că, în decursul timpului, creierul transformă în mod natural întâmplările în fapte.

Felul cum funcționează acest proces la nivel neuronal rămâne încă o enigmă. O ipoteză foarte bine documentată susține că amintirile noastre au un caracter nomad. Dacă hipocampul este implicat în formarea lor inițială, conținutul lor este stocat în cele din urmă, pe termen lung, în neocortex. De-a lungul timpului, pe măsură ce sunt revizuite și întărite, amintirile sunt consolidate într-un mod care le face să devină impermeabile la ștergere. Ele sunt incluse într-o rețea de conexiuni corticale care le permite să existe independent de hipocamp. Toate acestea ridică o întrebare chinuitoare: amintirile lui E.P. ulterioare anului 1950 s-au șters complet atunci când virusul își croia drum prin creierul său, devorându-i lobii temporali mediani, sau ele au devenit doar inaccesibile? Virusul a incendiat jumătate din casă sau nu a făcut decât să arunce cheia? Nu știm.

Se crede că somnul joacă un rol esențial în acest proces de consolidare a amintirilor și de extragere a sensului din ele. Șobolanii care au petrecut o oră alergând pe o pistă fac, după cât se pare, același lucru și în somn, prezentând, chiar și cu ochii închiși, modele de conexiuni neuronale identice cu acelea apărute atunci când au învățat labirintul. Acest fapt a sugerat că motivul pentru care visele noastre seamănă atât de des cu o combinație suprarealistă de elemente extrase din viața reală este că acestea constituie doar un produs al experiențelor care se consolidează lent în amintiri pe termen lung.

Stând cu E.P. pe canapeaua din sufrageria acestuia, m-am întrebat dacă el continuă să viseze. Desigur, el nu-și poate da seama, dar îl întreb oricum, doar pentru a vedea ce va spune. „Din când în când“, îmi răspunde, lipsit de

imaginație, deși răspunsul său este mai mult ca sigur doar un pretext pentru a întreține conversația. „Dar e greu să-ți amintești visele.“

Toți venim pe lume în postura unor amnezici, iar unii dintre noi pleacă din lume exact în aceleași circumstanțe. Într-o zi, îmi întrebam nepotul, în vârstă de trei ani, despre cea de-a doua petrecere de ziua lui. Cu toate că evenimentul avusese loc în urmă cu mai mult de o treime din viața lui, amintirile sale erau surprinzător de exacte. Și-a amintit numele tânărului chitarist care îi distrase pe el și pe prietenii săi și a fost capabil să repete câteva dintre melodiile pe care le cântaseră. Și-a adus aminte de setul miniatural de tobe pe care i-l făcusem cadou. Și-a amintit că mâncase înghețată cu tort. Și totuși, este aproape sigur că peste zece ani nu-și va mai aminti nimic din toate acestea.

Până la vârsta de trei sau patru ani, aproape nimic din ceea ce ni se întâmplă nu ne lasă o impresie de durată, pe care să ne-o putem aminti în mod conștient, ca adulți. Vârsta medie pe care oamenii o menționează ca fiind cea a primelor amintiri este de trei ani și jumătate, aceste amintiri fiind în general doar niște instantanee neclare și fragmentare, care sunt adesea false. Este ciudat că, în perioada în care o persoană învață mai rapid decât în orice altă etapă a vieții sale – când învață să meargă, să vorbească și să înțeleagă lumea –, atât de puțin din acest proces de învățare este de tipul care se pretează la o memorare clară.

Freud credea că amnezia infantilă era o problemă a adulților care-și reprimau fanteziile hipersexualizate din copilărie, de care se rușinau mai târziu în viață. Nu prea cred că pot fi găsiți prea mulți psihologi care să adere încă la această interpretare. O explicație mult mai probabilă a acestei stranii uitări premature rezidă în faptul că, în timpul primilor ani de viață, creierul nostru se maturizează rapid, renunțând la conexiunile neuronale neutilizate și realizând în mod constant noi conexiuni. Neocortexul nu este pe deplin dezvoltat până în jurul vârstei de trei-patru ani, perioadă în jurul căreia copiii încep să-și formeze amintiri permanente. În orice caz, anatomia nu poate spune decât o parte din poveste. Ca sugari, ne lipsește, de asemenea, schema de interpretare a lumii și de conectare a prezentului cu trecutul. Fără experiență – și, poate lucrul cel mai important, fără limbaj, instrument de organizare esențial – sugarilor le lipsește capacitatea de a-și încorpora amintirile într-o rețea inteligibilă, care să fie accesibilă mai târziu în viață. Aceste structuri se dezvoltă numai de-a lungul timpului, prin interacțiune cu lumea. Învățarea vitală pe care o realizăm în primii ani de viață este practic în întregime de natură implicită, nondeclarativă. Cu alte cuvinte, toți oamenii de pe lume au trecut într-o oarecare măsură prin starea lui

E.P. Și, ca și E.P., am uitat cu toții cum este.

Sunt curios să văd cum funcționează memoria inconștientă, nondeclarativă a lui E.P., așa că-l întreb dacă are chef să mă ia cu el în plimbarea prin împrejurimi. „Nu chiar“, mi-a răspuns, așa că am mai așteptat câteva minute și l-am întrebat din nou. De această dată a fost de acord. Am ieșit pe ușa din față în soarele amiezii și am luat-o la dreapta – decizia sa, nu a mea. L-am întrebat pe E.P. de ce nu am apucat-o la stânga.

– Aș prefera să nu mergem într-acolo. Pur și simplu pe aici o iau. Habar n-am de ce a rostit el.

Dacă i-aș cere să deseneze o hartă a traseului pe care îl parcurge de cel puțin trei ori pe zi, nu va fi în măsură să o facă. El nu-și cunoaște nici măcar propria adresă ori (situație aproape la fel de improbabilă pentru cineva care locuiește în San Diego) în ce direcție se află oceanul. Dar după atâția ani în care s-a plimbat urmând același traseu, itinerarul s-a gravat de la sine în inconștientul său. Soția lui, Beverly, îl lasă acum să iasă de unul singur, chiar dacă o singură cotitură greșită l-ar face să se piardă cu totul. Uneori se întoarce din plimbările sale cu obiecte culese de-a lungul drumului: o grămadă de pietre rotunde, un cățeluș, portofelul cuiva. Niciodată nu poate explica modul în care au intrat acestea în posesia lui.

„Vecinii noștri țin la el pentru că se duce și intră în vorbă cu ei“, îmi spune Beverly. Chiar dacă el crede că îi întâlnește pentru prima dată a învățat, prin puterea obișnuinței, că aceștia sunt oameni în preajma cărora ar trebui să se simtă în largul lui și interpretează acele sentimente inconștiente de confort ca pe un motiv bun pentru a se opri și a le da bineț e.

Faptul că E.P. a ajuns să-și îndrăgească vecinii fără să fi învățat cine sunt demonstrează că multe dintre acțiunile noastre cotidiene de bază sunt ghidate de judecăți și valori implicite, independent de memoria declarativă. Mă întreb ce alte lucruri a mai învățat E.P. prin puterea obișnuinței. Ce alte amintiri nondeclarative au continuat să-l formeze pe parcursul ultimului deceniu și jumătate, de când și-a pierdut memoria declarativă? Cu siguranță, el trebuie să aibă încă dorințe și temeri, emoții și pofte, chiar dacă amintirea conștientă a acestor sentimente este atât de efemeră, încât nu le poate recunoaște suficient de mult timp pentru a le verbaliza.

M-am gândit cum era propriul meu sine în urmă cu cincisprezece ani şi cât de mult m-am schimbat în această perioadă. Eu, cel de astăzi şi eu, cel care eram atunci, am semăna destul de vag, dacă am fi puşi unul lângă altul. Suntem o colecţie complet diferită de molecule, cu tunsori şi talii diferite, având, se pare, puţine în comun în afară de numele noastre. Ceea ce leagă aceste euri ale mele şi-mi permite să menţin iluzia că există o continuitate, de la un moment la altul şi de la an la an, este un lucru relativ stabil, dar care se dezvoltă treptat în miezul fiinţei mele. Numiţi-l suflet, sine sau produs al reţelei neuronale, dar, indiferent cum aţi vrea să-i spuneţi, acest element al continuităţii este în întregime dependent de memorie.

Însă chiar dacă suntem la mila amintirilor noastre pentru a putea şti care ne este identitatea, este clar că E.P. este mult mai mult decât un Golem lipsit de suflet. În ciuda a tot ce a pierdut, există încă acolo o persoană şi o personalitate – o personalitate încântătoare, de fapt – cu o perspectivă unică asupra lumii. Chiar dacă un virus i-a şters amintirile, nu i-a anulat şi personalitatea. A lăsat doar un sine static şi gol, care niciodată nu mai poate creşte şi care nicicând nu se mai poate schimba.

Traversăm strada şi ne îndepărtăm de Beverly şi de Carol; rămân astfel singur cu E.P. pentru prima dată. El nu ştie cine sunt eu sau ce caut lângă el, deşi pare să simtă că mă aflu acolo dintr-un motiv bine întemeiat. Se uită la mine şi strânge buzele, iar eu îmi dau seama că încearcă să găsească ceva de spus. În loc să încerc să fiu eu cel care sparge tăcerea, o las să mai persiste câteva clipe, ca să văd unde l-ar putea conduce această stare de disconfort. Probabil că sper să apară o recunoaştere trecătoare a cât de ciudat trebuie să fie totul, această scenă fără prolog. Dar nici o astfel de recunoaştere nu vine sau, dacă se întâmplă, E.P. nu-i îngăduie niciodată să iasă la suprafaţă. Îmi dau seama că el este captiv în cel mai teribil coşmar existenţial, complet orb la realitatea în care trăieşte. Un impuls mă îndeamnă să-l ajut să evadeze, cel puţin pentru o secundă. Îmi vine să-l iau de braţ şi să-l scutur. „Suferi de o tulburare de memorie rară şi debilitantă“, vreau să-i spun. „Ultimii cincizeci de ani s-au pierdut pentru tine. În mai puţin de un minut vei uita că această conversaţie a avut loc vreodată.“ Îmi imaginez ce groază l-ar cuprinde, claritatea de moment, golul care s-ar căsca în faţa lui şi care s-ar închide aproape la fel de rapid. Şi apoi maşina care trece sau pasărea cântătoare care l-ar azvârli înapoi în lumea sa, o lume a uitării. Dar bineînţeles că nu fac aşa ceva.

– Am mers destul de departe, îi spun, arătându-i spre direcţia din care venim. Ne

întoarcem și pășim înapoi în jos pe strada al cărei nume îl uitase, trecem pe lângă vecinii care îl salută, dar pe care nu-i recunoaște, pentru a ajunge la o casă care îi este complet străină. În fața casei staționează o mașină cu geamuri fumurii. Ne întoarcem și ne uităm la imaginile noastre reflectate de sticlă. Îl întreb pe E.P. ce vede.

– Un bătrân, îmi răspunde. Asta-i tot.

Peter Pan este personajul principal al scrierilor pentru copii ale lui J.M. Barrie, un băiat care a refuzat să crească, refugiindu-se într-un mitic tărâm al copilăriei veșnice, numit Neverland (Țara de Nicăieri). (n.red.)

CAPITOLUL 5

Palatul memoriei

Stabilisem să mă întâlnesc cu Ed pentru ultima oară, înainte ca el să se întoarcă în Europa. El a vrut să ne întâlnim în Central Park, pe care nu-l mai văzuse niciodată înainte şi pe care susţinea că îl consideră o oprire vitală în itinerarul său american. După ce s-a uitat la copacii desfrunziţi în iarna târzie şi a privit alergătorii care-şi făceau turele de amiază pe lângă Reservoir********, am ajuns la capătul sudic al parcului, chiar peste drum de hotelul Ritz-Carlton. Sufla un vânt tăios şi era o după-amiază friguroasă – condiţii nu tocmai ideale pentru orice fel de gândire, cu atât mai puţin pentru memorare. Cu toate acestea, Ed a insistat să rămânem în aer liber. Mi-a dat bastonul lui şi s-a căţărat vitejeşte pe unul dintre bolovanii mari aflaţi aproape de marginea parcului, părând destul de chinuit de dureri în articulaţiile sale afectate de artrită cronică. După ce a contemplat orizontul, vorbind despre „sublimul perfect“ al locului, m-a invitat să mă caţăr alături de el, în vârful pietroiului. Promisese că poate să mă înveţe câteva tehnici de memorare de bază în mai puţin de o oră. Era şi greu să-mi închipui că am fi putut înfrunta vremea mai mult decât atât.

„Trebuie să te avertizez“, mi-a spus, stând aşezat, delicat, cu picioarele încrucişate, „că ai un drum scurt de parcurs până vei ajunge să manifeşti un respect covârşitor pentru oamenii cu memorie bună, aşa că nu vei mai putea spune: «Oh, totul e o şmecherie de doi bani.»“ A făcut o pauză şi a ridicat capul, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă aveam ceva de răspuns. „Şi vei greşi. Este o etapă nefericită, pe care trebuie să o parcurgi pentru a merge mai departe.“

Şi-a început lecţia cu principiul fundamental al tuturor tehnicilor mnemonice: „codarea elaborativă“. Mi-a explicat că amintirile noastre nu au fost construite pentru lumea modernă. Ca şi vederea, capacitatea noastră de a dezvolta un limbaj, abilitatea noastră de a merge în poziţie verticală şi toate celelalte facultăţi biologice pe care le deţinem, amintirile noastre au evoluat printr-un proces de selecţie naturală într-un mediu care era destul de diferit de cel în care trăim astăzi.

Cea mai mare parte a evoluţiei care a transformat creierele primitive ale strămoşilor noştri preumani în creiere lingvistice, simbolice şi nevrotice

moderne, care ne servesc (uneori jalnic) astăzi a avut loc în Pleistocen, o perioadă care a început în urmă cu aproximativ 1,8 milioane de ani și s-a încheiat cu doar zece mii de ani în urmă. În această perioadă – și în câteva locuri izolate, chiar și în prezent – specia noastră și-a dus traiul ca vânători-culegători, fiind nevoită să facă față unor cerințe specifice acestui mod de viață care ne-a modelat mințile pe care le avem astăzi.

Multe lucruri, precum preferința noastră pentru zahăr și grăsimi, poate ne-au servit bine într-o lume în care alimentația constituia o problemă, dar acum, într-o lume a omniprezentelor rețele de fast-food, nu mai constituie o adaptare, amintirile noastre nefiind perfect adaptate la era informațională contemporană. Sarcini care se bazează adesea pe amintirile noastre pur și simplu nu mai sunt relevante în prezent, în mediul în care a evoluat creierul uman. Strămoșii noștri nu aveau nevoie să-și amintească numere de telefon, să țină minte cuvânt cu cuvânt instrucțiunile venite din partea șefilor sau programa de predare a istoriei Statelor Unite de la cursurile de excelență sau (pentru că au trăit în grupuri relativ mici și stabile) numele a zeci de străini, întâlniți la un cocktail.

Ceea ce strămoșii noștri hominizi aveau nevoie să-și amintească era unde puteau să găsească hrană și resurse, drumul spre casă și care plante erau comestibile și care otrăvitoare. Acestea sunt categoriile de abilități de memorare vitale, de care depindeau zi de zi și, cel puțin în parte, memoria oamenilor a evoluat în felul în care a făcut-o pentru a putea să răspundă acestor nevoi.

Principiul de bază al tuturor tehnicilor de memorare este acela conform căruia creierele noastre nu-și amintesc la fel de bine toate tipurile de informații. Pe cât de excepțională este memoria noastră atunci când trebuie să ne amintim imagini vizuale (gândiți-vă la testul de recunoaștere a două imagini), pe atât de jalnic se prezintă atunci când vrem să ne aducem aminte alte tipuri de informații, cum ar fi liste de cuvinte sau numere. Scopul tehnicilor de memorare este de a realiza ceea ce sinestezistul S. făcea în mod instinctiv: să ia tipurile de amintiri la a căror memorare creierul nostru nu se descurcă prea bine și să le transforme în tipurile de amintiri pentru care acest creier a fost creat.

„Ideea generală a majorității tehnicilor de memorare este de a schimba orice lucru plictisitor care este introdus în memoria ta în ceva care este atât de colorat, atât de interesant și atât de diferit de tot ce ai văzut înainte, încât să nu-l mai poți uita“, mi-a explicat Ed în timp ce își sufla în pumnii încleștați. „Asta este codarea elaborativă. Numaidecât o să facem acest lucru cu o listă de cuvinte,

care este doar un fel de exercițiu general în vederea stăpânirii acestor tehnici. După aceea trebuie să fii în stare să treci la numere și cărți de joc și apoi, de acolo, la concepte complexe. Practic, atunci când o să termin cu tine, vei fi capabil să înveți într-adevăr orice vrei.“

Ed mi-a povestit cum, într-o vizită recentă la Viena, el și Lukas au petrecut până în zori, cu o noapte înainte de cel mai important examen al anului pentru Lukas, împleticindu-se către casă abia în zori. „Lukas s-a trezit la amiază a învățat totul pentru examen printr-o memorare fulger, după care l-a dat și l-a luat“, mi-a spus Ed. „Când ești atât de eficient la învățat, cam ești tentat să nu-ți bați capul cu sentimente de vinovăție academice până în ultimul moment posibil. Lukas și-a dat seama că efortul este mai degrabă un exercițiu destul de vulgar.“

Ed și-a dat părul rebel după urechi și m-a întrebat ce vreau să memorez mai întâi.

– Am putea începe prin a învăța ceva util, cum ar fi faraonii egipteni sau perioadele în care s-au aflat în funcție președinții americani, s-a oferit el. Sau poate un poem romantic? Am putea să ne ocupăm de erele geologice, dacă vrei.

– Toate astea sunt foarte utile, am râs eu.

– Am putea să-i învățăm repede pe toți câștigătorii din fotbalul american din ultimul secol sau cam așa ceva, ori scorurile realizate în medie de cele mai mari vedete din baseball, dacă te tentează mai mult.

Până în acest moment, relația mea cu Ed oscilase între uimire și suspiciune. Acum, înainte ca măcar să ne fi început lecția, în frigul mușcător, am simțit că suspiciunile pe care le aveam înclinau balanța în favoarea lor.

– Știi – chiar știi cu adevărat – toți câștigătorii din Super Bowl?

– Ei bine, nu, eu nu. Prefer cricketul. Dar aș fi încântat să-i înveți de la mine. Asta-i ideea: cu aceste tehnici, putem învăța repede orice. Ia ascultă, te tentează sau nu?

– Mă tentează, i-am răspuns, precaut.

– Ei bine, cred că cea mai evidentă utilizare practică a acestei tehnici este stăpânirea listei cu lucruri de făcut a cuiva. Ai o listă cu lucruri de făcut?

– La mine acasă, da. Ceva de genul ăsta. Din când în când.

– Înţeleg. Ei bine, eu am tot timpul în memorie o listă cu lucruri de făcut. O vom folosi pe a mea.

Ed mi-a cerut o bucată de hârtie, pe care a mâzgălit apoi câteva cuvinte. Mi-a dat-o înapoi, cu un zâmbet maliţios. Era o listă cu cincisprezece puncte.

– Sunt câteva lucruri pe care le am de luat din oraş înainte să mă duc la o petrecere pe care o dă un prieten al meu, mi-a explicat.

Am citit lista cu voce tare:

Usturoi murat

Brânză de vaci

Somon (afumat cu turbă, dacă este posibil)

Şase sticle de vin alb

Şosete (x3)

Trei cercuri pentru dansul hula (de rezervă?)

Tub cu oxigen

Maşină de gheaţă carbonică

E-mail Sophia

Catsuit******** de nuanța pielii

De găsit filmul cu Paul Newman – Cineva acolo sus mă iubeşte

Cârnaţi de elan???

Megafon şi scaun de regizor

Harnaşament şi corzi

Barometru

– Această listă este din memoria ta? am întrebat neîncrezător.

– Din memoria mea a venit. În memoria ta se va duce, a răspuns Ed.

– Și e serioasă?

– Ei bine, eu nu sunt sigur dacă voi fi capabil să găsesc tot ce am trecut în ea.

Aveţi brânză de vaci în New York?

– Pe mine mă îngrijorează un pic mai mult cârnaţii de elan şi catsuit-ul de culoarea pielii, i-am spus. Şi, în plus, nu pleci din oraş mâine, pentru a te întoarce în Anglia?

– Da, bine, sunt gata să accept că multe dintre aceste lucruri nu sunt absolut necesare, mi-a făcut el cu ochiul. În orice caz, ideea acestui exerciţiu este că trebuie să memorezi lista.

Ed mi-a spus că, prin învăţarea tehnicilor pe care el urma să mi le destăinuie, aveam să pătrund eu însumi în „mândra tradiţie a mnemotehnicienilor“. Aceasta a început, cel puţin conform legendei, în secolul al V-lea î.Hr., cu poetul Simonide din Ceos care stătea printre ruinele sălii de banchet prăbuşite din Thesalia. Când poetul a închis ochii şi a reconstruit în imaginaţie clădirea prăbuşită a observat un lucru extraordinar: şi-a amintit unde stătea fiecare dintre invitaţii la acea petrecere nefastă. Chiar dacă nu făcuse nici un efort conştient să memoreze aspectul camerei, aceasta se impregnase totuşi durabil în memoria sa. Plecând de la această simplă observaţie, se spune că Simonide a inventat o tehnică aflată la baza a ceea ce va fi cunoscut sub numele de arta memorării. El şi-a dat seama că, dacă la masa de banchet nu s-ar fi aflat oaspeţii, ci, să spunem, toţi marii dramaturgi greci, aşezaţi în ordinea datelor de naştere, el şi-ar fi amintit acest lucru, în schimb. Sau dacă, în locul oaspeţilor de la banchet, ar fi văzut toate cuvintele unuia dintre poemele sale aşezate într-o anumită ordine în jurul mesei? Sau fiecare element de care avea nevoie pentru a-şi rezolva problemele zilnice? Aproape orice îi putea trece prin minte, şi-a dat el seama, putea fi imprimat în memoria cuiva şi păstrat acolo în bune condiţii, pur şi simplu prin angajarea memoriei spaţiale a cuiva în actul amintirii. Pentru a utiliza tehnica lui Simonide, tot ce trebuie să facă o persoană este să transforme ceva dificil de memorat, precum un şir de numere, ordinea cărţilor de joc dintr-un pachet, o listă de cumpărături sau Paradisul pierdut al lui Milton, într-o serie de imagini vizuale captivante, pe care să le aranjeze într-un spaţiu imaginat, şi dintr-o dată toate acele elemente greu de ţinut minte devin de neuitat.

Practic, toate detaliile de care dispunem despre antrenamentul clasic al memoriei – într-adevăr, aproape toate trucurile de memorie din arsenalul atleţilor minţii – au fost descrise pentru prima oară într-un scurt manual de retorică al unui autor latin anonim, numit Rhetorica ad Herennium,[1] scris între anii 86 şi 82 î.Hr. Au existat controverse interminabile, care au încercat să decidă dacă

tehnicile de memorare inventate de către Simonide au supraviețuit sau nu în Evul Mediu. Cu toate că pe parcursul a două mii de ani au apărut câteva inovații în arta memorării, tehnicile de bază au rămas în fond neschimbate față de cele descrise în Ad Herennium. „Această carte este Biblia noastră“, mi-a spus Ed.[2]

Ed cunoaște atât latina, cât și greaca veche (de asemenea, vorbește fluent limbile franceză și germană) și se consideră un clasicist amator. Ad Herennium a fost primul din seria de texte antice pe care mi le-a băgat pe gât. Înainte de a mă opri asupra unor eșantioane din vasta operă a lui Tony Buzan (care este autorul sau coautorul a peste 120 de cărți) sau la oricare dintre cărțile de autoajutorare produse de atleții minții cei mai de frunte a vrut ca eu să-mi încep investigația cu clasicii. Pe lângă Ad Herennium, trebuia să citesc fragmente traduse din Institutio Oratoria de Quintilian și din De Oratore de Cicero, urmate de o colecție de scrieri medievale despre memorie, ai căror autori erau Toma d'Aquino, Albertus Magnus, Hugues de Saint Victor și Piero din Ravenna.

Tehnicile prezentate în Ad Herennium au fost practicate pe scară largă în lumea antică. De fapt, în scrierile sale despre arta memorării, Cicero spune că aceste tehnici sunt atât de binecunoscute, încât el nu a simțit nevoia de a irosi cerneală pentru a le descrie în detaliu (de aici și dependența noastră de Ad Herennium). La un moment dat, toate persoanele educate cunoșteau perfect tehnicile pe care Ed urma să mi le predea. Antrenarea memoriei era considerată un element fundamental al educației clasice în artele limbajului, la egalitate cu gramatica, logica și retorica. Elevii erau învățați nu doar ce să-și amintească, ci și cum să-și amintească.

Într-o lume în care existau puține cărți, memoria era sacrosanctă. Să ne gândim doar la Istoria naturală a lui Pliniu cel Bătrân, enciclopedia din secolul I d.Hr., care înregistra toate lucrurile minunate și utile pentru a câștiga rămășagurile făcute în crâșmele lumii clasice, inclusiv cele mai excepționale memorii devenite apoi cunoscute în istorie. „Regele Cirus era capabil să spună numele tuturor soldaților din armata sa“, ne informează Pliniu. „Lucius Scipio știa numele întregului popor roman. Cineas, trimisul regelui Pyrrhus, cunoștea numele tuturor membrilor Senatului și ale tuturor patricienilor la doar o zi după sosirea sa la Roma… Un om din Grecia, numit Charmadas, recita conținutul oricărui volum dintr-o bibliotecă dacă i se cerea acest lucru, în cazul în care citise deja respectiva carte.“ Există o mulțime de motive pentru care nu putem să considerăm că toate afirmațiile lui Pliniu ar fi adevărate (el a menționat, de asemenea, existența unei rase de oameni cu cap de câine în India), dar volumul

mare de anecdote despre extraordinarele memorii din lumea clasică vorbeşte de la sine. Seneca cel Bătrân era capabil să repete două mii de nume, în ordinea în care îi fuseseră prezentate. Sfântul Augustin aminteşte despre un prieten al său, Simplicius, care era în stare să-l recite pe Virgiliu pe de rost, şi încă de la coadă la cap. (Se pare că o persoană capabilă să-l recite normal, de la cap la coadă, nici măcar nu merita să fie menţionată.) O memorie puternică era considerată una dintre cele mai mari virtuţi, deoarece reprezenta internalizarea unui univers de cunoştinţe externe. „Oamenii din Antichitate şi din Evul Mediu aveau o mare admiraţie pentru memorie. Cele mai mari genii ale acelor vremuri sunt descrise ca oameni cu memorii superioare“, scrie Mary Carruthers, autoarea a două cărţi despre istoria tehnicilor de memorare. Într-adevăr, tema cea mai des întâlnită în vieţile sfinţilor – în afară de bunătatea lor supraomenească – este aceea a memoriilor lor, de cele mai multe ori extraordinare.

Modul în care este prezentată memoria în Ad Herennium – „acel tezaur de invenţii şi paznic al tuturor părţilor retoricii“ – este de fapt destul de scurt, aproximativ zece pagini, încorporate într-un tratat mult mai amplu despre retorică şi oratorie. Începe prin realizarea unei distincţii între memoria naturală şi memoria artificială: „Memoria naturală este acea memorie încorporată în minţile noastre, născută în acelaşi timp cu gândirea. Memoria artificială este acea memorie care este întărită printr-un antrenament şi printr-un sistem de disciplinare.“ Cu alte cuvinte, memoria fizică este hardware-ul cu care te-ai născut. Memoria artificială este software-ul pe care îl rulezi pe hardware-ul tău.

Memoria artificială, continuă autorul anonim, are două componente de bază: imagini şi locuri. Imaginile reprezintă conţinutul a ceea ce dorim să ne amintim. Locurile – sau loci, cum sunt numite în original, în limba latină – reprezintă amplasamentul în care acele imagini sunt depozitate.

Ideea tehnicii de memorare este de a crea un spaţiu imaginar, un loc care vă este bine cunoscut şi pe care îl puteţi vizualiza cu uşurinţă, iar apoi de a popula acel loc cu imagini reprezentând orice doriţi să vă amintiţi. Cunoscută de către romani sub numele de „metoda loci“, o astfel de construcţie va primi mai târziu numele de „palatul memoriei“.

Palatele memoriei nu trebuie neapărat să fie chiar nişte palate, nici măcar nişte clădiri. Ele pot fi trasee printr-un oraş –, aşa cum erau pentru S. – sau staţii de-a lungul unei căi ferate, ori semne ale zodiacului sau chiar creaturi mitice. Ele pot fi mari sau mici, în interior sau în aer liber, reale sau imaginare, cu condiţia să

prezinte o ordine aparentă care să lege un loc de altul, și să fim bine familiarizați cu ele. Cvadruplul campion american de memorare Scott Hagwood utilizează case de lux văzute în revista Architectural Digest pentru a-și depozita amintirile. Dr. Yip Swee Chooi, efervescentul campion malaysian la memorare, s-a folosit de părți ale propriului corp ca loci care să-l ajute să memoreze în întregime cele 56 000 de cuvinte din cele 1 774 de pagini ale dicționarului Oxford chinez–englez. Cineva ar putea avea zeci, sute, poate chiar mii de palate ale memoriei, fiecare fiind construit pentru a deține diferite seturi de amintiri.

În Australia și în sud-vestul american, aborigenii și indienii apași au inventat, în mod independent, forme ale metodei loci. Numai că, în loc să folosească clădiri, ei s-au bazat pe configurația geografică locală pentru a-și amplasa istoriile, integrându-le în peisaj. Fiecare colină, fiecare stâncă și fiecare apă curgătoare depozitează o parte a poveștii. „Mitul și harta au ajuns să coincidă“, afirmă John Foley, un antropolog specializat în lingvistică de la Universitatea din Missouri, care studiază memoria și tradițiile orale. Una dintre consecințele tragice ale includerii poveștilor în peisaj este că, atunci când băștinașilor americani li s-au luat pământurile de către guvernul Statelor Unite, ei și-au pierdut nu doar căminele, ci și mitologia.

– Ceea ce trebuie să înțelegi, Josh, este că oamenii sunt foarte, foarte buni la spațiile de învățare a remarcat Ed din locul în care stătea, cocoțat pe bolovan. Ca să-ți dau doar un exemplu, dacă ești lăsat singur pentru cinci minute în casa altcuiva, pe care nu ai mai văzut-o niciodată, și dacă te simți energic și curios, gândește-te cât de mult din casa aceea s-ar putea fixa în memoria ta în acea scurtă perioadă. Ai putea învăța nu doar cum sunt amplasate toate camerele și modul în care acestea comunică între ele, ci și dimensiunile și decorul lor, dispunerea mobilelor și cum sunt amplasate ferestrele. Fără ca măcar să-ți dai seama, ți-ai aminti unde se află sute de obiecte și tot felul de dimensiuni pe care nici măcar nu ai remarcat că le-ai observat. De fapt, dacă ai aduna toate aceste informații, ai obține echivalentul unui scurt roman. Dar noi nu considerăm niciodată acest lucru ca fiind o realizare a memoriei. Oamenii înglobează cu aviditate informațiile spațiale.

Principiul palatului memoriei a continuat el, este să folosești una dintre trăsăturile mai pregnante ale memoriei spațiale pentru a structura și a depozita informații a căror ordine este mai puțin naturală – în acest caz, lista cu lucruri de făcut a lui Ed.

– Ceea ce ai de gând să găsești este la fel de clar ca și ordinea camerelor din casa cu pricina, fiind la fel de evident că imediat după ce am localizat cele trei cercuri pentru dansul hula, tubul de oxigen și mașina de făcut gheață carbonică, următoarea mea sarcină va fi să-i trimit un e-mail prietenei mele Sophia.

Era un lucru crucial să aleg un palat al memoriei cu care eram familiarizat foarte bine.

– Pentru primul tău palat al memoriei, aș vrea să folosești casa în care ai crescut, deoarece este un spațiu pe care probabil că îl cunoști foarte bine a spus Ed. Vom aranja elementele din lista mea cu lucruri de făcut de-a lungul unui traseu care va șerpui prin casa copilăriei tale. Atunci când vei avea nevoie să-ți amintești lista, tot ce vei avea de făcut va fi să refaci traseul pe care l-ai străbătut în imaginația ta. Să sperăm că toate obiectele pe care trebuie să le memorezi se vor întoarce în mintea ta. Spune-mi acum, casa copilăriei tale este un bungalow?

– Mai degrabă o casă de cărămidă cu două etaje, am răspuns.

– Avea o cutie poștală drăguță la capătul dinspre stradă al aleii?

– Nu. De ce?

– Păcat. Ar fi fost un loc excelent în care să depozitezi o imagine a primului articol de pe lista noastră cu lucruri de făcut. Dar e în regulă. Putem porni din capătul aleii. Vreau să închizi ochii și să încerci să vizualizezi, cu cât mai multe amănunte posibile, o sticlă mare cu usturoi murat, așezată în picioare chiar în locul de pe alee în care ar fi trebuit să fie parcată mașina.

Eu nu prea cunoșteam obiectul pe care ar fi trebuit să-l vizualizez.

– Ce-i usturoiul murat? Un fel de delicatesă englezească? am întrebat.

– Hm, nu, e doar un fel de gustare pe care o iei cu tine atunci când petreci un weekend la munte, râse el scurt și malițios, din nou. Acum, este foarte important să încerci să-ți amintești această imagine multisenzorial.

Cu cât o informație nouă are mai multe repere asociative, cu atât se integrează mai bine în rețeaua de lucruri pe care le cunoști deja și cu atât este mai mare probabilitatea ca ea să se fixeze în memorie. Așa cum S. transforma spontan și involuntar fiecare sunet care îi trecea pe la urechi într-un cor de culori și

mirosuri, autorul cărţii Ad Herennium le-a cerut cititorilor lui să facă acelaşi lucru cu fiecare imagine pe care voiau să și-o amintească.

– Este important să procesezi profund imaginea respectivă, astfel încât să-i acorzi cât mai multă atenţie posibil a continuat Ed. Lucrurile care ne atrag atenția sunt mult mai memorabile, iar atenția nu este ceva ce poți dori pur și simplu să ai. Ea trebuie să fie constrânsă în detalii. Stabilind imagini elaborate, atrăgătoare și vii în mintea ta, ai mai mult sau mai puțin garanția că, la urmă, creierul tău își va construi un depozit de amintiri robust şi de încredere. Prin urmare, încearcă să-ți imaginezi mirosul plăcut al usturoiului murat, exagerându-i proporţiile. Imaginează-ți că-l guști. Lasă-i aroma să ți se rostogolească cu adevărat pe limbă. Și asigură-te că te vezi făcând acest lucru la capătul aleii care duce la casa ta.

Dacă eu habar n-aveam cum arăta usturoiul murat, eram chiar mai puțin sigur asupra gustului pe care s-ar fi cuvenit să-l aibă. Cu toate acestea, mi-am imaginat o sticlă mare plină cu tot felul de chestii, stând mândră în picioare la capătul aleii care ducea la casa părinților mei.

(Aș vrea să te încurajez, cititorule, să faci acelaşi lucru, împreună cu mine. Încercă să-ți imaginezi o sticlă cu usturoi murat la capătul propriei alei de parcare sau, dacă nu ai așa ceva, într-un oricare alt loc, situat în exteriorul casei tale. Încearcă să o vizualizezi cu adevărat.)

– Acum, că ai instalat o imagine multisenzorială completă a usturoiului murat, vom păși pe alee până la casa ta și vom vizualiza elementul următor de pe lista noastră cu lucruri de făcut, amplasându-l lângă ușa din față. Este brânza de vaci. Vreau să închizi ochii și să vezi o cadă enormă, de mărimea unei piscine, plină cu brânză de vaci. Ai reușit?

– Cred că da.

(Ai reușit?)

– Acum vreau să ți-o imaginezi pe Claudia Schiffer bălăcindu-se în această cadă plină cu brânză de vaci. Vreau să ți-o imaginezi bălăcindu-se în pielea goală, cu laptele picurându-i pe trup. Ți-a ieșit imaginea? Nu vreau să-ți scape nici unul dintre detaliile ei.

Ad Herennium își sfătuiește cititorii amănunţit cu privire la crearea de imagini

destinate palatului memoriei cuiva: cu cât sunt mai amuzante, mai deștrăbălate și mai bizare, cu atât mai bine. „Atunci când vedem lucruri mărunte, obișnuite și banale, în general nu ni le vom aminti, pentru că mintea nu este stimulată de ceva care nu este nou sau minunat. Dar dacă vom vedea sau auzi ceva din cale-afară de josnic, de dezonorant, de extraordinar, de mare, de necrezut sau de ridicol, ne vom reaminti probabil pentru mult timp acel lucru.“

Cu cât este mai vie imaginea, cu atât este mai probabil ca ea să-și găsească un loc bine determinat. Am învățat că ceea ce distinge un mare mnemotehnist este abilitatea de a crea aceste tipuri de imagini excesive din zbor, de a picta în minte o scenă, astfel încât oricine ar fi văzut-o înainte să nu fi avut cum să o uite. Și să o facă și repede. Din acest motiv, Tony Buzan spune oricui vrea să-l asculte că, de fapt, Campionatul Mondial de Memorare este nu atât un test de memorie, cât unul de creativitate.[3]

Atunci când formezi imagini, e de ajutor să ai o minte murdară. Evoluția a programat creierele noastre să considere două lucruri deosebit de interesant și, prin urmare, memorabile: glumele și sexul – și mai ales, se pare, glumele despre sex. (Vă amintiți ce făceau Rhea Perlman și Manute Bol în prima pagină a acestei cărți?) Până și tratatele de memorie din epoci relativ pudice menționează acest aspect. Piero din Ravenna, autorul celui mai celebru manual de memorare din secolul al XV-lea, cere mai întâi iertare oamenilor caști și cucernici înainte de a dezvălui „un secret asupra căruia am păstrat (din modestie) mult timp tăcerea: dacă doriți să vă amintiți rapid, amplasați imagini ale celor mai frumoase fecioare în locuri din memorie, căci aceasta este foarte stârnită de imaginile feminine“.[4]

În orice caz, eu am constatat că era greu să fiu stârnit de Claudia Schiffer și de cada ei cu brânză de vaci. Nasul și urechile îmi erau pișcate de vântul înghețat.

– Ed, poate că ar trebui să continuăm lecția undeva înăuntru? am întrebat. Trebuie să existe un local Starbucks pe aici pe undeva, prin preajmă.

– Nu, nu. Aerul ăsta rece este bun pentru creier a spus. Acum fii atent! Tocmai am trecut pragul casei tale. Vreau să ne întoarcem la stânga, în mintea ta. Care este camera de lângă intrare? m-a întrebat.

– Sufrageria. Există și un pian în ea.

– Perfect. Al treilea punct de pe lista noastră este somonul afumat cu turbă. Așa

că hai să ne imaginăm că sub corzile pianului există o mulțime de turbă fumegând. Și că pe corzile pianului se lăfăie un somon din insulele Hebride. Ooooh… simți mirosul? m-a întrebat, adulmecând aerul rece.

Din nou, nu prea știam ce hram purta somonul afumat cu turbă, dar aducea cu fileul de somon afumat, așa că asta am vizualizat. „Miroase foarte bine“, am spus, fără să-mi deschid ochii.

(Dacă nu aveți un pian în propria casă, puneți pur și simplu somonul afumat cu turbă undeva în partea stângă, după ce intrați pe ușa din față.)

Următorul punct pe listă erau șase sticle de vin alb, pe care am decis să le plasăm pe canapeaua de culoare albă de lângă pian.

– Acum, antropomorfizarea sticlelor de vin este o idee destul de bună a sugerat Ed.

„Imaginile animate tind să fie mai memorabile decât imaginile neînsuflețite.“ De asemenea, acest sfat provine tot din Ad Herennium. Autorul își instruiește cititorii să creeze imagini de o „frumusețe excepțională sau de o urâțenie unică“, să le pună în mișcare și să le împodobească astfel încât să poată fi ușor deosebite între ele. Unul ar putea să „le desfigureze, de pildă introducând o pată de sânge sau murdărindu-le cu noroi ori mânjindu-le cu vopsea roșie“ sau cu altceva care să „atribuie anumite efecte comice imaginilor noastre“.

– Poate ar trebui să-ți imaginezi cum discută vinurile calitățile pe care le au, în comparație cu altele a sugerat Ed.

– Așadar, să zicem că domnul Merlot spune că…

– Merlot nu este un vin alb, Josh, m-a întrerupt, chicotind uimit. Mai degrabă, să ne imaginăm că vinul Chardonnay insultă plângăcios calitatea solului Sauvignonului Blanc, în timp ce Gewürztraminerul continuă să chicotească în apropiere, referindu-se la prețul Rieslingurilor… Chestii de genul ăsta.

M-am gândit că era o imagine amuzantă, care sigur mi se va cuibări în minte. Dar de ce? Ce anume face ca șase sticle de vin îngâmfate și antropomorfizate să fie mai memorabile decât cuvintele „șase sticle de vin“? Ei bine, un singur lucru, și anume acela că vizualizarea unei asemenea imagini ciudate a necesitat mai mult răsfăț mental decât citirea pur și simplu a patru cuvinte. În procesul de

folosire integrală a acestui efort mental, îmi formasem mai multe conexiuni durabile printre neuronii care puteau codifica această amintire. Dar, fapt chiar mai important, memorabilitatea acestor sticle de vin vorbitoare constituie o funcție a noutății lor. Deși văzusem multe sticle de vin la viața mea, până atunci nu întâlnisem nici una care să vorbească. Dacă aș fi încercat pur și simplu să-mi aduc aminte cuvintele „șase sticle de vin“, respectiva amintire s-ar fi amestecat numaidecât cu toate celelalte amintiri ale mele în care fusese vorba despre sticle de vin.

Gândiți-vă numai: de cât de multe dintre prânzurile pe care le-ați luat în ultima săptămână vă puteți aminti? Mai știți ce ați mâncat azi? Sper că da. Ieri? Pun pariu că este nevoie de un moment de efort. Dar alaltăieri? Dar cu o săptămână în urmă? Nu este vorba în primul rând despre faptul că amintirile dumneavoastră referitoare la prânzurile din săptămâna trecută au dispărut; dacă sunt însoțite de indiciile corecte, ca de pildă unde ați mâncat sau împreună cu cine ați luat prânzul, probabil că v-ați putea aminti și ce anume ați avut în farfurie. Mai degrabă, este dificil să vă amintiți masa de prânz de săptămâna trecută deoarece creierul vostru a dat-o la o parte, împreună cu toate celelalte mese de prânz pe care le-ați mâncat vreodată, ca fiind doar o masă de prânz oarecare. Când vom încerca să ne amintim ceva dintr-o categorie care include atât de multe exemple, precum „masă de prânz“ sau „vin“, multe amintiri se luptă pentru a ne capta atenția. Amintirea prânzului de miercurea trecută nu a dispărut neapărat; vă lipsește însă cârligul adecvat pentru a o extrage dintr-o mare de amintiri ale meselor de prânz. Dar un vin care vorbește reprezintă un fapt unic. Este o amintire fără rivali.

– În continuare, pe lista noastră urmează trei perechi de șosete a continuat Ed. Poate că există o lampă prin apropiere, de care să le poți atârna?

– Da, există o lampă chiar lângă canapea, am spus.

(Dacă sunteți încă pe urmele noastre, ar trebui să puneți cele șase sticle de vin și cele trei perechi de șosete undeva în prima cameră din casă.)

– Splendid. Acum, cunosc două moduri de a face ca șosetele să ne atragă atenția. Una este să fie îngrozitor de vechi și de urât mirositoare. Cealaltă este să le facem incredibile, niște șosete din bumbac, în culori frumoase, pe care să nu le poți găsi niciodată cu adevărat. Să mergem pe a doua variantă. Așa că aș dori să le vezi atârnând acolo, pe lampă. Și pentru că adesea este bine să includem, de

asemenea, şi un pic de aiureală supranaturală, poate că-ţi poţi imagina că există o fantomă elegantă în interiorul şosetelor, care le întinde şi care trage de ele. Încearcă să o vezi cu adevărat. Imaginează-ţi senzaţia dată de aceste şosete din bumbac moale care îţi mângâie răcoritor fruntea.

L-am urmat astfel pe Ed în jurul casei copilăriei mele, presărând imagini pe traseu, pe măsură ce, în imaginaţia mea, mă plimbam dintr-o cameră în alta. În sufragerie, am vizualizat trei femei dansând hula-hoop, cocoţate pe masă. Păşind în bucătărie, am văzut cum un bărbat purtând un tub de oxigen se scufunda în chiuvetă şi o maşină de făcut gheaţă carbonică suflând fum peste bufet. (Ţineţi pasul cu noi?) De acolo, m-am mutat în birou. Următorul punct de pe listă era „e-mail Sophia“.

Am deschis ochii pentru a-i cere ajutorul lui Ed şi l-am văzut lingând marginea unei foiţe pentru o ţigară proaspătă.

– Cum ar trebui să arate „e-mail Sophia“? l-am întrebat.

– Ooh, asta-i o chestie tare grea a răspuns el, punând jos ţigara. Vezi tu, e-mailul nu este foarte memorabil în sine. Cu cât este mai abstract cuvântul, cu atât este mai puţin memorabil. Trebuie să concretizăm cumva e-mailul ăsta.

Ed s-a oprit şi a căzut pe gânduri pentru un moment.

– Ceea ce aş vrea să-ţi propun este să-ţi imaginezi un bărbat cu caractere feminine******** trimiţând un e-mail. Poţi să faci asta? Şi va trebui să-l asociezi cumva cu Sophia. Care este prima imagine care îţi vine în minte atunci când rostesc acest cuvânt, Sophia?

– Este capitala Bulgariei, i-am răspuns.

– Ai cunoştinţe generale bune, Josh. Bravo! Dar nu foarte memorabile, fir-ar! Să zicem, în schimb, Sophia Loren. Şi hai să ne-o imaginăm aşezată în poala acelui bărbat cu caracteristici feminine, în timp ce acesta tastează la computer. Ai vizualizat scena? Eşti suficient de prins de această imagine? Splendid!

Ritmul de creare a imaginilor devenise mai rapid acum. Am plecat din birou şi am vizualizat o femeie atrăgătoare într-un catsuit de culoarea pielii, torcând în hol********. L-am plasat pe Paul Newman într-o nişă din apropiere şi un elan în capătul de sus al scărilor care duceau la subsol. Am păşit în jos pe scări şi am

ajuns în garaj, unde am lăsat în urmă o imagine a lui Ed stând tolănit într-un scaun de regizor și lătrând ordine printr-un megafon gigantic. Apoi m-am văzut pe mine însumi apăsând dispozitivul care ridică ușa garajului și ieșind în curtea din spate, unde un alpinist înzestrat cu un harnașament utiliza corzile pentru a escalada un stejar cât toate zilele. Iar imaginea finală, un barometru, a fost amplasată lângă gardul curții din spate.

– Pentru a-ți aminti că este un BAR-ometru, ai putea să vizualizezi o coloană de mercur care stă într-un pat din șorici de porc și alte gustări de bar, mi-a sărit Ed în ajutor.

Terminându-mi circuitul prin casă, am deschis ochii.

– Foarte bine, a spus Ed, aplaudându-mă ușor. Acum, cred că îți vei da seama că procesul de reamintire a acestor imagini este incredibil de intuitiv. Vezi tu, în mod normal amintirile sunt stocate, mai mult sau mai puțin la întâmplare, în rețele semantice sau rețele asociative. Dar tu ai stocat acum un număr mare de amintiri într-un context foarte controlat. Datorită modului în care funcționează cunoașterea spațială, tot ce trebuie să faci este să reiei traseul pe care l-ai parcurs prin palatul memoriei și să sperăm că, în fiecare punct, imaginile pe care le-ai amplasat acolo vor țâșni înapoi în mintea ta, pe măsură ce treci pe lângă ele. Tot ce va trebui să faci pe urmă este să traduci aceste imagini înapoi, în lucrurile pe care ai încercat să le înveți.

Am închis din nou ochii și m-am văzut înapoi la capătul aleii care duce la casa părinților mei. Borcanul enorm cu usturoi murat era chiar acolo unde îl lăsasem. Am mers pe alee, îndreptându-mă spre ușa din față. Acolo era Claudia Schiffer spălându-se seducătoare cu un burete, într-o cadă plină cu brânză de vaci. Am deschis ușa, m-am întors la stânga și am tras în piept aroma peștelui care stătea în continuare întins peste corzile pianului, conservându-se în fumul de turbă. I-am simțit aroma pe limbă. Am putut auzi pălăvrăgeala pițigăiată a trufașelor sticle de pe canapea și am simțit cele trei perechi de șosete din bumbac luxoase de pe lampă mângâindu-mi blând fruntea. Nu puteam să cred că funcționa într-adevăr. Am strigat primele cinci elemente de pe lista cu lucruri de făcut a lui Ed pentru ca acesta să confirme.

– Usturoi murat! Brânză de vaci! Somon afumat cu turbă! Șase sticle de vin! Trei perechi de șosete!

– Excepţional! a răcnit Ed în vântul rece. Excepţional! Asta da performanţă demnă de KL7!

Ei bine, știam că performanţa mea nu ar fi avut cum să fie atât de excepţională, având în vedere faptele mult mai impresionante la care fusesem martor cu o zi înainte. Cu toate acestea, eram destul de încântat de realizarea mea. Am continuat să merg prin casă, culegând firimituri ale imaginilor exotice pe care le amplasasem acolo mai devreme. „Trei cercuri de hula-hoop pe masa din sufragerie! Tub cu oxigen în chiuvetă! Maşină de gheaţă carbonică pe bufet!“ Spre surprinderea şi încântarea mea, toate cele cincisprezece imagini erau exact acolo unde le lăsasem. Dar aceste amintiri aveau să rămână într-adevăr acolo, m-am întrebat? Peste o săptămână, aveam să-mi mai amintesc încă lista cu lucruri de făcut a lui Ed?

– În afară de un episod de beţie cruntă sau de o lovitură straşnică încasată în partea laterală a capului, vei descoperi că aceste imagini îţi vor rămâne în minte mult mai mult decât te-ai putea aştepta, m-a asigurat Ed. Dacă refaci drumul prin palatul memoriei tale în această seară, şi din nou mâine după-amiază, şi poate din nou peste o săptămână, această listă va lăsa într-adevăr o impresie de durată. Iar dacă faci acum acest lucru cu cincisprezece cuvinte, îl poţi face cu uşurinţă şi cu o mie cinci sute, cu condiţia să ai un palat al memoriei suficient de mare, pentru a le depozita în mod corespunzător. După ce vom rezolva şi problema cuvintelor aleatorii, putem trece la lucruri cu adevărat distractive, cum ar fi cărţi de joc sau Fiinţă şi timp, cartea lui Heidegger.

Reservoir – lac artificial amenajat în celebrul parc newyorkez Central Park. (n.red.)

Combinezon mulat pe corp, care îmbracă inclusiv mâinile și picioarele, folosit de obicei ca lenjerie erotică. (n.red.)

În engleză, she-male (n.tr.)

„Torcând în hol“ deoarece cuvântul „catsuit“ ar însemna, tradus ad litteram, „costum de pisică“. (n.red.)

CAPITOLUL 6

Cum să memorezi o poezie

Prima mea misiune a fost să încep să-mi adun un fond arhitectural. Înainte de a putea demara orice tentativă mai serioasă de antrenare a memoriei, aveam nevoie de un stoc de palate ale memoriei care să-mi stea la dispoziție. Așa că m-am plimbat pe jos prin cartier. Am vizitat locuințele prietenilor, locul de joacă din zonă, Oriole Park din Camden Yards, Baltimore, aripa de est a Galeriei Naționale de Artă. Și am călătorit înapoi în timp: la liceul meu, la școala mea elementară, la casa de pe Reno Road, unde am locuit până la vârsta de patru ani. M-am concentrat pe tapet și aranjarea mobilierului. Am încercat să simt pardoseala sub picioare. Mi-am amintit de incidentele cu încărcătură emoțională petrecute în fiecare încăpere. Și apoi am modelat fiecare clădire, transformând-o în loci care mi-ar fi putut servi ca unghere tihnite pentru amintirile mele. Scopul, după cum mi-a explicat Ed, era să ajung să cunosc aceste clădiri atât de bine – să am un set atât de bogat și de închegat de asociații cu fiecare colț din fiecare cameră – încât atunci când va veni vremea să asimilez noi cantități de informații, să pot trece în viteză prin palatele memoriei mele, împrăștiind imagini pe cât de repede voi fi capabil să le schițez în imaginație. Cu cât știam mai bine respectivele clădiri, cu cât mă simțeam mai acasă în ele, cu atât aveau să facă imaginile mele o priză mai bună și cu atât avea să-mi fie mai ușor să le reconstitui mai târziu. Ed a estimat că aveam nevoie de vreo duzină de palate ale memoriei doar pentru a-mi începe antrenamentul. El are câteva sute, o metropolă de depozite mentale.

În acest moment, al dezvăluirilor complete, ar trebui să vă spun câteva cuvinte despre felul cum trăiam în momentul în care am început să flirtez cu antrenarea memoriei. Terminasem de curând facultatea și încercam să mă afirm ca ziarist, trăind mai mult pe seama părinților mei, în casa din Washington DC unde crescusem. Dormeam în dormitorul copilăriei mele, cu o pereche de fanioane ale echipei Baltimore Orioles******** deasupra ferestrei și cu o carte de poezii ale lui Shel Silverstein pe raft, lucrând într-un spațiu improvizat în subsol, la un birou așezat între banda de alergare Nordic Track a tatălui meu și un teanc de cutii pline cu fotografii vechi de familie.

Biroul meu era acoperit de o avalanșă de bilețele adezive pe care notasem tot

felul de probleme şi lungi liste de alte lucruri de care trebuia să mă ocup: numere la care trebuia să sun, idei pentru articole pe care trebuia să le investighez, treburi personale şi profesionale pe care era musai să le duc la bun sfârşit. Cum căpătasem încredere în mine în urma succesului repurtat în Central Park, am înşfăcat o mână de bileţele cu acţiuni dintre cele mai urgente, convertindu-le în imagini pe care m-am străduit să le depozitez într-unul dintre palatele memoriei mele, pe care îl clădisem în ferma de la marginea oraşului a bunicii mele. „De făcut inspecţia tehnică a maşinii“ a devenit o imagine a mecanicului auto dând târcoale vechii mele maşini Buick pe aleea ei. „De găsit o carte despre regii din Africa“ a constituit o ocazie de a mi-l imagina pe Shaka Zulu aruncând o suliţă în uşa din faţă. „De rezervat bilet spre Phoenix“ m-a determinat să transform sufrageria bunicii într-un peisaj deşertic plin de canioane şi să imaginez un phoenix ivindu-se din cenuşa anticului ei bufet scund. Toate erau bune şi frumoase, făcându-mă chiar să mă distrez într-un fel, dar erau şi obositoare. Am observat, după memorarea a zece astfel de lucruri notate pe bileţele, că mă simţeam obosit fizic, ca şi cum ochii minţii mele s-ar fi injectat. Era o muncă mai grea decât părea şi mult mai puţin eficientă decât îmi imaginasem. Şi pe perete mai erau încă nişte elemente despre care nu aveam nici un indiciu, şi nu ştiam cum să procedez cu ele. Cum aş fi putut să transform numere de telefon în imagini? Ce s-ar fi cuvenit să fac cu adresele de e-mail? M-am prăbuşit înapoi în scaunul de la biroul meu, cu o mână de bileţele adezive lipite de palmă, uitându-mă la perete a cărui vopsea albă devenise acum vizibilă în mai multe locuri, şi întrebându-mă dacă toate astea aveau într-adevăr vreun rost. La drept vorbind, bileţelele astea îşi făcuseră foarte bine treaba lipite de perete. Cu siguranţă că arta memorării avea multe aplicaţii mai valoroase.

M-am ridicat şi am luat de pe raft un exemplar din Antologia Norton a poeziei moderne. Era o cărămidă de 1 800 de pagini, o carte pe care o cumpărasem cândva dintr-un anticariat şi pe care nu o deschisesem de mai mult de două ori de atunci. M-am gândit că, în cazul în care antica artă a memorării era bună la ceva, cu siguranţă era potrivită pentru învăţarea pe de rost a poeziei. Simonide, ştiam deja, nu a fost un erou al lumii antice pentru că descoperise un mod inteligent de a-şi aminti liste cu lucruri pe care le avea de făcut. Descoperirea lui era menită să servească un cu totul alt tip de agendă, o agendă umanistă. Şi ce putea fi mai umanist decât memorarea unor poezii?

După cum descoperisem deja, Ed memora tot timpul ceva. Cu mult timp în urmă învăţase pe de rost Paradisul pierdut (într-un ritm de două sute de versuri pe oră, îmi destăinuise) şi îşi croia încet drum prin Shakespeare. „Filosofia mea de viaţă

este că o persoană eroică ar trebui să poată să reziste aproximativ zece ani în regim de izolare fără să se plictisească îngrozitor de tare“ a spus el. „Având în vedere faptul că o oră de memorare reprezintă aproximativ zece minute zdravene de poezie recitată, iar cele zece minute au suficient conținut încât să te țină ocupat o zi întreagă, m-am gândit că poți stoarce cel puțin o zi de distracție pentru fiecare oră de memorare – asta în cazul în care s-ar întâmpla vreodată să ajungi la carceră, în izolare.“

Această viziune asupra lumii datorează foarte mult antologiei de texte antice și medievale despre memorie pe care Ed a încercat necontenit să mi-o bage pe gât. Pentru acei scriitori timpurii, o memorie antrenată nu se referea doar la accesul facil la informații; ea viza consolidarea unei etici personale și obținerea unei judecăți bazate pe discernământ. O memorie antrenată reprezenta cheia cultivării „discernământului a spiritului civic și a evlaviei“.[1] Ceea ce memora cineva îl ajuta să-și modeleze caracterul. Așa cum secretul de a deveni un mare maestru la șah era să înveți jocuri vechi, secretul de a deveni un mare maestru al vieții era să înveți texte vechi. Într-un loc strâmt, unde puteai căuta îndrumare despre cum să acționezi, dacă nu în adâncurile memoriei? Simpla lectură nu este în mod necesar învățare – un fapt cu care m-am confruntat personal de fiecare dată când am încercat să-mi amintesc conținutul unei cărți pe care tocmai o lăsasem jos. Pentru a învăța cu adevărat un text, acesta trebuie memorat. Pe la începutul secolului al XVIII-lea, poetul olandez Jan Luyken a formulat acest lucru în versurile „O carte, întipărită în ceara inimii tale, / valorează cât o mie aflate în teancuri“.[2]

Acest mod de lectură antic și medieval era total diferit de felul în care citim în prezent. Era o lectură care nu se mulțumea doar să memoreze texte, ci reflecta asupra lor, le rumega pe îndelete, ajungând, în cadrul acestui proces, la o atât de mare intimitate cu textul, încât practic acesta devenea proprietatea persoanei care îl memorase. Petrarca afirma într-o scrisoare către un prieten: „Am mâncat de dimineață ceea ce voi digera seara; am înghițit ca un băiat ceea ce va deveni obiectul meditației mele de adult. Am absorbit bine aceste scrieri, implantându-le nu numai în memoria mea, ci și în esența mea.“ Se spune că Augustin era atât de adâncit în Psalmi, încât aceștia, la fel de mult ca și latina însăși, au înglobat principiile limbii în care scria.[3]

Aceasta era o fantezie atractivă: mi-am imaginat că, dacă aș fi putut învăța doar să memorez precum Simonide, aș fi fost capabil să-mi imprim o mulțime de poezii în inimă. Aș putea face o selecție inspirată din cele mai bune versuri și le-

aș absorbi cu adevărat. M-am imaginat devenind unul dintre acei indivizi admirabili (chiar dacă uneori insuportabili), care par să aibă întotdeauna la îndemână un citat pertinent pe care să-l arunce în conversație. M-am imaginat devenind un depozit ambulant de versuri.

Am decis să fac din memorare o parte a activităților mele zilnice, cam ca folosirea aței dentare. Doar că pe asta chiar aveam de gând să o fac. În fiecare dimineață, după ce mă trezeam și-mi beam cafeaua, dar înainte de a citi ziarul sau de a face duș sau chiar înainte de mă îmbrăca de oraș, mă așezam la biroul meu și încercam să-mi petrec între zece și cincisprezece minute făcându-mi de lucru cu un poem.

Problema consta în faptul că nu eram bun nici la așa ceva. Atunci când m-am așezat și am încercat să umplu un palat al memoriei cu Jabberwocky, o poezie de Lewis Carroll, din douăzeci și opt de versuri, alcătuită aproape în întregime din nonsensuri, nu mi-am putut da seama cum să transform „friglind“ și „linsoase zăvi“********* în imagini, așa că în cele din urmă am ajuns doar să învăț poezia pe dinafară, ceea ce era exact ce ar fi trebuit să evit cu orice preț. Apoi am încercat cu Cântecul de dragoste al lui J. Alfred Prufrock, un poem de T.S. Elliot pe care l-am adorat întotdeauna și pe care îl știam deja, fragmentar și pe sărite. „În cameră femeile vin și pleacă / Vorbind de Michelangelo.“ Cum aș fi putut uita asta? Sau, mai degrabă, cum ar fi trebuit să-mi amintesc? Cum ar fi fost să pun o imagine a femeilor care vin și pleacă, vorbind despre Michelangelo, în baia unchiului meu? Și cum ar fi trebuit să arate? Sau poate că trebuia să formez o imagine a femeilor, o imagine a venirii, o imagine a plecării și o imagine a lui Michelangelo? Mă zăpăcisem. Și această stare avea să dureze veșnic. Aceste tehnici de memorare, care păreau atât de promițătoare, pe când, cu degetele amorțite de frig, mă îngrămădeam împreună cu Ed pe un bolovan din Central Park, nu mai funcționau chiar atât de bine acum, când mă aflam singur în subsolul părinților mei. Mă simțeam ca și cum la magazin aș fi probat o pereche de bascheți care îmi veneau ca turnați, iar acum, că ajunsesem acasă și îi încălțasem din nou, mă băteau. Era clar că îmi lipsea ceva.

M-am întors la exemplarul meu proaspăt achiziționat din Rhetorica ad Herennium și am deschis la secțiunea care discuta despre memorarea cuvintelor. Speram că poate avea să-mi dea unele indicii cu privire la eșecul meu atât de drastic, dar întreaga carte, veche de două mii de ani, nu a fost în stare să-mi ofere decât consolare. Memorarea poeziei și a prozei este extraordinar de dificilă, recunoștea autorul, de bunăvoie și nesilit de nimeni. Dar tocmai asta era

problema. El explică faptul că poezia şi proza au o valoare de învăţare mai mare nu din cauză că este uşor să fie învăţate, ci, dimpotrivă, tocmai datorită dificultăţii implicate. „Cred că cei care doresc să facă lucruri uşoare, fără necazuri şi trudă, trebuie să fi învăţat înainte mai multe lucruri dificile“, scrie el.

Tot învârtindu-mă năuc printre tehnicile de memorare, nu aveam încă nici o idee a scopului real al întreprinderii la care mă înhămasem. Mă gândeam încă la proiectul meu ca la un experiment inofensiv şi întâmplător. Tot ceea ce doream să ştiu era dacă într-adevăr îmi puteam îmbunătăţi memoria şi, dacă da, cât de mult. Cu siguranţă, nu luasem în serios provocarea lansată de către Tony Buzan, de a încerca să concurez la Campionatul de Memorare al Statelor Unite. La urma urmelor, existau peste trei duzini de atleţi ai minţii americani care se pregăteau în fiecare an pentru acest eveniment, care are loc în luna martie, la New York. Nu aveam nici un motiv să cred că un ziarist care din când în când îşi uită propriul număr de asigurări sociale ar putea concura împotriva celor mai de seamă tocilari într-ale memorării din America. Dar, după cum aveam să-mi dau seama în curând, americanii din circuitul internaţional al concursurilor de memorare sunt precum jamaicanii din Cupa Mondială de bob – de departe, codaşii tuturor competiţiilor, chiar dacă uneori sunt cei mai eleganţi, dar pe scena internaţională sunt situaţi sub medie, în termeni de tehnică, dar şi de antrenament.

Deşi cei mai buni mnemotehnişti americani pot memora sute de cifre aleatorii într-o oră, numărul lor este încă insignifiant în comparaţie cu acela al europenilor. În general, în America de Nord nimeni nu ia atât de în serios sportul memorării încât să renunţe la băutură cu trei luni înainte de Campionatul Mondial, aşa cum proceda Dominic O’Brien, de opt ori campion mondial la memorare, din această perspectivă foarte puţini competitori urmând un regim de antrenament fizic foarte riguros, aşa cum recomandă Buzan. (Unul dintre primele sfaturi nesolicitate pe care mi le-a dat pentru a intra în formă.) Nimeni nu dă pe gât zilnic pahare întregi cu ulei din ficat de cod şi nici nu ia suplimente Omega–3. Doar un singur american, Scott Hagwood, de patru ori campion naţional a intrat în KL7.

Chiar dacă SUA organizează un campionat naţional de memorare de tot atâta vreme ca oricare altă ţară din lume, cel mai bun memorator american a terminat doar printre primii cinci la campionatul mondial, iar acest lucru s-a întâmplat o singură dată, în 1999. Poate spune ceva despre caracterul nostru naţional faptul că SUA nu au produs nici una dintre cele mai bune şi competitive memorii la nivel mondial, că nu suntem atât de obsedaţi de detalii ca germanii, de pedanţi ca

britanicii sau de maleabili ca malaysienii. Sau poate că, după cum mi-a sugerat un european sobru, americanii au nişte memorii mai prăpădite, pentru că suntem mai preocupaţi de viitor, în timp ce oamenii de pe cealaltă parte a Atlanticului acordă o importanţă mult mai mare trecutului. Indiferent de motiv, devenea clar că, dacă doream să învăţ mai multe despre arta memorării, dacă voiam să studiez cu cei mai buni din lume, trebuia să mă duc în Europa.

După ce am petrecut mai multe săptămâni luptându-mă, cu un succes parţial, să-mi mobilez cu poezie palatele memoriei, m-am gândit că sosise timpul să am parte de ceva ajutor pentru a face ca eforturile mele să ajungă la un nivel superior. Cea mai tare dintre competiţiile anuale ale circuitului internaţional, Campionatul Mondial de Memorare, trebuia să se desfăşoare la Oxford, în Marea Britanie, la sfârşitul verii. Am decis că trebuie să merg acolo şi am convins revista Discover să mă trimită pentru a scrie un articol despre competiţie. L-am sunat pe Ed ca să-l întreb dacă pot să dau buzna peste el. Oxford era gazonul său natal, locul în care crescuse şi mersese la facultate, iar acum locuia împreună cu părinţii săi într-o casă de piatră din secolul al XVII-lea, situată la periferia oraşului şi numită Farm Mill.

Când am ajuns la Farm Mill (sau pur şi simplu „Milf“, cum se referea uneori Ed la ea), într-o după-amiază însorită de vară, cu câteva zile înainte de Campionatul Mondial de Memorare, Ed m-a salutat şi mi-a cărat bagajele în dormitorul său de la etaj, cel în care crescuse, cu haine împrăştiate pe podea şi nouă decenii de almanahuri de cricket pe rafturi. Pe urmă, m-a dus în aripa cea mai veche a casei, un hambar de patru sute de ani, din piatră şlefuită, legat de bucătărie. Într-un colţ se aflau un pian şi ţesături colorate coborau din tavan, rămăşiţele unei petreceri care avusese loc în urmă cu ani buni, dar care nu mai fuseseră date jos niciodată. Într-o parte a camerei se găsea o masă lungă de lemn, cu opt pachete de cărţi de joc aranjate la unul dintre capete.

– Acesta este locul unde exersez a spus Ed, arătându-mi un balcon care ieşea în afară în partea superioară a hambarului. Este exact locul în care te-ai aştepta să exerseze un campion la memorare, nu-i aşa?

Înainte de cină, un vechi prieten din copilărie al lui Ed, numit Timmy, a trecut să-l salute. Ed şi cu mine am coborât treptele şi l-am găsit la masă, stând la taclale cu mama şi cu tatăl lui Ed, Teen şi Rod, în timp ce sora lui mai tânără, Phoebe, toca legume din grădină în bucătărie. Timmy lucra la o companie care se ocupa cu dezvoltarea aplicaţiilor online. Venise la volanul unui BMW, purta

un tricou de polo curat şi avea un bronz cald.

Teen m-a prezentat şi a explicat, cu un râs crispat, că Ed era antrenorul meu de memorare. Lui Timmy nu-i prea venea să creadă că Ed se juca în continuare cu toate chestiile alea legate de memorie. Nu se scursese ceva timp de când făcuse acea excursie nebunească la Kuala Lumpur?

– Edward, eşti atât de agitat la gândul că noul tău elev te va depăşi? a întrebat Teen, mai mult pentru a-şi lua fiul peste picior, după câte mi s-a părut.

– Cred că nimeni n-ar trebui să fie prea îngrijorat în legătură cu asta, am spus.

– Ei bine, cred că ar însemna un succes extraordinar din perspectivă educaţională, a rostit Ed cu mândrie.

– Crezi că i-ai putea face rost lui Ed de un loc de muncă obişnuit, cu program de la nouă la cinci? l-a întrebat Rod pe Timmy.

Ed a râs.

– Da, ştii, poate că aş putea să le predau cursuri de antrenare a memoriei angajaţilor tăi.

– Ai putea face programare, i-a sugerat Teen.

– Nu ştiu să fac aşa ceva.

– Tatăl tău te-ar putea învăţa.

Rod făcuse o mică avere în anii 1990 proiectând software-uri pentru computere şi se pensionase destul de devreme, dedicându-se unei vieţi dominate de petrecerea plăcută a timpului şi de excentricităţi. Se îndeletnicea cu apicultura şi cu grădinăritul şi ar fi vrut să deconecteze Farm Mill de la reţeaua electrică prin exercitarea vechilor sale drepturi asupra apei, instalând un generator hidroelectric în pârâul care curgea pe lângă casă. Teen se ocupa de copiii cu handicap la o şcoală locală şi era o cititoare avidă şi o pasionată jucătoare de tenis. Ea era, în cea mai mare parte, tolerantă faţă de excentricităţile lui Ed, dar totodată nutrea speranţe precaute că era posibil ca într-o bună zi Ed să-şi canalizeze talentele considerabile într-o direcţie mai concentrată şi poate chiar utilă din punct de vedere social.

– Ce crezi despre lege, Edward? a întrebat ea.

– Eu consider că legea este un joc cu sumă zero şi, prin urmare, un mod inutil de a-ţi folosi viaţa, a răspuns Ed. Existenţa unui avocat bun înseamnă pur şi simplu, în medie, maximizarea nedreptăţii.

Apoi mi-a spus:

– Eram un tânăr destul de promiţător pe la 18 ani.

Această afirmaţie a făcut-o pe Phoebe să intervină în discuţie:

– Mai degrabă 13.

În timp ce Ed s-a dus la baie, l-am întrebat pe Rod dacă ar fi dezamăgit în cazul în care fiul său ar deveni, în cele din urmă, următorul Tony Buzan, un guru fantastic de bogat al autoajutorării. Rod a chibzuit preţ de câteva secunde şi şi-a mângâiat bărbia.

– Cred că aş prefera să devină avocat.

În dimineaţa următoare, în sala de examen de la Universitatea Oxford, care îi găzduia pe cei mai buni mnemotehnişti din lume, Ed se lăfăia pe o canapea din piele, purtând o beretă de un galben strălucitor şi un tricou pe care erau imprimate cu aldine cuvintele „Ed e cel mai tare – 220“. Textul îi acoperea pieptul, deasupra unei fotografii care îl înfăţişa într-o postură ameninţătoare, de caratist dintr-un desen animat, lângă imaginea unor fese feminine, strânse în chingi. (În plus, pe lângă mesajul intimidant adresat adversarilor săi, mi-a explicat el, cuvintele respective aveau un rol mnemonic, ajutându-l să-şi amintească numărul 220.) Fuma o ţigară (el nu ia prea în serios pregătirea fizică asociată cu acest sport) şi îi saluta călduros pe toţi concurenţii, pe măsură ce aceştia intrau pe uşă. M-a informat că, de când ne văzusem ultima oară, îşi luase un concediu nelimitat, absentând de la programul său de doctorat de la Paris pentru a se dedica „altor proiecte“. De asemenea, mi-a adus la cunoştinţă faptul că planurile sale şi ale lui Lukas legate de Oxford Mind Academy deraiaseră temporar, deoarece, nu la mult timp după campionatul Statelor Unite, plămânii lui Lukas fuseseră grav afectaţi într-o cascadorie focoasă cu butoiul de bere sub presiune care mersese prost.

Campionatele de memorare pot fi nişte evenimente patologic de competitive. Ed

a descris tricoul său vanitos ca făcând parte dintr-o „campanie de pretinsă intimidare“ cu scopul de a „ridica, în general, calitatea bătăii de joc dintre concurenți – în special cu germanii“. În acest scop, el a venit la campionat cu copii ale unei pagini redactate într-o manieră obraznică, pe care a distribuit-o atât presei, cât și celorlalți competitori. Și-a enumerat calitățile (la persoana a treia) – „ireverențios, flamboaiant, gata pentru orice (mai ales ieri)“ – și și-a descris regimul de antrenament – „trezit devreme, yoga, sărit coarda, alimentație extra (incluzând afine și ulei din ficat de cod), antrenament de patru ore, două pahare de vin pe zi (din solul bogat în potasiu din Languedoc-Roussillon, în sudul Franței), treizeci de minute perioadă de reflecție la fiecare apus de soare, ținerea unui jurnal online“. A menționat și că printre „abilitățile sale unice“ se numără visatul cu ochii deschiși și amorul tantric. De asemenea, Tony Buzan a fost descris ca fiind „un dansator campion într-o sală de bal și mentorul meu din perioada pubertății“. Nu a dat uitării nici gândurile sale cu privire la viitorul memoriei competitive: „sperând că va fi un sport olimpic înainte de 2020“, atunci când el „intenționează să se retragă într-o viață de sinestezie și senilitate“. Planurile sale pentru perioada de după campionat: „revoluționarea educației occidentale“.

Lângă el, pe canapea, stătea legendarul campion mondial la memorare Ben Pridmore, un om pe care până în acel moment îl cunoscusem doar prin intermediul Google și al mitului. (Auzisem că era în stare să memoreze cărți de joc la fel de repede pe cât putea să le întoarcă.) Ben purta un tricou Dr. Seuss cu gulerul șifonat și cu textul „Un pește, doi pești, pește roșu, pește albastru“ și avea o borsetă. De asemenea, pe cap avea o enormă pălărie cu boruri largi, de antreprenor de pompe funebre australian, pe care se spunea că o purtase zi de zi, în ultimii șase ani. „Este șmecheria mea“, a spus el încet. „Este o parte din sufletul meu.“ La picioarele lui stătea un rucsac roz și negru cu cuvintele „Bagă tare“ înscrise pe spate. Ne-a informat că înăuntru erau douăzeci și două de pachete de cărți de joc, pe care intenționa să le memoreze a doua zi într-o singură oră.

Chel, cu barba neagră, cu o față înghițită de ochelari și cu ochi mari și iscoditori, Ben aproape că părea un personaj ieșit dintr-un desen animat al lui Robert Crumb. Avea chiar și același mod de a ridica din umeri și același mers fudul și prostesc. Tălpile pantofilor săi de piele scâlciați îi fâlfâiau în picioare ca niște șlapi. Vorbea cu un accent de Yorkshire, blând și ușor nazal. „Îmi urăsc vocea“, mi-a spus atunci când mi-a explicat de ce nu mă sunase, ca răspuns la apelurile mele telefonice din timpul săptămânilor precedente. Evită convorbirile

telefonice, cu excepția cazului în care sunt absolut inevitabile. Unul dintre primele lucruri despre sine pe care mi le-a împărtășit a fost convingerea sa că era cea mai tânără persoană din Marea Britanie care abandonase facultatea. „Am fost admis la Universitatea Kingston on Thames când aveam 17 ani, dar am renunțat după șase luni. Acum am 28, ceea ce este un pic cam deprimant. Încep să mă simt ca bătrânul tribului în sporturile de memorare. Știi, la un moment dat mă număram printre prospături."

Ghinionul părea să se țină scai de Ben. El nu avusese de gând să participe la Campionatul Mondial de Memorare. În schimb, își dedicase ultimele șase luni memorării primelor cincizeci de mii de cifre ale constantei matematice pi, pe care intenționa să le recite la Olimpiada Sporturilor Minții, un festival de o săptămână al jocurilor de societate care urma să se desfășoare la o săptămână după Campionatul Mondial de Memorare. Ar fi fost un nou record mondial. Dar un mnemotehnician japonez pe nume Akira Haraguchi apăruse de nicăieri, memorând 83 431 de cifre, cu doar o lună mai devreme. Avusese nevoie de șaisprezece ore și douăzeci și opt de minute pentru a le recita. Ben aflase despre această realizare pe internet și fusese forțat să-și reevalueze planurile. În loc să încerce să învețe încă 33 432 de cifre, renunțase și se dedicase din nou apărării titlului său de campion mondial la memorare. Își petrecuse aproape fiecare moment liber din ultimele șase săptămâni golindu-și palatele memoriei pe care le dedicase lui pi, renunțând la luni întregi de muncă grea pentru a-și putea reutiliza palatele la campionatul de memorare.

Majoritatea atleților minții din cadrul circuitului de memorare ajung să practice acest sport la fel ca și mine: au văzut la un moment dat pe cineva efectuând o uimitoare cascadorie memorabilă, li s-a părut nemaipomenit, au aflat trucurile din spatele ei, iar apoi s-au dus acasă și au încercat-o ei înșiși. Însă Ben a ratat un pas critic. Văzuse pe cineva memorând cărți de joc și i se păruse un lucru strașnic, se dusese acasă și încercase și el. Dar nimeni nu îi spusese cum se face. Fără a folosi câtuși de puțin vreo tehnică, el se holbase pur și simplu la cărți, de nenumărate ori, până când acestea i se fixaseră în creier. Și lucrul cel mai uimitor este că a continuat să facă acest lucru în timpul său liber, vreme de câteva luni, în ipoteza că în cele din urmă avea să devină cu siguranță bun la așa ceva. În final ajunsese să aloce acestui scop doar cincisprezece minute, învățând pur și simplu pe de rost, folosind memorizarea pură, o modalitate mult mai impresionantă, din anumite puncte de vedere, decât recordul său mondial de treizeci și două de secunde, realizat prin utilizarea tehnicilor specifice acestui domeniu. Despre existența palatelor memoriei a aflat abia cu ocazia participării la primul său

Campionat Mondial de Memorare, în anul 2000. După prima zi de concurs (pe care o încheiase undeva în coada clasamentului), s-a dus într-o librărie a cumpărat una dintre cărţile lui Tony Buzan a decis că era talentat la aşa ceva şi a renunţat la orice nu avea legătură cu acest subiect, inclusiv la tentativa sa de o viaţă de a vedea toate cele 1 001 de filme de desene animate realizate de studiourile Warner Bros între 1930 şi 1968.

Ben lucra la o carte intitulată How To Be Clever, în care îi învăţa pe cititori cum să calculeze ziua din săptămână pentru orice dată din istorie, cum să memoreze un pachet de cărţi de joc şi cum să înşele un test IQ. „Cartea încearcă să-i facă pe oameni să creadă că sunt inteligenţi, fără a le creşte de fapt inteligenţa“, mi-a spus. „Problema consta în faptul că nu scrisesem foarte mult, deoarece întotdeauna aveam lucruri mai importante de făcut, ca de pildă să mă uit la desene animate. Am încercat să scriu o carte serioasă despre cum să-ţi îmbunătăţeşti viaţa, dar a ieşit un gunoi, pentru că nu aveam nici cea mai mică idee despre cum aş fi putut să-mi îmbunătăţesc propria viaţă.“

Favorit pentru preluarea titlului de la Ben la campionatul mondial era dr. Gunther Karsten, naşul chel şi costeliv, în vârstă de 43 de ani, al sporturilor de memorare germane, care câştigase toate concursurile desfăşurate la nivel naţional, începând din 1998. Gunther se înfăţişase purtând ceea ce am aflat că este uniforma standard: o pereche impozantă de căşti de protecţie auditive negre şi ochelari de soare cu ramă metalică, ale căror lentile fuseseră acoperite aproape complet la interior, cu excepţia a două găuri mici. „Stimulii externi“, cum îi numeşte Gunther, sunt un baubau al memoratorilor. (Un mnemotehnician danez pensionar participa la competiţii purtând ochelari de cal.) De asemenea, purta la curea o cataramă de aur împodobită cu iniţialele sale în relief, un lanţ de aur peste tricoul alb şi strâmt şi pantaloni negri de marinar. Gunther m-a informat că în facultate pozase ca fotomodel pentru automobilele Nissan. În funcţie de unghiul din care îl priveai, arăta ca personajul negativ dintr-un film cu James Bond sau aidoma unei patinatoare îmbătrânite. Era într-o formă fizică extraordinară şi, după cum aveam să aflu în scurt timp, era un concurent feroce. În ciuda faptului că unul dintre picioarele lui este un pic mai scurt decât celălalt (de la o boală a oaselor din copilărie), alerga şi câştiga cu regularitate curse de pistă destinate bărbaţilor de vârstă mijlocie. Ducea cu el o valiză încuiată, din metal strălucitor, umplută cu vreo douăzeci–treizeci de pachete de cărţi de joc, pe care intenţiona să le memoreze. Nu mi-a destăinuit numărul exact al acestora, temându-se să nu-i dezvălui lui Ben Pridmore informaţia respectivă.

Actuala competiție se desfășura într-o sală mare lambrisată cu stejar, într-una dintre vechile clădiri etajate de la Oxford, cu ferestre gotice înalte și portrete imense înfățișându-i pe George Henry Lee II, al treilea conte de Litchfield, și pe Edward George Geoffrey Smith-Stanley, al paisprezecelea conte de Derby. Amenajarea încăperii nu fusese modificată, arătând la fel ca în timpul anului școlar, când era utilizată pentru găzduirea examenelor susținute de studenții de la Oxford. Erau patruzeci și opt de bănci, fiecare dintre ele fiind prevăzută cu un cronometru digital înalt de cincisprezece centimetri, atașat cu cleme, cronometrele urmând să fie utilizate în ultima și cea mai interesantă probă a concursului, cea a cărților etalate în viteză, în care concurenții aveau la dispoziție un singur pachet de cărți de joc, pe care trebuiau să-l memoreze cât mai repede posibil.

Spre deosebire de campionatul Statelor Unite, care are doar cinci runde, nici una mai lungă de cincisprezece minute, Campionatul Mondial de Memorare este menționat frecvent ca fiind un „decatlon mental“. Sunt zece probe, numite „discipline“, desfășurate pe durata a trei zile istovitoare, fiecare dintre ele testând memoria concurenților într-un mod ușor diferit. Participanții trebuie să memoreze un poem de mai multe pagini, inedit, pagini de cuvinte aleatorii (record: 280 în cincisprezece minute), liste de cifre binare (record: 4 140 în treizeci de minute), pachete de cărți de joc amestecate, o listă de date istorice și, nu în ultimul rând, nume și chipuri. Unele discipline, numite „probe de viteză“, testează cât de mult pot memora concurenții în cinci minute (record: 405 cifre). Două discipline maraton testează cât de multe pachete de cărți și cifre aleatorii pot ține minte participanții pe parcursul unei ore (recorduri: 2 080 de cifre și douăzeci și șapte de pachete de cărți).

Primul Campionat Mondial de Memorare a avut loc la elegantul Athenaeum Club din Londra, în 1991. „Este o nebunie, mi-a trecut prin minte“, își amintește Tony Buzan. „Aveam campionate de cuvinte încrucișate. Aveam campionate de scrabble. Aveam campionate de șah, bridge, poker, dame, canastă și go. Aveam campionate destul de bune dedicate științei. Și nu exista nici un campionat destinat celui mai măreț, celui mai fundamental proces cognitiv uman, memoria.“ De asemenea, știa că ideea unui „campion mondial la memorare“ ar fi atras irezistibil mass-media și ar fi reprezentat o modalitate inteligentă de promovare a cărților sale despre antrenamentul minții.

Cu ajutorul prietenului său Raymond Keene, un mare maestru de șah britanic, care scrie rubrica zilnică de șah pentru The Times (Londra), Buzan a trimis

scrisori la o mână de oameni despre care știa că erau implicaţi în antrenarea memoriei și a publicat un anunţ în pagina de publicitate din ziarul The Times, atrăgând atenţia asupra competiţiei. S-au prezentat șapte persoane, printre care o asistentă medicală de psihiatrie, numită Creighton Carvello, care memorase numerele de telefon ale tuturor persoanelor cu numele de Smith din cartea de telefon a orașului Middlesbrough, și un alt individ, pe nume Bruce Balmer, care stabilise un record memorând două mii de cuvinte în limbi străine într-o singură zi. Câţiva concurenţi purtau smochinguri.

Concurenţii nu mai folosesc un astfel de cod vestimentar strict, dar orice altceva legat de campionat a devenit mult mai serios din 1991. Ceea ce a început ca un concurs de o zi se extinde acum pe durata unui întreg weekend. Dintre toate disciplinele incluse într-un decatlon de memorare de trei zile, cea dintâi probă a primei zile, poemul, este cea mai temută de toţi. Din cauza eforturile mele nesigure de a memora poezie, era un eveniment pe care am vrut să-l urmăresc mult mai îndeaproape. În fiecare an, Gunther milita pentru ca această probă să fie eliminată din concurs sau cel puţin să beneficieze de reguli mult mai – după cum a formulat chiar el – „obiective“. Dar memorarea începe cu poezia, iar eliminarea ei din competiţie, pe motiv că unor concurenţi li se pare că este o probă dificilă, ar fi contrară premisei de bază a competiţiei, aceea conform căreia memorarea reprezintă un efort creativ şi umanizant. Drept urmare, în fiecare an, un poem nou, nepublicat până atunci, este comandat pentru campionatul mondial. În primii ani ai competiţiei, la începutul anilor 1990, poemul era scris de poetul britanic laureat Ted Hughes, pe care Tony Buzan îl considera „un prieten vechi“. De la trecerea în nefiinţă a lui Hughes, în 1998, poemul a fost scris de Buzan însuşi. Cel pus la dispoziţie în acest an, compus din 108 versuri albe, intitulat Miserare, provenea dintr-un ciclu ce purta titlul Recviem pentru Ted. Începea astfel:

Cele mai multe lucruri din Univers

Mă fac fericit:

Supernovele

Nebuloasa în formă de cap de cal

Constelaţia Racului

Norii aflați la mulți ani-lumină

Adevărate mătci stelare

Apoi urma o listă cu multe lucruri care îl făceau fericit pe Tony Buzan, inclusiv „testiculele înghețate ale lui Dumnezeu“, finalul fiind acesta:

Eu nu sunt fericit

Că Ted

E mort.

Concurenții aveau la dispoziție cincisprezece minute pentru a memora cât mai multe versuri posibil, apoi o jumătate de oră pentru a le scrie pe o foaie albă de hârtie. Pentru ca un vers să fie luat în considerare, acesta trebuia să fie redat perfect, de la literele scrise cu majuscule până la semnele de punctuație. Concurenții care nu subliniau afirmația autorului, „nu sunt fericit“ sau care făceau eroarea să nu folosească majuscule în oricare dintre locurile în care acestea erau prezente obțineau doar jumătate din totalul punctelor acordate pentru reproducerea fidelă a respectivului vers.

Problema celui mai bun mod de memorare a unui fragment mare de text sau a unui discurs îi pusese de milenii în dificultate pe memoratori. Cele mai vechi tratate de memorare descriau două tipuri de amintire: memoria rerum şi memoria verborum, memoria lucrurilor şi memoria cuvintelor. Când se aborda un text sau un discurs, se putea încerca memorarea esenței ori se putea încerca memorarea textului, cuvânt cu cuvânt. Quintilian, profesorul roman de retorică, nu punea mare preț pe memoria verborum, considerând că aceasta necesita crearea unui număr atât de mare de imagini, încât devenea nu numai ineficientă, din moment ce avea nevoie de palate ale memoriei de dimensiuni impresionante, ci şi nesigură. Dacă memorarea unui discurs ar depinde de cunoașterea fiecărui cuvânt, atunci nu numai că ar trebui să ne amintim mult mai mult, dar dacă am da uitării

un singur cuvânt, am putea ajunge prizonieri într-una dintre încăperile palatului memoriei proprii, holbându-ne la un perete gol, pierduți și incapabili să ne urnim din loc.

Cicero considera că modul cel mai bun de a memora un discurs este punct cu punct, nu cuvânt cu cuvânt, utilizând memoria rerum. În lucrarea sa De Oratore, el sugerează că un orator care vrea să țină un discurs trebuie să-și creeze o imagine pentru fiecare subiect major pe care vrea să-l acopere, plasând fiecare dintre aceste imagini într-un locus. Într-adevăr, cuvântul „subiect“******** vine de la cuvântul grecesc topos, adică loc. (Iar sintagma „în primul rând“ este un vestigiu al artei memorării.)

Pur și simplu creierele noastre nu sunt foarte bune atunci când trebuie să-și amintească perfect cuvintele, fapt ilustrat în celebrele audieri făcute de Congresul American în cazul Watergate, în 1973. În mărturia din fața Comisiei de anchetă a Senatului, constituită pentru a analiza cazul Watergate, John Dean, consilierul președintelui Richard Nixon, a făcut declarații legate de conținutul zecilor de întâlniri avute în vederea acoperirii respectivului incident. Spre disperarea președintelui și spre deliciul comisiei, Dean a fost capabil să repete textual multe conversații care avuseseră loc în Biroul Oval. Amintirile sale erau atât de detaliate și, aparent, atât de precise, încât reporterii începuseră să-l numească „magnetofonul uman“. Nimeni nu știa, în momentul în care Dean depunea mărturie, că de fapt existase un magnetofon în Biroul Oval, care înregistrase conversațiile pe care el le reconstituise din memorie.

În timp ce restul țării lua notă de implicațiile politice ale acestor înregistrări făcute de magnetofon, psihologul Ulric Neisser le-a considerat o comoară de date valoroase. Neisser a comparat transcrierile înregistrărilor cu mărturia lui Dean, analizând ce anume redase corect memoria lui Dean și ce anume redase eronat. Nu numai că Dean nu-și amintise corect anumite citate – altfel spus, verborum –, dar adesea nu-și amintise corect nici măcar esența a ceea ce se discutase – rerum. Dar chiar și atunci când amintirile sale erau greșite în episoade izolate, notează Neisser, „exista un sens în care el avea dreptate întru totul“. Temele majore ale mărturiei sale dăduseră, toate, dovadă de acuratețe. „Nixon dorea să mușamalizeze totul; era mulțumit atunci când lucrurile mergeau bine, în această direcție; era tulburat atunci când lucrurile au început să nu mai meargă atât de bine, ci dimpotrivă; era perfect dispus să nu se dea în lături de la activități ilegale, în cazul în care acestea ar fi dus la extinderea puterii sale ori i-ar fi pus în dificultate adversarii.“ John Dean nu a denaturat faptele, susține

Neisser; el s-a înşelat în privinţa detaliilor, dar a redat corect chestiunile importante. Cu toţii păţim acelaşi lucru atunci când încercăm să reproducem conversaţii, pentru că, fără o pregătire specială, amintirile noastre acordă atenţie numai imaginii de ansamblu, fiind mai puţin scrupuloase în ceea ce priveşte amănuntele.

Pare logic să presupunem că şi creierul nostru ar funcţiona în acest mod. Creierul este un organ costisitor. Deşi reprezintă doar două procente din masa corpului, el utilizează o cincime din tot oxigenul pe care îl respirăm şi tot el consumă un sfert din toată cantitatea noastră de glucoză. Creierul este cea mai scumpă piesă, din punct de vedere energetic, din echipamentul corpului nostru, fiind ajustată nemilos, prin selecţie naturală, astfel încât să-şi îndeplinească eficient sarcinile care i-au fost atribuite pe parcursul evoluţiei. S-ar putea spune că scopul global al sistemului nostru nervos, de la organele de simţ, care furnizează informaţii, până la structurile neuronale, care le interpretează, este de a atribui un sens lucrurilor care se întâmplă în prezent şi celor ce se vor întâmpla în viitor, astfel încât să putem reacţiona în cel mai bun mod cu putinţă. Lăsând la o parte emoţiile, filosofarea, nevrozele şi visele, creierele noastre sunt, în sensul cel mai reductiv şi mai fundamental, maşini de predicţie şi planificare. Şi pentru a funcţiona eficient, ele trebuie să găsească ordine în haosul amintirilor posibile. Din imensele cantităţi de date acumulate prin intermediul simţurilor, creierele noastre trebuie să cearnă repede informaţiile susceptibile să conteze în viitor, să se concentreze asupra acestora şi să ignore restul. O mare parte din haosul pe care creierele noastre îl elimină este reprezentat de cuvinte, deoarece, de cele mai multe ori, limbajul care transmite o idee nu reprezintă de fapt decât un ambalaj. Ceea ce contează este res, sensul acestor cuvinte. Iar creierele noastre se pricep foarte bine să-şi amintească aşa ceva. În viaţa reală, rar i se cere cuiva să-şi amintească ceva ad verbum, cu excepţia depoziţiilor făcute în faţa Congresului şi a probei de poezie din cadrul concursurilor internaţionale de memorare.

Până la ultimul tic-tac al ceasului istoriei, transmiterea culturală a însemnat transmitere pe cale orală, iar poezia, trecând de la gură la ureche a constituit principalul mediu de deplasare a informaţiei, atât în spaţiu, cât şi de la o generaţie la alta. Poezia orală nu a fost pur şi simplu un mod de a spune poveşti frumoase sau importante ori de a da de lucru imaginaţiei. Ea a fost, susţine clasicistul Eric Havelock, „un depozit masiv de cunoştinţe utile, un fel de enciclopedie de etică, politică, istorie şi tehnologie, pe care omul obişnuit trebuia să o înveţe, ca miez al înzestrărilor sale educaţionale“.[4] Marile opere orale au

transmis un patrimoniu cultural comun, menținut la dispoziția tuturor nu în rafturi cu cărți, ci în creiere.

Memoratori profesioniști au existat în culturile orale din întreaga lume, pentru a transmite această moștenire prin generații. În India, o întreagă clasă de preoți era însărcinată cu memorarea Vedelor, care trebuiau reținute cu o fidelitate perfectă.[5] În Arabia preislamică, oameni cunoscuți sub numele de rawis aveau adesea sarcina să-i însoțească pe poeți, ca memoratori oficiali.[6] Învățăturile lui Buddha au fost transmise printr-un lanț neîntrerupt al tradiției orale, timp de patru secole, până când au fost consemnate în scris în Sri Lanka, în secolul I î.Hr. Și, timp de secole, un grup de memoratori angajați special în acest scop, numiți tannaim (literal, „recitatori“) au memorat legea transmisă oral în folosul comunității evreiești.[7]

Cele mai celebre lucrări orale din tradiția occidentală, și primele care au fost studiate sistematic, au fost Odiseea și Iliada lui Homer. Aceste două poeme – probabil primele care au fost scrise în alfabetul grec – funcționaseră de mult timp ca arhetipuri literare. Totuși, chiar în timp ce erau celebrate, ca modele la care toată literatura s-ar fi cuvenit să aspire, capodoperele lui Homer deveniseră, de asemenea, sursă de frământări academice. Primii critici moderni remarcaseră faptul că erau oarecum diferite calitativ de tot ceea ce a apărut ulterior – chiar un pic stranii. Din nu se știe ce motiv, ambele poeme erau ciudat de repetitive în modul în care se refereau la personaje. Odiseu era întotdeauna „vicleanul Odiseu“. Aurora era mereu „cu degete trandafirii“. De ce ar fi scris cineva în acest mod? Uneori, epitetele părea complet deplasate. De ce ucigașul lui Agamemnon era numit „Egist cel neprihănit“? De ce se referea la „Ahile cel iute de picior“, chiar și atunci când acesta stătea jos? Sau la „vesela Afrodita“, chiar și atunci când era înlăcrimată? Atât din punctul de vedere al structurii, cât și din acela al temei, Iliada și Odiseea erau, de asemenea, ciudat de pline de clișee, ajungând să fie aproape previzibile. Aceleași structuri narative – armate adunate laolaltă, fapte eroice, provocări între rivali[8] – se ivesc iarăși și iarăși, doar că la personaje diferite și în circumstanțe schimbate. În contextul unor asemenea capodopere, chibzuite cu grijă și elaborate cu mare finețe, aceste ciudățenii păreau greu de explicat.

În centrul încurcăturii suscitate de aceste opere literare mai vechi se aflau două întrebări fundamentale: în primul rând, cum a putut literatura greacă să dea naștere din nimic la două capodopere? Desigur, câteva povești mai puțin perfecte trebuie să fi existat înainte, totuși acestea două s-au numărat printre primele

păstrate. În al doilea rând, cine era de fapt autorul lor? Sau autorii? Nu existau date istorice despre Homer, nu exista nici vreo biografie demnă de încredere a acestuia, dacă nu punem la socoteală indiciile autoreferențiale încorporate chiar în textele respective.

Jean-Jacques Rousseau a fost unul dintre primii critici moderni care a sugerat că era posibil ca Homer să nu fi fost un autor în sensul contemporan al cuvântului, adică o singură persoană care s-a așezat și a scris o poveste pe care apoi a publicat-o, pentru ca alții să o citească. În Eseu despre originea limbilor, publicat postum în 1781, filosoful elvețian a sugerat că era posibil ca Iliada și Odiseea să fi fost „scrise doar în memoriile oamenilor. Ceva mai târziu au fost laborios transpuse în scris“, chiar dacă intuiția sa nu a mers mai departe în această direcție.[9] Tot în secolul al XVIII-lea, un diplomat și arheolog englez, pe nume Robert Wood, a sugerat că Homer era analfabet și că lucrările lui fuseseră elaborate în memorie. Era o teorie revoluționară, dar Wood nu a furnizat și o ipoteză care să explice cum de ar fi putut deține Homer o asemenea memorie uluitoare.

În 1795, filologul german Friedrich August Wolf a susținut pentru prima dată că operele lui Homer nu numai că nu au fost scrise de el, dar nici măcar nu i-au aparținut. Ele au fost, mai degrabă, o colecție laxă de cântece transmise de generații de barzii greci și doar redactate în formă scrisă la o dată ulterioară.

În 1920, un cercetător în vârstă de 18 ani, pe nume Milman Parry, s-a ocupat de problema autorului epopeilor homerice în lucrarea sa de masterat susținută la Universitatea Berkeley din California. El a sugerat că motivul pentru care epopeile lui Homer păreau să se deosebească de alte producții literare era acela că ele chiar erau deosebite. Parry a descoperit ceea ce Wood și Wolf trecuseră cu vederea: dovada că poemul fusese transmis pe cale orală se afla chiar acolo, în textul în sine. Toate acele bizarerii stilistice, inclusiv șabloanele, elementele recurente ale intrigii și epitetele ciudat de repetitive – „vicleanul Odiseu“ și „ Atena cu ochi cenușii“ – care îi consternaseră întotdeauna pe cititori, erau de fapt aidoma urmelor lăsate de degetul mare al unui olar: dovada materială a modului în care fuseseră fabricate poemele. Erau indicii de memorare care îi ajutau pe aezi să adapteze metrica și forma versului și să-și amintească esența poemului. Cel mai mare autor al Antichității a fost de fapt, susținea Parry, doar „unul dintr-o lungă tradiție de poeți orali care… a compus în întregime fără ajutorul scrisului“.[10]

Parry și-a dat seama că dacă te-ai strădui să dai la iveală poeme ușor de memorat, Odiseea și Iliada sunt tipurile de poeme pe care le-ai obține. Se spune despre clișee că sunt cele mai grave păcate pe care le poate comite un scriitor, dar ele erau esențiale în cazul unui poet oral. Adevăratul motiv pentru care clișeele se infiltrează atât de ușor în vorbirea și scrisul nostru – insidioasa lor memorabilitate – constituie explicația faptului pentru care au jucat un rol atât de important în povestirea orală. Iar Iliada și Odiseea, scuzați clișeul, sunt pline ochi de ele. Într-o cultură dependentă de memorie, este esențial, în cuvintele lui Walter Ong, ca oamenii să „gândească lucruri memorabile“. Creierul își amintește mai bine lucrurile care sunt repetate, ritmate, puse în rime, structurate și, mai presus de toate, ușor de vizualizat. Principiile pe care barzii orali le-au descoperit, șlefuindu-și poveștile prin istorisire și repetare, sunt aceleași principii de bază ale memorării pe care psihologii le-au redescoperit atunci când au început să realizeze primele experimente științifice asupra memoriei, la începutul secolului XX: cuvintele care rimează sunt mult mai ușor de memorat decât cele care nu rimează; substantivele concrete sunt mai ușor de reținut decât substantivele abstracte; imaginile dinamice sunt mult mai memorabile decât imaginile statice; aliterația ajută memoria. Un sconcs în dungi ce joacă baschet cu trei caprimulgi este un gând mai ușor de reținut decât o mustelidă cu model angajată într-o activitate sportivă.

Cel mai util dintre toate trucurile de memorare utilizate de aezii greci trebuie să fi fost cântecul. Așa cum poate confirma oricine a fredonat vreodată vreun cântec la modă, dacă poți transforma un set de cuvinte într-un refren, devine extrem de greu să ți le scoți din cap.

Identificarea de modele și structuri în informații reprezintă modul prin care creierele noastre extrag sensul din lume, iar punerea cuvintelor pe muzică și rima sunt un mod de a adăuga niveluri suplimentare de model și structură limbajului. Din acest motiv aezii homerici își cântau poemele epice orale, din acest motiv Tora este marcată cu mici notații muzicale și tot din acest motiv îi învățăm pe copii alfabetul printr-un cântec și nu ca douăzeci și nouă de litere individuale. Cântecul este dispozitivul suprem de structurare pentru limbaj.

După ce a venit la Harvard, ca asistent, studiile lui Parry au cunoscut o întorsătură neconvențională. În loc să se cocoșeze asupra vechilor texte grecești, tânărul clasicist a ales să plece în Iugoslavia, pe urmele ultimilor barzi care practicau încă o formă de poezie orală asemănătoare cu artele homerice. El s-a întors la Harvard cu mii de înregistrări care au format baza unei noi ramuri

de cercetare academică în tradițiile orale.

În domeniul său de activitate, Parry a constatat că, mai degrabă decât să transmită textul propriu-zis de la cântăreț la cântăreț și de la o generație la alta, rapsozii balcanici (probabil la fel ca predecesorii lor homerici) comunicau un set de reguli și constrângeri pline de șabloane, care îi permiteau cântărețului – oricărui cântăreț – să reconstituie poemul de fiecare dată când îl spunea. Nici o repetare nu era identică, dar nici nu se abătea prea mult de la varianta precedentă.

Când rapsozii slavi au fost întrebați dacă își repetau cântecele cu exactitate, ei au răspuns „cuvânt cu cuvânt și vers cu vers“.[11] Totuși, atunci când erau comparate două înregistrări ale aceluiași cântec, acestea erau în mod clar diferite. Cuvinte schimbate, versuri reamplasate, pasaje dispărute. Barzii slavi nu erau exagerat de încrezători în memoria lor, ci pur și simplu le era străin conceptul de aducere aminte textuală. Iar acest lucru nu e deloc surprinzător. Fără scris, nu există nici o modalitate de a verifica dacă ceva a fost repetat exact.

Variabilitatea inclusă în poezia tradițiilor orale îi permite bardului să adapteze materialul în funcție de audiență, de public, dar permite totodată apariția mai multor versiuni memorabile ale poemului. Folcloriștii au comparat poemele orale cu pietricelele duse de apă. Ele sunt netezite prin multe repovestiri, fragmentele mai greu de ținut minte fiind eliminate încetul cu încetul sau făcute mai ușor de reținut și repetat. Digresiunile irelevante sunt uitate. Cuvintele rare sau lungi sunt evitate. Între imagini, aliterație și necesitatea de a adapta metrica versului, de obicei cântărețul epic nici nu are la dispoziție prea multe cuvinte dintre care să aleagă. Structura scrie poemul. Într-adevăr, studiile întreprinse de succesorii lui Parry au constatat că aproape fiecare cuvânt din Iliada și Odiseea se potrivește într-un fel de schemă sau model, care a făcut poemul mai ușor de reținut.

Nu este deloc o coincidență faptul că se presupune că arta memorării a fost inventată de către Simonide exact în momentul în care utilizarea scrierii câștiga teren în Grecia antică, în jurul secolului al V-lea î.Hr. Memoria nu mai era ceva care putea fi luat pentru a fi dat, așa cum fusese în timpul epocii exclusiv orale din Grecia. Vechile tehnici ale aezilor homerici, bazate pe ritm și formule, nu mai erau adecvate pentru a reține gândurile noi și complexe care începuseră să le treacă oamenilor prin cap. „Recitarea orală originală, cu poezia sa, a fost depose-dată de scopul său funcțional și retrogradată într-un rol secundar de divertisment,

un rol pe care l-a avut întotdeauna, dar care acum devenise unicul ei scop“, scrie Havelock. Nemaifiind împovărată de cerinţele transmiterii pe cale orală, poezia era liberă să devină artă.

În vremea în care autorul lui Ad Herennium s-a apucat să-şi elaboreze manualul de oratorie, în secolul I î.Hr., scrisul era deja o îndeletnicire veche de secole, o componentă fundamentală a lumii romane, aşa cum sunt computerele pentru noi în prezent. Poemele contemporanilor săi – Vergiliu, Horaţiu, Ovidiu şi-au scris cu toţii capodoperele în secolul lui Ad Herennium – trăiau în pagină. Fiecare cuvânt era ales cu migală, produs al unui singur artist, exprimând viziunea sa singulară. Din momentul în care ajungeau pe hârtie, aceste cuvinte erau considerate inviolabile. Dacă aveaţi de gând să încercaţi să memoraţi poezii de acest tip, era indicat să utilizaţi memoria verborum. Rerum pur şi simplu nu era adecvat acestui scop.

Autorul anonim al Ad Herrenium sugerează că metoda cea mai bună pentru memorarea ad verbum a poeziei este de a repeta un vers de două sau de trei ori înainte de a încerca să fie vizualizat ca o serie de imagini.[12] Aceasta este, mai mult sau mai puţin, metoda pe care o utilizează Gunther Karsten în proba de memorare a poeziei. El atribuie fiecărui cuvânt un punct de pe traseu. Dar această metodă are o problemă evidentă: există o mulţime de cuvinte care pur şi simplu nu pot fi vizualizate. Cum ar trebui să arate „şi“? Sau „un“? Cu aproximativ două mii de ani în urmă, Metrodorus din Scepsis, un grec contemporan cu Cicero, a oferit o soluţie pentru problema pe care o pune modul de a vedea invizibilul.[13] Metrodorus a pus la punct un sistem de imagini stenografice care puteau ţine locul conjuncţiilor, articolelor şi altor conectori sintactici. Acestea i-au permis să memoreze orice citise sau auzise vorbindu-se, cuvânt cu cuvânt. Într-adevăr, biblioteca de simboluri a lui Metrodorus pare să fi fost folosită pe scară largă în Grecia antică. Ad Herennium menţionează că „majoritatea grecilor care memorau au luat obiceiul să creeze o listă de imagini care corespundeau unui număr mare de cuvinte, astfel încât cei ce doreau să înveţe pe de rost aceste imagini o puteau face fără prea mare efort, apelând la respectiva listă“. Cu toate că Gunther nu utilizează simbolurile lui Metrodorus, care, din păcate, s-au pierdut pentru istorie, el şi-a creat propriul dicţionar de imagini pentru fiecare dintre cele mai comune două sute de cuvinte care nu pot fi vizualizate cu uşurinţă. „Şi“ este un cerc („şi“ rimează cu rund, care înseamnă „rotund“ în limba germană). Articolul hotărât este o persoană care merge în genunchi (die, un cuvânt german pentru articolul hotărât, rimează cu Knie, cuvântul german pentru „genunchi“). Atunci când în poezie se pune punct, el

bate un cui în respectivul locus.

Gunther putea memora la fel de ușor manualul de reparații al unui videocasetofon și un sonet al lui Shakespeare. De fapt, probabil că manualul de reparații al unui videocasetofon ar constitui o sarcină mai ușoară, fiind plin de cuvinte concrete și lesne de vizualizat, precum „buton“, „televiziune“ și „priză“. Provocarea memorării de poezie rezidă în caracterul său abstract. Ce faci cu niște cuvinte ca „efemer“ sau „sine“, pe care este imposibil să le vezi?

Metoda lui Gunther de a crea o imagine pentru ceva care nu poate fi surprins într-o imagine este foarte veche: este metoda de a vizualiza ceva care sună asemănător ori o prescurtare, punând un cuvânt în loc. Thomas Bradwardine, teolog și matematician englez din secolul al XIV-lea, care a devenit și arhiepiscop de Canterbury, a dus acest tip de memorare textuală la cel mai înalt și mai absurd nivel de dezvoltare. El a descris o modalitate de memoria sillabarum, sau „memorare a silabelor“, care putea fi utilizată pentru a reține cuvinte dificil de vizualizat. Sistemul lui Bradwardine implica despărțirea cuvântului în silabele sale constitutive și apoi crearea unei imagini pentru fiecare silabă, pe baza unui alt cuvânt care începea cu silaba respectivă. De exemplu, cine dorea să-și amintească silaba „ab-“ putea apela la imaginea unui stareț (abbot în original – n.tr.). Pentru „ba-“ putea vizualiza un arbaletier (un balistarius[14]). Când sunt înșirate împreună, un lanț alcătuit din aceste silabe devine un fel de puzzle rebusistic. (Grupul pop suedez Abba ar putea fi memorat ca un abate străpuns de un arbaletier.[15]) Acest proces de transformare a cuvintelor în imagini implică un fel de amintire prin uitare: pentru a memora un cuvânt pe baza modului în care sună, sensul său trebuie să fie ignorat în totalitate. Bradwardine putea transforma chiar și cea mai pioasă binecuvântare într-o scenă absurdă. Pentru a-și aminti formularea temei unei predici care începe cu „Benedictus Dominus qui per“, el putea vizualiza „cum sfântul Benedict dansează având în stânga sa o vacă albă cu sfârcuri roșu-aprins, care ține o potârniche, în timp ce cu mâna dreaptă fie îl ciopârțește, fie îl dezmiardă pe sfântul Dominic“.[16]

Arta memorării a implicat întotdeauna, chiar de la originile sale, o serie de mici riscuri. Din moment ce era preocupată de imagini stranii și uneori de-a dreptul indecente, în cele din urmă s-a văzut nevoită să înfrunte criticile venite din partea puritanilor. Este uimitor, într-un fel, că mariajul haotic între reverențios și ireverențios pe care l-a practicat Bradwardine în imaginație nu i-a deranjat pe unii dintre cei mai pedanți reprezentanți ai clerului. În cele din urmă, când s-au

dezlănțuit atacurile moralizatoare, acestea au fost conduse de William Perkins din Cambridge, un reverend puritan din secolul al XVI-lea. El a condamnat arta memorării, considerând-o idolatră și „lipsită de evlavie, deoarece apelează la gândurile absurde, insolente, monstruoase, ceea ce stimulează și încurajează dragostea carnală depravată“.[17] Carnal, într-adevăr. Perkins era tare înfuriat mai ales pentru că Piero din Ravenna recunoscuse că se folosea de imaginea senzuală a unei femei tinere pentru a-și stârni memoria.

Dintre cele zece probe ale Campionatului Mondial de Memorare, poemul a generat cel mai mare număr de strategii diferite. Dar, vorbind în mare, atleții minții abordează două căi generale, care separă masa competitorilor cât se poate de clar, pe criteriul genului. În timp ce Gunther și majoritatea bărbaților din circuit apelează la o strategie metodică, femeile tind să abordeze această provocare într-un mod mult mai emoțional. Corinna Draschl, o austriacă în vârstă de 15 ani, care purta un tricou roșu, la care asortase șosete roșii și o șapcă de baseball roșie, mi-a spus că ea nu poate memora un text dacă nu înțelege ce înseamnă. Chiar mai mult decât atât, ea trebuie să înțeleagă sentimentele pe care acesta i le provoacă. Așa că sparge poemul în bucăți mici, după care atribuie o serie de emoții fiecărui segment scurt. În loc să asocieze cuvintele cu imagini, ea le asociază mai degrabă cu sentimente.

„Simt cum simte scriitorul, ce vrea să spună. Îmi imaginez dacă el este fericit sau trist“, mi-a spus ea pe hol, când ne aflam afară din sala de concurs. Acest lucru nu este diferit de modul în care actorii sunt învățați să-și memoreze replicile. Mulți actori vă vor spune că își fragmentează replicile în unități pe care le numesc „bătăi de inimă“, fiecare dintre ele implicând anumite intenții sau scopuri din partea personajului, cu care ei încearcă să empatizeze. Această tehnică, cunoscută sub numele de metoda dramatică a fost lansată pentru prima oară în Rusia de către Konstantin Stanislavski, pe la începutul secolului trecut. Stanislavski era interesat de aceste tehnici nu atât pentru potențialul lor de memorare, cât mai degrabă ca instrumente care să-l ajute pe actor să-și înfățișeze cât mai realist personajul. Dar metoda dramatică este o tehnică prin care unei replici i se conferă mai multe puncte de acroșaj prin asociații, pentru a o încorpora într-un context de indicii atât emoționale, cât și fizice. Metoda dramatică reprezintă o modalitate de a face cuvintele memorabile. Într-adevăr, studiile au descoperit că, dacă i se cere cuiva să memoreze o propoziție de genul „Ridică un stilou“, este mult mai probabil ca propoziția să i se fixeze în minte dacă persoana respectivă ridică literalmente un stilou în timp ce încearcă să o rețină.

În cele din urmă, Gunther a fost învins în proba de poezie de Corinna Draschl, pierzând și campionatul. Premiul cel mare a ajuns la unul dintre protejații săi, un student bavarez la drept în vârstă de 18 ani, liniștit și foarte concentrat, pe nume Clemens Mayer, care vorbea o engleză jalnică și care, în mod clar, nu era câtuși de puțin interesat să-și exerseze conversația împreună cu mine. După ce a rasolit probele de numere rostite și nume-și-chipuri, Ben Pridmore a aterizat pe locul al patrulea în clasamentul general, și-a lăsat pe ochi borurile pălăriei sale negre și a ieșit pe ușă singur, promițând că va începe să se pregătească încă de a doua zi, pentru a redobândi titlul pe care îl câștigase cu un an în urmă.

Ed s-a descurcat chiar mai rău. Dintre cele trei duzini de concurenți, el a fost unul dintre cei unsprezece care nu au reușit să memoreze un pachet întreg de cărți de joc în niciuna dintre cele două probe ale cărților de joc etalate în viteză, ceea ce l-a privat de un punct suplimentar de două ori la rând. Vânase un timp foarte mic, care i-ar fi permis să acceadă în partea superioară a clasamentului, dar își pierduse controlul și o dăduse-n bară. A terminat pe un dezamăgitor loc unsprezece în clasamentul general și a ieșit prost dispus pe ușă, transpirat tot. Am alergat după el și am apucat să-l întreb ce se întâmplase. „Prea multă ambiție“, a fost tot ce mi-a putut spune, clătinând din cap. „Ne vedem acasă.“

A traversat podul Magdalen în căutarea unui pub unde să poată vedea niscaiva meciuri de cricket, bând Guinness până când avea să dea uitării înfrângerea.

Stând în picioare în fața sălii de examen de la Oxford, văzându-i pe concurenți scărpinându-se în cap și jucându-se cu pixurile în timp ce se străduiau să-și amintească Miserare, am conștientizat acut faptul că era tare ciudat că se ajunsese aici: unicul loc rămas în care antica artă a memorării era practicată, sau cel puțin sărbătorită, în această competiție rarefiată, în mijlocul acestei subculturi ciudate. Aici, în una dintre cele mai vestite instituții academice din lume, se aflau ultimele vestigii ale glorioasei epoci de aur a memorării.

Este greu să nu ai senzația că s-a petrecut o cumplită involuție de la Epoca de Aur la propriul nostru univers cenușiu, cel puțin prin comparație. Oamenii munceau cândva pentru a-și alimenta mințile. Ei investeau în achiziționarea de amintiri în același mod în care noi investim în achiziționarea de obiecte. Dar astăzi, dincolo de ușile din stejar ale sălii de examen de la Oxford, cei mai mulți dintre noi nu avem încredere în memoria proprie. Găsim scurtături pentru a evita să ne bazăm pe ea. Ne plângem de memorie la nesfârșit și vedem chiar și în cele mai mici rateuri ale ei dovezi că începe să clacheze în întregime. Cum de a ajuns

memoria, pe vremuri esențială, să fie atât de marginalizată? De ce au dispărut aceste tehnici? Cum de a ajuns cultura noastră să uite cum să-și amintească?

Echipă profesionistă de baseball (n.tr.)

În versiunea Fridei Papadache. (n.tr.)

În limba engleză, termenul folosit pentru „subiect“ este „topic“. (n.tr.)

CAPITOLUL 7

Sfârșitul aducerii aminte

Odinioară, cu gândurile puteai face un singur lucru, și anume să le ții minte. Nu exista nici alfabet pentru a le transcrie, nici hârtie pe care să le așterni. Orice merita păstrat trebuia să fie păstrat în memorie. Orice poveste care ar putut fi repovestită, orice idee care ar fi putut fi transmisă, orice element informațional care ar fi putut fi comunicat, toate trebuiau să fie întâi memorate.

Astăzi se pare că de multe ori ne aducem aminte foarte puțin. Când mă trezesc, primul lucru pe care îl fac este să-mi verific agenda zilei, care îmi amintește programul, dându-mi de știre ce am sau nu de făcut. Când mă urc în mașină, introduc destinația la care vreau să ajung într-un dispozitiv GPS a cărui memorie spațială o înlocuiește pe a mea. Când ajung la birou, apăs pe butonul de redare al unui reportofon sau deschid o agendă care conține interviurile mele. Am fotografii pentru a depozita imaginile pe care vreau să mi le amintesc, cărți pentru a stoca cunoștințele, iar acum, datorită lui Google, rareori trebuie să-mi amintesc ceva mai mult decât să tastez un set adecvat de termeni de căutare pentru a accesa memoria colectivă a omenirii. Am crescut în anii când, pentru a efectua un apel telefonic, trebuia să apăs șapte butoane ori să rotesc un disc greoi, așa că îmi puteam aminti numerele tuturor prietenilor apropiați și ale membrilor familiei. Astăzi nu sunt sigur dacă știu mai mult de patru numere de telefon pe de rost. Și asta înseamnă, probabil, mai mult decât majoritatea. Conform unui studiu realizat în 2007 de un neuropsiholog de la Trinity College din Dublin, peste o treime dintre britanicii cu vârsta sub 30 de ani nu-și pot aminti nici măcar propriul număr de telefon de acasă fără să-l caute în agenda telefonului lor mobil. Același studiu a constatat că 30% dintre adulți nu-și pot aminti zilele de naștere a mai mult de trei dintre cei mai apropiați membri ai familiei. Micile noastre dispozitive au eliminat necesitatea de a ne mai aminti astfel de lucruri.

Numerele de telefon și zilele de naștere uitate reprezintă eroziuni minore ale memoriei noastre de zi cu zi, dar ele constituie o parte dintr-o poveste mult mai mare despre modul în care ne-am înlocuit memoria naturală cu o vastă supra-structură de cârje tehnologice – de la alfabet la BlackBerry. Aceste tehnologii de stocare a informațiilor în afara minților noastre ne-au ajutat să facem posibilă

lumea noastră modernă, dar ne-au schimbat, de asemenea, modul în care gândim și în care ne folosim creierele.

În dialogul platonician Phaidros sau Despre frumos, Socrate descrie modul în care zeul egiptean Thoth, inventatorul scrierii, a venit la Thamus, regele Egiptului, oferindu-i să dăruiască minunata sa invenție poporului egiptean. „Aici este o ramură a învățării care… le va îmbunătăți memoria“, i-a spus Theuth regelui egiptean. „Descoperirea mea oferă o rețetă atât pentru memorie, cât și pentru înțelepciune.“ Dar Thamus a fost reticent în a accepta darul. „Dacă oamenii învață acest lucru, uitarea își va face loc în sufletele lor“, i-a spus el zeului. „Ei vor înceta să-și folosească memoria și vor deveni uituci; se vor baza pe ceea ce este scris, așteptându-se să-și amintească lucrurile nu din propria lor ființă, ci prin intermediul unor semeni din afara lor. Ceea ce ai descoperit nu este o rețetă pentru memorie, ci pentru uitare. Și nu oferi discipolilor tăi o înțelepciune adevărată, ci numai o aparență, căci spunându-le o sumedenie de lucruri fără să-i înveți nimic, îi vei face să li se pară că știu mult, în timp ce de fapt ei nu vor ști nimic. Și cum oamenii se vor umple nu cu înțelepciune, ci cu trufia acesteia, vor fi o povară pentru semenii lor.“

Socrate merge mai departe, discreditând ideea trecerii propriei cunoașteri prin scris, afirmând că ar fi fost „deosebit de îngust la minte să creadă că acele cuvinte scrise pot face mai mult decât să-i aducă în amintire ceea ce știe deja“. Pentru Socrate, scrisul nu putea să fie niciodată nimic mai mult decât un semn pentru memorie, o cale de a aduce în minte informațiile care se găseau deja în capul cuiva. Socrate se temea că scrierea ar putea duce cultura pe un drum periculos, spre decădere morală și intelectuală, deoarece chiar dacă volumul de cunoștințe aflate la dispoziția oamenilor putea crește, ei înșiși aveau să ajungă să semene cu niște vase goale. Mă întreb dacă Socrate ar fi apreciat ironia flagrantă: doar pentru că discipolii săi, Platon și Xenofon, au transpus în scris disprețul său față de cuvântul redat pe pergament am ajuns să aflăm noi, cei din prezent, de existența lui.[1]

Socrate a trăit în secolul al V-lea î.Hr., într-un moment în care scrisul avea mare influență în Grecia[2], iar opiniile lui se învechiseră deja. De ce era atât de scârbit de ideea de a așterne cuvintele în scris? Punerea la adăpost a amintirilor în pagină ar putea părea o modalitate cât se poate de superioară de reținere a cunoștințelor, comparată cu încercarea de a le păstra în minte. Creierul face mereu greșeli, uită, își amintește în mod eronat. Prin scris putem depăși aceste constrângeri biologice esențiale. Scrisul le îngăduie amintirilor noastre să fie

scoase din creierul supus greşelii şi să fie securizate prin intermediul paginii, mai puţin susceptibilă să greşească, unde amintirile pot căpăta un statut de permanenţă şi (se speră) pot fi difuzate mai departe, pe scară largă şi în toate timpurile. Scrisul permite ideilor să treacă de la o generaţie la alta, fără teama unor mutaţii naturale, care reprezintă în mod necesar o parte a tradiţiilor orale.

Pentru a înţelege de ce memoria era atât de importantă în lumea lui Socrate, trebuie să aflăm mai multe despre evoluţia scrisului şi despre cum arătau primele cărţi, atât din punctul de vedere al formei, cât şi din acela al funcţiei. Va trebui să ne întoarcem la epoca dinaintea tiparului, dinaintea indicilor şi a sumarelor, dinaintea codexurilor cu textele aşezate în pagini şi legate la margine, dinaintea semnelor de punctuaţie, dinaintea literelor minuscule şi înainte ca între cuvinte să fi existat spaţii.

Astăzi scriem lucrurile cu mare acurateţe, aşa că nu trebuie să le păstrăm în amintirile noastre. Dar, cel puţin către sfârşitul Evului Mediu, cărţile nu serveau ca înlocuitori pentru memorie, ci mai degrabă ca ajutoare ale acesteia. După cum afirma Toma d'Aquino, „lucrurile sunt scrise în cărţi pentru a ajuta memoria".[3] Oamenii citeau pentru a-şi aminti, iar cărţile erau cele mai bune instrumente disponibile pentru a fixa informaţii în minte. La drept vorbind, manuscrisele erau adesea copiate din unicul motiv de a-l ajuta pe copist să le memoreze.

Pe vremea lui Socrate, textele greceşti erau scrise pe suluri lungi şi neîntrerupte – unele dintre ele ajungeau să măsoare până la douăzeci de metri lungime[4] – lipite împreună şi confecţionate din foi de papirus presat, importate din Delta Nilului.[5]

Aceste texte presupuneau o lectură incomodă, scrierea lor fiind chiar şi mai dificil de realizat. Ar fi şi greu să se inventeze un mod mai greoi de accesare a informaţiei. De fapt, abia în jurul anului 200 î.Hr. au fost inventate majoritatea semnelor de punctuaţie de bază de către Aristofan din Bizanţ, directorul Bibliotecii din Alexandria, toate constând dintr-un singur punct, care era amplasat fie în partea de jos, fie la mijloc, fie în partea de sus a rândului, dându-le de veste cititorilor cât de mare trebuia să fie pauza dintre propoziţii.[6] Până atunci, cuvintele năvăleau laolaltă într-un flux nesfârşit de majuscule cunoscut sub numele de scriptio continua, nefragmentat nici de spaţii, nici de semne de punctuaţie. Cuvintele care începeau pe un rând puteau trece pe următorul fără ca vreo cratimă să le deranjeze în vreun fel sau altul.

DUPĂCUMSEPOATEVEDEANUESTEFOA

RTEUȘORSĂCITEȘTITEXTULSCRISFĂRĂ

SPAȚIISAUPUNCTUAȚIEDEORICEFELSA

UCARESĂFIEMĂCARPOZIȚIONATÎNTRU

NMODCARESĂNEAJUTECUPARAGRAFE

ȘITOTUȘIEXACTACEASTAERAFORMADE

scriereUTILIZATĂÎNGRECIAANTICĂ[7]

Spre deosebire de literele din această carte, care formează cuvinte încărcate semantic, literele scrise în scriptio continua funcționau mai degrabă ca niște note muzicale. Ele semnificau sunetele care erau menite să iasă din gura cititorului. Reconstituirea acestor sunete în pachete distincte de cuvinte care puteau fi înțelese necesita în primul rând audierea lor. Și așa cum este dificil, chiar și pentru cei mai talentați muzicieni, ca notele muzicale să fie citite fără a fi de fapt cântate, la fel de greu era și în cazul citirii textelor scrise în scriptio continua, dacă nu erau rostite cu voce tare. De fapt, știm bine că, în Evul Mediu, lectura constituia o activitate efectuată aproape întotdeauna cu voce tare, un fel de interpretare, cel mai adesea executată în fața unei audiențe. „Ciulește urechile“ este o sintagmă ce apare adesea în textele medievale.[8] Atunci când sfântul Augustin, în secolul al IV-lea d.Hr., l-a observat pe mentorul său, sfântul Ambrozie, citind pentru sine însuși fără să-și miște limba sau fără să murmure a considerat că era vorba de un comportament atât de neobișnuit, încât l-a consemnat la loc de cinste în Confesiunile sale. Probabil că trecerea la un astfel de mod de lectură nu s-a petrecut mai pe larg înainte de secolul al IX-lea d.Hr., cu aproximație, cam în același timp în care spațierea a devenit comună și catalogul semnelor de punctuație s-a îmbogățit și el, astfel încât pagina furniza suficiente informații pentru ca lectura tăcută să devină ceva obișnuit.

Problemele pe care le punea lectura unor asemenea texte au dat de înțeles că între lectură și memorie exista o cu totul altă relație decât cea pe care

o cunoaștem astăzi. Deoarece lectura prin vizualizarea scriptio continua era dificilă, recitarea fluentă a unui text, cu voce tare, îi cerea cititorului un anumit grad de familiarizare cu acesta. El – și în majoritatea cazurilor era vorba de un el – trebuia să-l pregătească, să îi presare semne de punctuație în minte, să-l memoreze – parțial, dacă nu chiar integral –, deoarece transformarea acelui șir de sunete în cuvinte cu sens nu era floare la ureche, ci dimpotrivă. Textul trebuia să fie învățat înainte de a putea fi interpretat. La urma urmei, modalitatea de aplicare a punctuației într-un text scris în scriptio continua putea duce la niște diferențe ca de la cer la pământ. După cum a subliniat istoricul Jocelyn Penny Small, GODISNOWHERE sună total diferit atunci când este redat ca GOD IS NOW HERE (Dumnezeu este acum aici) față de varianta GOD IS NOWHERE (Dumnezeu nu este nicăieri).

Mai mult decât atât, un sul de hârtie scris în scriptio continua trebuia să fie citit de la cap la coadă dacă trebuia să se extragă ceva din el. O parcurgere are doar un singur punct de intrare, primul cuvânt. Pentru că trebuia să fie desfăcut pentru a fi citit și pentru că nu existau semne de punctuație sau paragrafe care să despartă textul – ca să nu mai vorbim de coloncifru, sumar, împărțire în capitole și indice – era imposibil să fie identificată o informație specifică fără a parcurge întreg documentul, de la un capăt la celălalt. Nu era un text care putea fi consultat ușor – înainte de a fi memorat. Acesta este un punct-cheie. Textele antice nu puteau fi răsfoite prompt. Nu puteai să iei un sul de pe raft și să găsești numaidecât un pasaj anume decât dacă erai familiarizat în mare și bună măsură cu întregul text. Sulul exista nu pentru a-și exterioriza conținutul, ci mai degrabă pentru a-l ajuta pe cititor să navigheze în conținutul său intern.

Unul dintre ultimele locuri în care această tradiție a recitării supraviețuiește încă este în citirea Torei, un vechi text sacru scris de mână pe un sul a cărui scriere poate dura chiar mai bine de un an. Tora este scrisă fără vocale sau semne de punctuație (deși există spații, o inovație pe care evreii au făcut-o înaintea grecilor), ceea ce înseamnă că este foarte greu de citit la prima vedere.[9] Cu toate că evreilor li s-a poruncit în mod expres să nu recite Tora din memorie, nu există nici o modalitate de a citi o secțiune a Torei, fără să fi investit în prealabil o mulțime de timp pentru a te familiariza cu ea, după cum poate confirma orice băiat care a trecut prin ceremonia de Bar Mitzvah********. Pot garanta personal pentru aceasta. În ziua în care am devenit bărbat, am fost, într-adevăr, doar un papagal cu o yarmulke********.

Deși anii de utilizare a limbajului ne condiționează să nu remarcăm acest aspect,

scriptio continua are mai multe în comun cu modul în care vorbim noi de fapt decât divizarea artificială a cuvintelor de pe această pagină. Frazele rostite curg una după alta, având aparența unui sunet neclar și prelungit. Nu vorbim cu spații. Locul în care un cuvânt se termină și începe altul este o convenție lingvistică relativ arbitrară. Dacă te uiți la o diagramă sonoră care vizualizează undele sunetelor emise de cineva care vorbește limba engleză, este practic imposibil să ne dăm seama unde sunt spațiile, acesta constituind unul dintre motivele pentru care s-a dovedit atât de greu să programăm computerele în așa fel încât să recunoască vorbirea. Fără sofisticata inteligență artificială capabilă să configureze contexte, un computer nu dispune de nici o modalitate de a face diferența dintre „Nasul înfundat poate estompa aroma coniacului“ și „Chestiile pe care le știe l-au făcut să o lingă“*********.[10]

Un timp, cărturarii latini chiar au încercat de fapt să separe cuvintele cu puncte, dar în secolul al II-lea d.Hr. s-a produs o revenire – un uriaș și foarte curios pas înapoi[11], după câte s-ar părea – la vechiul sistem de scriere continuă utilizat de către greci. Spațiile nu au reapărut în scrisul occidental decât peste alte nouă sute de ani. Din punctul nostru de vedere, astăzi, separarea cuvintelor pare la mintea cocoșului. Dar faptul că acest lucru a fost încercat și respins spune multe despre modul în care oamenii obișnuiau să citească. De asemenea, nu trebuie scăpat din vedere că termenul folosit cel mai frecvent în greaca veche pentru „a citi“ era ánagignósko[12], ceea ce înseamnă „a ști din nou“ sau „a-ți aminti“. Lectura ca un act de aducere aminte: din punctul nostru de vedere modern, ar putea exista o relație mai nefamiliară între cititor și text?

Astăzi, când trăim în mijlocul unui potop de cuvinte tipărite – vă vine să credeți că anul trecut au fost tipărite zece miliarde de volume?[13] – e greu să ne imaginăm cum trebuie să fi fost să citești în epoca de dinainte de Gutenberg, atunci când o carte era un obiect rar și costisitor, scris de mână, pentru realizarea căruia un copist putea avea nevoie de luni întregi de trudă. Chiar și relativ târziu, în secolul al XV-lea, existau doar câteva zeci de exemplare ale oricărui text scris, iar aceste copii erau cel mai probabil înlănțuite de vreun birou sau pupitru în vreo bibliotecă universitară, care, dacă ar fi deținut alte o sută de volume, ar fi fost considerată foarte bine dotată.[14] Dacă ați fi fost un savant medieval care citea o carte, ați fi știut că este destul de probabil să nu mai aveți ocazia să vedeți din nou acel text, așa că ați fi pus mare preț pe memorarea a ceea ce citiți. Nu puteai să iei pur și simplu o carte din raft și să o consulți pentru un citat sau o idee. Măcar din motivul că rafturile de bibliotecă moderne, cu polițele lor rotative, nici măcar nu fuseseră inventate încă.[15] Acest lucru nu s-a întâmplat până prin

secolul al XVI-lea. Un alt motiv era acela că volumele erau încă, în general, niște obiecte grele, dificil de deplasat și de mânuit. Abia în secolul al XIII-lea tehnologia producerii cărților a avansat suficient de mult pentru ca, de pildă, Biblia să poată fi inclusă într-un singur volum, în loc să existe ca o colecție de cărți independente; cu toate acestea cântărea încă mai bine de cinci kilograme.[16] Și chiar dacă s-ar fi întâmplat să aveți la îndemână un text care vă trebuie, șansele de a găsi ceea ce căutați, fără a citi întregul volum din scoarță-n scoarță, ar fi fost reduse. Încă nu exista obiceiul de a alcătui un indice, de a se numerota paginile sau de a întocmi un sumar.

Dar aceste goluri au fost umplute treptat. Și, așa cum cartea în sine s-a schimbat, la fel s-a petrecut și cu rolul crucial jucat de memorie în actul lecturii. În jurul anului 400 d.Hr., codicele pe pergament, cu paginile sale impozante, legat la cotor aidoma unei cărți moderne cu coperte groase, înlocuise în totalitate sulurile ca metodă preferată pentru a citi. Cititorul nu mai era nevoit să parcurgă întregul document pentru a găsi un pasaj anume, ci putea pur și simplu să dea pagina.

Primul indice alfabetic al Bibliei, un indice grandios, care a necesitat eforturile reunite a cinci sute de călugări parizieni, a fost făcut în secolul al XIII-lea, cam în același timp în care a fost introdusă împărțirea pe capitole.[17] Pentru prima dată, un cititor se putea referi la Biblie fără să o fi memorat anterior. Se putea găsi un pasaj fără să fi fost știut pe de rost sau fără să fi fost nevoie să fie parcurs integral textul.[18] Curând, după acest indice alfabetic au început să apară și alte cărți prevăzute cu indici alfabetici, coloncifruri și sumare, ajutând astfel la producerea unei noi schimbări a esenței cărții.

Problema cărții înainte de apariția indicelui și a cuprinsului era aceea că era imposibil să navighezi prin materialele conținute într-un sul ori între cele două coperte ale unui volum. Ceea ce face din creier un instrument atât de incredibil nu este doar volumul mare de informație pe care îl conține, ci ușurința și eficiența cu care poate găsi această informație. Creierul utilizează cel mai mare sistem de indexare cu acces aleatoriu inventat vreodată și pe care cercetătorii informaticieni nu au reușit să-l reproducă nici măcar pe departe. În timp ce un indice amplasat la sfârșitul unei cărți furnizează o singură trimitere – numărul unei pagini – pentru fiecare subiect important, în creier fiecare subiect beneficiază de sute, dacă nu de mii de trimiteri. Amintirile noastre interne sunt asociative, neliniare. Nu avem nevoie să știm unde este stocată o amintire anume pentru a o găsi. Pur și simplu apare – sau nu – atunci când avem nevoie de ea. Datorită rețelei dense care interconectează amintirile noastre, putem sări foarte

rapid de la o amintire la alta şi de la o idee la alta. De la Barry White la culoarea alb********, la lapte, la Calea Lactee este o călătorie lungă din punct de vedere conceptual, dar din punct de vedere neurologic nu este decât o scurtă plimbare.

Indicii au reprezentat un progres major, deoarece au permis cărţilor să fie accesate în modul neliniar în care ne accesăm amintirile. Ei au contribuit la transformarea cărţii în ceva de genul unui CD modern, unde puteţi sări direct la melodia pe care o doriţi, în comparaţie cu cărţile fără indice, care, ca şi casetele audio, vă obligau să parcurgeţi laborios o mare cantitate de material în scopul de a găsi fragmentul dorit. Alături de coloncifruri şi de sumare, indicele a schimbat atât ceea ce era o carte, cât şi ceea ce putea ea să facă pentru cărturari. Istoricul Ivan Illich a susţinut că această modificare a reprezentat o invenţie de o asemenea importanţă, încât „pare rezonabil să vorbim despre Evul Mediu de dinaintea şi cel de după apariţia indicelui“.[19] Cărţile devenind mai uşoare şi mai uşor de consultat, imperativul de a le reţine conţinutul în memorie a devenit din ce în ce mai puţin relevant, iar noţiunea de erudit şi-a modificat şi ea accepţia, evoluând de la procesarea informaţiei interne la cunoaşterea locului în care se află această informaţie, în lumea labirintică a memoriei externe.[20]

Pentru predecesorii noştri legaţi de memorie, obiectivul antrenării memoriei nu era acela de a ajunge o „carte vie“, ci mai degrabă un „indice alfabetic viu“,[21] un indice umblător a tot ce citise cineva şi al tuturor informaţiilor acumulate. Era mai mult decât simpla posedare a unei biblioteci interne de fapte, citate şi idei; era vorba despre construirea unei scheme organizaţionale destinate accesării acestora. Să ne oprim, de exemplu, la Piero din Ravenna, un jurist italian de frunte din secolul al XV-lea (şi de asemenea, după cum au considerat mulţi, unul dintre practicanţii de frunte ai autopromovării din secolul al XV-lea), care a scris una dintre cele mai de succes cărţi ale timpului său despre antrenarea memoriei. Lucrarea, intitulată Phoenix, a fost tradusă în mai multe limbi şi retipărită în toată Europa. Era cel mai celebru tratat despre memorare dintre cele câteva elaborate începând din secolul al XIII-lea, care a făcut cunoscute tehnici de memorare ce constituiseră mult timp competenţa exclusivă a cărturarilor şi a călugărilor, punându-le la dispoziţia unui public mai larg, alcătuit din medici, avocaţi, negustori şi oameni obişnuiţi care pur şi simplu doreau să-şi amintească tot soiul de lucruri. În epocă existau cărţi care se ocupau de o sumedenie de subiecte mnemotehnice, inclusiv de modul de utilizare al artei memorării în jocurile de noroc, la organizarea urmăririi datoriilor, la reţinerea încărcăturii corăbiilor, la amintirea numelor oamenilor, ca şi la memorarea cărţilor de joc.[22] Piero, la rândul său, s-a lăudat că memorase douăzeci de mii de speţe juridice,

o mie de texte de Ovidiu, două sute de discursuri şi vorbe de duh ale lui Cicero, trei sute de perle de înţelepciune ale filosofilor, şapte mii de citate din Scriptură, precum şi o mulţime de alte lucrări clasice.

Pentru distracţie, el recitea cărţile depozitate în numeroasele sale palate ale memoriei. „Când am plecat din ţara mea pentru a vizita ca pelerin oraşele Italiei, pot să spun că într-adevăr am luat cu mine tot ce aveam“, a scris el. Pentru a stoca toate acele imagini, Piero a început cu o sută de mii de loci, dar a construit mereu noi palate ale memoriei, în călătoriile sale prin întreaga Europă. Şi-a făcut o bibliotecă mentală de surse şi citate pentru fiecare subiect important, clasificate în ordine alfabetică. Se lăuda, de exemplu, că în creierul său erau puse bine, la litera A[23], surse referitoare la subiectele „de alimentis, de alienatione, de absentia, de arbitris, de appellationibus, et quae similibus de jure nostro habentur incipientibus în dicta littera A“ – „despre alimente, despre proprietatea străină, despre absenţă, despre judecători, despre apeluri şi despre chestiuni similare din dreptul nostru care încep cu litera A“. Fiecărui fragment de cunoaştere îi era alocată o anumită adresă. Când dorea să abordeze un subiect dat, pur şi simplu se ducea în camera corespunzătoare din palatul potrivit al memoriei şi dădea la iveală sursa adecvată.

Atunci când perspectiva lecturii este, aşa cum a fost pentru Piero din Ravenna, aducerea aminte, textul este abordat într-un mod foarte diferit de cel în care o facem cei mai mulţi dintre noi în prezent. Acum, noi punem accentul pe o lectură rapidă şi pe scară largă, ceea ce antrenează o anumită superficialitate nu doar a felului nostru de a citi, dar şi a lucrurilor pe care încercăm să le aflăm din cărţi. Nu puteţi citi o pagină pe minut, ritmul în care probabil că lecturaţi această carte, aşteptându-vă să vă amintiţi ceea ce aţi citit după o perioadă considerabilă de timp. Dacă vrem să memorăm ceva, trebuie să zăbovim asupra acelui lucru, să-l repetăm.

În eseul The First Steps Toward a History of Reading, Robert Darnton descrie o trecere de la lectura „intensivă“ la cea „extensivă“[24], care a avut loc pe măsură ce cărţile au început să prolifereze. Până relativ recent, oamenii citeau „intensiv“, afirmă Darnton. „Ei aveau doar câteva cărţi – Biblia, un almanah, una sau două cărţi religioase – pe care le citeau şi le răsciteau, de obicei cu voce tare şi în grupuri, astfel încât o gamă îngustă de literatură tradiţională se imprima profund în conştiinţa lor.“

Dar, după apariţia tiparului, în jurul anului 1440, lucrurile au început treptat să se

schimbe. În primul secol după Gutenberg, numărul cărţilor existente a crescut de paisprezece ori. Acest lucru a oferit pentru prima oară persoanelor mai puţin avute posibilitatea de a deţine o mică bibliotecă în propriile case, având astfel la îndemână un tezaur uşor de consultat de memorii externe.

În prezent, noi citim cărţile „extensiv“, fără să ne concentrăm din cale afară asupra lor, şi, cu rare excepţii, citim fiecare carte doar o singură dată. Preţuim mai mult cantitatea lecturii, în detrimentul calităţii acesteia. Nu avem de ales, dacă vrem să ţinem pasul cu o cultură mai vastă. Chiar şi în domeniile cele mai specializate, poate fi o sarcină sisifică încercarea de a sta în vârful unui munte de cuvinte aflat în continuă creştere, rupt de lume, în fiecare zi.

Puţini dintre noi fac vreun efort serios de a-şi aminti ceea ce au citit. Când lecturăm o carte, ce sperăm să ne amintim după un an? Dacă este o lucrare de nonficţiune, poate că ne vom aminti subiectul, în cazul în care cartea are unul. Câteva detalii savuroase, probabil. Dacă este vorba despre o operă de ficţiune, intriga, în mare, câte ceva despre personajele principale (cel puţin numele lor) şi o evaluare critică de ansamblu a cărţii. Dar chiar şi acestea par să se estompeze. Uitându-mă în biblioteca mea, la cărţile care au umplut atât de multe dintre orele mele de veghe, am întotdeauna o senzaţie de descurajare. Un veac de singurătate: îmi amintesc realismul magic şi faptul că am citit-o cu mare plăcere. Dar cam atât. Nici măcar nu-mi amintesc când am citit-o. Despre La răscruce de vânturi îmi amintesc două lucruri mari şi late: că am citit-o pentru orele de engleză de la liceu şi că exista în ea un personaj numit Heathcliff. Nu aş putea să spun dacă această carte mi-a plăcut sau nu.

Nu cred că eu sunt un cititor foarte prost. Bănuiesc că mulţi oameni, poate chiar majoritatea, sunt ca mine. Citim, citim şi iar citim şi uităm, uităm şi iar uităm. Aşa că de ce să ne mai obosim? Michel de Montaigne a exprimat dilema lecturii extensive în secolul al XVI-lea: „Frunzăresc cărţile, nu le studiez“, scria el. „Reţin din ele lucruri pe care nu le înţeleg, ca toată lumea. Sunt doar materialul de care a profitat judecata mea, sunt gândurile şi ideile cu care aceasta a fost îmbibată. Am dat numaidecât uitării autorul, locul, cuvintele şi alte circumstanţe.“ În continuare, explică modul în care, „pentru a compensa un pic trădarea şi slăbiciunea memoriei mele“ a luat obiceiul de a scrie la sfârşitul fiecărei cărţi o scurtă apreciere critică, astfel încât să aibă cel puţin o idee generală despre subiectul volumului şi despre ceea ce crezuse despre el.

S-ar putea crede că apariţia tiparului şi capacitatea de a descărca mai uşor

amintiri din creiere pe hârtie ar fi putut avea ca efect imediat trecerea vechilor tehnici de memorare sub zodia irelevanței. Dar nu s-a întâmplat așa ceva. Cel puțin nu imediat. De fapt, în mod paradoxal, exact în momentul în care o evoluție istorică ordonată ar putea sugera că arta memorării s-ar fi cuvenit să devină desuetă, ea s-a bucurat de cea mai mare revitalizare a sa.

Încă de pe vremea lui Simonide, arta memorării se ocupase de crearea unor spații arhitecturale imaginare. Dar în secolul al XVI-lea, un filosof și alchimist italian numit Giulio Camillo – cunoscut sub numele de „Divinul Camillo“ de către numeroșii săi admiratori și ca „Șarlatanul“ de la fel de numeroșii săi detractori – a avut ideea genială de a concretiza ceea ce în ultimele două mii ani fusese întotdeauna o idee eterică. I s-a părut că sistemul ar funcționa mult mai bine dacă s-ar transforma metafora palatului memoriei într-o clădire reală din lemn. El și-a imaginat crearea unei „Teatru al memoriei“ care ar fi servit ca bibliotecă universală care să conțină toate cunoștințele omenirii. Poate suna ca începutul unei povestiri de Borges, dar a fost un proiect foarte real, cu susținători foarte reali, care l-a transformat pe Camillo[25] într-unul dintre cei mai celebri oameni din întreaga Europă. Regele Francisc I al Franței i-a promis că secretele teatrului său nu aveau să fie dezvăluite nimănui altcuiva și a investit cinci sute de ducați în vederea finalizării acestuia.

Palatul memoriei proiectat de către Camillo era construit din lemn și avea forma unui amfiteatru roman, dar, în loc ca spectatorul să stea așezat și să privească în jos spre scenă, acesta stătea în centru și se uita în sus, la edificiul durat pe șapte niveluri.[26] Totul în jur era pictat cu figuri cabalistice și mitologice, fiind prevăzute, de asemenea, și rânduri nesfârșite de sertare și cutii pline cu fișe, pe care era tipărit tot ceea ce era cunoscut și – s-a susținut – tot ceea ce era cognoscibil, inclusiv citate din toți marii autori, clasificate în funcție de subiect. Nu trebuia decât să meditezi asupra unei imagini emblematice și toate cunoștințele depozitate în secțiunea dedicată teatrului, de pildă, ți-ar fi venit imediat în minte, permițând să „poți ține un discurs cu privire la orice subiect, la fel de fluent ca Cicero“. Camillo a promis că „prin intermediul doctrinei loci și a imaginilor, putem ține minte și stăpâni toate conceptele umane și toate lucrurile care sunt în întreaga lume“.[27]

Era o pretenție fabuloasă, care, privind retrospectiv, bineînțeles că pare un fel de hocus-pocus. Dar Camillo era convins că exista un set de simboluri magice care ar fi putut reprezenta organic întregul cosmos. La fel ca în cazul imaginii bărbatului cu atribute feminine reprezentând conceptul de e-mail din primul meu

palat al memoriei, pe care îl construisem pentru a găzdui lista cu lucruri de făcut a lui Ed, Camillo credea că existau imagini care puteau îngloba concepte vaste și puternice despre univers și, pur și simplu prin memorarea acestor imagini, cineva putea înțelege conexiunile ascunse care stau la baza tuturor lucrurilor.

Un model din lemn al teatrului lui Camillo, executat la scară a fost expus la Veneția și Paris și au fost întocmite sute sau poate chiar mii de fișe pentru a umple cutiile și sertarele teatrului.[28] Artiștii Tițian și Salviati au fost angajați pentru a picta imaginile simbolice ale teatrului. Cu toate acestea, se pare că lucrurile nu au mers mai departe, oprindu-se în acest stadiu. Teatrul nu a fost niciodată terminat și tot ce a rămas din acest proiect grandios este un scurt manifest, publicat postum, Ideea teatrului, dictat pe patul de moarte, într-o săptă-mână.[29] Scris la timpul viitor, fără imagini sau schițe, este, ca să fiu blând, o carte confuză.

Deși istoria l-a uitat în mare măsură pe omul care promisese tehnologia supremă pentru aducerea aminte – „divinul“ a pierdut teren în favoarea „șarlatanului“ în aproape toate aprecierile –, reputația lui Camillo a fost resuscitată în secolul XX datorită strădaniilor istoricului Frances Yates, care a contribuit la reconstruirea planurilor teatrului în cartea sa The Art of Memory, și ale profesoarei de literatură italiană Lina Bolzoni, care a explicat de ce teatrul lui Camillo a fost mai mult decât lucrarea unui ametit, constituind de fapt apoteoza ideilor despre memorie dintr-o întreagă epocă.[30]

Renașterea, cu traducerile sale proaspete ale textelor antice grecești a reînnoit într-o mare măsură fascinația ideii platoniciene a existenței unei realități ideale transcendentale, față de care lumea noastră nu este decât o umbră palidă. În viziunea neoplatoniciană a lui Camillo despre univers, imaginile mentale reprezentau o modalitate de acces la acel tărâm ideal, iar arta memorării constituia o cheie secretă pentru descifrarea structurii oculte a universului. Memoria era transformată dintr-un instrument al retoricii, așa cum fusese pentru antici, sau dintr-un instrument de pioasă meditație, așa cum fusese pentru filosofii scolastici medievali, într-o artă pur mistică.

Chiar mai mult decât Camillo, cel mai mare practicant al acestei forme întunecate și mistice a memorării a fost călugărul dominican Giordano Bruno. În cartea sa Despre umbrele ideilor, publicată în 1582, Bruno promitea că arta sa „va ajuta nu numai memoria, ci și toate puterile sufletului“. Pentru Bruno, antrenarea memoriei era cheia spre iluminarea spirituală.

Bruno a produs literalmente o nouă întorsătură a vechii arte a memorării. Inspirându-se din Ramon Llull, un filosof palindromic şi mistic de origine catalană din secolul al XIII-lea, Bruno a inventat un dispozitiv care îi permitea să transforme orice cuvânt intr-o imagine unică. A imaginat o serie de roţi concentrice, fiecare dintre ele având amplasate 150 de perechi de litere pe circumferinţa lor, corespunzând tuturor combinaţiilor care pot fi formate de cele treizeci de litere ale alfabetului (cele douăzeci şi trei de litere latine clasice, plus şapte litere greceşti şi ebraice care nu au un echivalent în alfabetul latin) şi cele cinci vocale: AA, AE, AI, AO, AU, BA, BE, BO etc. Pe circumferinţa roţii aflată cel mai la interior, cele 150 de combinaţii de două litere erau asociate fiecare unui figuri mitologice sau oculte. Pe circumferinţa celei de-a doua roţi erau amplasate 150 de acţiuni şi noţiuni fundamentale – „navigaţie“, „pe covor“, „spart“ – care corespundeau unui alt set de perechi de litere. Cea de-a treia roată consta din 150 de adjective, roata a patra avea 150 de obiecte, iar cea de-a cincea avea 150 de „circumstanţe“, cum ar fi „îmbrăcaţi în perle“ sau „călărind un monstru marin“.[31] Prin alinierea corectă a roţilor, orice cuvânt lung de cel mult cinci silabe putea fi transpus într-o imagine vie unică. De exemplu, cuvântul crocitus, termenul latin pentru „croncănitul unui corb“, devine o imagine a zeului roman „Pilumnus avansând rapid pe spinarea unui măgar, cu un bandaj pe braţ şi cu un papagal pe cap“.[32] Astfel, orice şir de cuvinte putea fi transformat într-o serie de imagini. Bruno era convins că invenţia sa obscură şi incredibil de stupidă reprezenta un mare pas înainte pentru artele memoriei, de aceeaşi anvergură, a proclamat el, cu saltul de la scrijelirea literelor pe copaci la presa tipografică.

Schema lui Bruno, cu o nuanţă de magie şi ocultism, a tulburat profund Biserica. Ideile sale neortodoxe, printre care se numărau erezii, precum credinţa în heliocentrismul lui Copernic şi convingerea că Maria nu a fost într-adevăr fecioară, l-au făcut să ajungă în cele din urmă pe mâna neiertătoare a Inchiziţiei. În 1600, el a fost ars pe rug în Campo dei Fiori din Roma, iar cenuşa sa a fost aruncată în fluviul Tibru. Astăzi, o statuie a lui Bruno veghează în piaţa în care a fost sacrificat, ca un far călăuzitor pentru liber-cugetătorii şi atleţii minţii din întreaga lume.

După ce Iluminismul a pus capăt, în cele din urmă, obsesiei Renaşterii pentru teatre oculte ale memoriei şi roţi llullianice, arta memorării a trecut într-o nouă, dar nu mai puţin smintită, eră – epoca sistemului „fă-te repede deştept“ – de care nici zilele noastre nu au scăpat. Peste o sută de tratate despre memorare au fost publicate în secolul al XIX-lea, cu titluri precum American Mnemotechny şi

How to Remember. Acestea seamănă izbitor cu volumele de îmbunătățire a memoriei care pot fi găsite în secţiunile dedicate autoajutorării din librăriile zilelor noastre. Cel mai popular dintre aceste manuale de memorare din secolul al XIX-lea a fost scris de profesorul Alphonse Loisette, un „doctor în memorie“ american care, în ciuda memoriei sale prolifice, „uitase că numele său de botez era Marcus Dwight Larrowe și că nu avea nici un grad academic“, după cum se menționează într-un articol. Faptul că am fost în stare să găsesc 136 de exemplare folosite ale volumului lui Loisette publicat în 1886, Physiological Memory: The Instantaneous Art of Never Forgetting, de vânzare pe internet pentru doar 1,25 dolari, dovedește imensa popularitate de care s-a bucurat la un moment dat.

Cartea lui Loisette este în esență o colecție de sisteme mnemonice pentru a-ți aminti diverse lucruri, cum ar fi ordinea președinților americani, comitatele din Irlanda, alfabetul telegrafic Morse, regimentele britanice teritoriale, precum și numele și utilizările celor nouă perechi de nervi cranieni.[33] Loisette a susținut că sistemul său nu avea absolut nici o legătură cu sistemele mnemotehnice clasice, pe care le-a tratat cu dispreț, susținând că descoperise, total independent și de unul singur, „legile memoriei naturale“.

Loisette cerea nu mai puțin de douăzeci și cinci de dolari (mai mult de cinci sute de dolari în banii actuali) pentru a le împărtăși aceste cunoștințe elevilor săi, în cadrul unor seminare organizate pe întreg cuprinsul țării, susținând cursuri chiar și la aproape toate universitățile prestigioase de pe coasta de est. Introducerea în „sistemul Loisette“ includea semnarea unui contract obligatoriu și secret totodată, care prevedea o penalizare de cinci sute de dolari (peste zece mii de dolari la cursul din prezent) aplicată oricui avea să divulge metodele profesorului. Se pare că se făceau bani frumoși de pe urma traficării secretelor îmbunătățirii memoriei, pe seama credulului public american. Conform propriilor socoteli ale „doctorului“, el a câștigat echivalentul actual a aproape o jumătate de milion de dolari[34], pe parcursul a doar paisprezece săptămâni, în iarna anului 1887.

În același an, 1887, Samuel L. Clemens, cunoscut mai bine sub numele de Mark Twain, l-a întâlnit pentru prima dată pe Loisette și s-a înscris la un curs al lui, care dura câteva săptămâni.[35] Twain obișnuia să spună că „memoria sa nu a fost niciodată încărcată decât cu gloanțe oarbe“ și că de mult timp se arătase interesat de îmbunătățirea memoriei. A terminat cursul lui Loisette pe deplin încredințat de virtuțile acestuia. De fapt, a fost atât de captivat de Loisette, încât a publicat

independent o declarație entuziastă, susținând că zece mii de dolari pe o oră ar fi reprezentat un adevărat chilipir pentru neprețuitele trucuri pe care le împărtășea doctorul. El va regreta ulterior această depoziție, dar nu înainte de a fi pus mâna pe aproape toate scrierile pe care le publicase Loisette.

În 1888, G.S. Fellows, mânat de „acel acut simț al dreptății și al înnăscutei iubiri de libertate, caracteristice tuturor americanilor adevărați", a publicat o carte intitulată „Loisette" exposed, care intenționa să clarifice faptul că „profesorul" „Loisette" – da, ambele apelative erau puse între ghilimele – era în același timp „un farsor și un escroc". Cartea de 224 de pagini arăta că metodele sale erau fie extrase din surse mai vechi și reambalate, fie nerușinate laude deșănțate. Cu siguranță că impostura și înșelătoria lui Loisette s-ar fi cuvenit să-i sară în ochi cuiva atât de versat în cele lumești precum Mark Twain, dar scriitorul era un risipitor care își urma neabătut toanele, fiind interesat întotdeauna de ultima chestie importantă. (Investiția sa personală în valoare de 300 000 de dolari – echivalentul a șapte milioane de dolari din prezent – în mașina tipografică de cules a lui Paige, un concurent timpuriu al linotipului, a fost doar cel mai ruinător dintre ambițioasele proiecte în care și-a investit banii.)

Twain însuși a continuat să experimenteze noi tehnici de memorare care să-l ajute în lecturile sale. La un moment dat, la începutul carierei sale, și-a scris pe cele zece unghii ale degetelor de la mâini primele litere ale subiectelor pe care intenționa să le abordeze în discursul său, dar acest sistem nu a funcționat niciodată cu adevărat, din moment ce publicul începuse să-l suspecteze că era interesat într-un mod prostesc de mâinile sale. În vara anului 1883, în timp ce scria Huckleberry Finn, Twain s-a gândit să pună la cale un joc prin care să-și învețe copiii domniile monarhilor englezi. S-a apucat să inscripționeze duratele domniilor pe stâlpii unuia dintre gardurile dinspre drum. În esență, și-a transformat curtea din spate într-un palat al memoriei. În 1885 a brevetat „Creatorul de memorie al lui Mark Twain: un joc pentru dobândirea și reținerea a tot felul de fapte și date". Caietele de însemnări ale lui Twain sunt pline de pagini dedicate jocului său de memorare spațială. Strădania sa nu a rămas nerăsplătită, copiii lui Twain demonstrând că jocul funcționa. Ei erau capabili să recite perioadele de domnie ale monarhilor atât în ordine cronologică, cât și invers.

Twain și-a imaginat o rețea de cluburi naționale organizată în jurul jocului său mnemonic, rubrici regulate din ziar dedicate acestuia, o carte și concursuri internaționale cu premii. Era convins că întregul corpus al faptelor istorice și

ştiinţifice pe care orice elev american trebuia să le ştie ar fi putut fi învăţate prin intermediul ingenioasei sale invenţii. „Poeţi, oameni de stat, artişti, eroi, bătălii, epidemii, cataclisme, revoluţii… inventarea logaritmilor, a microscopului, a motorului cu abur, a telegrafului – orice şi totul din întreaga lume – toate sunt incluse în totalitate printre aceşti stâlpi de gard englezeşti“, scria el în 1899 în eseul său How to Make History Dates Stick. Din păcate, ca şi maşina tipografică de cules a lui Paige, jocul s-a dovedit a fi un eşec din punct de vedere financiar, Twain fiind nevoit să-l abandoneze în cele din urmă. El îi scria prietenului său, romancierul William Dean Howells: „Dacă nu ai încercat vreodată să inventezi un joc istoric de interior, nici să nu te apuci de aşa ceva.“

Ca atât de mulţi înaintea sa, Twain căzuse în mrejele promisiunii învingerii uitării. Se îmbătase cu acelaşi elixir straniu căruia îi căzuseră pradă Camillo, Giordano Bruno şi Piero din Ravenna, iar povestea lui ar trebui probabil să fie citită ca un avertisment pentru oricine se înscrie la un curs de antrenare a memoriei. Poate că, retrospectiv, asemănările dintre doctorul Loisette şi toţi aceşti guru actuali ai memoriei m-au îndemnat să bat câmpii în această direcţie. Totuşi, este vorba despre aceeaşi Mărie cu altă pălărie.

Twain a trăit într-o epocă în care tehnologiile pentru stocarea şi regăsirea memoriilor externe – hârtie, cărţi şi recent inventatele fonograf şi aparat de fotografiat – erau încă primitive în comparaţie cu ceea ce avem astăzi. El nu ar fi putut să anticipeze modul în care proliferarea informaţiilor digitale, la începutul secolului XXI, a grăbit ritmul în care cultura noastră a devenit capabilă să-şi externalizeze amintirile. Cu blogurile şi reţelele noastre de socializare, cu camere digitale şi cu posibilităţile nelimitate de arhivare, exprimate în gigabiţi, ale e-mailurilor, participarea la cultura online înseamnă acum crearea unei piste de căutare pentru memoriile externe care nu uită niciodată, mereu prezente şi întotdeauna accesibile, care nu fac altceva decât să crească odată cu trecerea timpului. Pe măsură ce părţi mari din viaţa noastră se mută online, tot mai mult şi mai mult este reţinut şi conservat, în moduri care schimbă dramatic relaţia dintre amintirile noastre interne şi cele externe. Se pare că ne îndreptăm spre un viitor în care vom avea atotcuprinzătoare memorii externe, care vor înregistra porţiuni uriaşe din activitatea noastră cotidiană, date pe care nu le vom mai da niciodată uitării.

Am fost convins de acest lucru de către un om de ştiinţă în vârstă de 73 de ani, specializat în computere la Microsoft, numit Gordon Bell. Acesta se consideră pe sine avangarda unei noi mişcări ce duce externalizarea memoriei până la

consecințele sale logice extreme: o evadare finală din biologia aducerii aminte.

„Cu fiecare zi care trece uit mai mult și îmi amintesc mai puțin“, scrie Bell în cartea sa, Total Recall: How the E-Memory Revolution Will Change Everything (Amintirea totală: Cum va schimba totul revoluția e-memoriei). „Ce s-ar întâmpla dacă ați putea depăși această soartă? Ce s-ar întâmpla dacă nu ar trebui să uitați nimic, dar ați avea control total asupra amintirilor dumneavoastră, oricând?“

Pe parcursul ultimului deceniu, Bell a păstrat o „memorie surogat“ digitală, care să o completeze pe aceea a creierului său. S-a asigurat că înregistrează tot și orice ar fi putut să uite. O cameră digitală miniaturală, numită SenseCam, i-a atârnat de gât, înregistrând orice îi trecea prin fața ochilor. Un microfon digital a captat toate sunetele pe care le-a auzit. A înregistrat toate convorbirile telefonice pe care le-a avut, iar toate hârtiile pe care le-a citit au fost imediat scanate și memorate în computerul său. Bell, un tip complet chel, zâmbitor și care poartă ochelari rectangulari și helănci negre, numește acest proces obsesiv de arhivare „cartografierea vieții“.

Toate aceste înregistrări obsesive pot părea ciudate, dar, datorită scăderii drastice a prețurilor de stocare digitale, omniprezenței tot mai mari a senzorilor digitali și unei inteligențe artificiale tot mai performante, care să sorteze masa informă de date pe care le colectăm constant a devenit din ce în ce mai ușor să captăm și să ne amintim orice informație din lumea înconjurătoare. Noi nu umblăm niciodată cu camere digitale atârnate de gât, dar viziunea lui Bell, a unui viitor în care computerele își amintesc tot ceea ce ni se întâmplă, nu este atât de absurdă pe cât ar putea părea.

Bell a devenit celebru și bogat ca pionier al computerelor, în cadrul Digital Equipment Corporation, în anii 1960 și 1970 (a fost numit „Frank Lloyd Wright******** al computerelor“). El este un inginer prin natura sa, ceea ce înseamnă că vede probleme și încearcă să identifice soluții. Cu SenseCam, el își propune să rezolve o problemă umană elementară: aceea că ne uităm viețile aproape la fel de repede cum le trăim. Dar de ce ar trebui să se estompeze orice amintire atunci când există soluții tehnologice care o pot păstra?

În 1998, cu ajutorul asistentei sale, Vicki Rozyki, Bell a început umplerea retroactivă a hărții vieții sale prin scanarea sistematică a tuturor documentelor pe care le depozitase în zeci de cutii, începând din anii 1950. Toate fotografiile sale

vechi, toate caietele de notițe inginerești și toate lucrările lui au fost digitalizate. Nici măcar inscripțiile de pe tricourile sale nu s-au putut fofila, fiind și ele scanate. Bell, care a fost întotdeauna un păstrător meticulos, estimează că probabil a scanat și aruncat trei sferturi dintre toate lucrurile pe care le deținuse vreodată. Astăzi cartografia vieții sale are 170 de gigabiți, mărindu-se în fiecare lună cu aproximativ un gigabit. Acesta include peste 100 000 de e-mailuri, 65 000 fotografii, 100 000 de documente și 2 000 de convorbiri telefonice. Totul încape lejer pe un hard disk de o sută de dolari.

Bell poate face niște cascadorii senzaționale cu „memoria surogat“ a lui. Cu motorul său de căutare obișnuit, el este capabil ca, într-o clipă, să afle unde, când și împreună cu cine s-a aflat în orice moment, pentru ca apoi, cel puțin teoretic, să verifice ce a spus respectiva persoană. Și pentru că a înregistrat fotografic toate locurile în care a fost și tot ce a văzut vreodată, nu are nici o scuză pentru a pierde ceva. Memoria lui digitală nu uită nimic, niciodată.

Fotografiile, clipurile video și înregistrările digitale sunt, la fel ca și cărțile, proteze pentru memoriile noastre – capitole ale lungii călătorii care a început atunci când zeul egiptean Thoth a venit la regele Thamus și i-a oferit darul scrisului, ca o „rețetă atât pentru memorie, cât și pentru înțelepciune“. Înregistrarea digitală a vieții este următorul pas logic, poate chiar pasul logic final, un fel de reductio ad absurdum al unei transformări culturale care s-a petrecut lent, pe parcursul mai multor milenii.

Am vrut să mă întâlnesc cu Bell și să văd memoria sa externă la lucru. Proiectul său părea să ofere contraargumentul final la toate eforturile pe care le făcusem pentru a-mi antrena memoria internă. Dacă suntem legați de computerele pe care le avem la dispoziție pentru a nu uita niciodată, de ce ne-am mai sinchisi să avem creiere care să ne aducă aminte?

Atunci când am vizitat biroul său imaculat de la Microsoft Research, cu vedere la golful San Francisco, Bell a vrut să-mi arate cum folosește memoria sa externă pentru a se ajuta pe sine să găsească lucruri care au dispărut din memoria sa internă. Pentru că amintirile sunt asociative, identificarea unui fapt rătăcit în mod straniu necesită adesea efectuarea unei operații de triangulație. „Zilele astea, încercam să găsesc o casă pe care o văzusem online“, mi-a spus Bell, lăsându-se pe spate în scaunul său. „Tot ce îmi puteam aminti era că în același timp vorbeam cu agentul imobiliar la telefon despre ea.“ A trasat o linie temporală a vieții sale pe computerul lui, a găsit în el convorbirea telefonică, după care a

extras imediat toate site-urile web la care se uitase în timp ce vorbea la telefon. „Eu le numesc cârlige informaţionale“, a spus Bell. „Nu trebuie decât să vă amintiți o modalitate de agățare.“ Cu cât sunt stocate mai multe asemenea cârlige în memoria digitală a cuiva, cu atât este mai ușor să găsiți ceea ce căutați.

Bell are un tezaur de memorii externe în vârful degetelor. Ceea ce face ca lacunele care persistă încă în câteva locuri din înregistrarea vieții sale să fie cu atât mai supărătoare. Să te bazezi pe o memorie digitală înseamnă că orice lucru care nu a fost încă indexat acolo s-ar putea la fel de bine să nici nu existe. Și aceasta se extinde asupra unor porțiuni uriașe din trecut.

De asemenea, există şi alte neajunsuri. Astfel, înregistrările audio digitale ale lui Bell permit o căutare printre ele, cu toate că el speră că tehnologia de traducere vorbire-text va schimba în scurt timp acest lucru. Și încă nu a găsit o modalitate de a înregistra convorbirile telefonice efectuate pe mobil. Dar, de departe, cea mai mare problemă cu care se confruntă Bell este încercarea de a evita soarta lui Funes și a lui S., făcând în așa fel încât să nu se înece într-un ocean de informații irelevante. Atât de mult din amintire se întâmplă în momentul codificării pentru că ne amintim doar lucrurile cărora le-am acordat atenție. Dar înregistrarea vieții lui Bell e atentă la orice. „Nu face niciodată vreo selecție și nu renunța niciodată la nimic!“ este motto-ul său.

– Vă simțiți vreodată împovărat de volumul mare de amintiri pe care le colectați? l-am întrebat.

El a râs de noțiunea de împovărare.

– Nici vorbă. Ba dimpotrivă, simt că este extraordinar de eliberator.

SenseCam nu este o mașinărie care să te încânte cu frumusețea sa. Este o cutie neagră, cam de mărimea unui pachet de țigări, care se leagănă la gâtul lui Bell. Discretă nu este. Dar, să ne amintim, primele computere ocupau camere întregi, iar cele dintâi generații de telefoane mobile erau de mărimea unor cărămizi zdravene. Nu e nevoie de prea multă imaginație pentru a vedea cum viitoarele versiuni de SenseCam vor putea fi incorporate într-o pereche de ochelari de vedere, cusute discret în haine sau chiar amplasate sub piele ori încorporate în retină.

Pentru moment, amintirile interne și externe ale lui Bell nu constituie o plasă perfectă, prin care să nu se poată strecura nimic. Pentru a accesa una dintre

amintirile stocate extern, el încă mai trebuie să o găsească în computerul său şi abia după aceea să o reintroducă în creier, prin intermediul ochilor şi al urechilor. Înregistrarea vieţii sale poate fi o extensie a sa, dar nu este încă o parte din el. Însă este oare atât de deplasat să ne imaginăm că la un moment dat, în viitorul nu prea îndepărtat, prăpastia dintre ceea ce ştie computerul lui Bell şi ceea ce ştie mintea lui va dispărea în totalitate? În cele din urmă, creierele noastre pot fi conectate direct şi fără probleme la înregistrările digitale ale vieţilor noastre, astfel încât memoriile noastre externe vor funcţiona şi vor fi percepute ca fiind în întregime de natură internă. Şi, desigur, ele vor fi, de asemenea, conectate la cel mai mare depozit de memorie externă dintre toate, internetul. O memorie surogat care îşi aminteşte totul şi poate fi accesată la fel de natural ca amintirile stocate în neuronii noştri: ar fi arma decisivă în războiul împotriva uitării.

Poate suna ştiinţifico-fantastic, dar deja implanturi cohleare pot transforma undele sonore direct în impulsuri electrice, canalizându-le în trunchiul cerebral, permiţând persoanelor care mai înainte suferiseră de surzenie să audă. De fapt, ele au fost instalate deja în capetele a peste 200 000 de oameni. Iar implanturile cognitive primitive, care creează o interfaţă directă între creier şi computere, au permis deja paraplegicilor şi pacienţilor cu ALS (boala Lou Gehrig) să controleze cursorul unui computer, un membru protetic şi chiar şi o voce digitală, pur şi simplu prin forţa gândului. Aceste proteze neuronice, care se află încă într-o fază foarte experimentală şi care au fost implantate doar la un număr redus de pacienţi, în esenţă nu fac altceva decât să intercepteze creierul, permiţând o comunicare directă între om şi maşină. Următorul pas este o interfaţă creier-computer care să permită minţii să schimbe date direct cu o bancă de memorie digitală, un proiect pe care îl desfăşoară deja câţiva cercetători de vârf şi va deveni obligatoriu un domeniu major de cercetare în următoarele decenii. De la respectiva etapă, este doar o chestiune de timp până când întregul internet, toate cărţile publicate vreodată şi probabil chiar amintirile digitale pe care le are orice om de pe lume vor putea fi, în cele din urmă, transportate direct în cortexurile noastre.

Nu trebuie să fii un reacţionar, un fundamentalist sau un ludit******** pentru a te întreba dacă interconectarea dintre creierele noastre şi computere şi fuzionarea perfectă între memoria internă şi externă ar fi o idee grozavă. Bioeticienii de astăzi lucrează de le sar capacele la astfel de teme fierbinţi şi delicate precum ingineria genetică şi „steroizii cognitivi“ neurotropici, dar aceste tipuri de accesorii nu reprezintă mare lucru în comparaţie cu ceea ce ar însemna să se îmbine pe deplin memoriile noastre interne şi externe. Un om mai inteligent, mai

înalt, mai puternic, mai rezistent la boli şi care trăieşte 150 de ani este încă, în cele din urmă, doar un om. Dar dacă am putea furniza cuiva o memorie perfectă şi o minte conectată direct la întreaga cunoaştere colectivă a umanităţii prin intermediul internetului, ei bine, atunci chiar am fi nevoiţi să luăm în considerare o lărgire a vocabularului nostru.

Dar poate că în loc să ne gândim la aceste memorii ca fiind externalizate – şi categoric diferite de memoriile care se află în creier –, ar trebui să le vedem ca pe nişte extensii ale memoriilor noastre interne. La urma urmelor, chiar şi memoriile interne sunt accesibile numai într-un anumit grad. Există evenimente şi fapte pe care ştiu că le ştiu, dar pe care nu îmi dau seama cum să le găsesc. Chiar dacă nu-mi pot aminti imediat unde mi-am sărbătorit cea de-a şaptea aniversare sau numele soţiei vărului meu de-al doilea, aceste fapte se ascund totuşi undeva în creierul meu, aşteptând indiciul potrivit pentru a reveni în conştiinţă, în acelaşi fel în care toate informaţiile din Wikipedia pândesc la doar un clic distanţă.

Noi, occidentalii, tindem să credem că „sinele“, esenţa evazivă care suntem, este un fel de entitate strict delimitată. Chiar dacă neurologia cognitivă modernă a respins vechea idee carteziană a unui suflet homuncular care se află în glanda pineală şi care controlează corpul uman, cei mai mulţi dintre noi încă mai cred că există undeva acolo sus un „eu“ distinct, care dirijează acţiunile. De fapt, ceea ce considerăm că este un „eu“ este aproape sigur ceva mult mai difuz şi mai voalat, ce nu poate fi contemplat aşa de uşor. Cel puţin, cei mai mulţi oameni presupun că sinele lor nu s-ar putea extinde, eventual, dincolo de graniţele reprezentate de epiderma lor, în cărţi, computere, înregistrări digitale ale vieţii. Dar de ce ar trebui ca lucrurile să stea aşa? Amintirile noastre, esenţa personalităţii noastre, toate sunt de fapt legate într-o întreagă serie, mai mult decât neuronii din creierul nostru. Amintirile noastre s-au extins întotdeauna dincolo de creierul nostru şi în alte recipiente de stocare. Proiectul de înregistrare a vieţii iniţiat de Bell aduce pur şi simplu acest fapt în centrul atenţiei.

Ceremonie prin care un băiat evreu trece de la copilărie la vârsta adultă. Ritualul are loc la vârsta de 13 ani. (n.red.)

Yarmulke, numită mai des kippa, este un acoperământ de cap, asemănător cu o tichie, purtat de evreii ortodocşi în timpul ceremonialurilor religioase şi chiar în restul timpului. (n.red.)

În limba engleză, din punct de vedere fonetic, ambele fraze sună aproape identic – „The stuffy nose may dim liquor“ şi „The stuff he knows made him lick her“ (n.tr.)

White înseamnă alb în engleză. (n.tr.)

Frank Lloyd Wright (1869–1959) – celebru arhitect american, care a revoluţionat principiile locuirii în secolul XX promovând ideile unei „arhitecturi organice“. (n.red.)

Adept al mişcării sociale a muncitorilor din industria britanică a confecţiilor care, în secolul al XIX-lea, au protestat împotriva schimbărilor provocate de Revoluţia Industrială. (n.tr.)

CAPITOLUL 8

Plafonul OK

Dacă ați fi vizitat biroul meu la începutul toamnei anului 2005, ați fi văzut un bilețel adeziv – una dintre amintirile mele externe – lipit pe peretele de deasupra monitorului computerului meu. Ori de câte ori îmi îndepărtam ochii de la ecran, vedeam cuvintele „Nu uita să-ți aduci aminte“, un memento blând al faptului că în următoarele câteva luni, până la Campionatul de Memorare al Statelor Unite, trebuia să depun eforturi pentru a înlocui năravul meu de a amâna lucrurile cu exerciții de memorare mai productive. În loc să navighez pe internet ori să mă plimb în jurul blocului pentru a-mi odihni ochii, aveam să iau o listă de cuvinte aleatorii și să încerc să le memorez. În loc să iau cu mine o revistă sau o carte, pentru a citi în metrou, aveam să iau o pagină de numere aleatorii. Cum de nu înțelesesem, în momentul respectiv, cât de ciudat aveam să devin?

Am început încercând să-mi utilizez memoria în viața de zi cu zi, chiar și atunci când nu exersam pentru cele câteva probe mai stranii cu care mă puteam confrunta în cadrul campionatului. Plimbările prin împrejurimi au devenit un pretext pentru a memora plăcuțele cu numerele de înmatriculare ale automobilelor. Am început să fiu înfiorător de atent la numele oamenilor. Mi-am memorat listele de cumpărături. Am păstrat un calendar pe suport de hârtie și, de asemenea, unul în mintea mea. Ori de câte ori cineva mi-a dat un număr de telefon, l-am instalat într-un palat special al memoriei.

Memorarea numerelor s-a dovedit a fi una dintre aplicațiile palatului memoriei în lumea reală, așa că m-am bazat pe ea aproape în fiecare zi. Am folosit o tehnică cunoscută sub numele de „sistemul major“, inventat pe la 1648 de Johann Winkelmann[1], care nu este nimic mai mult decât un simplu cod pentru a converti numerele în sunete. Aceste sunete pot fi apoi transformate în cuvinte, care la rândul lor se pot transforma în imagini pentru un palat al memoriei. Funcționează în felul următor:

0 1 2 3 4

S T sau D N M R

5 6 7 8 9

L Sh sau Ch K sau G F sau V P sau B

Numărul 32, de exemplu, s-ar traduce prin MN, 33 ar fi MM şi 34 ar fi MR. Pentru a face aceste consoane inteligibile, eşti liber să intercalezi vocalele. Drept urmare, numărul 32 s-ar putea transforma într-o imagine a unui om (man – n.tr.), 33 ar putea fi mama (mom – n.tr.) şi 34 ar putea fi staţia spaţială rusească Mir. În mod similar, numărul 86 ar putea fi un peşte (FiSH – n.tr.), 40 un trandafir (RoSe – n.tr.) şi 92 un pix (PeN – n.tr.). Poţi vizualiza numărul 3 219 ca pe un bărbat (32) care cântă la tubă (19) sau poate ca pe o persoană din Manitoba (3 219). De asemenea, 7 879 s-ar traduce în KFKP, care s-ar putea transforma într-o singură imagine, cea a unei cești de cafea (coffee cup – n.tr.) sau în două imagini, cea a unui viţel (calf – n.tr.) şi cea a unui pui (cub – n.tr.). Avantajul sistemului major constă în faptul că este simplu, aşa că puteţi începe să-l utilizaţi oricând şi oriunde, neavând nevoie de nici un material adiţional. (Când l-am învăţat, am memorat imediat numărul cărţii mele de credit şi numărul contului meu bancar.) Dar nimeni nu câştigă vreo competiţie internaţională de memorare cu sistemul major.

Când vine vorba de memorarea unor şiruri lungi de numere, precum cele o sută de mii de cifre care reprezintă zecimalele lui pi sau mediile înregistrate la bătaie în întreaga carieră de către toţi jucătorii de baseball celebri de pe panoul de onoare al echipei New York Yankees, majoritatea atleţilor minţii folosesc o tehnică mult mai complexă, care este cunoscută pe Worldwide Brain Club (forum online pentru cei obsedaţi de memorare, cubul lui Rubik şi matematica sportivă) ca „persoană-acţiune-obiect“ sau, pur şi simplu, PAO. Filiera de provenienţă a acesteia trimite în mod direct înapoi la tehnicile de memorare combinatorii ciudate practicate de către Giordano Bruno şi Ramon Llull.

În sistemul PAO, fiecare număr de două cifre de la 00 la 99 este reprezentat de o singură imagine a unei persoane care exercită o acţiune asupra unui obiect. Numărul 34 ar putea fi Frank Sinatra (o persoană) fredonând (o acţiune) într-un microfon (un obiect). De asemenea, 13 ar putea fi David Beckham lovind o minge de fotbal. Numărul 79 ar putea fi Superman zburând cu o pelerină. Orice număr de şase cifre, să zicem 34–13–79, poate fi apoi transformat într-o singură imagine prin combinarea persoanei de la primul număr cu acţiunea de la

al doilea și cu obiectul de la al treilea – în acest caz, ar fi vorba despre Frank Sinatra lovind o pelerină. În cazul în care numărul ar fi 79–34–13, atletul minții și-ar putea imagina ceva la fel de bizar, adică pe Superman cântând la o minge de fotbal. Nu e nimic inerent lui Sinatra în numărul 34 sau tipic pentru Beckham în numărul 13. Spre deosebire de sistemul major, aceste asociații sunt în întregime arbitrare și trebuie să fie învățate în avans, ceea ce, altfel spus, înseamnă că trebuie să-ți amintești o mulțime de lucruri doar pentru a fi capabil să-ți aduci aminte. Este un cost mare, în termeni de timp și efort, pentru a lua parte la concursurile de memorare. Dar ceea ce face acest sistem atât de puternic este faptul că generează în mod eficient o imagine unică pentru fiecare număr de la 0 la 999 999. Și pentru că algoritmul dă naștere inevitabil unor scene puțin probabile, imaginile obținute prin sistemul PAO tind, prin natura lor, să fie de neuitat.

Sportul competițional al memorării este condus de o cursă a înarmărilor de tot soiul. În fiecare an, cineva – de obicei un concurent care este temporar șomer sau un student cu o vacanță de vară neplanificată – vine cu o tehnică ce în ce mai elaborată pentru memorarea mai multor lucruri într-un timp mai scurt, forțându-i pe restul competitorilor din domeniu să facă tot posibilul pentru a-l prinde din urmă.

Ed își petrecuse cele șase luni anterioare punând la punct ceea ce a descris ca fiind „cel mai puternic sistem de memorare elaborat vreodată care a fost adus la campionatul de memorare“. Noul său sistem, pe care l-a botezat „Millennium PAO“, reprezenta o îmbunătățire a sistemului de două cifre, utilizat de majoritatea competitorilor europeni, ajungând la un sistem cu trei cifre, constând dintr-o mie de imagini diferite construite pe baza aceluiași algoritm, persoană-acțiune-obiect. Acesta îi permitea să transforme orice număr de la 0 la 999 999 999 într-o imagine unică, despre care spera să se dovedească imposibil de confundat cu oricare alta. „Dacă înainte aveam o mică ambarcațiune rapidă de două cifre care putea țâșni printre numere ca un ton drogat, acum am un cuirasat de trei cifre, cu șaizeci și patru de tunuri“, s-a lăudat el. „Este foarte puternică, dar potențial dificil de controlat.“ În cazul în care sistemul funcționează, s-a gândit el, sportul competițional al memorării ar putea avansa printr-un salt cuantic.[2]

Atleții minții memorează pachetele de cărți de joc cam în același fel, folosind un sistem PAO, în care fiecare dintre cele cincizeci și două de cărți este asociată unei imagini proprii persoană–acțiune–obiect. Acest lucru permite oricăror trei

cărți să fie combinate într-o singură imagine, iar un pachet complet poate să fie condensat în doar optsprezece imagini unice (52 împărțit la 3 este egal cu 17, o singură carte rămânând în afară, ca rest al împărțirii).

Cu ajutorul lui Ed, mi-am creat cu atenție propriul sistem PAO, care a implicat învățarea a până la cincizeci și două de imagini separate pentru persoană–acțiune–obiect. Ca să fie memorabile în cel mai înalt grad, imaginile pe care le creează cineva trebuie să apeleze la propriile aprecieri ale respectivei persoane, ținând seama de ceea ce i se pare acesteia plin de culoare și interesant. Ceea ce înseamnă că stocul de imagini PAO al unui atlet al minții, extrem de personal și foarte ghiduș, este un ghid destul de bun al spiridușilor care trăiesc în subconștientul cuiva: în cazul meu, idolii TV de la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990; în cazul lui Ben Pridmore, personaje de desene animate; în cazul lui Ed, manechine care prezintă lenjerie intimă și jucători englezi de cricket din timpul marii crize economice a anilor 1930. Pentru mine, regele de cupă era Michael Jackson dansând celebrul moonwalking, cu o mănușă albă. Regele de treflă era John Goodman mâncând un hamburger, iar regele de caro era Bill Clinton fumând un trabuc. Dacă ar fi trebuit să memorez regele de cupă, regele de treflă și regele de caro, în această ordine, mi-aș fi creat o imagine a lui Michael Jackson mâncând un trabuc. Înainte de a putea memora orice pachet de cărți, trebuia să învăț întâi aceste cincizeci și două de imagini. Nu era o sarcină ușoară.

Dar sistemul meu PAO păleşte în comparație cu sistemul pe care îl folosește Ben Pridmore pentru cărți. În toamna anului 2002, el a renunțat la slujba pe care o avusese timp de șase ani și jumătate, ca asistent contabil la o fabrică de carne din Lincolnshire a stat o săptămână în Las Vegas numărând cărți, după care s-a întors în Anglia și și-a petrecut următoarele șase luni uitându-se la desene animate, obținând calificare pentru a preda engleza ca a doua limbă și punând la punct un arsenal nuclear complet nou. În loc să creeze o singură imagine persoană-acțiune-obiect pentru fiecare carte din pachet, Ben a petrecut zeci de ore creând o imagine unică pentru fiecare combinație de două cărți. Când vede dama de cupă urmată de asul de caro, pentru el este o imagine unică. Când vede asul de caro urmat de dama de cupă, pentru el este o altă imagine unică. Înmulțind 52 cu 52, obținem 2 704 de combinații de două cărți posibile pentru care Ben dispune de o imagine memorată anterior. Folosind un sistem similar cu sistemul PAO al lui Ed, el plasează trei imagini în fiecare locus al său. Asta înseamnă că este capabil să condenseze un pachet întreg de cărți în doar nouă loci (52 împărțit la 6) și douăzeci și șapte de pachete de cărți – recordul său

personal absolut de memorare în decurs de oră – în doar 234 de loci.

Greu de spus care este cea mai admirabilă componentă a acestei caracteristici a lui Ben: dexteritatea mentală sau cea manuală. El și-a dezvoltat îndemânarea de a întoarce rapid, cu degetul mare, două cărți deodată de deasupra pachetului, răsfirându-le exact atât cât este necesar pentru a le distinge culoarea și valoarea trecute în colțul fiecăreia. Atunci când face acest lucru la viteză maximă, el se uită la fiecare pereche de cărți mai puțin de o secundă.

Ben a elaborat un sistem complex similar pentru memorarea cifrelor binare, care îi permite să transforme orice șir format din zece cifre de 1 și 0 într-o imagine unică. Asta înseamnă 2 la puterea a 10-a, adică 1 024, numărul de imagini avute la dispoziție pentru cifrele binare. Când vede 1101001001, vizualizează imediat un singur bloc, o figură de la jocul de cărți. Când vede 0111011010, evocă instantaneu o imagine cinematografică. În competițiile internaționale de memorare, atleții minții primesc foi pe care sunt imprimate 1 200 de cifre binare, câte treizeci pe un rând, patruzeci de rânduri pe o pagină. Ben transformă fiecare rând de treizeci de cifre într-o singură imagine. Numărul 11011010000011101101000101101O, de exemplu, este un tip musculos aruncând un pește într-o tigaie de cositor. La acea vreme, Ben deținea recordul mondial, căci învățase 3 705 cifre de 1 și 0 aleatorii într-o jumătate de oră.[3]

Când m-am urnit să-mi antrenez memoria, perspectiva de a învăța aceste tehnici elaborate părea absurd de descurajatoare. Dar Anders Ericsson și cu mine am făcut o înțelegere. Eu aveam să-i pun la dispoziție înregistrările meticuloase ale tuturor antrenamentelor mele de formare, care i-ar fi putut furniza date utile pentru cercetările sale privind dexteritatea. În schimb, Tres și Katy, doctoranzii care colaborau cu el, aveau să analizeze datele în căutarea unor moduri prin care să-mi pot îmbunătăți performanțele. Promisesem că după campionatul de memorare aveam să mă întoarcă la Tallahassee pentru câteva zile de continuare a testelor, astfel încât, de pe urma lor, ei să poată obține un articol publicabil referitor la întreaga poveste.

Ericsson studiase procesul de dobândire a abilității din zeci de unghiuri, în aproape la fel de multe domenii diferite, așa că dacă exista vreun secret general pentru a deveni expert, el era persoana care avea cele mai multe șanse să-l scoată la iveală. Ceea ce știam deja din discuțiile îndelungate pe care le avusesem cu el și din lectura aproape tuturor cărților și articolelor pe care le scrisese era faptul că, domeniu după domeniu, găsise un set comun de tehnici pe care indivizii cu

abilităţi aveau tendinţa de a le utiliza în încercarea lor de a deveni experţi – principiile generale ale dobândirii statutului de expert. Aceste principii puteau constitui arma mea secretă.

Pe parcursul următoarelor câteva luni, răstimp în care m-am luptat din greu cu PAO în pivniţa părinţilor mei, Ericsson a avut la dispoziţie calcule făcute cu acurateţe referitoare la progresele mele. Am continuat să-i aduc la cunoştinţă modul în care evoluau gândurile mele despre competiţia care se apropia cu paşi mari, gânduri care remarcasem că treptat începuseră să treacă de la o curiozitate inocentă la o competitivitate zeloasă. Atunci când mă împotmoleam, îi telefonam lui Ericsson pentru a-i cere sfatul, iar el îmi trimitea inevitabil o ploaie de articole ştiinţifice despre care era încredinţat că aveau să mă ajute să-mi înţeleg deficienţele. La un moment dat, nu la mult timp după ce demarasem antrenamentul, memoria mea a încetat să se îmbunătăţească. Indiferent cât de mult am exersat, nu eram în stare să-mi scurtez vreun pic timpul de memorare al unui pachet de cărţi de joc. Mă înţepenisem pe un făgaş din care nu mai puteam ieşi şi nu-mi dădeam seama de ce. „Timpul meu de memorare a cărţilor de joc a ajuns să se plafoneze“, m-am plâns eu.

„Ţi-aş recomanda să arunci o privire prin literatura de specialitate dedicată dactilografiatului în viteză“, mi-a răspuns Ericsson.

Atunci când oamenii învaţă să folosească o tastatură, îşi îmbunătăţesc foarte repede performanţele, de la bătutul dezordonat cu un singur deget până la tastarea atentă cu ambele mâini, ajungând ca în cele din urmă degetele să se mişte fără efort peste tastatură, întregul proces devenind inconştient şi degetele părând să fi căpătat o minte proprie. În acest moment, aptitudinile de tastare ale celor mai mulţi oameni încetează să mai progreseze. Ajung să se plafoneze. Dacă te gândeşti la asta, e un fenomen ciudat. La urma urmei, întotdeauna ni s-a spus că practica ne perfecţionează, iar mulţi oameni stau în faţa unei tastaturi cel puţin câteva ore pe zi, în special pentru a exersa dactilografierea. De ce nu ajung pur şi simplu să se descurce din ce în ce mai bine?

În anii 1960, psihologii Paul Fitts şi Michael Posner au încercat să răspundă la această întrebare descriind trei etape pe care le parcurge oricine atunci când dobândeşte o nouă abilitate. În prima fază, cunoscută sub numele de „etapa cognitivă“, intelectualizezi sarcina şi descoperi noi strategii pentru a deveni mai competitiv. În timpul celei de-a doua, „etapa asociativă“, te concentrezi mai puţin, făcând un număr redus de erori majore şi, în general, devenind mai

eficient. În cele din urmă vei atinge ceea ce Fitts a numit „etapa autonomă“, atunci când îți dai seama că ai ajuns suficient de bun pentru a face față cu succes cerințelor și practic treci pe pilot automat. În cursul acestei etape autonome, pierzi controlul conștient asupra a ceea ce faci. De cele mai multe ori, acesta este un lucru bun. Mintea ta are o grijă mai puțin. De fapt, etapa autonomă pare să fie una dintre acele caracteristici pe care le avem la dispoziție, astfel încât evoluția să funcționeze în beneficiul nostru. Cu cât trebuie să ne concentrăm mai puțin asupra sarcinilor repetitive ale vieții de zi cu zi, cu atât ne putem concentra mai mult pe lucrurile care contează cu adevărat, pe problemele cu care nu ne-am mai confruntat înainte. Și astfel, din momentul în care ajungem să fim suficient de buni la dactilografiere, mutăm această problemă în debaraua minții noastre și încetăm să ne mai concentrăm asupra ei. De fapt, această schimbare se poate vedea prin intermediul scanărilor RMN efectuate asupra persoanelor integrate în activitatea de dobândire a unor noi abilități. Pe măsură ce o sarcină devine automată, zonele creierului implicate în raționamentul conștient devin mai puțin active, alte părți ale creierului preluând ștafeta. O puteți numi „plafonul OK“, în momentul în care decideți că sunteți OK cu stadiul de performanță în realizarea a ceva, comutați pe pilot automat și puneți punct progreselor.

Ajungem cu toții la plafonul OK în cele mai multe lucruri pe care le facem. Învățăm să șofăm în adolescență, după care, când devenim suficient de buni pentru a evita amenzile de parcare și accidentele majore, nu mai progresăm decât foarte puțin. Tatăl meu joacă golf de patruzeci de ani și încă este – chiar dacă nu-i va veni ușor să citească aceste cuvinte – un ageamiu. În patru decenii, handicapul său nu a scăzut nici măcar cu un punct. Cum așa? A ajuns la plafonul OK.

Psihologii au crezut mult timp că plafonul OK marchează limitele superioare ale unei abilități înnăscute. Într-o carte publicată în 1869, Hereditary Genius, sir Francis Galton susținea că o persoană ar putea să-și îmbunătățească activitățile fizice și mentale doar până când ajunge la o anumită limită pe care „nu o poate depăși prin nici un fel de învățare și prin nici un fel de efort“. Conform acestui punct de vedere, tot ceea ce putem face mai bine este pur și simplu tot ceea ce putem face mai bine.

Dar Ericsson și colegii săi psihologi experți în performanță au descoperit că, în cazul unor eforturi concentrate bine direcționate, acest lucru se întâmplă destul de rar. Ei cred că bariera lui Galton are adesea mult mai puțin de-a face cu limitele noastre înnăscute și mai degrabă pur și simplu cu ceea ce noi

considerăm a fi un nivel acceptabil de performanţă.

Ceea ce îi deosebeşte pe experţi de oamenii obişnuiţi este faptul că ei tind să se angajeze într-o activitate foarte concentrată şi extrem de direcţionată, pe care Ericsson a denumit-o „exersare deliberată“. Studiindu-i pe cei mai buni dintre cei mai buni în multe domenii diferite, el a constatat că persoanele care au ajuns la vârf tind să urmeze aceeaşi schemă generală de dezvoltare. Ei elaborează strategii pentru a se menţine în mod conştient în afara etapei autonome, în timp ce continuă să facă trei lucruri: să se concentreze asupra tehnicii lor, să rămână orientaţi spre scopul avut în vedere şi să obţină o reacţie de răspuns constantă şi imediată la performanţele lor. Ei se străduiesc să rămână în „faza cognitivă“.

De exemplu, este mult mai probabil ca muzicienii amatori să-şi petreacă timpul alocat exersării interpretând pur şi simplu muzică, în timp ce profesioniştii vor lucra prin intermediul unor exerciţii obositoare sau concentrându-se asupra unor pasaje mai dificile. Cei mai buni patinatori îşi petrec cea mai mare parte din timpul alocat antrenamentului încercând sărituri pe care nu le-au făcut prea des, în timp ce patinatorii de mai mică anvergură lucrează mai mult asupra săriturilor pe care le stăpânesc deja.[4] Exersarea intenţionată, prin însăşi natura sa, trebuie să fie dificilă.

Cu alte cuvinte, atunci când doriţi să deveniţi buni la ceva, modul în care vă petreceţi timpul alocat exersării este mult mai important decât cantitatea de timp alocată acestui scop. De fapt, în toate domeniile de manifestare a performanţelor care au fost riguros examinate, de la şah şi vioară la baschet, studiile au constatat că numărul de ani în care cineva s-a îndeletnicit cu practicarea acelui sport sau a acelei meserii are doar o mică legătură cu nivelul de performanţă atins. Tatăl meu poate considera că introducerea mingii de golf într-o ceaşcă de tinichea, în pivniţa sa, reprezintă o formă bună de antrenament, dar, cu excepţia cazului în care îşi monitorizează în mod conştient performanţa – revizuind, reacţionând, regândind, înjurând iar şi iar –, în vecii vecilor nu va ajunge să progreseze într-o măsură apreciabilă. Exersarea regulată pur şi simplu nu este suficientă. Pentru a progresa, trebuie să ne analizăm erorile şi să învăţăm din greşelile noastre.

Cea mai bună cale de a ieşi din etapa autonomă şi din plafonul OK, a descoperit Ericsson, este, de fapt, exersarea eşecului. O modalitate de a face acest lucru este să vă puneţi în locul cuiva mult mai competent în domeniul pe care vă străduiţi să-l stăpâniţi şi să încercaţi să descoperiţi modul în care persoana respectivă ar reacţiona în faţa problemelor ivite. Se pare că Benjamin Franklin a fost unul

dintre primii practicanţi ai acestei tehnici. În autobiografia sa, el mărturiseşte că citea eseuri ale unor mari gânditori, încercând să reconstituie argumentele autorului în conformitate cu propria lui logică. Apoi revenea la respectivul eseu şi compara reconstrucţia sa cu varianta originală pentru a vedea cum relaţiona lanţul lui de raţionamente cu acelea ale maestrului. Cei mai buni jucători de şah urmează o strategie asemănătoare. Ei vor petrece adesea mai multe ore pe zi rejucând partide ale marilor maeştri şi analizând câte o mutare, încercând să înţeleagă cum a gândit expertul la fiecare pas.[5] Într-adevăr, cea mai bună şi singura modalitate de evaluare a abilităţilor unui jucător de şah nu este numărul de partide disputate împotriva adversarilor, ci mai degrabă cantitatea de timp pe care a alocat-o studierii, în singurătate, a vechilor partide.[6]

Secretul îmbunătăţirii unei capacităţi constă în menţinerea unui anumit grad de control conştient asupra ei în timpul exersării, pentru a te forţa să nu treci pe pilot automat. În cazul dactilografierii, este relativ uşor să eviţi plafonul OK. Psihologii au descoperit că metoda cea mai eficientă este aceea de a ne forţa să tastăm mai rapid decât ne convine şi de a ne permite să facem greşeli. În cadrul unuia dintre experimentele consemnate, dactilografele au tastat rapid cuvinte, cu 10–15% mai repede decât erau capabile degetele lor să urmărească tastatura.[7] La început, ele nu au fost capabile să ţină pasul, dar după câteva zile şi-au dat seama care erau obstacolele care le încetineau şi le-au depăşit, continuând apoi să dactilografieze cu viteză maximă. Prin extragerea dactilografierii din etapa autonomă şi prin readucerea sub controlul lor conştient, ele au izbutit să treacă de plafonul OK.

Ericsson mi-a sugerat să încerc acelaşi lucru cu cărţile de joc. Mi-a spus să fac rost de un metronom şi să încerc să memorez o carte de fiecare dată când acesta face clic. Din momentul în care aveam să-mi dau seama care îmi erau limitele, m-a sfătuit să setez metronomul să se mişte cu 10–20% mai repede şi să încerc să menţin acel ritm mai rapid până când aveam să nu mai greşesc. Ori de câte ori urma să dau peste vreo carte care se dovedea deosebit de problematică, trebuia să o notez şi să văd dacă îmi puteam da seama de ce îmi crease probleme. Metoda a funcţionat, aşa că în câteva zile am depăşit plafonul OK şi timpul alocat memorării cărţilor a început să scadă din nou într-un ritm constant.

Dacă nu exersează în acest mod, chiar şi experţii pot vedea cum abilităţile lor pierd teren. Ericsson mi-a împărtăşit un exemplu incredibil al acestui aspect. Chiar dacă s-ar putea să fiţi înclinaţi să acordaţi mai multă încredere sfatului unui medic cu părul coliliu decât celui venit din partea unui proaspăt absolvent

de medicină, s-a descoperit că, în câteva domenii medicale, competența medicilor nu crește în măsura în care aceștia acumulează experiență. Diagnosticele medicilor specializați în efectuarea de mamografii, de exemplu, au tendința de a da dovadă de tot mai puțină acuratețe pe măsura trecerii anilor.[8] Care să fie cauza?

Pentru majoritatea medicilor mamografi, practicarea medicinei nu reprezintă o exersare deliberată, conform lui Ericsson, ci seamănă mai mult cu vârârea mingii de golf într-o ceașcă de aluminiu decât cu lucrul împreună cu un antrenor. Asta pentru că, de obicei, ei află care a fost acuratețea diagnosticelor stabilite de ei abia după săptămâni întregi, dacă află chiar și atunci, moment în care probabil că au dat deja uitării detaliile legate de caz și nu mai pot învăța din greșelile și succesele lor.

Un domeniu al medicinei în care cu siguranță acest lucru nu se petrece este chirurgia. Spre deosebire de medicii mamografi, chirurgii au tendința de a sta mai bine cu timpul. Ceea ce îi deosebește pe chirurgi de mamografi, conform lui Ericsson, este că rezultatul celor mai multe intervenții chirurgicale este, de obicei, vizibil imediat – pacientul fie se simte mai bine, fie nu –, ceea ce înseamnă că medicii chirurgi primesc în mod constant un feedback cu privire la performanțele lor. Ei învață întotdeauna ce funcționează și ce nu, perfecționându-se continuu. Această constatare conduce la o aplicație practică a teoriei dexterității: Ericsson sugerează ca medicilor mamografi să li se ceară să evalueze în mod regulat cazurile vechi pentru care rezultatul este deja cunoscut. În acest mod, ei pot avea un feedback imediat în legătură cu performanța lor.

Prin acest tip de feedback imediat, experții descoperă noi modalități de a obține realizări tot mai bune, împingând mai sus plafoanele noastre OK colective. Oamenii înoată încă de când au făcut cunoștință cu apa. Ați fi tentați să credeți că noi, ca specie, am înotat cât de repede am fost în stare încă de când ne-am apucat pentru prima oară de așa ceva. Și totuși, noi recorduri la înot sunt stabilite în fiecare an. Ca specie, am continuat să devenim din ce în ce mai rapizi. „Înotătorii olimpici de la începutul secolului XX nu s-ar califica nici măcar în echipele de înot ale liceelor competitive“, afirmă Ericsson, iar „performanța răsplătită cu medalia de aur la maratonul olimpic inițial este obținută în mod regulat de către amatori, doar pentru a se califica să participe la Maratonul de la Boston.“ Și același lucru este valabil nu doar în domeniul sportiv, ci în aproape orice domeniu. Roger Bacon, filosoful englez din secolul al XIII-lea, a afirmat că „nimeni nu poate aspira la competență în știința matematică prin metodele

cunoscute până acum, decât dacă se dedică studiului vreme de treizeci sau patruzeci de ani“. Astăzi, toate cunoștințele matematice existente pe vremea lui Bacon sunt dobândite de un puști obișnuit în primele clase de liceu.[9]

Nu există nici un motiv să credem că atleții cei mai buni de astăzi au un talent înnăscut mai mare decât atleții cei mai buni din trecut. Și nu există, de asemenea, nici un motiv să credem că îmbunătățirile aduse încălțămintei sportive sau costumelor de baie – care au, cu siguranță, o importanță majoră – pot fi responsabile pentru totalitatea acestor îmbunătățiri extraordinare. Ceea ce s-a schimbat este cantitatea și calitatea antrenamentului pe care sportivii trebuie să-l facă pentru a accede în elita mondială. Același lucru este valabil nu doar pentru alergare și înot, ci și pentru aruncarea suliței, patinaj pe gheață și orice altă probă de atletism. Nu există nici măcar un singur sport în care recordurile să nu cadă unul după altul. Dacă acolo există plafoane, nu s-a ajuns încă la ele, în mod colectiv.

Vom continua să ne autodepășim? Parte din răspunsul lui Ericsson este că barierele colective cu care ne confruntăm sunt mai degrabă psihologice decât înnăscute. Din momentul în care o bornă de referință este considerată depășibilă, de obicei nu trece mult timp până ce o persoană să o și facă. O lungă perioadă de timp, oamenii au crezut că nimeni nu ar fi vreodată în stare să alerge o milă (1,6 kilometri) în mai puțin de patru minute. Era considerat un obstacol de netrecut, precum viteza luminii. Când Roger Bannister, un student britanic la medicină, în vârstă de 20 de ani a doborât în cele din urmă recordul de patru minute al unei mile, în 1954, realizarea sa a umplut primele pagini ale ziarelor din întreaga lume și a fost considerată ca fiind una dintre cele mai mari realizări atletice ale tuturor timpurilor. Dar bariera s-a dovedit a fi mai mult un pârleaz. A fost nevoie de doar șase săptămâni înainte ca un australian pe nume John Landy să alerge o milă cu o secundă și jumătate mai repede decât Bannister, iar în câțiva ani timpii sub patru minute pentru parcurgerea unei mile au devenit ceva obișnuit. Astăzi, toți alergătorii profesioniști pe distanțe medii se așteaptă să alerge sub patru minute pe o milă, iar recordul mondial al distanței a ajuns la 3 minute și 43,13 secunde. La Campionatul Mondial de Memorare, cel puțin jumătate dintre recordurile mondiale în vigoare sunt doborâte în fiecare an.

În loc să mă gândesc să-mi consolidez memoria într-un mod asemănător celui în care aș încerca să cresc în înălțime, să-mi îmbunătățesc acuitatea vizuală ori să-mi ajustez orice alt atribut corporal, Ericsson m-a îndemnat să mă gândesc la acest lucru mai mult ca la îmbunătățirea unei abilități – mai degrabă ca și cum aș învăța să cânt la un instrument.

De obicei ne considerăm memoria ca fiind un lucru unic, cu o structură de monolit. Nu este așa. Memoria este mai mult asemenea unei colecţii de module și sisteme independente, fiecare bazându-se pe propriile rețele neuronale. Unii oameni au memorii foarte bune pentru numere, dar uită mereu cuvinte; alţii își amintesc foarte bine numele, dar nu și listele cu lucruri de făcut. S.F., studentul lui Ericsson care și-a îmbunătăţit capacitatea de memorare a numerelor, ajungând de la șapte la zece, nu și-a îmbunătăţit în vreun fel capacitatea generală de memorare. Mai degrabă a devenit pur și simplu un expert în memorarea cifrelor. Când a încercat să memoreze liste de consoane aleatorii a continuat să nu-și poată aminti mai mult de șapte dintre ele.

Acest aspect, mai mult decât orice altceva, este ceea ce îi diferențiază pe memoratorii de vârf de cei aflați la un al doilea nivel: ei abordează memorarea ca pe o știință; elaborează ipoteze cu privire la limitele lor; efectuează experimente și urmăresc date. „E ca și cum te-ai implica în cercetări într-un domeniu tehnologic sau ca și cum ai lucra la elaborarea unei teorii științifice“, mi-a spus la un moment dat Andi Bell, de două ori campion mondial. „Trebuie să analizezi ceea ce faci.“

Dacă aș avea vreo șansă de a mă catapulta la nivelul superior al circuitului competițional de memorare, practica mea ar trebui să fie concentrată și deliberată. Acest lucru ar însemna că aș avea nevoie să colectez date și să le analizez, pentru a vedea reacția de răspuns. Și acest lucru ar însemna că întreaga operațiune ar trebui să mă angreneze pe un traseu ascendent.

Am creat un fișier de calcul pe laptopul meu, pentru a urmări cât de mult m-am antrenat și care au fost dificultăţile cu care m-am confruntat în acest răstimp. Am întocmit grafice despre orice și am urmărit neabătut evoluția performanţelor mele într-un jurnal:

19 august: 28 de cărţi de joc în 02:57.

20 august: 28 de cărţi de joc în 02:39. Timp bun.

24 august: 38 de cărți de joc în 04:40. Nu prea bine.

08 septembrie: Stând pe gânduri într-un Starbucks, în loc să lucrez la un articol restant. Memorat 46 de cifre în cinci minute… Jalnic. Apoi, 48 de cărți de joc în 03:32. Am decis în cele din urmă să-mi schimb imaginile pentru cele patru culori ale cărților de joc. La revedere actrițe, salutare atleți ai minții. Trefle = Ed Cooke, carouri = Gunther Karsten, cupe = Ben Pridmore, pici = eu.

02 octombrie: 70 de cuvinte aleatorii în cincisprezece minute. Nu-i bine! Am pierdut puncte pentru că am confundat cuvintele „crește“ cu „creștere“ și „bicicletă“ cu „motocicletă“. De acum înainte, când un cuvânt are mai multe variante apropiate, fă o notă mentală de atenționare în palatul memoriei, lângă imaginea confuză!

16 octombrie: Doar 87 de cuvinte aleatorii. Cincisprezece minute este o lungă perioadă de timp când ți-o petreci holbându-te la o singură bucată de hârtie. Mai mult trag cu ochiul la ceas și uitându-mă prin încăpere decât să memorez. Concentrează-te, omule, concentrează-te!

Atenția, desigur, este o condiție prealabilă pentru a ne aminti. În general, atunci când uităm numele unei persoane abia cunoscute, este pentru că eram prea ocupați să ne gândim la ce urma să spunem, în loc să fim atenți. În parte, motivul pentru care tehnicile precum imaginarea vizuală și palatul memoriei funcționează atât de bine este că acestea necesită un anumit grad de atenție și de concentrare, care, în mod normal, lipsesc. Nu putem crea o imagine a unui cuvânt a unui număr sau a unei persoane fără să insistăm asupra ei. Și nu ne putem concentra la ceva fără să-l transformăm într-un lucru mai memorabil. Problema cu care mă confruntam în cadrul antrenamentului meu era că pur și simplu ajunsese să mă plictisească, permițând memoriei mele să umble hai-hui. Indiferent cât de suculente, de colorate și de explicite sunt imaginile pe care cineva le pictează în palatele memoriei sale, acel cineva poate ajunge să se uite la paginile de numere aleatorii atât de mult timp, încât la un moment dat va

începe să se întrebe dacă nu cumva se petrece ceva mai interesant într-o altă cameră. De exemplu, se pune masa.

Ed, care mi se adresa cu termeni precum „fiule“, „tinere“ și „Herr Foer“, mi-a zis că leacul pentru a scăpa de distragerea atenției consta în adoptarea unui echipament adecvat. Toți memoratorii serioși poartă căști de protecție. Câțiva dintre cei mai serioși concurenți erau echipați cu ochelari de cal, pentru a-și limita câmpul vizual și a evita distragerile periferice. „Eu îi consider ridicoli, dar în cazul tău pot fi o investiție bună“, mi-a declarat Ed într-una dintre convorbirile noastre regulate de verificare care aveau loc de două ori pe săptămână. În după-amiaza aceea m-am dus la un magazin cu articole de menaj și am cumpărat o pereche de căști de protecție industriale de calitate și o pereche de ochelari de protecție din plastic, utilizați în laborator. I-am vopsit în negru cu un spray și apoi am dat câte o mică gaură prin care să pot vedea în centrul fiecărei lentile. Din acel moment aveam să-i port mereu atunci când mă antrenam.

Fusese destul de ușor să le explic oamenilor că locuiesc cu părinții mei pentru a strânge niște bani, în timp ce îmi făceam mâna ca scriitor. Dar ceea ce făceam în subsolul lor, cu pagini de numere aleatorii care tapetau zidurile vechi și cu vechi anuare ale liceelor (cumpărate de la pieţele de vechituri) desfăcute pe podea, era, dacă nu tocmai rușinos, cel puțin ceva despre care să minți.

Când tatăl meu mă vizita în subsol să întrebe dacă mi-ar plăcea să arunc mingea împreună cu el, preț de câteva minute, îmi ascundem rapid pagina cu numerele pe care le memoram și pretindem că sunt absorbit de o altă activitate, ca de pildă scrierea unui articol pentru care o anumită publicație mi-ar fi putut oferi un cec, iar acesta, la rândul său, ar putea fi înmânat proprietarului vreunui teren. Uneori îmi dădeam jos căștile de protecție și ochelarii de protecție pentru memorie și mă întorceam, descoperind că tatăl meu stătea în pragul ușii, mulțumindu-se să mă privească.

Dacă Ericsson era profesorul meu, Ed preluase rolul de maestru yoghin și manager. El îmi stabilise un program pentru următoarele patru luni, cu valori de referință pe care trebuia să le ating pe parcurs și cu un regim strict de antrenament, care consta într-o oră în fiecare dimineață, la care se adăugau două sesiuni fulger de câte cinci minute, în fiecare după-amiază. Un program de computer mă testa și păstra o evidență detaliată a greșelilor mele, așa că le puteam analiza mai târziu. O serie de foi de calcul contorizau cât de mult

exersam, unde făcusem progrese şi unde întâmpinasem dificultăţi. Îi transmiteam prin e-mail lui Ed timpii pe care îi realizam, la fiecare câteva zile, iar el îmi răspundea trimiţându-mi sugestii şi modalităţi prin care aş fi putut să mi-i îmbunătăţesc.

În cele din urmă, am decis că trebuie să mă întorc la Farm Mill pentru a petrece ceva mai mult timp faţă în faţă cu antrenorul meu. Mi-am programat vizita de revenire în Anglia astfel încât să coincidă cu petrecerea prilejuită de cea de-a douăzeci şi cincea aniversări a zilei de naştere a lui Ed, o aventură de proporţii despre care îmi vorbise încă de când îl vizitasem în Anglia pentru prima oară, cu ocazia Campionatului Mondial de Memorare.

Petrecerea lui Ed a avut loc în Milf, vechiul hambar de piatră, în care el îşi petrecuse cea mai mare parte a săptămânii, transformându-l într-un vas experimental pentru filosofia lui despre petreceri. „Am încercat să găsesc un cadru pentru manipularea conversaţiei a spaţiului, mişcării, stării de spirit şi a aşteptărilor, astfel încât să pot vedea modul în care acestea se influenţează reciproc“, mi-a spus el. „Pentru a urmări toţi aceşti parametri, am tratat oamenii nu ca pe nişte entităţi voliţionale, ci ca pe nişte automate – ca pe nişte particule, de fapt – care interacţionează în cadrul petrecerii. Şi, în calitate de gazdă, mi-am luat în serios responsabilitatea de a-i face să interacţioneze în cel mai bun mod posibil.“

Fâşii strălucitoare din materiale textile atârnau de căpriori până la podea, împărţind hambarul într-o sumedenie de cămăruţe. Singurul mod de a ieşi sau de a intra era o reţea de tuneluri, care puteau fi străbătute numai târându-te pe burtă. Spaţiul de sub marele pian fusese transformat într-un fort, iar în jurul şemineului apăruse un cerc format din nişte canapele jerpelite, care fuseseră stivuite peste mese.

„Oamenii care pătrund în tuneluri“, mi-a explicat el, „se implică de fapt într-o aventură. Ei trebuie să se lupte un pic, aşa că la sosire simt un sentiment de recunoştinţă, uşurare şi împlinire, angajându-se în proiectul de a avea o experienţă bună, cu cât mai multă vigoare şi imaginaţie posibile. Cred că antrenamentul memoriei tale seamănă extrem de mult cu toate astea. Deşi pare o prostie să spui că dacă nu rişti, nu câştigi, totuşi e adevărat. Trebuie să doară, să treci printr-o perioadă de stres, o perioadă în care să te îndoieşti de tine însuţi, o perioadă de confuzie. Şi apoi, după ce scapi de toate aceste neajunsuri, poţi admira cum flutură cele mai bogate tapiserii.“

M-am târât în spatele lui printr-un tunel lung de vreo trei metri, în care era întuneric beznă, şi am ieşit într-o cameră umplută cu baloane până aproape de tavan. Fiecare cămăruţă, mi-a explicat el, ar trebui să funcţioneze ca o încăpere dintr-un palat al memoriei. Petrecerea sa fusese proiectată să fie cât se poate de memorabilă.

„De foarte multe ori un invitat simte că plutește în ceață atunci când vine vorba despre ce s-a petrecut la o petrecere, deoarece aceasta s-a desfășurat într-un spațiu unic, nediferențiat“, a spus el. „Unul dintre avantajele acestui tip de configurare este că experiențele din fiecare cameră rămân acolo, nu trec în următoarea, fiind izolate de alte experiențe. Poți pleca de la petrecere cu un repertoriu frumos de evenimente, la care te poți gândi după aceea, pe îndelete, toată perioada maturității și a bătrâneții.“

Pentru a facilita interacţiunile sociale, Ed simţise că era important ca participanţii la petrecere să nu se poată recunoaşte unul pe altul. Ben Pridmore, care făcuse o călătorie de patru ore cu trenul, venind de la Derby, purta o pelerină neagră şi o mască înspăimântătoare de indian mohawk canibal, pe care îl numise Grunch. Lukas Amsüss (care îşi revenise de pe urma nefericitei sale cascadorii cu flăcările), care venise cu avionul de la Viena special pentru a lua parte la petrecere, s-a înfăţişat purtând o uniformă militară austriacă din secolul al XIX-lea, împodobită cu o eşarfă şi cu decoraţii. Unul dintre vechii prieteni de la Oxford ai lui Ed purta un costum integral de tigru, în care intrase cu totul. Un altul a apărut cu chipul vopsit în negru şi cu părul împletit în şuviţe. Ed purta o perucă buclată, rochie, colanţi şi un sutien generos proporţionat. Ca o recunoaştere a faptului că eram unicul yankeu de la petrecere, îmi pictasem faţa precum Căpitanul America********.

Punctul culminant al serii a fost competiţia de memorare a cărţilor de joc. Cu puţin timp înainte de miezul nopţii, Ed şi-a adunat cei aproximativ cincizeci de oaspeţi în subsolul hambarului şi a anunţat că, în onoarea sfertului de veac pe care îl împlinea, doi dintre cei mai mari memoratori de cărţi de joc din toate timpurile se vor întrece într-un concurs unu la unu. Ben, purtând încă pelerina lui neagră, dar fără masca de Grunch, stătea cocoţat pe un sac cu fasole, la capătul unei mese lungi, plină cu pahare goale de plastic în care fusese sangria şi cu resturi din oasele unui miel întreg care fusese prăjit în suc propriu la un foc de tabără aprins în curtea din spate. Lukas se aşezase la celălalt capăt al mesei, înţolit în uniforma sa militară austriacă.

– În primul rând, aș vrea să ofer celor adunați aici câteva detalii despre capacitățile acestor două persoane de a memora pachete de cărți de joc a anunțat Ed. Lukas a fost unul dintre primii oameni din lume care au spart bariera de patruzeci de secunde pentru memorarea unui pachet de cărți. Pentru o lungă perioadă de timp, în comunitatea memoratorilor, care cuprinde unsprezece persoane, acest record a fost privit ca recordul celor patru minute pentru alergarea unei mile. El a aruncat în aer această performanță, iar la un moment dat a fost chiar campion mondial la proba de cărți de joc viteză. Este, de asemenea, unul dintre membrii fondatori ai distinsei societăți a memoratorilor, cunoscută sub numele de KL7. Desigur, memoria sa extraordinară ar fi mult mai bună dacă nu ar fi veșnic beat a continuat Ed, exagerând.

Lukas și-a ridicat paharul de plastic și a dat din cap în direcția lui Ed.

– Vedeți, Lukas mi-a prezentat o mașinărie amuzantă și utilă pe care a construit-o împreună cu prietenii săi ingineri la Viena, care vă permite să beți patru pahare de bere în mai puțin de trei secunde. Are un mecanism cu supapă pe care l-au achiziționat de la o companie aerospațială. Din păcate, de curând Lukas a cam abuzat de ea. El nu a mai memorat un pachet de cărți de joc de aproape un an. Cu toate acestea, ultima dată când a făcut-o a înregistrat un timp de 35,1 secunde.

Ed se întoarse apoi spre Ben.

– Pridmore, aflat aici, este deținătorul actual al recordului mondial la cărți de joc, cu timpul de 31,03 secunde. Și el e britanic. Aceste afirmații au provocat o avalanșă de aplauze zgomotoase din partea oaspeților. De asemenea, Ben a memorat douăzeci și șapte pachete de cărți de joc într-o oră – performanță care, sincer vorbind, este inutilă.

Ben își desfăcu brațele și prinse glas.

– Lukas și cu mine am stat de vorbă și ne-am gândit că, din moment ce Ed este clasat pe locul al șaptesprezecelea în lume…

– Mă iei peste picior, protestă Ed. Habar n-avea că o mână de tineri germani tocmai îl făcuseră să coboare în clasamentele internaționale, întrecându-l.

– Am decis că nu va concura decât în cazul în care va fi capabil să ne spună numele tuturor persoanelor aflate în această cameră.

S-au auzit şi mai multe aplauze furtunoase, în timp ce Ed încerca să facă liniște. A ocolit aproape un sfert din încăpere, înainte de a se încurca la numele prietenului unui prieten, susținând că nu întâlnise niciodată persoana respectivă. Apoi a cerut să se facă liniște a invitat doi oaspeți să amestece pachetele de cărți de joc, după care le-a înmânat lui Lukas şi lui Ben. A fost pornit un cronometru. Fiecare dintre ei avea la dispoziție fix un minut.

Nu fuseseră etalate decât abia o jumătate de duzină de cărți când a devenit clar că Lukas, care era capabil să-şi țină capul ridicat numai cu prețul unui mare efort de concentrare, nu era în stare să-şi utilizeze facultățile cognitive superioare. El s-a întins cu spatele pe tăblia mesei şi a anunțat, spăşit:

– Cel puțin încă sunt înaintea lui Ed în clasamentele internaționale.

Ed l-a înghiontit pe Lukas, forțându-l să-i cedeze locul.

– Cu ocazia celei de-a douăzeci şi cincea aniversări a zilei mele de naştere, îmi face mare plăcere să vă anunț că unul dintre concurenții pe care vi i-am prezentat deja e prea mangă ca să ia parte la competiție, aşa că intenționez să preiau controlul şi să-l înlocuiesc chiar eu!

Pachetele de cărți de joc au fost amestecate din nou, iar cronometrul a fost pornit iarăşi.

– Acum, Pridmore, vrei să te calmezi, te rog?

După un minut de memorare tăcută, Ben şi Ed s-au apucat să anunțe cărțile întoarse apelând la memorie, în timp ce un judecător autonumit verifica dacă afirmațiile lor erau corecte.

Ed: „Valet de treflă“. Aplauze.

Ben: „Doi de caro“. Huiduieli.

Ed: „Nouă de treflă“. Aplauze.

Ben: „Patru de pică“. Huiduieli.

Ed: „Cinci de pică“. Aplauze.

Ben: „As de pică“. Huiduieli.

După patruzeci de cărți din pachet, Ben a clătinat din cap și și-a pus mâinile pe masă.

– Pentru mine e suficient.

Ed a sărit de pe scaun, cu sutienul bălăbănindu-i-se pe piept.

– Știam eu că Ben Pridmore se va mișca iute ca fulgerul! Știam eu! Tipul ăsta doboară totul în cale!

– De câte ori ai câștigat campionatul mondial? i-a replicat Ben, cu cel mai mușcător glas pe care i-l auzisem vreodată.

– Să lămurim cum stau lucrurile cu recordul nostru într-un meci unu la unu, Ben?

– Îți dai seama că înfrângerea mea reprezintă cadoul pentru ziua ta.

Pe când Ed dădea roată camerei bătând palma și îmbrățișându-și musafirii de sex feminin, Ben se așeză încetișor înapoi pe sacul său cu fasole, mângâindu-și pelerina. Unul dintre prietenii din Oxford ai lui Ed, vizibil impresionat de performanțele lui Ben, în pofida înfrângerii suferite a venit la el și i-a înmânat câteva cărți de credit. El i-a spus lui Ben că era binevenit să se folosească de ele, dacă putea să le memoreze numerele.

După competiția de memorare a cărților de joc, petrecerea a migrat afară, la un foc de tabără care fusese aprins în aer liber și în jurul căruia s-a încins o horă tribală la care s-a dansat până târziu în zori. Când m-am dus în cele din urmă la culcare, chiar înainte de răsăritul soarelui, Ed și Ben stăteau încă la masa din bucătărie, absorbiți de cele mai bizare și amuzante combinații de numere binare care le treceau prin minte.

După ce am dormit suficient pentru a scăpa de mahmureală, Ed și cu mine ne-am petrecut după-amiaza următoare antrenându-ne, înghesuiți la masa din bucătărie. Venisem la el cu trei probleme anume în privința cărora aveam nevoie de ajutorul lui, cea mai presantă dintre ele fiind aceea că amestecam zdravăn imaginile. Atunci când memorezi un pachet de cărți de joc, nu ai la dispoziție suficient timp pentru a crea imagini cu toate detaliile și somptuozitatea solicitată

de Ad Herrennium. Te mişti mult mai repede decât de obicei şi nu apuci decât să arunci o privire fugară, cu coada ochiului. De fapt, mai mult decât orice altceva, arta memorării constă în învăţarea minimului pe care ai nevoie să-l vezi dintr-o imagine pentru a o face memorabilă. Acest lucru se putea realiza numai prin analizarea datelor pe care le păstrasem atunci când îmi dădusem seama că eram derutat de şapte de caro – Lance Armstrong pedalând (riding în original – n.tr.) pe bicicletă – pe care îl confundam destul de des cu şapte de pică – un jocheu călărind un cal de curse (riding în original – n.tr.). Era ceva în legătură cu verbul „riding“, care, plasat în aceste două contexte foarte diferite, îmi producea sughiţuri cognitive.

L-am întrebat pe Ed ce se cuvenea să fac în această privinţă. „Nu încerca să vizualizezi imaginea de ansamblu“, m-a sfătuit el. „Nu trebuie să faci asta. Ci doar să te concentrezi pe un element frapant din ceea ce încerci să vizualizezi. Dacă, de pildă, este vorba despre prietena ta, asigură-te că, înainte de toate, îi vezi zâmbetul. Exersează studiindu-i albul dinţilor, felul în care buzele ei fac nişte cute adorabile. Alte detalii îi vor creşte gradul de memorabilitate, dar zâmbetul va fi cheia. Uneori, o săgetare de albastru care miroase a stridii poate fi tot ce-ţi poţi aduce aminte dintr-o anume imagine, dar dacă îţi cunoşti bine sistemul, ar trebui să o poţi traduce din nou înapoi. Deseori, atunci când chiar le vânezi cu disperare, singurele urme lăsate de un pachet de cărţi de joc văzute în mare viteză vor fi o serie de emoţii fără nici un fel de conţinut vizual. O altă variantă este să schimbi imaginile, în aşa fel încât acestea să nu mai fie atât de asemănătoare, atât de lumeşti.“

Am închis ochii şi am încercat să-l vizualizez pe Lance Armstrong pedalând în urcare pe un deal abrupt. Am focalizat în mod special într-un singur punct, concentrându-mă asupra modului în care ochelarii săi de soare reflectorizanţi căpătau nuanţe de albastru şi verde atunci când lumina bătea în ei. Apoi m-am gândit la jocheu şi am decis că ar căpăta o notă mult mai distinctivă dacă mi l-aş reprezenta printr-un pitic călărind un ponei cu sombrero. Probabil că această mică ajustare îmi răpise două secunde din timpul meu.

„Nu te descurci rău cu cărţile de joc“, mi-a spus Ed atunci când i-am arătat ultimele foi de calcul. „Mai ai nevoie doar de vreo cinci sau mai multe ore de antrenament până ca imaginile să devină complet automate. Nu am nici o îndoială că recordul american pentru cărţile de joc în viteză va fi o joacă de copil. Plâng de bucurie! “

Desigur, pentru reanalizarea și reprofilarea care fac ca exersarea deliberată chiar să fie deliberată, Ed m-a avertizat că există întotdeauna un risc de a regândi lucrurile în sportul memorării, deoarece fiecare modificare a sistemului mnemonic lasă o urmă care se poate întoarce la tine, bântuindu-te în timpul concursului. Și dacă există un lucru pe care un atlet al minții vrea cu disperare să-l evite, este ca o singură carte de joc sau un singur număr să evoce mai multe imagini, chiar în ziua concursului.

O altă problemă pe care o descoperisem în timpul sesiunilor mele de antrenament era aceea că imaginile cărților păleau prea repede. Până când ajungeam la sfârșitul unui pachet de cărți sau al unui șir de cifre, imaginile de la început deveneau niște fantome leșinate. I-am spus asta lui Ed.

„Ei bine, trebuie să ajungi să cunoști mai bine imaginile“, mi-a răspuns el. „Începând din această seară, ia doar câte o culoare în același timp și chiar concentrează-te asupra fiecărui personaj, pe îndelete. Întreabă-te cum arată, ce simt, cum miros și ce gust au, cum sună; cum merg; ce croială au hainele lor; ce atitudine adoptă în societate; care sunt preferințele lor sexuale; dacă sunt înclinate spre violență nejustificată. După ce ai căpătat de la ele toate aceste informații, încearcă să le lași să se manifeste toate deodată – să simți întreaga forță brută a caracteristicile lor fizice și sociale în același timp, într-un spectru imaginar extins, după care închipuie-ți-le mergând la tine acasă și desfășurând activități cotidiene, astfel încât să te obișnuiești ca ele să fie cât se poate de dense și bogate chiar și în situații normale. În acest fel, atunci când acestea apar într-un pachet de cărți, ar trebui să ofere întotdeauna o serie de caracteristici frapante, care le vor fixa în contextele lor.“

Am avut nevoie de ajutorul lui Ed și într-o altă problemă. Conform recomandărilor lui Piero din Ravenna și ale celor din Ad Herennium, colecția mea de imagini PAO includea câteva acte excitante care sunt încă ilegale în unele state din sud, plus alte câteva care probabil că s-ar cuveni să fie. Și din moment ce memorarea unui pachet de cărți de joc prin intermediul sistemului PAO necesită recombinarea unor imagini memorate anterior pentru a crea noi imagini memorabile, aceasta a însemnat invariabil introducerea unor membri ai familiei în scene atât de vulgare, încât m-am temut că îmi îmbunătățisem memoria chinuindu-mi teribil subconștientul. Actele indecente la care a fost nevoită să se dedea bunica mea, pentru ca eu să-mi pot aminti optul de cupă, sunt cu adevărat de nedescris (dacă nu sunt, după cum aș fi putut ghici dinainte, de neimaginat).

I-am explicat situaţia mea dificilă lui Ed. Ştia prea bine cum stăteau lucrurile. „În cele din urmă a trebuit să o expulzez pe mama din pachetul meu de cărţi de joc“, mi-a destăinuit el. „Îţi recomand să-mi urmezi exemplul.“

Ed era un antrenor aspru, care îmi reproșa „caracterul apatic“ al antrenamentului meu. Dacă treceau mai mult de câteva zile fără să-i trimit ultimii timpi pe care îi obţinusem sau dacă recunoșteam că de fapt nu mă antrenasem preţ de o jumătate de oră în fiecare zi, așa cum îmi poruncise, primeam numaidecât o mustrare caustică prin e-mail.

„Va trebui să-ţi intensifici antrenamentul, pentru că în mod inevitabil performanţele scad în timpul concursului“, m-a avertizat el. „S-ar putea să ai o mentalitate sportivă perfectă şi să-ţi îmbunătăţeşti de fapt scorul, dar te-ai obișnuit deja cu ideea că te descurci mai bine la antrenament decât vei izbuti în turneul propriu-zis.“

În apărarea mea, „apatic“ nu era tocmai cuvântul pe care l-aș fi ales. Acum, că depășisem plafonul OK, scorurile mele se îmbunătăţeau în mod regulat, aproape în fiecare zi. Paginile cu numere aleatorii pe care le memorasem se strânseră într-un teanc în sertarul biroului meu. Paginile cu colţuri îndoite din Antologia Norton a poeziei moderne, care însemnau poeziile pe care le învăţasem pe de rost, se adunaseră şi ele. Începusem să bănuiesc că, dacă voi continua să progresez în ritmul actual, era posibil să fi avut o șansă să mă descurc bine în competiţie.

Ed mi-a trimis un citat din Bruce Lee, venerabilul maestru al artelor marţiale, despre care el spera că ar fi putut să-mi fie de folos pe post de sursă de inspiraţie: „Nu există limite. Există plafoane, dar tu nu trebuie să te opreşti acolo, ci trebuie să le depășești. Dacă vei fi ucis în această încercare, vei fi ucis şi cu asta basta.“ Am copiat citatul pe un bileţel adeziv şi mi l-am lipit pe perete. Apoi l-am smuls de acolo şi l-am memorat.

Căpitanul America – personaj din revistele de benzi desenate americane, remarcabil datorită costumului pe care este înfățișat un motiv inspirat din steagul SUA (n.red.)

CAPITOLUL 9

Zecimea talentată

Nu după mult timp de la întoarcerea din Anglia, m-am trezit stând pe un scaun pliant în subsolul casei părinților mei la 06:45 dimineața, purtând chiloți, căști de protecție și ochelari speciali, cu o pagină tipărită conținând opt sute de cifre aleatorii în poală și în minte cu o imagine a unui pitic de grădină îmbrăcat în lenjerie (52632) suspendat peste masa din bucătăria bunicii mele. Brusc, mi-am ridicat privirea, întrebându-mă – remarcabil, pentru prima dată! – ce mama naibii făceam eu cu mine. Depășindu-mi plafonul de performanță, m-am trezit blocat de unul emoțional.

Mi-am dat seama că făcusem o obsesie pentru ceilalți concurenți. Cu ajutorul statisticilor detaliate păstrate pe serverul statistic al circuitului concursurilor de memorare, mă familiarizasem atât cu punctele lor forte, cât și cu punctele lor slabe și îmi evaluasem propriile performanțe, comparându-le cu ale lor, cu o regularitate care friza viciul. Adversarul de care devenisem cel mai preocupat nu era fostul campion, Ram Kolli, un consultant de afaceri în vârstă de 25 de ani din Richmond, Virginia, ci mai degrabă Maurice Stoll, un om de afaceri în vârstă de 30 de ani care se ocupa cu importul de produse cosmetice și era expert în memorarea rapidă a numerelor, care locuia pe undeva pe lângă Forth Worth, în Texas, și care crescuse în Germania. Îl întâlnisem la concursul din anul precedent. Era ras în cap și purta cioc, vorbea cu un accent german intimidant (orice este de sorginte germanică are darul de a deveni intimidant la un concurs de memorare) și era unul dintre puținii americani care traversaseră vreodată Atlanticul doar pentru a lua parte la un concurs de memorare european (s-a clasat al cincisprezecelea la Campionatul Mondial de Memorare din 2004 și al șaptelea la Cupa Mondială de Memorare din același an). El deținuse recordurile Statelor Unite atât în proba de numere viteză (144 de cifre în cinci minute), cât și în cea de cărți de joc viteză (un întreg pachet de cărți într-un minut și cincizeci și șase de secunde). Singurele sale puncte slabe erau proba de poezie (în care se clasase pe locul nouăzeci și nouă în lume) și insomnia. Toată lumea era de acord că s-ar fi cuvenit să câștige concursul din anul precedent, când se blocase și terminase al patrulea, deoarece nu reușise să se odihnească decât trei ore în noaptea precedentă. În acest an, dacă izbutea să ajungă la culcare la timp, mă așteptam ca el să fie favorit pentru a câștiga. Dar nici eu nu stăteam cu mâinile-n

sân şi trudeam intens câte o jumătate de oră pe zi, pentru a mă asigura că nu se va întâmpla acest lucru.

Pe măsură ce mă afundam tot mai adânc în antrenamentul meu mental, am început să mă întreb dacă genul de memorare practicat de către atleţii minţii nu era cumva ceva asemănător cu coada păunului: impresionant nu pentru utilitatea sa, ci pentru lipsa lui profundă de utilitate. Să nu fi fost aceste tehnici străvechi nimic mai mult decât nişte „fosile intelectuale“, după cum le-a numit istoricul Paulo Rossi, fascinante prin ceea ce ne dezvăluie despre minţile unei ere apuse, dar care nu-şi află locul în lumea noastră modernă, care nu are nevoie de pene de gâscă pentru scris şi nici de suluri de papirus?

Tehnicile de memorare au fost acuzate întotdeauna de următorul lucru: sunt impresionante, dar în cele din urmă inutile. Francis Bacon, filosoful din secolul al XVII-lea, afirma: „Eu nu apreciez repetarea unui număr mare de numere sau cuvinte după ce au fost auzite o singură dată… mai mult decât trucurile acrobaţilor, clovnilor, dansatorilor: una au în minte şi alta în trup, chestiuni de ciudăţenie fără onorabilitate“.[1] El considera arta memorării ca fiind fundamental „stearpă“.

În secolul al XVI-lea, când misionarul iezuit Matteo Ricci a încercat să introducă tehnici de memorare pentru a-i ajuta pe mandarinii chinezi care studiau pentru examenul de accedere în serviciul civil imperial a întâlnit o opoziţie rigidă. El plănuise să-i atragă întâi cu studiul îndemânărilor europenilor, înainte de a încerca să-i aducă sub oblăduirea divinităţii europene. Chinezii au obiectat că metoda loci necesita la fel de mult efort ca şi învăţarea pe de rost. Au susţinut că metoda lor era nu doar mai simplă, ci şi rapidă. Am putut înţelege cum de ajunseseră la această concluzie.

Persoanele care participă de obicei la un concurs de memorare nu se deosebesc prea mult de publicul de la un concert susţinut de „Weird Al“ Yankovic******** (cinci de pică). Concurenţii sunt copleşitor de tineri, albi, pasionaţi jongleri de sex masculin. Din acest motiv este imposibil să nu-i remarci pe cei aproximativ o duzină de elevi care îşi fac apariţia în fiecare an la campionatul Statelor Unite, în veşminte potrivite pentru a merge la biserică. Ei vin de la şcoala secundară profesională Samuel Gompers din South Bronx, iar profesorul lor de istorie americană, Raemon Matthews, este un discipol al lui Tony Buzan.

Dacă aş fi crezut că arta memorării era doar o formă de împăunare mentală, Matthews s-ar fi străduit să-mi dovedească exact contrariul. El numise „Zecimea talentată“ grupul de elevi pe care îi antrena pentru Campionatul de Memorare al Statelor Unite, după ideea lui W.E.B. Du Bois că un corp de elită de afro-americani ar fi putut stopa declinul care ducea la sărăcie. Când l-am întâlnit pentru prima oară pe Matthews, la Campionatul de Memorare al Statelor Unite din 2005, acesta se plimba nerăbdător prin partea din spate a încăperii, aşteptând să fie anunţate rezultatele elevilor lui la proba cuvintelor aleatorii. Câţiva dintre elevii săi vizau o clasare pe una dintre primele zece poziţii, dar el îşi făcea griji mai cu seamă pentru adevăratul examen la care aveau să fie supuse capacităţile lor de memorare peste două luni şi jumătate, atunci când aveau să-şi susţină examenul la New York State Regents. Până la sfârşitul anului, se aştepta ca elevii săi să fi memorat deja toate faptele, datele şi conceptele importante din manualul lor de istorie a Statelor Unite, utilizând aceleaşi tehnici pe care le foloseau la Campionatul de Memorare. M-a invitat să-i vizitez clasa, pentru a vedea cum sunt utilizate tehnicile de memorare „în lumea reală“.

Pentru a da curs invitaţiei sale, am fost nevoit să trec printr-un detector de metale şi să mă las scotocit în geantă de un ofiţer de poliţie înainte de a intra în clădirea şcolii Gompers. Matthews consideră că arta memorării va reprezenta biletul de ieşire din cartier al elevilor săi, un cartier în care nouă din zece elevi se situează sub medie la lectură şi matematică, patru din cinci trăiesc în sărăcie şi aproape jumătate nu ajung să termine liceul. „Memorarea de citate îi permite unei persoane să pară mai îndreptăţită“, le spunea el elevilor, în timp ce eu mă aşezam în partea din spate a clasei sale. „Cine vă face o impresie mai puternică, o persoană care îşi tot înşiră propriile păreri sau istoricul care se poate baza pe marii gânditori care au existat înaintea lui?“

Am ascultat un elev recitând textual un întreg paragraf din Inima întunericului, romanul lui Joseph Conrad, pentru a răspunde la o întrebare despre comerţul global din secolul al XIX-lea. „Când va veni timpul pentru a face testul AP********, el va apela la un citat de genul ăsta“, a declarat Matthews, un tip scund şi energic, cu cioc, păr tuns scurt şi un pronunţat accent de Bronx. Toate lucrările pe care elevii săi le dădeau în clasă trebuiau să conţină cel puţin două citate memorate, aceasta fiind doar una dintre micile cerinţe legate de memorare pe care le avea de la ei. După ore, elevii lui reveneau pentru o şedinţă extraşcolară, dedicată tehnicilor mnemonice.

„Este o diferenţă între a-i preda unui copil doar înmulţirea şi a-i oferi un

computer“, spune Matthews, referindu-se la abilitățile de memorare pe care le pune la dispoziția elevilor săi. Deloc surprinzător, absolut toți membrii grupului „Zecimea talentată“ au trecut examenul Regents în ultimii patru ani, iar 85% dintre ei au obținut un punctaj de cel puțin 90. Matthews a câștigat două premii Profesorul Anului, atribuite la nivelul întregului oraș.

Elevii din „Zecimea talentată“ trebuie să poarte cămăși și cravate și ocazional, la adunările școlare, mănuși albe. Pereții clasei lor sunt acoperiți cu postere înfățișându-i pe Marcus Garvey și Malcolm X********. La absolvirea liceului, ei primesc o eșarfă pe care cuvintele „Zecimea talentată“ sunt imprimate în relief, cu aur. La începutul fiecărei ore de curs, cei din „Zecimea talentată“ stau în băncile lor, amplasate în perechi de-a lungul unui interval, și recită la unison, din memorie, un manifest de trei minute, care începe astfel: „Suntem tot ceea ce are mai bun de oferit comunitatea noastră. Noi nu vom obține niciodată mai puțin de 95% la un examen de istorie. Suntem avangarda poporului nostru. Fie pășiți alături de noi pe cărările gloriei și ajungeți pe culmi împreună cu noi, fie vă dați la o parte. Pentru că atunci când vom ajunge în vârf, ne vom întoarce înapoi și vă vom ridica lângă noi.“

Cei patruzeci și trei de copii din clasa lui Matthews sunt cu toții elevi meritorii, care au fost nevoiți să treacă un examen dificil doar pentru a fi selectați pentru „Zecimea talentată“. Și Matthews lucrează din greu cu ei, fără a-i cruța câtuși de puțin. „Noi nu avem nici măcar vacanțe“, mi s-a plâns unul dintre ei, în timp ce Matthews se afla destul de aproape pentru a auzi. „Tragi tare acum pentru a te putea odihni mai târziu“, i-a spus el elevului. „Vă duceți singuri cărțile acum, pentru ca altcineva să vi le poată căra mai târziu.“

Succesul elevilor lui Matthews ridică întrebări cu privire la scopurile educației, care sunt la fel de vechi ca și școala în sine și care se încăpățânează să persiste. Ce înseamnă să fii inteligent și ce anume s-ar cuveni să se predea de fapt în școli? Chiar dacă rolul memorării, în sens convențional, s-a diminuat, care ar trebui să fie totuși locul său în pedagogia contemporană? De ce să te mai obosești să umpli mințile copiilor cu fapte, dacă în cele din urmă îi pregătești pentru o lume a memoriilor externalizate?

În propria mea educație elementară și secundară, la școli atât publice, cât și private, îmi amintesc că am memorat trei texte mari și late: discursul de la Gettysburg******** în clasa a treia, discursul lui Martin Luther King Jr., Am un vis, în clasa a patra, și monologul lui Macbeth, „Mâine! Mâine! Iarăși mâine!“,

în clasa a zecea. Atâta tot. Singura activitate mai groaznică decât memorarea, din perspectiva idealurilor învățământului modern, este pedeapsa corporală.

Dispariția lentă a memorării în clasă s-a înrădăcinat din punct de vedere filosofic în Émile sau despre educație, romanul polemic publicat în anul 1762 de către Jean-Jacques Rousseau, în care filosoful elvețian a imaginat un copil crescut pe baza unei „educații naturale“, învățând numai prin intermediul propriei experiențe. Rousseau detesta memorarea și aproape orice altă cerință limitativă a educației instituționale. „Cititul este marea năpastă a copilăriei“, scria el. Programa tradițională de învățământ, credea el, însemna ceva mai mult decât prosteștile „heraldică, geografie, cronologie și limbă“.

Ideologia educațională împotriva căreia se răzvrătea cu adevărat Rousseau era amorțirea minții, care necesita mari corecții. La mai bine de o sută de ani de la publicarea lui Émile, atunci când dr. Joseph Mayer Rice, dezvăluitorul de chestii scandaloase, a făcut un turneu prin școlile publice din treizeci și șase de orașe, s-a declarat îngrozit de ceea ce a văzut, numind o școală din New York „cea mai dezumanizantă instituție pe care am văzut-o vreodată, toți copiii fiind tratați ca și cum ar poseda memorie și facultatea vorbirii, dar fără a avea individualitate, sensibilitate sau suflet“. La începutul secolului XX, învățarea pe de rost era încă metoda preferată pentru transmiterea și inocularea informațiilor în capetele copiilor, în special la istorie și geografie. Elevii trebuiau să memoreze poezie, mari discursuri, date istorice, cronologii, vocabularul latin, capitale de stat, ordinea președinților americani și multe altele.

Memorarea brută nu se referea doar la transferul de informații de la profesor la elev; se considera de fapt că avea un efect constructiv asupra creierelor copiilor, care nu ar fi avut decât de beneficiat din aceasta, pe tot parcursul vieții lor. Se credea că repetarea mecanică cizela facultatea memorării. Conta ce se memora, dar la fel de important era și faptul că memoria era pusă pur și simplu la lucru. Aceeași situație se întâlnea și în cazul limbii latine, care, la începutul secolului XX, le era predată elevilor din aproape jumătate din liceele americane. Educatorii erau convinși că învățarea acestei limbi moarte, cu nenumăratele sale subtilități gramaticale și conjugări dificile, antrena creierul să gândească logic, ajutându-l să-și construiască o „disciplină mentală“.[2] Plictiseala era considerată de fapt o virtute. Și profesorii erau susținuți de o teorie științifică populară, cunoscută sub numele de „facultate psihologică“, care susținea că mintea consta din câteva „facultăți“ mentale specifice, care puteau fi antrenate în mod individual, precum mușchii, prin exerciții riguroase.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, un grup de psihologi de frunte a început să-și pună întrebări legate de baza empirică a „facultății psihologice“. În volumul său din 1890, Principiile psihologiei, William James s-a hotărât să vadă „dacă o anumită cantitate de antrenament zilnic în procesul de învățare pe de rost a poeziei va reduce timpul necesar pentru învățarea unui tip de poezie cu totul diferit“. El a petrecut mai mult de două ore, timp de opt zile succesiv, memorând primele 158 de versuri ale poemului Satirul al lui Victor Hugo, obținând o medie de cincizeci de secunde pentru un vers. Stabilind acest reper de bază, James s-a apucat apoi să memoreze integral primul volum din Paradisul pierdut. Când s-a întors la Hugo a constatat că timpul său de memorare devenise de fapt mai slab, ajungând la cincizeci și șapte de secunde pentru un vers. Exersarea memorării nu-l ajutase cu nimic, ci dimpotrivă. A fost un studiu izolat, cu date minimale, dar studiile ulterioare, întreprinse de către psihologul Edward Thorndike și de colegul său Robert S. Woodworth, s-au întrebat, de asemenea, în ce măsură „capacitatea generală de memorare“ era influențată de exersarea memorării, găsind doar câștigurile minore. Ei au concluzionat că beneficiile auxiliare ale „disciplinei mentale“ erau „mitologice“ și că aptitudinile generale, cum ar fi memorarea, nu erau așa de transferabile cum s-a crezut odinioară. „Pedagogii și-au dat seama repede că experimentele lui Thorndike au avut ca efect subminarea programei de învățământ tradiționale“, scrie Diane Ravitch, istoric al educației.

În acest spațiu devenit vacant s-a grăbit să-și facă apariția un grup de pedagogi progresiști condus de filosoful american John Dewey, care a început să susțină un nou tip de educație, care s-ar fi despărțit radical de programa de învățământ limitativă și de metodele din trecut. Ei au reiterat idealurile romantice ale copilăriei apreciate de Rousseau, punând accent în mod special pe educația „centrată pe copil“. Au renunțat la învățarea pe dinafară și au înlocuit-o cu un nou tip de „învățare pe baza experienței“. Elevii puteau studia biologia nu prin memorarea anatomiei plantelor dintr-un manual, ci prin plantarea semințelor și îngrijirea grădinilor. Ei puteau învăța aritmetică nu din tabele, ci din rețete de bucătărie. „Aș avea un copil care nu spune «știu», ci «am experimentat»“, a declarat Dewey.

Secolul trecut a fost unul extrem de nefavorabil pentru memorie. O sută de ani de reformă educațională progresistă au discreditat memorarea, considerând-o opresivă și ridicolă – nu doar o pierdere de timp, ci și categoric dăunătoare pentru dezvoltarea creierului. Școlile au devenit mai puțin interesate de cunoștințele brute (cele mai multe dintre ele fiind date oricum uitării), accentuându-și în schimb rolul deținut în stimularea capacității de raționare

a creativității și a gândirii independente.

Dar este oare posibil să se fi făcut o greșeală uriașă? Importantul critic E.D. Hirsch Jr. se plângea în 1987: „Noi nu putem presupune că tinerii de azi știu lucruri care erau cunoscute în trecut de aproape toate persoanele cultivate“. Hirsch a susținut că elevii sunt trimiși în lume fără nivelul cultural de bază necesar pentru a fi buni cetățeni (ce să mai spunem despre faptul că două treimi dintre americanii în vârstă de 17 ani habar n-au când a avut loc Războiul Civil?) și că este nevoie de un fel de contrareformă educațională care să pună din nou accent pe lucrurile importante. Prima sa carte, Alfabetizarea culturală: ce trebuie să știe fiecare american (Cultural Liberacy: What Every American Needs to Know), a iscat mare vâlvă. Criticii săi au susținut că el pledează în favoarea unei programe de învățământ centrate în mod disproporționat pe contribuțiile avute de bărbații europeni albi la civilizația occidentală. Dar dacă există cineva calificat pentru a contracara acest argument, acesta este chiar profesorul Matthews, care susține, referindu-se la întregul eurocentrism al programei, că până la urmă faptele contează încă și nu pot fi ignorate. Dacă unul dintre obiectivele educației este acela de a crea oameni curioși și plini de cunoștințe din diverse domenii, atunci este nevoie ca elevilor să li se pună la dispoziție cele mai importante indicatoare fundamentale cu ajutorul cărora să se poată orienta printr-o viață de învățare. Și dacă, așa cum afirma învățatul Hugues de Saint Victor, în secolul al XII-lea, „întreaga utilitate a educației constă numai în amintirea ei“, atunci am putea, la fel de bine, să le oferim cele mai bune instrumente disponibile pentru a-și face educația în memorie.

„Eu nu folosesc cuvântul memorie la orele mele deoarece este un cuvânt rău în educație“, spune Matthews. „Voi faceți maimuțele să memoreze, însă educația este capacitatea de a găsi informația atunci când ai nevoie și de a o analiza. Dar nu poți avea un nivel superior de învățare – nu poți analiza – fără regăsirea informației.“ Și nu poți găsi informația fără a o pune în primul rând acolo, în memorie. Dihotomia între „învățare“ și „memorare“ este falsă, susține Matthews. Nu poți învăța fără să memorezi și, în cazul în care o faci cum trebuie, nu poți memora fără să înveți.

„Memoria trebuie să fie predată ca o abilitate, în exact același fel în care flexibilitatea, puterea și rezistența sunt învățate pentru a clădi sănătatea fizică și starea de bine a unei persoane“, susține Buzan, care adesea pare un susținător al vechiului concept de „facultate psihologică“. „Elevii trebuie să învețe cum să învețe. Întâi învață-i cum să învețe, apoi învață-i ce să învețe.“

„Sistemul de educaţie formală provine din domeniul militar, întrucât cei mai puţini educaţi şi cei mai defavorizaţi din punct de vedere educaţional erau trimişi în armată“, spune el, „cu scopul de a-i învăţa să nu gândească, acesta fiind lucrul pe care ei ar fi vrut să-l facă, ci să execute supuşi ordinele. Pregătirea militară era extrem de rigidă şi de liniară. Informaţia le era vârâtă în creiere şi erau condiţionaţi să răspundă într-o manieră pavloviană, fără să gândească.
A funcţionat? Da. S-au bucurat de această experienţă? Nu. Atunci când a avut loc Revoluţia Industrială, soldaţii au devenit necesari pentru maşini, aşa că abordarea militară a educaţiei a fost transferată în şcoală. A funcţionat. Dar nu va mai funcţiona mult timp.“

Ca multe dintre afirmaţiile minate de preţiozitate ale lui Buzan, şi aceasta ascunde un sâmbure de adevăr într-un înveliş propagandistic. Învăţarea pe de rost – vechea metodă împotriva căreia s-au răzvrătit reformatorii educaţiei din ultimul secol – este cu siguranţă la fel de veche ca însăşi învăţarea, dar Buzan are dreptate când spune că arta memorării, aflată odinioară în centrul unei educaţii clasice, a dispărut odată cu creşterea progresivă a şcolarizării moderne.

Argumentul lui Buzan că şcolile au predat memorarea într-un mod total inadecvat provoacă dispute aprinse şi câştigă teren în educaţia occidentală, fiind exprimat adesea într-un limbaj revoluţionar. De fapt, deşi Buzan nu pare să vadă lucrurile în acest fel, ideile lui nu sunt atât de revoluţionare, ci mai degrabă profund conservatoare. Ţelul său este de a da ceasul înapoi până în vremurile în care o memorie bună însemna încă ceva.

Stabilirea unui interviu cu Tony Buzan nu este o sarcină uşoară. El este pe drumuri, susţinând conferinţe, cursuri şi prelegeri, aproximativ nouă luni pe an, şi se laudă că a adunat destule mile de fidelizare din partea companiilor aeriene pentru a zbura de opt ori până pe Lună şi înapoi. În plus, pare să cultive un sentiment de rezervă şi inaccesibilitate, condiţii necesare pentru orice guru care se respectă. Atunci când, în cele din urmă, l-am încolţit în spatele unui birou, la Campionatul Mondial de Memorare, pentru a discuta despre posibilitatea de a sta de vorbă câteva ore, el a deschis o agendă mare, cu trei spirale, desfăşurând un grafic panoramic colorat, de aproape trei metri lungime. Acesta fusese calendarul său din anul precedent şi era plin cu planuri continue de călătorii – Spania, China, Mexic de trei ori, Australia, America. Existase o perioadă de trei luni în care nici nu pusese piciorul în Marea Britanie. Mi-a spus că nu are absolut nici o clipă liberă în care să poată vorbi cu mine, vreme de cel puţin trei sau patru săptămâni (timp în care m-aş fi întors acasă, în Statele Unite ale

Americii), dar mi-a sugerat să-i vizitez proprietatea, aflată la jumătatea drumului spre Oxford, pe fluviul Tamisa, și să fac niște fotografii în timp ce el era plecat.

I-am spus că nu vedeam cum aș fi putut învăța prea multe dintr-o casă goală.

– Oh, ai fi uimit, mi-a răspuns.

În cele din urmă, prin intermediul asistentului său, am reușit să stabilesc o întâlnire de o oră cu Buzan, în limuzina sa, în drumul lui spre casă de la studiourile BBC din Londra, unde tocmai acordase un interviu televizat. Mi s-a spus să merg la un colț de stradă în Whitehall și să aștept. „Nu veți avea cum să ratați mașina domnului Buzan.“

Așa a și fost, de fapt. Nu am ratat-o. Mașina, care a oprit lângă mine cu circa o jumătate de oră întârziere, era un strălucitor taxi din anii 1930, de culoarea fildeșului, care avea aerul că tocmai ieșise de pe un platou de filmare al BBC-ului. S-a deschis o portieră.

– Urcă, mi-a spus Buzan, făcându-mi semn cu mâna. Bine ai venit în micul și frumosul meu loc de odihnă ambulant.

Primul subiect pe care l-am abordat, pentru că nu m-am putut abține, a fost garderoba sa unică.

– Chiar eu am conceput-o, mi-a spus; purta aceeași culoare neobișnuită, un albastru-întunecat, cu nasturii mari de aur pe care îi văzusem și la campionatul Statelor Unite, cu câteva luni mai devreme. Țineam prelegeri într-un costum de-a gata, dar mă simțeam încorsetat în el, cu gesturile mele expansive, mi-a spus. Așa că am studiat spadasinii din secolele al XV-lea, al XVI-lea, al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea și modul în care brațele nu le erau câtuși de puțin stânjenite de garderobă. Toate acele volănașe și mâneci largi nu erau doar pentru spectacol. Erau pentru străpungere și parare. Mi-am proiectat cămășile în așa fel încât să-mi ofere, de asemenea, libertate de mișcare.

Totul la Buzan dă impresia unei persoane care dorește să facă o impresie puternică. Nu înghite niciodată vreo silabă și nici nu merge cocoșat. Unghiile sale sunt la fel de bine îngrijite ca și pielea pantofilor săi italieni. Are întotdeauna o batistă împăturită cu grijă în buzunarul de la piept. Își termină scrisorile cu formula „Floreant Dendritae!“ – „Fie ca celulele creierului tău să prospere!“ – și își încheie mesajele telefonice cu „Tony Buzan cel perfect!“.

Când l-am întrebat despre sursa incredibilei sale încrederi în sine, mi-a răspuns că o datorează în mare parte antrenamentului extensiv în artele marţiale. Are centură neagră în aikido şi a parcurs trei sferturi din drumul care îl face să intre în posesia centurii negre la karate. Stând pe bancheta din spate a limuzinei sale, mi-a făcut o demonstraţie de mişcări sacadate, feliind aerul şi lovind umbra. „Modul în care folosesc aceste tehnici este de a nu face uz de ele“, mi-a spus. „Ce rost are să te lupţi dacă ştii că îl poţi ucide pe celălalt, la om mă refer, sau îi poţi scoate ochii ori smulge limba?“

Buzan este – a găsit adesea prilejul de a-mi reaminti acest lucru – un renascentist modern: dansator de marcă („de bal, modern, haotic, jazz“), compozitor (influenţe: Philip Glass, Beethoven, Elgar), autor de schiţe şi nuvele despre animale (sub pseudonimul Mowgli, după protagonistul din Cărţile junglei), poet (ultimul său ciclu, Concordea, constă în întregime din poezii scrise în timpul celor treizeci şi opt de zboruri transatlantice făcute la bordul supersonicului Concorde, aceste zboruri fiind şi subiectul poemelor) şi designer (nu doar al garderobei sale, ci şi al casei sale şi a majorităţii mobilierului din ea).

După patruzeci şi cinci de minute de mers cu maşina, ieşind din Londra, carul nostru de fildeş a intrat pe proprietatea lui Buzan de pe malul Tamisei. Mi-a cerut să nu dezvălui numele locului atunci când materialul va fi tipărit. „Spune-i pur şi simplu teritoriul Vântului prin sălcii“*********.

În casa lui, botezată Porţile zorilor, ne-am scos pantofii şi am mers în vârful picioarelor în jurul unei colecţii de desene care erau împrăştiate pe podea, parte a unei cărţi ilustrate pentru copii la care lucra, „despre un băieţel care în realitate nu se descurca prea bine la şcoală, dar care făcea excelent acest lucru în imaginaţia lui“. Exista un sistem audio-video şi un televizor cu diagonală mare, în preajma acestuia din urmă fiind împrăştiate cel puţin o sută de casete video VHS, iar în foaier se afla un corp de bibliotecă ce conţinea seria completă a Marilor cărţi ale Occidentului (Great Books of the Western World), editată de Encyclopaedia Britannica, alături de câteva volume din Dune, celebrul ciclu de romane ştiinţifico-fantastice, trei exemplare din Coran, o grămadă de cărţi al căror autor era chiar Buzan şi cam atât.

– Este biblioteca dumneavoastră? am întrebat.

– Locuiesc aici doar trei luni pe an. Am biblioteci în alte câteva locuri din întreaga lume, mi-a răspuns el.

Buzan savurează din plin călătoriile și se comportă ca un om de lume. Odată, când l-am întrebat unde e în stare să găsească atât de multă concentrare încât să publice două sau trei cărți pe an, mi-a spus că a găsit locuri liniștite, în care să poată lucra netulburat, pe aproape toate continentele. „În Australia scriu lângă Marea Barieră de Corali. În Europa scriu pe țărmurile oceanelor. În Mexic, scriu. În China, scriu pe malul Marelui Lac de Vest.“ Buzan călătorește încă de când era doar un băiețel. S-a născut la Londra, în 1942, dar s-a mutat împreună cu părinții și fratele său – mama sa era stenografă autorizată, iar tatăl său inginer electrician – la Vancouver, la vârsta de 11 ani. A fost, mărturisește el, „esențialmente un copil normal, cu probleme normale, în școli normale“.

„Cel mai bun prieten pe care l-am avut în copilărie a fost un băiat pe nume Barry“, și-a amintit Buzan, stând pe terasă, cu cămașa roz descheiată și cu o pereche de ochelari de soare de genul celor pe care îi poartă persoanele în vârstă, mari și reflectorizanți, pentru a-și proteja ochii. „El a fost întotdeauna în clasele 1-D, în timp ce eu eram în 1-A. 1-A era pentru copiii sclipitori, D pentru tăntălăi. Dar când ieșeam în natură, Barry era în stare să identifice păsările doar după modul în care zburau deasupra orizontului. Era capabil să facă distincția, doar după felul în care zburau, între o pasăre-amiral-roșu, un sturz și o mierlă, care sunt toate foarte asemănătoare. Așa mi-am dat seama că era un geniu. Și am luat o notă mare la un examen despre natură, nota maximă, răspunzând la întrebări de genul «Numiți doi pești care trăiesc în apele curgătoare din Anglia». Sunt o sută trei specii. Dar când m-am întors cu nota mea maximă obținută la test, am înțeles brusc că puștiul care stătea în clasa tăntălăilor, cel mai bun prieten al meu, Barry, știa mai mult decât mine – mult mai multe decât știusem eu – despre subiectul în care se presupunea că eram numărul unu. Și de aceea el era numărul unu, nu eu.

Și, deodată, mi-am dat seama că sistemul în care mă aflam nu știa ce însemna inteligența, nu știa cum să-i identifice pe cei care erau inteligenți și pe cei care nu erau. Mă considerau cel mai bun, când eu știam că nu eram, iar pe el îl credeau cel mai slab, când de fapt el era cel mai bun. Vreau să spun că nu putea exista o stare de fapt mai contradictorie. Așa că am început să mă întreb: Ce este inteligența? Cine decide? Cine spune că ești deștept? Cine spune că nu ești inteligent? Și ce înțeleg ei prin asta?“ Aceste întrebări, cel puțin conform propriei sale mărturisiri, nu i-au dat pace lui Buzan până când a ajuns la facultate.

Introducerea lui Buzan în arta memorării, moment care i-a orientat întreaga viață pe calea sa actuală, a venit, a explicat el, în primele minute ale celei dintâi zile

din primul său an la Universitatea British Columbia. Profesorul său de limba engleză, un om sever, „cu conformaţia unui luptător, scund şi cu smocuri de păr roşu pe capul altfel chel“, a intrat în clasă şi s-a apucat, cu mâinile la spate, să strige catalogul studenţilor, fără să facă nici măcar o eroare cât de mică. „De fiecare dată când cineva lipsea, el îi spunea nu doar numele, ci şi numele tatălui, numele mamei, data naşterii, numărul de telefon şi adresa“, îşi aminteşte Buzan. „ Şi imediat după ce făcea acest lucru, ne privea cu un rânjet batjocoritor. Acesta a fost începutul aventurii mele sentimentale cu memoria.“

După curs, Buzan s-a năpustit pe hol după profesorul său. „I-am spus: «Domnule profesor, cum aţi făcut asta?» El s-a întors spre mine şi mi-a răspuns: «Fiule, sunt un geniu». Aşa că am zis: «Domnule, asta este evident. Dar eu tot vreau să ştiu cum aţi făcut-o.» El mi-a spus pur şi simplu: «Nu». În fiecare zi în care am avut curs de engleză, pe parcursul următoarele trei luni, l-am testat. Mă simţeam ca şi cum el avea Sfântul Graal şi se încăpăţâna să-l ţină numai pentru el. Îşi disprețuia studenţii. Considera că nu face decât să-şi irosească timpul cu ei. Apoi, într-o zi a spus: «La începutul acestei relaţii mizerabile dintre mine şi voi, v-am demonstrat puterea deosebită a memoriei umane şi nici unul dintre voi nu s-a sinchisit măcar să observe, aşa că am acum de gând să vă scriu pe tablă codul cu ajutorul căruia am reuşit să realizez această extraordinară ispravă şi sunt absolut convins că nici unul dintre voi nu va recunoaşte măcar neprețuitele comori aflate dinaintea voastră – perle pentru porci.» Mi-a făcut apoi mie cu ochiul şi a scris codul. Era vorba despre sistemul major. Brusc, mi-am dat seama că pot memora orice.“

În ziua aceea a plecat de la curs în transă. Înţelesese, pentru prima dată, că el nu avea nici cea mai vagă idee despre modul în care funcţiona complicata maşinărie a minţii sale. Şi lucrul acesta i se părea ciudat. Dacă până şi cel mai simplu truc de memorare putea creşte în mod semnificativ cantitatea de informaţii pe care şi-o putea aminti o persoană şi nimeni nu se deranjase să-l înveţe acel truc înainte ca el să fi împlinit 20 de ani, ce alte lucruri mai existau despre care el nu învăţase niciodată?

„M-am dus la bibliotecă şi am cerut o carte despre cum să-mi utilizez creierul. Bibliotecara m-a trimis la secţia medicală, dar eu i-am răspuns că nu vreau o carte despre cum se lucrează pe creierul meu. Vreau o carte despre cum să lucrez cu el. Un pic altceva. Ea mi-a răspuns că aşa ceva nu există. M-am gândit că e straniu să existe manuale de utilizare ale automobilului, radioului, televizorului, dar că nu există nici un manual de utilizare a creierului uman.“ În

căutarea a ceva care ar fi putut să elucideze abilitatea de memorare a profesorului său, Buzan a ajuns în secţia de istorie antică a bibliotecii, unde profesorul îi sugerase că putea găsi unele dintre ideile originare cu privire la îmbunătăţirea memoriei. A început astfel să citească despre tehnicile de memorare din Grecia şi Roma şi să le exerseze în timpul său liber. Nu a avut nevoie de mult timp pentru a începe să dea curs sugestiei din Ad Herennium despre loci şi imagini, utilizându-le atunci când învăţa pentru examene – chiar pentru a memora toate notiţele de la cursuri întregi.

După ce a absolvit facultatea, Buzan a avut o serie de slujbe ciudate în Canada, întâi ca fermier („mă gândisem să încep cu un asemenea loc de muncă doar pentru a avea «rahat cu lopata» în partea de sus a CV-ului meu“), apoi în construcţii. În 1966, acelaşi an în care Frances Yates a publicat Arta memoriei (The Art of Memory), prima mare lucrare academică modernă care explora bogata istorie a tehnicilor de memorare, Buzan s-a întors la Londra pentru a deveni redactor la Intelligence, ziarul internaţional al Mensa, societatea celor cu un IQ ridicat, al cărei membru devenise în timpul facultăţii. Cam în acelaşi timp a fost angajat de municipalitate ca profesor suplinitor la una dintre şcolile cu probleme din oraş, în East London. „Eram un profesor special“, spune el. „În cazul în care un cadru didactic era bătut, eu trebuia să intru în locul lui la ore.“

În majoritatea cazurilor, Buzan a avut de-a face doar o perioadă scurtă de timp cu fiecare dintre clasele la care era suplinitor, câteva zile cel mult, în care era destul de greu chiar şi pentru cel mai bine intenţionat profesor să creadă că ar putea face ceva. În căutarea unor modalităţi de a-şi ajuta elevii aflaţi în dificultate şi încercând probabil să-i contamineze cu măcar o mică parte din încrederea în sine din care el avea din belşug, Buzan a apelat la vechile tehnici de memorare pe care le învăţase în facultate. „Intram în sala de clasă şi îi întrebam pe elevi dacă erau proşti sau nu, pentru că toată lumea le spunea că sunt proşti şi din păcate ei credeau că sunt proşti“, spune Buzan. „Li se inoculase ideea propriei lor incapacităţi. Le-am spus: «OK, hai să vedem cum stau lucrurile» şi le-am dat un test de memorie, pe care l-au picat. «Se pare că voi chiar sunteţi proşti», le-am spus. Apoi i-am învăţat o tehnică de memorare şi le-am dat din nou testul, pe care l-au luat cu toţii, douăzeci din douăzeci. După aceea le-am spus, în esenţă: «Voi mi-aţi spus că sunteţi proşti, v-aţi dovedit proşti, iar apoi aţi obţinut calificativul maxim la un test». Aşa că i-am luat la întrebări: «Ce se întâmplă aici?» Pentru unii dintre elevii care nu ar fi obţinut în vecii vecilor un calificativ maxim la un examen, aceasta a fost un fel de revelaţie.“

Având posibilitatea nu numai de a practica arta memorării, dar acum, de asemenea, și de a o preda, Buzan și-a permis să înceapă să dezvolte vechile tehnici în direcții noi, în special atunci când era vorba să ia aminte la ceva. De-a lungul mai multor ani, el a creat ceea ce crede că este un sistem complet nou pentru luarea de notițe și care s-a inspirat din străvechea înțelepciune din Ad Herennium.

„Am încercat să ajung la esența – la lăptișorul de matcă al stupului minții – implicată în tot ceea ce însemna luarea de notițe“, spune el. „Asta m-a condus la coduri și simboluri, imagini și săgeți, sublinieri și colorări.“ Buzan și-a numit noul său sistem Cartografierea Minții (Mind Mapping), nume pe care l-a și brevetat ulterior. Cineva creează o hartă mentală trasând linii de la punctele principale la punctele secundare, care se ramifică în continuare la punctele terțiare și așa mai departe. Ideile sunt distilate în cât mai puține cuvinte cu putință și, ori de câte ori este posibil, sunt ilustrate cu imagini. Este un fel de contur, explodând radial pe întreaga pagină într-un curcubeu de culori, o rețea de asociații care arată ca o tufă cu spini sau ca dendritele ramificate ale unui neuron. Și pentru că este plin de imagini colorate aranjate în ordine pe pagină, funcționează ca un fel de palat al memoriei mâzgălit pe hârtie.

„În neînțelegerea noastră globală a funcției memoriei, am crezut că memoria operează în primul rând prin reproducere mecanică. Cu alte cuvinte, îți bați capul până când îl umpli cu diverse lucruri. Ceea ce nu se înțelegea era faptul că memoria este în primul rând un proces imaginativ. De fapt, învățarea, memorarea și creativitatea sunt același proces fundamental, direcționat în zone cu accente diferite“, afirmă Buzan. „Arta și știința memoriei se află în curs de dezvoltare în privința capacității de a crea rapid imagini care să lege idei disparate. Creativitatea este capacitatea de a forma legături similare între imagini disparate și de a crea ceva nou, proiectându-l în viitor, astfel încât să devină un poem, o clădire, un dans sau un roman. Creativitatea este, într-un sens, memoria viitorului.“ Dacă esența creativității constă în conectarea faptelor și a ideilor disparate, atunci înseamnă că, de fapt, cu cât faci mai ușor asociații, cu atât ai mai multe fapte și idei la dispoziție, cu atât mai lesne vei putea avea idei noi. După cum îi place lui Buzan să sublinieze, Mnemosyne, zeița memoriei, era mama Muzelor.

Ideea că memoria și creativitatea sunt două fețe ale aceleiași monede sună contraintuitiv. Aducerea aminte și creativitatea par procese opuse, nu complementare. Dar ideea că ele sunt unul și același lucru este de fapt destul de

veche, fiind chiar acceptată la un moment dat. Rădăcina latină inventio este baza a două cuvinte din vocabularul limbii engleze (și române – n.red.) moderne: inventar și invenție.[3] Și, pentru o minte antrenată în arta memorării, cele două idei erau strâns legate. Invenția era un produs al inventarierii. De unde provin ideile noi, dacă nu dintr-un amestec alchimic al vechilor idei? Pentru a inventa, cineva are nevoie mai întâi de un inventar adecvat, de o bancă de idei existente din care să le extragă pe cele noi. Nu doar de un inventar, ci de un inventar indexat. Nu este nevoie decât de o modalitate de a găsi, pur și simplu, elementul informațional adecvat exact la momentul potrivit.

La așa ceva folosea cel mai bine arta memorării, în cele in urmă. Nu era doar un instrument de înregistrare, ci, de asemenea, un instrument destinat inventării și compunerii. „Conștientizarea faptului că realizarea unei compuneri depindea de o memorie garnisită și disponibilă în condiții de siguranță a constituit baza educației retorice din Antichitate“, scrie Mary Carruthers. Creierele erau organizate aidoma fișierelor moderne, cu fapte importante, citate și idei care umpleau rețeaua de sertare tihnite ale memoriei, de unde nu dispăreau niciodată și unde puteau fi combinate și ținute laolaltă din mers. Scopul antrenării memoriei cuiva era de a dezvolta capacitatea de a face salturi de la un subiect la altul și de a stabili noi conexiuni între ideile vechi. „Ca artă, memoria era asociată în Evul Mediu în primul rând cu compoziția, nu doar cu reținerea“, susține Carruthers. „Cei care practicau meserii asociate cu memoria obișnuiau – așa cum făceau toți meșteșugarii – să producă lucruri noi: rugăciuni, meditații, predici, desene, imnuri, povești și poezii.“

În 1973, BBC a suflat vânt din pupa în proiectul lui Buzan intitulat Cartografierea Minții și în preocupările sale legate de tehnicile de memorare, invitându-l la o întâlnire cu șeful de atunci al sistemului de învățământ. Seria de zece emisiuni programată la BBC și cartea pe care a lansat-o cu acest prilej, ambele intitulate Use Your Head, l-au ajutat pe Buzan să se transforme într-o celebritate britanică minoră și să-și dea seama că exista un potențial comercial enorm în tehnicile de memorare pe care le promova. Așa că a început să-și ia ideile, dintre care multe erau împrumutate direct din tratatele de memorare antice și medievale, și să le reambaleze într-un flux continuu de cărți de autoajutorare. Până în prezent a publicat aproape 120 de titluri, dintre care menționez Use Your Perfect Memory, Make the Most of Your Mind, Use Both Sides of Your Brain, Use Your Memory și Master Your Memory. (La un moment dat, am fost singur suficient de mult timp împreună cu șoferul lui Buzan pentru a-l întreba ce crede despre volumele șefului său. „Aceeași carne, sosuri diferite“, a fost evaluarea sa

personală a operei lui Buzan.)

Spre meritul său, Buzan este incontestabil un geniu de marketing. El a stabilit francize pentru instructori cu licenţă Buzan în întreaga lume, aceştia fiind învăţaţi să predea tehnicile sale de îmbunătăţire a memoriei, lectura rapidă şi cursuri de cartografiere a minţii. Astăzi există peste trei sute de instructori cu licenţă Buzan, în peste șaizeci de țări. Și o mie de profesori din întreaga lume predau oficial sistemele de memorare autorizate de Buzan. El estimează că, pe parcursul întregii sale cariere, vânzările brute ale tuturor produselor Buzan, precum cărţi, casete, programe de televiziune, cursuri de instruire, jocuri mentale și prelegeri, depășesc 300 de milioane de dolari.

Comunitatea memoriei competitive se împarte în două tabere clare: cei care cred că Tony Buzan reprezintă a doua venire a lui Iisus Hristos și cei care cred că omul este supraestimat, având uneori idei neștiințifice despre creier. Adversarii lui subliniază, și nu pe nedrept, faptul că, în timp ce Buzan predică o „revoluție educațională globală“, el a avut un succes mult mai mare în crearea unui imperiu comercial global decât în introducerea propriu-zisă a metodelor sale în sălile de clasă.

Ceea ce este frustrant în special pentru oameni de genul lui Ed, care iau arta memorării în serios și cred în mesajul de bază al lui Tony Buzan, că arta memorării își are încă locul în sălile de clasă moderne, este că mesagerul poate fi de multe ori un pic jenant.

Buzan are un obicei deranjant de a aluneca în pseudoștiință și de a exagera atunci când descrie cât de minunat de revoluționară poate fi antrenarea memoriei sau cum el „a schimbat viața a milioane de oameni“. Este cunoscut pentru afirmațiile absurde pe care le face, cum ar fi: „Copiii foarte mici utilizează 98% din toate instrumentele gândirii. Pe la vârsta de 12 ani, folosesc aproximativ 75%. În adolescență, cifra scade până la 50%, în momentul în care devin studenți aceasta coboară la mai puțin de 25%, iar atunci când se angajează în industrie, procentajul ajunge să fie chiar mai mic de 15%.“

Faptul că Buzan poate face în stânga și-n dreapta declarații scandaloase despre creier fără să i se acorde un credit total, fiind totuși băgat în seamă și chiar admirat, dovedește de fapt ce frontieră sălbatică este lumea științei creierului și cât de mult vor să creadă oamenii că memoriile lor sunt perfectibile. Adevărul este că manualul de utilizare al creierului pe care Buzan îl căuta în facultate nu a

fost încă scris.

Dar, cu toată pseudoştiinţa şi exagerarea pe care Buzan le pune în slujba promovării Cartografierii Minţii, există de fapt dovezi ştiinţifice că sistemul său funcţionează. Cercetătorii de la Universitatea din Londra au dat recent unui grup de studenţi să citească un fragment de şase sute de cuvinte, după care i-au învăţat pe jumătate dintre ei cum să ia notiţe folosind Cartografierea Minţii. Cealaltă jumătate a fost lăsată să ia notiţe în mod normal. Când au fost testaţi, după o săptămână, studenţii care au utilizat Cartografierea Minţii reţinuseră cu circa 10% mai multe cunoştinţe faptice din acel fragment, în comparaţie cu studenţii care folosiseră tehnicile convenţionale de a lua notiţe. Poate că acest câştig este modest, dar are o semnificaţie deosebită.

Propria mea impresie despre Cartografierea Minţii, încercând tehnica sublinierii pe câteva fragmente din această carte, este că o mare parte a utilităţii sale provine din atenţia necesară pentru a crea harta. Spre deosebire de metoda standard de a lua notiţe, Cartografierea Minţii nu poate fi pusă pe pilot automat. Eu am senzaţia că este un mod rezonabil de eficient pentru înţelegerea unor probleme complexe şi pentru organizarea informaţiei, dar cu greu poate fi considerată „un instrument suprem al puterii minţii“ sau „un sistem revoluţionar“, aşa cum pretinde Buzan că ar fi.

Raemon Matthews nu are nici o îndoială cu privire la eficacitatea Cartografierii Minţii sau a antrenamentului memoriei. La sfârşitul anului, toţi elevii săi creează o încâlcit de detaliată Hartă a Minţii pentru tot manualul de istorie a Statelor Unite. Cele mai multe hărţi ale elevilor ocupă o întreagă tablă mare, din trei elemente, care se umple cu săgeţi ce fac legătura între toate cuvintele şi imaginile, de la Plymouth Rock într-un colţ la Monica Lewinsky în altul. „Dacă ei vor trebui să răspundă printr-un eseu la o întrebare despre cauzele Primului Război Mondial, în cadrul testului AP, pot vizualiza pur şi simplu mental o parte a hărţii, iar cauzele cu pricina se află chiar acolo“, spune Matthews. S-ar putea să fie imaginea unei mâini negre care să reprezinte organizaţia naţionalistă sârbă al cărei membru l-a asasinat pe arhiducele Franz Ferdinand, alături de o mitralieră încălţată cu adidaşi, care simbolizează cursa înarmărilor care a cuprins Europa în primii ani ai secolului XX, şi o pereche de triunghiuri care să desemneze Tripla Alianţă şi Tripla Antantă.

Matthews nu ratează nici o ocazie de a transforma faptele în imagini. „Elevii mei şi-au bătut mult timp capul să înţeleagă diferenţele dintre sistemele economice

ale lui Lenin și Stalin“, mi-a relatat. „Le-am spus: Uitați, Lenin stă pe WC și e constipat din cauza economiei sale mixte. Stalin dă buzna peste el și îl întreabă: Ce faci aici? Bogății naturale, pace și pâine, răspunde Lenin. Ei nu au uitat niciodată acea imagine.“

O critică validă a acestor tipuri de memorare este că ele reprezintă o formă de cunoaștere decontextualizată. Sunt superficiale, un simbol al învățării fără înțelegere. Aceasta este educația de tip PowerPoint sau, mai rău, CliffsNotes. Ce ne poate spune într-adevăr despre economia comunistă o imagine a lui Lenin și Stalin în baie? Dar Matthews susține că trebuie să începi de undeva și că poți la fel de bine să începi introducând în mințile elevilor genul de amintiri care, cel puțin, sunt mai greu de uitat.

Când informația „intră pe o ureche și iese pe alta“, de multe ori se întâmplă astfel din cauză că nu are nimic care să îi ofere aderență. M-am confruntat personal cu acest lucru, nu cu mult timp în urmă, când am avut ocazia de a vizita orașul Shanghai în trei zile, pentru a scrie un articol. Am reușit, cine știe cum, să mă strecor prin două decenii de școlarizare fără să învăț vreodată nici măcar elementele de bază ale istoriei Chinei. Niciodată nu am știut diferența dintre dinastiile Ming și Qing, sau măcar dacă Kublai Khan a fost de fapt o persoană reală. Mi-am petrecut timpul în Shanghai hoinărind prin oraș, ca orice turist conștiincios, vizitând muzee și încercând să-mi fac o idee superficială despre istoria și cultura Chinei. Dar experiența pe care am avut-o asupra locului a fost grav sărăcită. Atât de multe lucruri mi-au scăpat, atât de multe lucruri nu am avut cum să le apreciez, doar pentru că mi-a lipsit un schelet de bază al faptelor, la care să pot adăuga alte cunoștințe. Nu era vorba doar despre faptul că nu știam, ci mai cu seamă despre faptul că nu aveam abilitatea de a învăța.

Acest paradox – este nevoie de cunoștințe pentru a dobândi cunoștințe – este surprins într-un studiu în care cercetătorii au scris o descriere detaliată a unei jumătăți de repriză de baseball și au dat-o unui grup de fanatici ai baseball-ului[4] („experți“ este termenul pe care l-ar folosi Ericsson) și unui grup de suporteri mai puțin împătimiți, pentru a o citi. Apoi au testat în ce măsură au fost capabili subiecții lor să reconstituie jumătatea de repriză. Fanaticii baseball-ului și-au structurat amintirile în jurul evenimentelor importante legate de joc, precum avansarea alergătorilor și scorurile turelor realizate. Ei au reușit să reconstituie jumătatea de repriză în detalii clare. Unul dintre ei aproape că a lăsat impresia că citea pur și simplu dintr-un formular intern. Suporterii mai puțin împătimiți și-au amintit mai puține lucruri importante în legătură cu jocul și au fost mai tentați să

relateze detalii superficiale, cum ar fi cele legate de vreme. Deoarece nu aveau o reprezentare internă detaliată a jocului, nu au putut procesa informațiile care le-au fost puse la dispoziție. Habar n-aveau ce era important și ce era banal. Nu-și puteau aminti ceea ce conta cu adevărat. Fără un cadru conceptual în care să încorporeze ceea ce învățau, erau efectiv amnezici.

Ce s-ar mai putea spune despre cele două treimi dintre adolescenții americani care nu au nici cea mai vagă idee despre perioada în care s–a desfășurat Războiul Civil? Sau despre cei 20% care nu știu cu cine au luptat Statele Unite ale Americii în al Doilea Război Mondial? Sau despre cei 44% care cred că subiectul romanului Litera stacojie******** era fie un proces de vrăjitoare[5], fie un fragment de corespondență? Reforma educațională progresivă a realizat multe lucruri. A făcut din școală un loc mult mai plăcut și mult mai interesant. Dar, de asemenea, a adus cu sine costuri pentru noi ca indivizi și ca cetățeni. Memoria este modul în care transmitem valorile și virtuțile și luăm parte la o cultură comună.

Desigur, scopul educației nu este doar să îndese o grămadă de fapte în capul elevilor, ci de a-i face să înțeleagă aceste fapte. Nimeni nu ar fi de acord cu acest fapt mai mult decât Raemon Matthews. „Vreau gânditori, nu doar oameni care pot repeta ceea ce le spun“, afirmă el. Dar, chiar dacă faptele nu conduc la înțelegere prin ele însele, nu poți avea înțelegere fără fapte. Și, lucru esențial, cu cât știi mai mult, cu atât îți este mai ușor să știi mai multe. Memoria este ca o pânză de păianjen care capturează noi informații. Cu cât prinde mai multe, cu atât devine mai mare. Și cu cât devine mai mare, cu atât prinde mai multe.

Oamenii al căror intelect îl admir cel mai mult par întotdeauna să aibă la îndemână o anecdotă sau un fapt adecvat. Ei sunt capabili să ajungă dincolo de spectrul lor de învățare și să acceseze zone îndepărtate. Se subînțelege că inteligența este mult, mult mai mult decât simpla memorie (există savanți care își amintesc multe, dar înțeleg puține, la fel de sigur cum există bătrâni profesori uituci, care își amintesc puține, dar înțeleg multe), însă memoria și inteligența par să meargă mână în mână, precum musculatura și dispoziția atletică. Există o buclă de feedback între cele două. Cu cât un element informațional nou poate fi integrat mai bine în rețeaua de informații pe care le deținem deja, cu atât este mai probabil să ni-l amintim. Oamenii care apelează preponderent la asociații pentru a-și păstra amintirile au mai multe șanse să-și amintească lucruri noi, ceea ce înseamnă că ei vor ști mai multe și vor fi capabili să învețe în plus. Cu cât ne amintim mai multe, cu atât suntem mai bine pregătiți să înțelegem lumea. Și cu

cât înțelegem mai bine lumea, cu atât ne putem aminti mai multe despre ea.

Alfred Matthew „Weird Al“ Yankovic (n. 23.10.1959) – cantautor, acordeonist, actor şi scriitor american, autor al multor cântece comice. (n.red.)

Advanced Placement = plasament avansat, programă de învăţământ din Statele Unite şi Canada (n.tr.)

Marcus Mosiah Garvey (1887–1940) – jurnalist şi orator jamaican, unul dintre promotorii naţionalismului negrilor şi al mişcărilor pan-africaniste. Malcolm X (1925–1956) – orator şi activist afro-american mahomedan, unul dintre cei mai importanţi activişti americani de culoare. (n.red.)

Discursul de la Gettysburg este o celebră alocuţiune, rostită în 1865 de preşedintele SUA, Abraham Lincoln, la comemorarea celor căzuţi în Bătălia de la Gettysburg în timpul Războiului Civil American. Discursul se remarcă prin scurtimea şi concizia sa, fiind considerat un model de oratorie. (n.red.)

Titlul unui volum clasic pentru copii al scriitorului Keneth Grahame (n.tr.)

Roman clasic american al lui Nathaniel Hawthorne, apărut în 1850 (n.tr.)

CAPITOLUL 10

Micul Rain Man din noi toȚi

Până în februarie, cu o lună înaintea desfășurării Campionatului de Memorare al Statelor Unite, bănuielile mele că aș fi putut avea totuși o șansă de a mă descurca bine în competiție au început să fie confirmate de rezultatele obținute la antrenament. La aproape toate probele, cu excepția celor de poezie și de numere viteză, cele mai bune rezultate ale mele se apropiau de cele obținute de foștii campioni ai Statelor Unite. Ed m-a sfătuit să nu mă bazez prea mult pe acest lucru. „Întotdeauna te descurci cu cel puțin douăzeci la sută mai slab în lumina reflectoarelor“, mi-a spus el, repetând sfatul pe care mi-l dăduse de multe ori înainte. Cu toate astea, am fost destul de uimit de progresele realizate. În cadrul antrenamentului, izbutisem chiar să memorez un pachet de cărți de joc într-un minut și cincizeci și cinci de secunde, cu o secundă mai rapid decât recordul din Statele Unite. În jurnalul de antrenament al respectivei zile apare această însemnare: „Poate că aș putea câștiga cu adevărat concursul ăsta?!“ (Și, de asemenea, această notație enigmatică: „Atenție la părul care i-a mai rămas lui DeVito!!“)

Ceea ce începuse ca un exercițiu de jurnalism participativ devenise o obsesie. Decisesem că pur și simplu doream să învăț tot ceea ce avea legătură cu ciudata lume a competițiilor de memorare și să aflu dacă într-adevăr memoria mea era perfectibilă. Că m-aș fi putut afla în situația de a câștiga cu adevărat campionatul Statelor Unite părea la fel de improbabil ca George Plimpton******** pășind în ring cu Archie Moore******** și doborându-l la podea, prin knockout.

Tot ceea ce mi se spusese – de către Ed, de Tony Buzan, de Anders Ericsson – sugerase că efectuarea unui antrenament plictisitor constituia singura modalitate de a obține o memorie mai bună. Nimeni nu vine pe lume cu capacitatea înnăscută de a-și aminti o mulțime de cifre aleatorii sau o poezie văzută doar o dată, pe fugă, sau de a face fotografii mentale.

Și totuși, scotocind prin literatura de specialitate, am dat peste câteva cazuri rare, ici și colo – probabil mai puțin de o sută în ultimul secol – de oameni cu memorii remarcabile care par să încalce regulile. Ce este cel mai izbitor cu privire la aceste persoane este faptul că memoriile lor excepționale – „memorie

neestimativă“, după cum a fost numită – se combină aproape întotdeauna cu dizabilităţi profunde. Unii sunt genii muzicale, precum Leslie Lemke, care este orb, are creierul vătămat şi nu a putut să meargă până la vârsta de 15 ani, dar cu toate acestea este capabil să interpreteze la pian piese muzicale complexe, după ce le-a auzit o singură dată. Alţii sunt minuni artistice, precum Clemons Alonzo, care are un IQ de 40, dar poate sculpta animale în mod realist, din memorie, după ce le-a aruncat doar o privire trecătoare. Unii au dexterităţi mecanice fantastice, precum James Henry Pullen, „Geniul azilului Earlswood“ din secolul al XIX-lea, care era surd şi aproape mut, dar a construit navomodele incredibil de complicate.

Într-o zi, după ce memorasem 138 de cifre într-una dintre sesiunile mele de antrenament de cinci minute, stăteam în faţa televizorului, dând iama într-un pachet de cărţi de joc, aşa cum făceam de multe ori pentru a face să treacă timpul. Mă uitam la dama de treflă, gândindu-mă la Roseanne Barr şi fiind pe cale de a concepe o imagine dezgustătoare, când am prins un anunţ de reclamă pentru un documentar nou, denumit Brainman, despre una dintre aceste rare minuni. Subiectul filmului, difuzat pe postul Science, era un savant britanic în vârstă de 26 de ani pe nume Daniel Tammet, al cărui creier fusese afectat de o criză de epilepsie pe care o suferise pe când era doar un ţânc aflat la primii paşi. Daniel era capabil să facă mental înmulţiri şi împărţiri complexe, aparent fără nici un efort. El putea spune despre orice număr mai mic de zece mii dacă era sau nu prim. Cei mai multe savanţi au doar un singur domeniu de excelenţă, o unică „insulă de geniu“, dar Daniel avea un veritabil arhipelag. În plus, pe lângă calculele sale fulger, era şi un hiperpoliglot – termen utilizat pentru a desemna un număr mic de oameni care sunt capabili să vorbească mai mult de şase limbi. Daniel vorbea zece. A mărturisit că a învăţat spaniola într-un singur weekend. Inventase chiar o limbă proprie, numită mänti. Pentru a-i testa capacităţile lingvistice, producătorii emisiunii Brainman l-au dus pe Daniel în Islanda, cu avionul, punându-i la dispoziţie o săptămână pentru a putea ajunge să converseze în islandeză, limbă considerată a fi printre cele mai dificile din lume. Amfitrionul talk-show-ului care l-a testat, pe postul naţional de televiziune, la sfârşitul săptămânii respective, s-a declarat „uluit“. Persoana care fusese desemnată să-l însoţească în acest timp l-a numit „geniu“ şi „neuman“.

Producătorii documentarului Brainman au invitat, de asemenea, doi dintre cei mai buni neurologi din lume, V.S. Ramachandran de la Universitatea din California, San Diego, şi Simon Baron-Cohen de la Cambridge, pentru ca fiecare dintre ei să-l poată testa pe Daniel. Ambii au ajuns la concluzia că era efectiv un

fenomen unic. Spre deosebire de aproape orice alt savant care fusese studiat vreodată, el putea explica ceea ce se întâmpla în capul său, adesea cu detalii foarte grăitoare. Shai Azoulai, un asistent din cadrul laboratorului lui Ramachandran, a declarat că Daniel „ar putea fi elementul care deschide porţile spre un nou domeniu de cercetare“. Dr. Darold Treffert, un expert în sindromul savantului, l-a declarat ca fiind unul dintre cei doar cincizeci de oameni din lume care poate fi considerat un „savant prodigios“.

Chiar dacă este descris ca un sindrom, aşa-numitul sindrom al savantului nu este de fapt o boală medicală recunoscută şi nu are nici un set de criterii standard de diagnosticare. Cu toate acestea, Treffert împarte savanţii în trei categorii informale. Există savanţii cu o „abilitate de nişă“, care au memorat un singur corpus de lucruri fără importanţă şi totodată mai ciudate, precum tânărul pacient al lui Treffert, care poate spune modelul şi anul de fabricaţie al unui aspirator orientându-se doar după zgomotul său unic. Un al doilea grup, din care fac parte cei pe care el îi numeşte „savanţi talentaţi“, au dezvoltat o zonă de abilităţi mai generală, precum desenul sau muzica, care este remarcabilă doar pentru că se află într-un contrast atât de puternic cu handicapul lor. Al treilea grup, savanţii prodigioşi, dispune de abilităţi care ar fi spectaculoase conform oricărui standard, chiar dacă nu ar fi fost însoţite de handicapuri în alte domenii. Este o grilă de apreciere subiectivă, dar şi importantă, crede Treffert, pentru că savanţii prodigioşi sunt membri ai uneia dintre cele mai rare clase de fiinţe umane care există pe planeta noastră. Atunci când este descoperit un nou savant prodigios, precum Daniel, acest fapt este considerat foarte important.

Mass-media a devorat povestea lui Daniel. Ziarele din Marea Britanie şi din SUA s-au grăbit să publice profiluri strălucitoare ale extraordinarului „băiat cu un creier incredibil“. El a apărut la The Late Show al lui David Letterman, unde a calculat ziua din săptămână în care se născuse Dave (sâmbătă), şi în programul Richard & Judy, un fel de echivalent britanic al emisiunii americane a lui Oprah. Memoriile sale, Născut într-o zi tristă (Born in a Blue Day), au devenit un bestseller New York Times în America, ajungând repede numărul unu în clasamentul Amazon pentru Marea Britanie. Daniel a devenit probabil cel mai celebru om cu sindromul savantului aflat în viaţă din lume.

Ceea ce mă interesa cel mai mult la Daniel era memoria lui extraordinară. În 2003, el a stabilit un nou record european, recitând primele 22 514 zecimale ale lui pi din memorie. A avut nevoie de cinci ore şi nouă minute, stând în subsolul Muzeului de Ştiinţe de la Universitatea Oxford, şi afirmă că a făcut-o fără nici

un fel de tehnică de memorare, bazându-se doar pe puternica sa memorie primară. În acest caz, se pare, exista cineva cu aceleaşi abilităţi uluitoare ca şi atleţii minţii, numai că el beneficia de ele de la sine, fără vreun efort. Era aproape imposibil de crezut. Între timp, eu petreceam ore chinuitoare făcând plimbări mentale prin toate casele pe care le vizitasem vreodată, prin toate şcolile în care studiasem şi prin toate bibliotecile prin care călcasem, în aşa fel încât acestea să poată fi transformate în palate ale memoriei. M-am întrebat de ce un savant ca Daniel nu a participat niciodată la o competiţie de memorare. Mi-am imaginat că ar fi şters cu siguranţă podeaua cu memoratorii antrenaţi.

Cu cât cercetam mai mult povestea lui Daniel, cu atât eram mai fascinat de diferenţele dintre el şi atleţii minţii pe care îi cunoscusem – şi atletul minţii care devenisem repede eu însumi. Ştiam cum procedau memoratorii: îşi îmbunătăţeau capacităţile de memorare printr-un antrenament riguros, folosind tehnici vechi. O făcusem chiar şi eu. Dar nu înţelegeam de unde proveneau puterile de reamintire ale lui Daniel. El, ca şi ziaristul S. înaintea lui, părea să deţină o capacitate înnăscută de a-şi aminti. În ce mod diferea creierul său de al meu? Şi avea el oare vreun as în mânecă ce ar fi putut să-mi confere un avantaj la campionatul Statelor Unite?

Prin urmare, am decis că trebuia să încerc să mă întâlnesc cu Daniel.[1] El m-a invitat la el acasă – locuia împreună cu partenerul său, Neil – în capătul unei fundături înverzite şi pitoreşti din oraşul Kent, pe litoralul englez. Am petrecut împreună două după-amiezi întregi în sufrageria lui, stând la taclale, bând ceai şi mâncând fish and chips. Daniel era slab, cu părul blond tuns scurt, purta ochelari şi avea trăsături de pasăre. Era amabil, fermecător, vorbea cu o voce blândă şi foarte clar – explicând la fel de detaşat atât memoria sa bizară, cât şi motivul pentru care considera The West Wing cel mai inteligent program american de televiziune. Cred că mă aşteptasem să întâlnesc un tip ciudat, aşa că am fost luat prin surprindere de modul cât se poate de comun în care arăta Daniel, chiar mai comun decât unii dintre atleţii minţii pe care îi cunoşteam. De fapt, dacă nu mi-ar fi spus singur, nu prea cred că aş fi ghicit vreodată că e ceva anormal la el. Cu toate acestea, Daniel m-a asigurat că, în ciuda aparenţelor, era oricum, numai normal nu. „Ar trebui să mă fi întâlnit cu 15 ani în urmă. Ai fi zis: «Băiatul ăsta e autist!»“

Daniel este cel mai mare dintre nouă fraţi. A crescut în locuinţele subvenţionate din estul Londrei şi a avut ceea ce el numeşte o copilărie „foarte dificilă“, care „părea să fi provenit din paginile lui Dickens“. În Born in a Blue Day descrie

grava criză de epilepsie pe care a suferit-o atunci când avea patru ani. A fost „o experienţă diferită de oricare alta, ca şi cum camera din jurul meu s-ar fi îndepărtat de mine în toate direcţiile, împreună cu lumina din ea, iar timpul s-ar fi coagulat şi concentrat într-un singur moment care nu mai trecea“. Dacă tatăl său nu s-ar fi grăbit să-l ducă la camera de urgenţă, pe bancheta din spate a unui taxi, probabil că atacul violent l-ar fi ucis pe Daniel. Însă el crede că acesta a fost momentul în care a devenit un geniu.

În opinia lui Baron-Cohen, două condiţii rar întâlnite pot conspira pentru a produce abilităţile de savant ale lui Daniel. Prima este sinestezia, aceeaşi tulburare a percepţiei care l-a afectat şi pe ziaristul S., în care simţurile sunt interconectate. După unele estimări, există peste o sută de tipuri diferite ale acestei dereglări. Pentru S., sunetele evocau imagini vizuale. În cazul lui Daniel, numerele capătă o formă distinctă, culoare, textură şi un „ton“ emoţional. De exemplu, numărul 9 este înalt, albastru-închis şi de rău augur, în timp ce 37 este „plin de cocoloaşe, precum terciul“ şi 89 seamănă cu zăpada care cade. Daniel spune că el are o reacţie sinestezică unică de acest gen pentru fiecare număr până la 10 000 şi că această modalitate de percepere a numerelor îi permite să facă operaţii matematice mentale rapide fără creion sau hârtie. Pentru a înmulţi două numere, el vede forma fiecăruia dintre ele plutind în mintea sa. Intuitiv şi fără efort, afirmă el, o a treia formă, rezultatul, se formează în spaţiul negativ dintre ele. „E ca o cristalizare. E ca developarea unei fotografii“, mi-a spus Daniel. „Împărţirea este exact invers faţă de înmulţire. Văd numărul şi îl împart în capul meu. E precum căderea frunzelor din copac.“ Daniel crede că formele sale sinestezice codifică oarecum implicit informaţii importante despre proprietăţile numerelor. Numerele prime, de pildă, „amintesc într-un fel de pietriş“. Sunt moi şi rotunde, fără marginile zimţate ale numerelor care se pot descompune în factori.

Cealaltă condiţie rară îndeplinită de către Daniel este sindromul Asperger, o formă de autism foarte funcţional. Autismul a fost identificat pentru prima dată în 1943 de medicul Leo Kanner, psihiatru care se ocupa de copii. El l-a descris ca o formă de inadaptare socială, o tulburare în care, după cum a formulat chiar Kanner, pacienţii „tratează oamenii ca şi cum ar fi lucruri“. Pe lângă această incapacitate de a empatiza, persoanele cu autism au o serie de alte probleme, precum dificultăţi de limbaj, o gamă de interese foarte concentrată şi „o dorinţă obsesiv de îngrijorătoare de a-şi conserva identitatea“. La un an după ce Kanner scrisese pentru prima oară despre autism, un medic pediatru austriac, pe nume Hans Asperger, a remarcat o altă tulburare care părea aproape identică,

exceptând faptul că pacienţii lui aveau solide abilităţi lingvistice şi mai puţine deficienţe intelectuale. El şi-a numit precocii pacienţi tineri „micii profesori“. Abia în 1981 afecţiunea identificată de Asperger a fost recunoscută ca sindrom distinct, purtându-i numele.[2]

Daniel a fost diagnosticat ca suferind de sindromul Asperger de către Baron-Cohen, care conduce Centrul de cercetare al autismului de la Cambridge, şi care, de asemenea, este una dintre autorităţile mondiale în domeniul sinesteziei. „Dacă l-ai fi văzut azi, nu ai fi crezut neapărat că acest tip are o formă de autism“, mi-a spus Baron-Cohen într-o după-amiază, la un ceai în biroul lui de la Trinity College. „Ajungi să te gândeşti la aşa ceva doar când afli istoricul dezvoltării sale. I-am spus: «Dezvoltarea dumneavoastră sugerează că, atunci când eraţi copil, aţi suferit de sindromul Asperger, în timp ce, dacă vă privesc astăzi, ţinând seama de modul admirabil în care v-aţi adaptat şi în care funcţionaţi, nu aveţi neapărat nevoie de un diagnostic. Depinde numai de dumneavoastră dacă doriţi unul sau nu». El mi-a răspuns: «Da, aş prefera să-mi puneţi un diagnostic». I-am oferit un nou mod de a se privi pe sine. Asta e bine. Se potriveşte cu profilul său.“

În memoriile sale, Daniel scrie pe larg despre efectele creşterii sale cu sindromul Asperger nediagnosticat. „Cum s-au comportat ceilalţi copii faţă de mine? Nu ştiu, pentru că nu-mi amintesc nimic despre asta. Pentru mine, ei reprezentau fundalul experienţelor mele vizuale şi tactile.“ Toată copilăria sa, Daniel a fost afectat de o pasiune pentru fleacuri. Strângea pliante, număra totul şi dezvoltase o pasiune obsesivă, cu caracter enciclopedic, pentru Carpenters, o trupă de rock alcătuită din doi membri, la modă în anii 1970. Avea destul de des necazuri pentru că lua lucrurile mult prea literal. După ce i-a arătat degetul mijlociu unui coleg a fost surprins de mustrarea pe care a primit-o. „Cum poate un deget să înjure?“, s-a întrebat el. Empatia nu a venit cu uşurinţă. „Nu înţelegeam deloc conceptul de înşelăciune“, spune el. „Am muncit din greu pentru a ajunge la acest loc unde pot fi foarte normal, unde pot susţine o conversaţie, ştiind când să mă apuc să vorbesc şi când să tac, aducându-mi totodată aminte să-mi şi privesc interlocutorul.“ Deşi se pare că în prezent şi-a depăşit majoritatea problemelor pe care le întâmpina la nivel social, Daniel spune că încă nu este în stare să se radă singur ori să conducă o maşină. Sunetul pe care îl face periuţa de dinţi atunci când o foloseşte îl scoate din minţi. Spune că evită locurile publice şi că este obsedat de lucrurile mici. Pentru micul dejun măsoară exact patruzeci şi cinci de grame de terci de ovăz, cu un cântar electronic.

I-am vorbit lui Ben Pridmore despre Brainman. Eram curios să știu dacă el văzuse emisiunea și dacă se temea că Daniel, cineva cu daruri naturale care părea să se măsoare de la egal la egal – dacă nu chiar să le depășească – cu abilitățile dobândite de Ben, ar putea să-și facă apariția într-o zi în circuitul competițiilor de memorare.

„Sunt destul de sigur că tipul a concurat în campionat în urmă cu câțiva ani“, mi-a spus Ben, realist. „Dar cred că a folosit un alt nume. Pe atunci își spunea Daniel Corney. S-a descurcat destul de bine într-un an, din câte îmi aduc aminte.“

M-am întrebat ce credeau despre Daniel alți atleți ai minții. Aproape toți văzuseră Brainman și aproape toți aveau o opinie. Unii dintre ei erau suspicioși cu privire la pretențiile sale de savant și credeau că era posibil ca el să fi folosit tehnici de memorare de bază pentru a reține informația. „Oricare dintre noi ar putea face ceea ce a făcut el“, mi-a spus Dominic O’Brien, de opt ori campion mondial la memorare. „Dacă vrei părerea mea, el pur și simplu și-a dat seama că nu va fi niciodată numărul unu ca atlet al minții.“ O’Brien a declarat acest lucru și în fața camerei, atunci când a fost filmat pentru Brainman, dar producătorii nu au inclus interviul său în montajul final.

În mod clar, atleții minții aveau o mulțime de motive să fie invidioși pe Daniel. Capacitățile sale de memorare erau aproape echivalente cu ale lor, totuși locurile lor pe firmamentul cultural erau cât se poate de diferite. În timp ce memoratorii antrenați trudeau într-o plictisitoare obscuritate, starea medicală a lui Daniel a generat un enorm interes popular.

Când am ajuns din nou în fața unui computer, m-am conectat la serverul care conținea statisticile din circuitul de memorare. Evident că am găsit un Daniel Corney care concurase de două ori la Campionatul Mondial de Memorare, în anul 2000 terminând chiar pe locul al patrulea. Era același Daniel, cu un nume de familie diferit: își schimbase numele, pe cale legală, în 2001.[3] Mi se părea ciudat faptul că în volumul său autobiografic despre impresionanta sa memorie Daniel nu menționase că terminase pe locul al patrulea la Campionatul Mondial de Memorare.

Am făcut o căutare pentru numele lui Daniel în Brain Worldwide Club, forumul online unde se întâlnesc atleții minții. Nu numai că Daniel concurase la Campionatul Mondial de Memorare, dar fusese și un critic vehement al acestei

competiții, mergând chiar până la a prezenta un program în opt puncte al modului în care sportul memorării ar putea fi mai legitim și mai popular, atrăgând într-o mai mare măsură atenția mass-mediei. Am fost surprins mai ales de unul dintre mesajele postate de către Daniel pe forumul respectiv. Era un anunț publicitar din anul 2001, în care se oferea să dezvăluie „secretele formulei sale pentru puterea minții“ în unicul său „curs prin e-mail destinat abilităților specifice puterii minții și memoriei avansate“. Despre ce secrete să fi fost vorba?, m-am întrebat. Și de ce nu m-a făcut părtaș la ele atunci când ne-am întâlnit?

Ceea ce ne fascinează și ne emoționează în legătură cu acești savanți – motivul pentru care Daniel s-a bucurat de o atenție atât de mare, atât din partea oamenilor de știință, cât și din partea publicului – este alteritatea lor, ca și capacitatea de a face lucruri ce par imposibile cu o aparentă ușurință. Ei sunt, de fapt, niște străini aflați printre noi, niște excepții de la ordinea naturală a universului. Dacă trucurile de memorare efectuate de către atleții minții ne pot lăsa cu gura căscată, ele sunt totuși doar trucuri. Și, ca orice truc de magie, odată ce știi cum se face – și că ai putea face și tu acel lucru –, efectul se diminuează în mare măsură. Dar savanții reprezintă adevărata atracție: pentru ei, memorarea nu este un truc, ci un talent.

Dar acum începusem să mă întreb dacă prăpastia dintre mine și Daniel – dintre oricare dintre noi și Daniel – nu cumva nu era atât de mare pe cât părea. Ce s-ar întâmpla dacă, așa cum părea să creadă Dominic O’Brien, cel mai celebru savant din lume nu era un individ rar, cu capacități naturale aproape mistice, ci doar un tip care ajunsese să fie considerat un savant datorită unui antrenament metodic? Care ar fi atunci diferența dintre el și mine?

Când vine vorba de memoria savantă, probabil că există mai multe ființe umane în aceeași clasă ca și Brainman: Kim Peek, alias Rain Man, savant prodigios născut în 1951, care a inspirat personajul interpretat de Dustin Hoffman în filmul hollywoodian. Se crede că are cea mai bună memorie din lume. Acum, că petrecusem ceva timp cu Daniel, am decis să-l vizitez pe Kim în orașul său natal din Utah pentru a face o comparație, pentru a afla ce aveau în comun cei doi savanți prodigioși și ce ar fi putut să-mi spună despre natura sindromului savantului.

L-am întâlnit pe Kim la una dintre conferințele sale, dintr-un turneu care părea să nu se mai sfârșească – unde era însoțit de Fran, tatăl și șoferul său, și pentru care

el nu solicita niciodată vreun onorariu. Se adresa unui grup de aproximativ trei duzini de vârstnici, în sala mare a unui cămin de bătrâni din orașul său de baștină, Salt Lake City. Membrii publicului au fost invitați să-i adreseze întrebări obișnuite (dar în nici un caz „întrebări legate de logică sau raționament“, i-a avertizat Fran). O femeie ce respira cu ajutorul unui tub de oxigen l-a întrebat care este cel mai înalt vârf din America de Sud. El a răspuns corect – vârful Aconcagua, un fapt cunoscut de orice posesor al unei culturi generale medii – și a menționat și înălțimea: 6 762 de metri (care, am descoperit mai târziu, era mai mică cu 200 de metri decât cea reală). Un bărbat cu picioarele amputate, aflat într-un scaun cu rotile, l-a întrebat de câte ori căzuseră sărbătorile de Paști în luna martie în anii 1930. Fără nici o pauză, el a răspuns: „27 martie 1932. 28 martie 1937“. Răspunsurile sale s-au încheiat cu o accelerare a vocii, care suna ca și cum ar fi fost pe cale să explodeze într-un râs răguşit. Maestrul de ceremonii al căminului de bătrâni l-a întrebat ce cărți au fost prezentate în numărul 4 din 1964 al seriei dedicate cărților în rezumat editate de către Reader’s Digest. El le-a numit pe toate cinci. Numele fiicei lui Harry Truman? Margaret. De câte ori a câștigat Steelers******** Super Bowl? De patru ori.******** Ultimele versuri din Coriolan? „Iar suferința-i vie încă, fie-i / De-a pururea cinstită amintirea! / Veniți și ajutați!“*********

„El nu uită niciodată nimic“, mi-a spus Fran. Cu alte cuvinte, pe cât se pare, nici măcar un fapt din cele mai bine de nouă mii de cărți citite, într-un ritm de aproximativ zece secunde pentru o pagină.[4] (Fiecare ochi scanează pagina proprie independent.) A memorat întreaga operă a lui Shakespeare și partiturile tuturor operelor importante din muzica clasică. La o reprezentație recentă a piesei A douăsprezecea noapte, un actor a schimbat ordinea a două replici, provocându-i lui Kim o criză atât de puternică, încât a fost nevoie să se aprindă luminile și să se întrerupă spectacolul. De aceea, nu i se mai permite să participe, ca spectator, la reprezentații cu piese de teatru jucate în direct.

Spre deosebire de Daniel, nu se poate să-l privești pe Kim și să nu-ți dai seama de îndată că ai de-a face cu o persoană absolut unică. Are părul cărunt, o înfățișare ursuză și se uită chiorâș prin niște rame groase, de plastic maro. Aproape întotdeauna își ține capul înclinat cu patruzeci și cinci de grade într-o parte. Își ține o mână strânsă în căușul celeilalte și începe s-o miște în afară atunci când devine agitat. Se întâmplă adesea ca mintea lui să reacționeze cu cea mai mare promptitudine la aluziile dintr-o discuție, revărsând o cascadă de fapte și cifre aparent fără sfârșit. Atunci când o bătrână argentiniancă i-a spus lui Kim că s-a născut în Córdoba, el i-a recitat imediat drumurile principale de intrare și

de ieșire din orașul ei natal și apoi a cântat tare refrenul din Don’t Cry for Me, Argentina, provocându-mi o senzație de stânjeneală. După aceea a strigat, dintr-o dată, „Ești concediat!“. Fran i-a sărit în ajutor, explicând conexiunea: vedeta de baschet Dennis Rodman, care avusese o legătură cu Madonna, interpreta rolului primei doamne argentiniene Eva Perón în filmul Evita, fusese concediat de echipa Los Angeles Lakers în 1999.

Kim pare să fi descoperit o asociere pavloviană între cunoștințele lui uluitoare și râsetele audienței. La o discuție recentă, el a răspuns la o întrebare cu privire la conținutul proclamației de la Gettysburg: „227 Northwest Front Street. Dar Lincoln a rămas acolo doar o noapte. El și-a ținut discursul a doua zi.“ Acum repetă adesea gluma.

Lui Kim îi place să fie numit „Kimputer“, dar numele său complet este Laurence Kim Peek. „L-am botezat după Laurence Olivier și Kim, romanul lui Rudyard Kipling“, spune Fran. Când Kim a venit pe lume, după o sarcină dificilă, a fost imediat clar că ceva era cât se poate de în neregulă. Capul său era cu o treime mai mare decât în mod normal, iar pe spate avea o pustulă de mărimea unui pumn, pe care medicii s-au temut să o înlăture. În primii trei ani de viață, Kim și-a târât capul ca și cum ar fi fost încărcat cu o greutate mare. Nu a mers până la patru ani. Părinții lui au fost îndemnați să ia în calcul o lobotomie. Copilului i-au fost administrate sedative puternice până la împlinirea vârstei de 14 ani. Fran își amintește că doar atunci când lui Kim nu i s-au mai administrat sedative, el a început să se arate interesat de cărți. A început să le memoreze încă de atunci.

Dar, chiar dacă are acces la un depozit de cunoștințe mai mare decât, probabil, oricine altcineva de pe planetă, Kim nu pare capabil să-i găsească o altă finalitate decât propria sa persoană. Are un IQ de doar 87. Și oricât de multe cărți de etichetă ar fi memorat, simțul său a ceea ce este adecvat din punct de vedere social este, ca să folosim un termen generos, ezoteric. Stând în picioare într-o mulțime de oameni, în holul bibliotecii publice din Salt Lake City, Kim și-a înfășurat brațele puternice în jurul umerilor mei și m-a lipit de el, după care s-a apucat să se învârtă repede în jurul meu. „Joshua Foer, ești un om mare, mare“, mi-a spus el, destul de tare pentru a face să tresară un trecător. „Ești un bărbat chipeș. Ești un om din generația ta.“ Apoi a scos un muget adânc.

Cum poate face Kim ceea ce face reprezintă un mister pentru știință. Spre deosebire de personajul lui Dustin Hoffman din Rain Man, Kim nu este, după cât se pare, autist. E mult prea sociabil pentru acest diagnostic. Este cu totul altceva.

În ianuarie 1989, în aceeași săptămână în care a fost lansat Rain Man, o tomografie a creierului lui Kim a dezvăluit că cerebelul său, un organ crucial pentru percepția senzorială și funcția motorie, era grav dilatat. O tomografie anterioară descoperise că lui Kim îi lipsește, de asemenea, corpul calos, rețeaua densă de neuroni care face legătura între emisferele stângă și dreaptă ale creierului, permițându-le să comunice între ele. Este o situație incredibil de rară, dar modul în care aceasta ar putea contribui la sindromul savantului de care suferă el nu este deloc clar.

Kim și cu mine ne-am petrecut cea mai mare parte a după-amiezii noastre împreună stând la o masă în colțul din spate al etajului patru al bibliotecii publice din Salt Lake City, locul în care Kim s-a aflat aproape în fiecare zi din ultimii zece ani, citind și memorând cărți de telefon. Și-a scos ochelarii și i-a pus pe masă. „Am de gând să fac doar un pic de scanare“, m-a anunțat. M-am uitat peste umărul lui cum răsfoia o carte de telefon din Bellingham, Washington. Am încercat să țin pasul cu memoria lui. Am făcut ceea ce m-ar fi antrenat Ed să fac dacă ar fi fost acolo: am creat un palat al memoriei și am transformat numărul de telefon al fiecărei persoane într-o imagine, am făcut același lucru cu numele și prenumele, după care am încercat repede să leg cumva laolaltă toate acele imagini într-un mod memorabil. Era o muncă grea, iar când am încercat să-i explic lui Kim cu ce mă îndeletniceam, el nu a părut să înțeleagă despre ce-i vorbeam. De fiecare dată când ajungeam la al patrulea sau al cincilea nume din prima coloană, el era gata să treacă la pagina următoare. L-am întrebat cum de poate să o facă atât de repede. Și-a ridicat privirea din carte și s-a uitat la mine peste ochelari, agitat de întreruperea mea. „Nu fac decât să-mi amintesc!“, a țipat. Și apoi și-a îngropat din nou capul într-o coloană de numere de telefon, ignorându-mă în următoarea jumătate de oră.

Una dintre provocările inerente elaborării unei teorii pentru a explica sindromul savantului este că acesta se exprimă atât de diferit la persoane diferite. Totuși, există o anomalie neuroanatomică care apare mereu în cazul savanților, inclusiv la Kim: leziuni în emisfera stângă a creierului. Interesant este că abilitățile exagerate ale savanților sunt localizate aproape întotdeauna în partea dreaptă a creierului, care este dedicată unor activități precum aptitudinile vizuale și spațiale, iar savanții au avut aproape întotdeauna probleme cu sarcini despre care se presupune că sunt localizate în primul rând în zona din stânga a creierului, ca de pildă limbajul. Defectele de vorbire sunt extrem de frecvente în rândul savanților, ceea ce constituie o parte din motivul pentru care locvacele și atât de bine vorbitorul Daniel pare atât de extraordinar.

Unii cercetători au presupus că închiderea anumitor activităţi din emisfera stângă a creierului eliberează cumva aptitudini localizate în emisfera dreaptă, aflate toate într-o stare latentă. Într-adevăr, se ştie că există oameni care au dobândit brusc abilităţi de savant la un moment dat, în viaţă, în urma unui accident traumatizant care le-a afectat emisfera stângă a creierului. În 1979, un băiat de zece ani pe nume Orlando Serrell a fost lovit de o minge de baseball în partea stângă a capului şi a dobândit deodată o capacitate remarcabilă de a calcula datele calendaristice şi de a-şi aminti cum fusese vremea în fiecare zi din viaţa lui. Bruce Miller, un neurolog de la Universitatea California, din San Francisco a studiat pacienţii vârstnici cu o formă relativ comună de boală a creierului, numită demenţă fronto-temporală, prescurtată DFT. El a descoperit că în unele cazuri, în care DFT este localizată pe partea stângă a creierului, oameni care în viaţa lor nu luaseră în mână o pensulă sau un instrument dădeau dovadă de extraordinare abilităţi artistice şi muzicale la sfârşitul vieţii. Pe măsură ce alte aptitudini cognitive se diminuau, ei deveneau savanţi specializaţi în nişte domenii înguste.

Faptul că oamenii pot deveni savanţi atât de spontan sugerează că aceste abilităţi excepţionale trebuie să existe în stare latentă, într-o oarecare măsură, în noi toţi. Este posibil să existe, aşa cum îi place lui Treffert să spună, „un mic Rain Man“ ascuns în interiorul fiecărui creier. Numai că este păstrat sub cheie de inhibitoarea „tiranie a dominantei emisfere stângi“.

Treffert speculează în continuare asupra faptului că savanţii cu memorii excepţionale pot atribui cumva sarcina de a se ocupa de amintirile declarative, precum faptele şi cifrele, mai primitivelor sisteme de memorie nondeclarative, cum ar fi cele care ne ajută să ne amintim cum să mergem pe bicicletă sau cum să prindem o minge din zbor, fără să ne gândim conştient la asta (aceleaşi sisteme care îi permit amneziculuiH.M. să deseneze în oglindă şi lui E.P. să se plimbe prin cartierul său, fără a-şi cunoaşte măcar adresa). Gândiţi-vă cât de multă procesare mentală este necesară doar pentru a poziţiona mâna astfel încât să prindă o minge aflată în zbor – calcularea instantanee a distanţei, traiectoriei şi vitezei – sau pentru a face diferenţa dintre o pisică şi un câine. Creierele noastre sunt în mod evident capabile de calcule uimitor de rapide şi complexe, care se întâmplă în subconştient. Nu le putem explica, deoarece de cele mai multe ori ne dăm cu greu seama chiar şi că ele au loc.

Dar, cu suficiente eforturi, uneori pot fi accesate şi aceste niveluri cognitive mai joase. De exemplu, atunci când elevii sunt învăţaţi să deseneze, de multe ori

primele două exerciţii pe care trebuie să le stăpânească sunt trasarea spaţiului negativ şi a liniilor de contur. Scopul acestor exerciţii este de a închide procesarea conştientă de nivel superior care nu poate vedea un scaun ca fiind altceva decât un scaun şi de a activa procesarea latentă de nivel inferior perceptual, care vede scaunul doar ca o însumare de forme şi linii abstracte. Un artist are nevoie de mult antrenament pentru a învăța să-și dezactiveze prelucrarea de nivel superior; Treffert consideră că savanţii sunt capabili să facă acest lucru în mod natural.

Dacă noi, toţi ceilalţi, am putea opri această prelucrare la nivel înalt, am deveni savanţi? Există de fapt o tehnologie care poate să stopeze, selectiv şi temporar, părţi ale creierului. Se numeşte stimulare magnetică transcraniană, SMT, şi funcționează cu ajutorul câmpurilor magnetice concentrate pentru a afecta prin ardere electronică neuronii vizaţi. Efectul de izolare poate dura mai mult de o oră. Deşi metoda SMT este relativ nouă, a fost folosită cu succes ca un mijloc neinvaziv de tratare a unor probleme diverse cum ar fi depresia, stresul posttraumatic şi migrenele. Dar, în multe feluri, potenţialul experimental al SMT este chiar mai interesant decât utilizările sale terapeutice. Există, evident, anumite probleme etice greu de rezolvat în legătură cu experimentele efectuate asupra creierului uman. Din moment ce nu poţi pătrunde într-un creier viu pentru a-ți face de cap în el (cazul lui H.M. ne-a învățat acest lucru), o mare parte din ceea ce neurologii au fost capabili să înveţe despre creier a fost rezultatul câtorva „experimente naturale“, cauzate de forme foarte puţin probabile de leziuni ale creierului (ca în cazul lui E.P.). Deoarece SMT le permite neurologilor să activeze/dezactiveze regiuni ale creierului după cum doresc, ei pot utiliza acest procedeu pentru a efectua experimente repetabile fără a mai aştepta ca în biroul lor să intre cineva afectat de o leziune rară a acelei porţiuni a creierului pe care doresc să o studieze. Allan Snyder, un neurolog australian care a popularizat SMT ca instrument experimental, utilizează această tehnică pentru a induce temporar aptitudinile artistice pe care le au savanţii unor oameni altfel normali, vizând lobul fronto-temporal stâng (aceeaşi regiune care este adesea deteriorată la savanţi). După ce le-a fost amorţit lobul temporal stâng, subiecţii pot desena mai multe imagini precise din memorie şi pot estima mai rapid numărul de puncte proiectate pentru foarte puţin timp pe un ecran. Snyder numeşte acest dispozitiv „maşina de amplificare a creativităţii“. I-ar putea spune, la fel de bine, tichia savantului.

În documentarul Brainman, am văzut cum Daniel împărţea 97 la 13 şi obţinea un rezultat cu atât de multe zecimale, încât părea oferit de un calculator performant.

Chiar a trebuit să se facă apel la un calculator, pentru verificarea rezultatului. El înmulţea mental numere de trei cifre în câteva secunde, dându-şi repede seama că 37 la puterea a patra era 1 874 161. Mie mi s-a părut că matematica mentală a lui Daniel era mult mai impresionantă decât memoria lui.

Cum începusem să scotocesc prin complicatul subiect al matematicii mentale, am aflat că, la fel ca şi în cazul memorării, domeniul are propria sa literatură vastă şi chiar propriul campionat mondial. Într-adevăr, căutând un pic pe Google şi exersând din greu, oricine poate învăţa cum să înmulţească mental numere de trei cifre. Asta nu înseamnă că este uşor – credeţi-mă, am încercat – dar este o abilitate care poate fi învăţată.[5]

Deşi l-am rugat în mod repetat, cu diverse ocazii, Daniel a refuzat să efectueze chiar şi un singur calcul mental pentru mine. „Una dintre marile temeri ale părinţilor mei a fost că aveam să devin un spectacol de bâlci “, mi-a spus el atunci când am insistat. „Le-am promis că nu voi face calcule pentru oamenii care îmi cer acest lucru. Le fac doar pentru oamenii de ştiinţă.“ Dar făcuse o serie de asemenea calcule mentale pentru camerele de luat vederi în Brainman.

În timp ce el efectua aceste calcule, m-a izbit un lucru ciudat pe care Daniel părea că-l face cu degetele. În timp ce se presupune că el se uita la răspunsul care se cristaliza în mintea sa, camera surprindea cum degetul lui arătător aluneca încoace şi încolo pe suprafaţa biroului aflat în faţa lui. Ţinând seama de descrierea dată de el modului în care formele se topeau şi fuzionau în mintea sa, felul în care îşi făcea de lucru cu degetul mi s-a părut de-a dreptul straniu.

Discutând cu câţiva experţi, am aflat că oricine a făcut înmulţiri mentale putea avea suspiciuni cu privire la acele degete care alunecau. Una dintre tehnicile cele mai comune pentru calcularea produsului a două numere mari este cunoscută sub numele de multiplicare în cruce. Aceasta implică realizarea unei secvenţe de înmulţiri de numere individuale cu o singură cifră şi apoi combinarea lor finală. Pentru ochiul meu, asta părea să fi făcut Daniel pe masă. El neagă acest lucru, afirmând că e pur şi simplu o mişcare care îl ajută să se concentreze.

„Există o mulţime de oameni în lume care pot face acest gen de lucruri, dar tot sunt foarte impresionanţi“, mi-a spus Ben Pridmore. În plus, pe lângă participarea la competiţiile din cadrul circuitului de memorare, Ben concurează şi în Cupa Mondială de Calcul Mental, un concurs bienal în care participanţii efectuează calcule mentale mult mai dificile decât ale lui Daniel, inclusiv

înmulţirea unor numere de opt cifre, fără creion sau hârtie. Nici unul dintre aceşti calculatori de top nu au făcut vreo afirmaţie în care să susţină că văd forme mentale ale numerelor, care fuzionează şi se împart în mintea lor. Ei recunosc cu toţii, fără să ezite, că folosesc tehnici detaliate în nenumărate cărţi şi pe site-urile web. L-am rugat pe Ronald Doerfler, autorul uneia dintre aceste cărţi, Dead Reckoning: Calculating Without Instruments, să se uite la Brainman şi să-mi spună ce crede. „Eu nu sunt extraordinar de impresionat de vreunul dintre ele“, mi-a răspuns el, referindu-se la talentele matematice ale lui Daniel, şi a adăugat: „Ştiinţa calculelor mentale nu duce lipsă de rătăciri“.

Dar ce credea despre faptul că Daniel cunoaşte toate numerele prime mai mici de 10 000? Nici măcar acest lucru nu-l impresionează pe Ben Pridmore. „Doar pe bază de memorare“, spune el. Există numai 1 229 de numere prime mai mici de 10 000. Aceasta este o mulţime de numere care poate fi ţinută minte, dar nu se compară cu învăţarea a 22 000 de zecimale ale lui pi.

Calcularea datelor din calendar, singura abilitate de savant pe care Daniel a fost dispus să o exercite în faţa mea, se dovedeşte a fi atât de simplă, încât chiar nu ar trebui să impresioneze pe nimeni. Savanţi precum Kim, care vă pot spune toate datele în care au căzut sărbătorile de Paşti în ultima mie de ani, par să fi interiorizat ritmurile şi regulile calendaristice fără a le înţelege în mod explicit. Dar oricine le poate învăţa. Există mai multe formule foarte simple de calcul calendaristic, publicate pe scară largă pe internet. Este nevoie de doar aproximativ o oră de exersare pentru a le stăpâni.

Cu cât stăteam mai mult de vorbă cu Daniel, cu atât mai multe dintre afirmaţiile sale au început să nască suspiciuni în legătură cu povestea sa. Când l-am întrebat, în două ocazii diferite, la două săptămâni distanţă, cum i se înfăţişează numărul 9 412, mi-a dat două răspunsuri complet diferite. Prima dată mi-a spus: „Este albastru, pentru că începe cu un nouă şi, de asemenea, se mişcă oarecum în derivă, pe un fel de pantă“. Două săptămâni mai târziu mi-a spus, după o pauză lungă: „Este un număr pătat. Are pete, dar şi curbe… Este de fapt un număr foarte complex.“ Apoi a adăugat: „Cu cât sunt mai mari numerele, cu atât sunt mai dificil de exprimat în cuvinte. De aceea, în interviuri, mă concentrez de obicei pe numere mai mici.“ Într-adevăr, sinestezicii nu sunt niciodată pe deplin coerenţi şi, spre cinstea lui, Daniel mi-a descris într-un mod consistent o serie de numere mai mici, pe parcursul întâlnirilor noastre.

Dar cum stăteau lucrurile cu acele cursuri „destinate abilităţilor specifice puterii

minții și memoriei avansate“, cărora Daniel le făcuse reclamă pe site-ul WWBC? Întors la casa lui din Kent, i-am înmânat o copie tipărită a anunțului său din 2001 și l-am întrebat despre ce era vorba. În cazul în care apela la memoria sa extraordinară întru totul, fără efort, neavând nevoie de tehnici de memorare, de ce vindea un curs exact pe acest subiect? Și-a scos picioarele de sub el și le-a așezat din nou pe podea.

– Uite ce-i, atunci aveam 22 de ani, mi-a răspuns el. Nu aveam bani. Singurul lucru la care mă pricepeam era să concurez la Campionatul Mondial de Memorare. Drept urmare, am scris un curs despre cum să-ți îmbunătățești memoria. Când am mers la campionatul mondial, am aflat că oamenii învățau singuri să-și amintească. Nici unul dintre ei nu avea o memorie bună. În momentul acela am crezut că mințeau, dar întâmplarea mi-a sugerat ideea că era ceva care se putea învăța. Aveam și eu ceva de vânzare. Singurul lucru pe care m-am gândit că aș fi putut să-l vând era creierul meu. Așa că am folosit chestii gen Tony Buzan. Am spus: Extinde-ți creierul și altele de soiul ăsta, dar nu mi-a plăcut ce făceam.

– Nu folosești tehnici de memorare? l-am întrebat.

– Nu, m-a asigurat el.

În cazul în care Daniel ar fi inventat povestea cu abilitățile sale naturale de savant, aceasta ar fi necesitat un grad de mitomanie pe care nu eram capabil să cred că îl posedă. Dacă ar fi fost doar un memorator antrenat care încerca să se prezinte îmbrăcat în hainele unui savant, de ce ar fi acceptat de bunăvoie să se supună unor teste științifice?

Cum am putea afla vreodată dacă Daniel este ceea ce pretinde? O lungă perioadă de timp, oamenii de știință s-au arătat sceptici chiar și în legătură cu existența sinesteziei. Ei au considerat fenomenul un fals sau nimic mai mult decât asociații durabile între numere și culori, făcute în copilărie. În ciuda tuturor cazurilor menționate în literatura de specialitate, nu exista nici o modalitate de a dovedi că un fenomen care părea cu adevărat extraordinar se petrecea de fapt în creierul cuiva. În 1987, Baron-Cohen a elaborat un test de autenticitate pentru sinestezie, prima evaluare riguroasă a acestui fenomen. Testul măsoară consecvența cu care o persoană considerată sinestezică raportează asociațiile culoare-cuvânt de-a lungul timpului. Când Baron-Cohen l-a cooptat pe Daniel pentru o versiune a acestui test, acesta l-a trecut cu ușurință. Totuși, nu mă pot abține să mă întreb

dacă orice memorator antrenat nu ar fi fost capabil să facă acest lucru la fel de bine.[6] Alte rezultate ale testelor ştiinţifice făcute de Daniel m-au uimit la fel de mult. Atunci când Baron-Cohen i-a testat memoria pentru chipuri, rezultatele sale au fost teribil de slabe, făcându-l pe psiholog să ajungă la concluzia că „memoria lui pentru chipuri pare afectată“. Acesta pare exact genul de probă la care un savant nu s-ar descurca foarte bine.[6] Şi totuşi, atunci când Daniel Corney a concurat la Campionatul Mondial de Memorare, el a câştigat medalia de aur la proba nume-şi-chipuri. Faptul pur şi simplu nu avea sens.

Un test care ar putea contribui la demonstrarea mai concludentă a sinesteziei lui Daniel ar fi o scanare RMN. În multe cazuri de sinestezie număr-culoare, se pot vedea de fapt zone ale creierului asociate cu procesarea culorilor luminându-se atunci când subiectului i se cere să citească un număr. Când Baron-Cohen s-a asociat cu experţi în scanarea RMN, pentru a examina creierul lui Daniel, nu s-a întâmplat acest lucru.[7] Subiectul testării „nu a activat regiunile extra-striate asociate în mod curent cu sinestezia, sugerând că el are o formă neobişnuită de sinestezie, mai abstractă şi conceptuală“, au concluzionat cercetătorii. Cu toate că trecuse testul de autenticitate pentru sinestezie, o altă concluzie rezonabilă ar putea fi aceea că, totuşi, Daniel nu are nici o legătură cu sinestezia.

„Uneori oamenii mă întreabă dacă sunt de acord să fiu un cobai pentru cercetători. Nu mă deranjează câtuşi de puţin, pentru că ştiu că îi ajut să înţeleagă mai bine creierul uman, lucru de care va beneficia toată lumea“, scrie Daniel în memoriile sale. „De asemenea, sunt recunoscător că aflu mai multe despre mine însumi şi despre modul în care funcţionează mintea mea.“ Dar atunci când Anders Ericsson l-a invitat pe Daniel să viziteze laboratorul din Florida, pentru a fi testat conform standardelor exacte aflate în vigoare acolo, Daniel a refuzat invitaţia, pe motiv că era prea ocupat pentru a întreprinde respectiva călătorie.

Problema cu toate testele la care a fost supus Daniel este ipoteza lor nulă – ipoteza de lucru ar fi adevărată în cazul în care ipotezele alternative s-ar dovedi false: şi anume că, dacă Daniel nu e un savant, atunci trebuie să fie doar un tip obişnuit. Dar ceea ce trebuie testat, în special în lumina istoriei sale personale neobişnuite, este posibila alternativă ca savantul cel mai celebru din lume să fie de fapt un memorator antrenat.

La aproximativ un an de la prima mea întâlnire cu Daniel, editorul său mi-a trimis un e-mail în care mă întreba dacă doream să mă întâlnesc din nou cu el, de

această dată la micul dejun, la elegantul hotel din centru unde se cazase pentru sejurul său la New York. Se afla în oraș pentru a participa la emisiunea Good Morning America și pentru a-și promova cartea, care debutase în SUA urcând pe locul al treilea pe lista celor mai bine vândute cărți de nonficțiune din New York Times.

După o ceașcă de cafea și un pic de pălăvrăgeală plăcută despre viața lui în lumina reflectoarelor, l-am întrebat din nou – pentru a treia oară – cum își reprezenta numărul 9 412. Am surprins un licăr de recunoaștere în ochii săi, înainte de a-i închide. Știa că nu am scos aceste cifre din burtă, la nimereală. Și-a băgat degetele în urechi și le-a ținut așa timp de două interminabile minute de liniște.

– Îl pot vedea în minte. Dar nu îl pot smulge de acolo a rostit el, în cele din urmă.

– Ultima oară când te-am întrebat, ai fost în stare să-l descrii aproape imediat.

S-a gândit un pic mai mult.

– Ar fi albastru-închis, ascuțit și strălucitor, cu o mișcare în derivă. Sau aș putea să mi-l reprezint ca nouăzeci și patru și douăsprezece, caz în care ar arata ca un triunghi și ar avea o formă de genul ăsta.

A făcut un fel de patrulater cu brațele. Fața i se înroșise ca o cireașă.

– Depinde de tot felul de lucruri, cum ar fi dacă am auzit bine numărul și de modul în care am decis să-l fragmentez. Depinde de cât sunt de obosit. Uneori mai comit și erori. Văd un număr greșit. Îl confund cu un număr care arată similar. De aceea prefer să fac teste cu oameni de știință adevărați. Nu este același stres.

I-am citit atunci descrierile pe care mi le oferise pentru numărul 9 412 în ultimele două dăți când îl văzusem. Cu greu ar fi putut fi mai diferite. I-am expus teoria mea, despre care îmi dădeam seama că era foarte dificil de dovedit: că utiliza aceleași tehnici de bază ca și alți atleți ai minții și că el a inventat aceste foarte vagi descrieri sinestezice ale numerelor pentru a masca faptul că memorase o simplă imagine pentru a o asocia cu fiecare dintre combinațiile de două cifre dintre 00 și 99 – una dintre cele mai elementare tehnici din trusa de scule a oricărui memorator. Aceasta a fost una dintre cele mai neplăcute fraze pe

care le-am spus vreodată cuiva.

Un timp m-am tot gândit şi m-am răzgândit dacă să-l includ şi pe Daniel în această carte. Dar într-o noapte târziu, nu cu mult timp înainte de termenul la care ar fi trebuit să predau prima variantă a acestui capitol, am decis să fac o ultimă căutare pe internet cu numele lui, doar pentru a vedea dacă îmi scăpase ceva sau măcar pentru a-mi reîmprospăta memoria despre o poveste care zăcuse mai bine de un an într-un dosar, în fişierul meu. Atunci – şi nu ştiu cum ratasem acest lucru înainte – am dat peste o versiune arhivată a danieltammet.com, un site web creat în anul 2000, care nu mai era online de cel puţin trei sau patru ani. Pagina intitulată „Despre“, veche de şapte ani, care îl descria pe Daniel, conţinea un fragment autobiografic surprinzător de sincer, care nu fusese inclus în volumul său de memorii:

Interesul meu pentru memorare şi, prin urmare, pentru sportul memorării se datorează întâlnirii mele întâmplătoare, la vârsta de 15 ani, cu o carte pentru copii despre conceptele generale ale memoriei, care avea rostul de a te ajuta să obţii rezultate mai bune la examene. În anul următor am obţinut Certificatul General al Educaţiei Secundare (GCSE) cu unele dintre cele mai bune rezultate din an şi, ulterior, m-am comportat bine la nivelul superior, ajungând ca pe parcurs să stăpânesc limbile franceză şi germană cu ajutorul acestor tehnici tip încercat-şi-testat… Obsesia mea legată de acest sport s-a amplificat şi, după luni de pregătire intensă şi neostoită trudă, am urcat în primele cinci locuri ale clasamentului celor mai buni sportivi memoratori din lume.

Cu ceva timp înainte, mai găsisem o serie de mesaje postate cu câţiva ani în urmă de la aceeaşi adresă de e-mail folosită de către Daniel Corney, dar expediate de cineva pe nume Daniel Andersson, care susţinea că era „un medium foarte respectat şi înzestrat, cu peste 20 de ani de experienţă în ajutarea şi sporirea puterilor altora“. Mesajele susţineau că Daniel Andersson şi-a dobândit puterile psihice în timpul unei serii de convulsii din copilărie. Exista o trimitere către un site web unde se putea organiza o lectură telefonică cu Daniel pentru „consiliere cu privire la tot felul de subiecte, inclusiv probleme relaţionale, de sănătate şi financiare, iubiri pierdute şi contactarea celor care depăşiseră aceste obstacole“.

L-am întrebat pe Daniel ce ar trebui să fac eu cu aceste e-mailuri. Cu șase ani în urmă, susţinuse că atacurile sale de epilepsie îi conferiseră puteri psihice. Acum susținea că ele făcuseră din el un savant.

– Îți dai seama de ce ar putea fi cineva bănuitor? l-am întrebat.

A făcut o pauză, pentru a se aduna.

– Dumnezeule, este jenant a spus. După ce m-am oferit ca antrenor și nu am avut nici un succes, am citit un anunţ pentru cineva care putea face lecturi psihice. Puteai lucra de acasă, folosind telefonul. Era ideal pentru mine. Eu nu aveam puteri psihice. Am făcut-o timp de aproximativ un an, deoarece nu aveam nici un fel de alt venit. Nu prea am apucat să spun mare lucru, pentru că nu ofeream consiliere. În cea mai mare parte doar am ascultat. Am tratat situația, de la început până la sfârşit, doar ca pe o ocazie de a asculta oamenii. Retrospectiv, îmi doresc să nu fi făcut așa ceva. Dar eram disperat. Uite, viața este complexă. N-am crezut că voi ajunge vreodată o persoană publică. Te asigur că am făcut teste pentru consecvență cu oameni de știință apreciați pentru a stabili dacă am așa ceva, iar opinia lor – nu doar a unuia dintre ei, asta-i important – a fost că sunt cu adevărat ceea ce susțin.

Spre sfârşitul întâlnirii noastre finale, i-am spus lui Daniel toate motivele pe care reușisem să le adun pentru a crede că el, cel mai celebru savant din lume, era cu adevărat un savant.

– Vreau să fiu convins, i-am spus, dar nu sunt.

– Dacă voiam să te păcălesc, dacă voiam să te fac să nu vezi ceea ce nu-mi convenea, aș fi exersat extrem de mult, mi-a răspuns el, sincer. Aș face să se încingă toate armele de care dispun. Aș sări prin toate cercurile. Dar sincer, mie chiar nu-mi pasă ce crezi despre mine. Nu o lua personal. Vreau să spun că nu-mi pasă ce crede cineva, oricine, despre mine. Mă cunosc. Eu știu ce se întâmplă în capul meu când închid ochii. Știu ce înseamnă numerele pentru mine. Aceste lucruri sunt dificil de explicat și îmi este greu să le formulez în termeni pe care să-i poți analiza cu ușurință. Dacă eram foarte bun la apărat ceva, m-aș fi gândit foarte atent și aș fi făcut o impresie bună, ție sau oricui altcuiva.

– Celorlalți le-ai făcut o impresie foarte bună.

– Lumea are încredere în oamenii de știință, iar ei m-au studiat. Și eu am

încredere în oamenii de știință. Sunt neutri. Ei nu sunt mass-media. Nu sunt interesaţi să prezinte lucrurile dintr-un anumit unghi. Sunt interesaţi de adevăr. Cu mass-media, eu sunt doar cine sunt. Uneori mă voi prezenta foarte bine, alteori voi fi mai nervos și nu voi face o impresie la fel de bună. Sunt om. Sunt schimbător ca toți ceilalţi. Dintre toți oamenii care m-au intervievat, tu m-ai tratat cel mai mult ca pe o persoană normală. Tu nu m-ai idolatrizat. M-ai tratat la nivelul tău. Respect asta. Mă simt mult mai confortabil să fiu om decât să fiu înger.

– Probabil că asta s-a întâmplat pentru că bănuiesc că eşti doar un om normal, am spus.

De îndată ce mi-au ieşit aceste cuvinte de pe buze, mi-am dat seama că de fapt nu doream cu adevărat să le rostesc. Ce mă frusta cel mai mult în legătură cu Daniel era faptul că știam că nu e normal. De fapt, singurul lucru pe care îl pot afirma cu certitudine despre el este că are o inteligență excepțională. Știu ce efort presupune antrenarea memoriei. Oricine poate face acest lucru, dar nu oricine o poate face în măsura în care o făcuse Daniel. Credeam că Daniel e special. Doar că nu eram sigur dacă era special în modul pe care îl susținea.

L-am întrebat dacă, atunci când se privește sincer în oglindă, chiar se consideră un savant.

– Sunt un savant? Și-a pus jos cafeaua și s-a aplecat mult. Totul depinde de modul în care definești termenul, nu-i așa? Ai putea defini „savant“ în așa fel încât să fiu exclus din definiție. Ai putea să-l definești în așa fel încât Kim Peek să fie exclus din definiție. Și l-ai putea defini în așa fel încât nici un savant din lume să nu se mai încadreze în definiție.

Totul se reduce la definiții. În cartea sa Oameni extraordinari (Extraordinary People), Treffert definește sindromul savantului ca „o maladie extrem de rară în care persoanele cu handicapuri mentale grave… au spectaculoase insule de abilitate sau de excelență, care contrastează puternic și semnificativ cu handicapul lor“. Conform acestei definiții, întrebarea dacă Daniel utilizează tehnici de memorare ar fi lipsită de relevanță pentru a stabili dacă el este un savant. Tot ce contează este că el are o istorie a unui handicap de dezvoltare și poate efectua fenomenale isprăvi mentale. Conform definiției lui Treffert, Daniel ar fi într-adevăr un savant prodigios, chiar dacă handicapul său este mai puțin pronunțat. Totuși, ceea ce definiția lui Treffert nu surprinde este diferența clară dintre

cineva precum Kim Peek, ale cărui incredibile capacităţi sunt aparent inconştiente şi poate chiar automate, şi cineva care dobândeşte aceleaşi aptitudini printr-un antrenament metodic şi plictisitor.

În secolul al XIX-lea, termenul „savant“ avea o conotaţie cu totul diferită faţă de cea de astăzi. Era cel mai de seamă epitet care putea fi conferit unui om învăţat. Un savant era cineva care stăpânea multiple domenii, care lucra cu idei abstracte, care îşi „consacra energiile căutării adevărului“, precum Charles Richet, autorul cărţii din 1927 Istoria naturală a unui savant, căci chiar aşa a intitulat-o. Termenul nu avea nimic de-a face cu capacităţile ciudate sau cu o memorie prodigioasă. Şi totuşi, în ultimul secol, înţelesul cuvântului s-a schimbat în limba engleză. În 1887, John Langdon Down, cunoscut mai bine pentru afecţiunea cromozomială care îi poartă numele, a inventat sintagma „savant idiot“. Cuvântul „idiot“, fiind considerat incorect politic, a fost abandonat în cele din urmă. Într-o lume în care memoriile noastre de zi cu zi s-au atrofiat şi în care ne-am înstrăinat de ideea unei memorii disciplinate, termenul „savant“ a trecut de la desemnarea unei arte şi de la emblema unei desăvârşiri intelectuale la desemnarea unei stări ciudate a unui sindrom. Niciodată nu veţi auzi că un spirit universal precum Oliver Sacks este descris în limba engleză ca fiind un savant în zilele noastre, cu toate că el, ca şi alţii, corespunde definiţiei din dicţionar. Astăzi, cuvântul este rezervat pentru oameni precum gemenii autişti pe care i-a făcut celebri Sacks, scriind despre ei, care se spune că erau în stare să numere instantaneu 111 beţe de chibrit, în clipa în care acestea erau împrăştiate pe podea.

Aşadar, ce se poate spune despre cineva ca Daniel? Unul dintre cele mai vechi mituri despre savanţi este că ei erau hărăziţi să se nască în această lume ca genii, dar că, din pricina unei încurcături teribile a destinului, toate aptitudinile lor au fost reduse la una singură. Mă tot gândesc la Daniel. Mă întreb ce am fi spus despre el dacă ar fi fost doar un tip care s-a antrenat singur ca să memoreze douăzeci şi două de mii de zecimale ale lui pi şi să înmulţească mental numere de trei cifre. Mă întreb ce am spune dacă el ar fi ajuns să realizeze aceste performanţe numai printr-o disciplină riguroasă şi depunând un efort enorm. Acest lucru l-ar face mai mult sau mai puţin incredibil decât Kim Peek? Vrem să credem că există mai mulţi Daniel Tammet printre noi, indivizi născuţi în această lume cu talente extraordinare, înfruntând dificultăţi extraordinare. Este una dintre cele mai inspirate idei despre mintea umană. Dar poate că Daniel exemplifică o idee chiar şi mai inspirată: că noi toţi avem capacităţi remarcabile, adormite în interiorul nostru. Măcar dacă ne-am deranja să le trezim.

Ziarist sportiv american. (n.tr.)

Campion mondial de box la categoria grea. (n.tr.)

*Echipă de fotbal american din Pittsburgh. (n.tr.)

Până în 1980, inclusiv. Ulterior au mai reputat două victorii, în 2006 și 2009. (n.tr.)

În versiunea lui Tudor Vianu. (n.tr.)

CAPITOLUL 11

Campionatul de Memorare al Statelor Unite

La Campionatul de Memorare al Statelor Unite din 2006 avea să fie introdusă o nouă probă, care nu mai figurase vreodată în istoria competițiilor de memorare. Se numea, nu tocmai inspirat, „Trei lovituri și ești eliminat de la petrecere“ și fusese concepută special pentru a-i mulțumi pe producătorii HDNet, rețeaua care avea să transmită, pentru prima dată, concursul la o televiziune cu acoperire națională. Cinci străini, pozând în postura de oaspeți la o petrecere cu ceai, urmau să intre în scenă și să le comunice concurenților zece informații despre ei înșiși – adresele lor, numerele de telefon, pasiunile, zilele de naștere, mâncărurile preferate, numele animalelor de companie, marca și modelul mașinilor lor etc. Era un test ale cărui cerințe erau aidoma celor din viața reală, lucru care nu se mai petrecuse niciodată la un concurs de memorare. Nu aveam nici o idee despre modul în care s-ar fi cuvenit să mă pregătesc pentru el și, sincer vorbind, nici nu prea mai aveam mult timp de gândire, căci nu mai era decât vreo lună și jumătate până la desfășurarea competiției, când Ed și cu mine am petrecut câteva seri purtând convorbiri telefonice transatlantice, inventând un sistem care mi-ar fi permis să înmagazinez repede și ușor toate informațiile personale puse la dispoziție de cei cinci străini, într-un palat al memoriei special, alocat fiecăruia dintre ei.

Construisem cinci clădiri imaginare, câte una pentru fiecare dintre cei cinci invitați la „petrecere“. Fiecare era construită într-un stil diferit, dar cu o arhitectură similară, având ca element central un atrium, în jurul căruia existau camere satelit. Primul palat era un cub de sticlă modernist în maniera Casei de sticlă a lui Philip Johnson; al doilea era o clădire înțesată de turnulețe, în stil Queen Anne, de tipul acelora care se pot întâlni peste tot în San Francisco, cu o mulțime de volute și alte ornamente ostentative; al treilea era în maniera lui Frank Gehry, cu pereți de titan ondulat și ferestre deformate; al patrulea era inspirat în principal de casa din cărămidă roșie a lui Thomas Jefferson de la Monticello; despre al cincilea nu se putea spune nimic special, cu excepția faptului că toți pereții erau vopsiți într-un albastru strălucitor. Bucătăria din fiecare casă avea să servească drept loc de depozitare pentru o adresă. În camera de lucru a fiecărei case avea să se afle numărul de telefon. Dormitorul principal era destinat găzduirii pasiunilor, baia era alocată zilelor de naștere și așa mai

departe.

Cu trei săptămâni înainte de concurs, după revizuirea rezultatelor pe care i le trimisesem, Ed m-a sunat să-mi spună că trebuia să încetez să exersez pentru restul probelor, pentru a mă concentra exclusiv asupra noii probe cu petrecerea. Mi-am adunat prietenii și familia și le-am atribuit biografii fictive pe care să le memorez în noile mele palate, clădite cu atâta grijă în acest scop. Câteva cine lipsite de romantism împreună cu prietena mea au avut ca rezultat transformarea ei într-un personaj, ea povestindu-mi despre viața ei de fermieră din Nebraska, de gospodină într-o suburbie sau de croitoreasă pariziană, de care i-am reamintit apoi în timp ce eram la desert.

Apoi, cu o săptămână înainte de campionat, chiar în momentul în care doream să mă antrenez cel mai intens, Ed mi-a spus că trebuia să mă opresc. Atleții minții își sistează întotdeauna antrenamentul cu o săptămână înainte de concursuri, cu scopul de a face o curățenie de primăvară în palatele lor de memorie. Ei merg prin ele și le golesc mental de toate imaginile rămase, pentru că în febra competiției ultimul lucru pe care ți-l dorești este să-ți amintești din greșeală ceva ce ai memorat săptămâna trecută. „Unii concurenți, atunci când ajung la un nivel foarte ridicat, nu vorbesc cu nimeni trei zile înainte de un concurs“, mi-a destăinuit Tony Buzan. „Ei simt că orice asociație care le intră în cap ar putea interfera cu asociațiile la care vor apela în cadrul competiției.“

Planul fusese întotdeauna ca Ed să se afle în miezul acțiunii, la campionatul Statelor Unite. Dar cu puțin timp înainte de concurs a trebuit să plece în Australia, unde i se oferise o ocazie unică de a face cercetări filosofice la Universitatea din Sydney, cu privire la problemele fenomenologice ridicate de cricket. (El crede că sportul conține exemple chiar mai bune decât determinatorii sexelor puilor sau marii maeștri de șah pentru a susține teza sa că modul în care percepem lumea este puternic modelat de memorie.) Așa că nu mai credea că ar fi fost capabil să facă o călătorie mult mai lungă și mai costisitoare, venind tocmai de la antipozi.

„Există vreo cale prin care să-ți pot alina cumva dezamăgirea legată de posibila mea absență?“, m-a întrebat el într-un e-mail, cu câteva zile înainte de concurs. Senzația pe care o aveam nu era atât de dezamăgire, cât de panică. Deși le spusesem tuturor celor pe care îi cunoșteam că pentru mine concursul nu era decât ceva mai mult decât un moft – „un mod ciudat de a petrece o dimineață de weekend“, după cum i-am spus unui prieten –, glumele pe care le făceam uneori

pe seama acestui „concurs straniu“ ascundeau adevărul, că muream de dorința să câștig.

Decizia de ultim moment a lui Ed de a rămâne în Australia însemna că eram pe cont propriu, trebuind să-mi fac singur griji cu privire la ceilalți concurenți, să speculez în legătură cu intensitatea antrenamentului pe care îl făcuseră pe parcursul ultimului an și să mă întreb dacă vreunul dintre ei pregătise vreo surpriză, dând la iveală o nouă tehnică, ce ar fi dus acest sport la un nivel pe care eu nu aveam cum să-l ating. Mai era și Ram Kolli, veselul și nepăsătorul campion en titre, despre care știam că era cel mai mare talent natural al grupului. Dacă el hotărâse să se antreneze la fel de intens ca un european, noi, ceilalți, nu am fi avut nici o șansă. Dar mă îndoiam că o făcuse. Cel mai mult mă neliniștea Maurice Stoll. Dacă cineva și-ar fi petrecut timpul punând la punct un sistem Millennium PAO ca al lui Ed sau un sistem de imagini pentru 2 704 de combinații de cărți de joc, precum Ben, cel mai probabil acesta ar fi fost Maurice.

În seara dinaintea campionatului, Ed mi-a trimis prin e-mail un ultim sfat: „Tot ce trebuie să faci este să savurezi imaginile, să te bucuri într-adevăr de ele. Atâta timp cât ești tu însuți surprins de frumusețea și ingeniozitatea lor, te vei descurca foarte bine. Nu-ți face griji, în nici o etapă. Ia-o ușor, ignoră-ți adversarii, distrează-te. Deja sunt mândru de tine. Și adu-ți aminte, cicatricele lăsate de fete și gloria sunt veșnice.“

În noaptea aceea, m-am întins în pat și m-am apucat să mărșăluiesc obsesiv prin toate palatele mele – întâi înainte și pe urmă înapoi – și să-mi fac griji în legătură cu Maurice. Nu am fost în stare să pun geană pe geană, ceea ce, după cum remarcase chiar Maurice la concursul din anul precedent, pentru un atlet al minții este „ca fracturarea piciorului pentru un jucător de fotbal, chiar înaintea meciului“.

În cele din urmă, am izbutit să adorm, pe la trei dimineața, cu ajutorul unor pastile de Tylenol, și am avut un vis terifiant, în care regele și regina mea de pică, Danny DeVito și Rhea Perlman, călăreau într-o parcare, vreme de patru ore, un cal care nu era altceva decât șaptele de pică, încercând în zadar să găsească locul în care își parcaseră mașina, un Lamborghini Countach, valetul de cupă. În cele din urmă, ei și calul lor s-au topit în asfalt, în timp ce Maurice Stoll mă privea cu un hohot sinistru, gen Dr. Mengele. M-am trezit după patru ore, confuz și amețit, și m-am spălat de două ori pe cap – un semn de rău augur, dacă

a existat cândva vreunul.

Prima persoană spre care m-am îndreptat grăbit atunci când am ieşit din lift, la etajul al nouăsprezecelea al sediului Con Edison, a fost Ben Pridmore. Venise din Anglia pentru weekend numai ca să cerceteze cum stăteau lucrurile în America în domeniu. La aeroportul din Manchester se răsfăţase şi în ultima clipă îşi transformase biletul normal într-unul de clasa întâi.

– Pe ce altceva să-mi irosesc banii? m-a întrebat.

M-am uitat în jos la pantofii lui de piele pe jumătate distruşi, ale căror tălpi abia dacă se mai ţineau.

– Că bine zici, i-am răspuns.

Apoi am început să mă plâng.

– Nici măcar nu a început prima probă, iar eu am pierdut deja. I-am explicat despre insomnia mea şi despre şamponarea mea redundantă, iar el s-a declarat de acord că nu-mi făcusem nici un bine luând somniferele cu pricina, ale căror componente chimice, mi-a spus, probabil încă înotau în sângele meu.

Am dat pe gât două stacane de cafea şi, într-adevăr, mă simţeam mai mult nervos decât obosit. În cea mai mare parte mă consideram pur şi simplu prost pentru că dădusem atât de catastrofal în bară cu lucrul cel mai important de care aveam nevoie pentru a fi competitiv. Între timp îşi făcuse apariţia şi Maurice, purtând o şapcă de baseball inscripţionată cu Texas A&M Aggies şi o cămaşă cu un model din linii şerpuite Paisley, arătând mai arogant decât fusese cu un an în urmă. Şi înspăimântător de încrezător. M-a recunoscut şi a traversat încăperea, pentru a-mi strânge mâna şi a face cunoştinţă cu legendarul Ben Pridmore.

– Te-ai întors, mi-a spus el. Era o afirmaţie, nu o întrebare. În măsura în care aveam o strategie, aceasta era să mă furişez pe lângă Maurice şi să-l iau prin surprindere. Dar se pare că el fusese deja informat cu privire la mine. Cineva trebuie să-i fi dat de ştire că mă antrenasem cu Ed Cooke.

– Da, m-am gândit că aş putea încerca să concurez anul ăsta, i-am spus nonşalant şi am arătat în jos, spre eticheta cu numele meu, pe care scria „Joshua Foer, atlet al minţii“. Este un fel de experiment jurnalistic.

– Cum arată numerele tale în acest an? l-am întrebat. Îl sondam pentru a vedea dacă își modernizase sistemul.

– Arată bine. Ale tale?

– Bine. Cum stau lucrurile cu cărţile de joc?

– Nu-i rău. La tine?

– Eu ar trebui să stau bine cu cărţile de joc, i-am răspuns. Folosești același sistem ca și anul trecut?

A ridicat din umeri, fără să-mi răspundă, și m-a întrebat:

– Cum ai dormit azi-noapte?

– Ce?

– Cum ai dormit?

De ce mă întreba asta? Cum de știa despre insomnia mea? Ce fel de jocuri vânătorești încerca să joace?

– Adu-ți aminte, anul trecut nu am dormit prea bine a continuat el.

– Da, îmi amintesc. Și acum?

– În acest an am dormit foarte bine.

– Josh a fost nevoit să ia somnifere a intervenit Ben, amabil.

– Da, ei bine, au de fapt un efect placebo, nu-i așa?

– Am încercat o singură dată să iau somnifere, în timpul antrenamentului, iar în dimineața zilei următoare am adormit în timp ce memoram numere a continuat Maurice. Știi, lipsa de somn este dușmanul memoriei.

– Oh!

– Oricum, baftă!

– Să fie, baftă și ție.

Noutățile din acest an erau reprezentate de o sumedenie de camere de televiziune care zumzăiau prin încăpere și de comentatori – crainicul de box Kenny Rice și omul său de bază, Scott Hagwood, de patru ori campion al Statelor Unite – cocoțați în fața scenei pe scaune de regizor. Prezența acestora împrumuta concursului atmosfera suprarealistă a unei parodii documentare. Mi s-a părut sau tocmai îl auzisem pe Rice descriind concurenții ca având „abilități mentale la un nivel cu totul nou“?

Spre deosebire de competițiile internaționale la care fusesem, unde concurenții își petreceau momentele dinaintea intrării în concurs izolați cu ajutorul căștilor de protecție sau făcând exerciții pentru a-și încălzi creierele, concurenții din Statele Unite stăteau cu toții la taclale, ca și cum ar fi urmat să dea un test cu nimic mai dificil decât un examen oftalmologic. M-am izolat într-un colț, mi-am vârât dopurile în urechi și am încercat să-mi limpezesc mintea, ca un memorator european care se respectă.

Tony Dottino, un consultant din zona managementului corporatist, slăbuț, cu păr argintiu și mustață, în vârstă de 58 de ani, stătea în fața încăperii, pentru a-i prezenta pe concurenți. Dottino pusese bazele Campionatului de Memorare al Statelor Unite în 1997 și de atunci concurase de treisprezece ori. Este unul dintre discipolii americani ai lui Tony Buzan. Dottino își câștigă existența acordând consultanță unor companii precum IBM, British Airways și Con Edison (acestui fapt datorându-i-se improbabila alegere a locului de desfășurare a campionatului) cu privire la modul în care angajații lor pot deveni mai productivi prin utilizarea tehnicilor de memorare.

„Voi sunteți cei care le spun compatrioților noștri că memorarea nu este pentru tocilari“, a declarat el, adresându-se tocilarilor prezenți. „Veți constitui modelele pe care oamenii le vor urma. Suntem mici copii, atunci când vine vorba despre istoria acestor evenimente. Voi“ – a indicat el spre noi cu ambele degete arătătoare – „sunteți consemnați în cărțile de istorie.“ Am renunțat să mai ascult și restul discursului său, mi-am pus dopurile înapoi în urechi și m-am apucat să fac o ultimă plimbare prin toate palatele mele. Verificam, așa cum mă învățase Ed la un moment dat, asigurându-mă că toate ferestrele erau larg deschise și că razele blânde ale soarelui de vară intrau nestânjenite, astfel încât imaginile mele să poată fi cât mai clare cu putință.

Printre cei dintre noi care puteau contribui la „scrierea cărţilor de istorie“ se aflau trei duzini de atleţi ai minţii din zece state, printre care un pastor luteran din Wisconsin, numit Michael T. Harty, vreo șase copii din grupul lui Raemon Matthews, „Zecimea talentată“, și un antrenor profesionist de memorare în vârstă de 47 de ani din Richmond, Virginia, pe nume Paul Mellor, care parcursese un adevărat maraton, mergând în nu mai puțin de cincizeci de state și care chiar în săptămâna precedentă fusese în New Jersey, pentru a-i învăța pe ofițerii de poliție cum să memoreze rapid numere de înmatriculare.

Armele de calibru mare erau toate amplasate în băncile rândului din spate. Erau oamenii despre care Dottino credeau că aveau șanse de a câștiga titlul. Am fost flatat să mă număr printre ei, chiar dacă primisem ultimul loc de la capătul rândului. (Dottino și cu mine vorbiserăm de mai multe ori pe parcursul ultimilor ani și îl ținusem la curent cu rezultatele antrenamentelor mele, așa că a știut că aveam o șansă sportivă.) Șirul includea un inginer de software corpolent din San Francisco, în vârstă de 30 de ani, numit Chester Santos, al cărui pseudonim era „Omul de gheață“, care nu prea se potrivea cu vocea lui slabă și cu stilul său cameleonic. Terminase pe locul al treilea în anul precedent. Bănuiam că Chester nu se dădea în vânt după mine. După ce-mi scrisesem articolul pentru Slate despre campionatul Statelor Unite din anul trecut, Tony Dottino îmi retransmisese un e-mail pe care îl primise de la Chester. Acesta se plângea că articolul meu era „ORIBIL“, pentru că îi prezentasem pe Lukas și pe Ed într-o lumină „foarte favorabilă“, în timp ce despre concurenții din Statele Unite afirmasem că erau „de un amatorism total și leneși“. Faptul că acum avusesem nerușinarea de a veni să concurez cot la cot cu el, după numai un an de antrenament, trebuie să i se fi părut insulta supremă.

De pe margine, l-am auzit pe Kenny Rice spunând: „Trebuie să fie intimidant, ca pentru un sportiv de duminică care are de gând să-l învingă pe LeBron James******** într-un meci unu-la-unu“. M-am gândit că vorbea despre mine.

Deși toate celelalte campionate de memorare naționale în lume includ cam aceleași set de probe standard, în conformitate cu regulile stabilite de Consiliul Mondial al Sportului Memorării, în Statele Unite ale Americii lucrurile se petrec un pic diferit. În concursurile internaționale, rezultatele tuturor sunt adunate până la sfârșitul turneului pentru a stabili câștigătorul, dar în campionatul american algoritmul este altfel. Acesta constă dintr-o rundă preliminară matinală, alcătuită din patru probe clasice, la care trebuie să scrii pe hârtie – nume-și-chipuri, numere în viteză, cărți în viteză și poemul, probe folosite pentru a selecta șase

finaliști. Cei șase concurează apoi după-amiaza în trei probe „eliminatorii“ care sunt mai ușor de televizat, numite „Cuvinte pe care să ți le amintești“, „Trei lovituri și ești eliminat de la petrecere“ și „Înfruntarea celor două pachete de cărți“, care cern până când nu mai rămâne decât un singur concurent, declarat campion de memorare al Statelor Unite ale Americii.

Prima probă a dimineții era nume-și-chipuri, cu care mă descurcasem întotdeauna destul de bine la antrenamente. Ideea jocului era de a lua un teanc de nouăzeci și nouă de imagini cu portrete și de a memora numele și prenumele asociate cu fiecare dintre ele. Unii făceau acest lucru inventând o imagine de neuitat care să facă legătura între chip și nume. Să ne oprim, de pildă, la Edward Bedford, unul dintre cele nouăzeci și nouă de nume pe care trebuia să ni le amintim. Acesta era un negru cu cioc, frunte înaltă, ochelari de soare fumurii și un cercel în urechea stângă. Pentru a lega chipul de nume, am încercat să-l vizualizez pe Edward Bedford culcat pe pat******** într-un camion marca Ford, după care, hotărând că imaginea nu era îndeajuns de distinctivă, l-am vizualizat trecând prin vadul unui râu******** pe un pat plutitor. Pentru a-mi aminti că prenumele său era Edward, l-am pus în pat cu el și pe Edward, Omul-Foarfecă******** ciopârțind salteaua în timp ce vâslea pentru a traversa râul.

Am folosit un truc diferit pentru a-mi aminti de Sean Kirk, un tip alb tuns scurt, cu excepția unei codițe la spate și a favoriților și un zâmbet strâmb, de parcă ar fi suferit un atac cerebral. L-am asociat cu Sean Hannity, bine-cunoscutul prezentator de la Fox News, și cu căpitanul Kirk de pe nava cosmică Enterprise********, și mi-am reprezentat mental o imagine a celor trei formând o piramidă umană.

După cincisprezece minute în care concurenții s-au holbat la toate aceste nume și chipuri, un arbitru a venit și ne-a luat teancurile de portrete, înmânându-ne câte un alt set de pagini capsate, cu aceleași chipuri aranjate într-o ordine diferită, dar de această dată fără să mai fie însoțite de vreun nume. Aveam la dispoziție cincisprezece minute pentru a ne aminti cât mai multe nume posibil.

Când am lăsat jos stiloul și am predat setul cu răspunsuri, am estimat că rezultatul meu se situa pe undeva pe la mijlocul plutonului. Numele Sean Kirk și Bedford Edward mi le amintisem, dar îmi ieșiseră din minte blonda drăguță, copilul cu nume franțuzesc și alți câțiva, așa că era greu de presupus că mă descurcasem foarte bine. Spre surprinderea mea, cele 107 nume și prenume pe care izbutisem să le memorez s-au dovedit suficiente pentru a mă clasa în cele

din urmă pe locul al treilea, chiar după Ram Kolli, care memorase 115, dar înaintea lui Maurice Stoll, care ţinuse minte 104. Câştigătoarea rundei a fost o înotătoare de 17 ani din Mechanicsburg, Pennsylvania, pe nume Erin Hope Luley, care a reuşit un impresionant rezultat de 124 de nume, un nou record al Statelor Unite şi un scor care ar fi primit un semn de respect chiar de la germani de top. Atunci când a fost anunţat rezultatul său, s-a ridicat şi a făcut sfioasă cu mâna. M-am uitat după Ram şi l-am surprins privindu-mă la rândul lui. A ridicat sprâncenele ca şi cum ar fi spus „de unde a mai răsărit şi ăsta?“

A doua rundă a dimineţii era constituită de numerele în viteză, întotdeauna proba cu cele mai slabe performanţe pentru mine. Aceasta era una dintre probele în care faptul că mă antrenasem cu Ed nu îmi aducea vreun avantaj demn de luat în seamă, pentru că ignorasem în mare măsură sfaturile antrenorului. El mă bătuse la cap luni de zile să elaborez un sistem mai complicat pentru numere – nu chiar Millennium PAO, „Crucişătorul cu şaizeci şi patru de tunuri“, sistem pe care se străduise luni întregi să-l pună la punct, dar măcar ceva care să fi reprezentat un pas înainte faţă de simplistul sistem major pe care obişnuiau să îl utilizeze cei mai mulţi dintre americani. Îi făcusem într-o oarecare măsură pe plac şi elaborasem un sistem PAO pentru toate cele cincizeci şi două de cărţi de joc, dar niciodată nu ajunsesem să fac acelaşi lucru pentru toate combinaţiile de două cifre dintre 00 şi 99.

Utilizând acelaşi sistem major ca şi restul atleţilor minţii, am folosit cinci minute din timpul de memorare pentru a încropi ceea ce mi-am imaginat că era un sistem foarte sigur, cu nouăzeci şi patru de cifre – mediocru chiar şi după standardele americane. Şi totuşi am reuşit să obţin optzeci şi opt de cifre amestecate (asta dacă în loc de Bill Cosby aş fi văzut o familie angrenată într-o partidă supradimensionată de Jocul vieţii, inventat de către Milton Bradley). Am aruncat vina pentru slabele mele performanţe în cârca lui Maurice, pe care îl auzisem, chiar şi cu căştile de protecţie, strigând: „Gata, destul cu imaginile!“ către un fotograf de presă care circula prin cameră. Cu toate acestea, cu optzeci şi şapte de cifre, m-am clasat pe locul al cincilea. Maurice izbutise 148, un nou record al Statelor Unite, iar Ram terminase pe locul al doilea, cu un rezultat de 124. Erin se clasase abia pe locul al unsprezecelea, reuşind să-şi amintească numai cincizeci şi două de numere. M-am ridicat, m-am întins să mă dezmorţesc şi mi-am luat a treia ceaşcă de cafea. „Sunt cunoscuţi sub numele de AM, atleţi ai minţii“, l-am auzit pe Kenny Rice rostind cu sinceritate către cameră, „dar în acest moment al competiţiei, AM ar putea reprezenta iniţialele de la altceva: angoasă mentală“.

Deși apelasem la tehnici de memorare inferioare în proba numerelor, când venea vorba de cărți în viteză, următoarea provocare, eram singurul concurent înarmat cu ceea ce Ed numise „cea mai recentă armă din arsenalul european“. Majoritatea americanilor plasau încă doar câte o singură carte în fiecare loc, și chiar și cei care concurau de ani de zile, precum Ram și „Omul de gheață“ Chester, reușeau în cel mai bun caz să-și reprezinte maxim două cărți într-o singură imagine. De fapt, doar cu doi ani în urmă ar fi fost de neconceput ca o persoană să fie în stare să memoreze un întreg pachet de cărți de joc la Campionatul Statelor Unite. Mulțumită lui Ed, sistemul PAO pe care îl foloseam îmi permitea să includ trei cărți într-o singură imagine, ceea ce îmi asigura o eficiență cu cel puțin 50% mai mare decât aceea obținută de oricare alt american. Era un avantaj imens. Chiar dacă Maurice, Chester și Ram aveau să mă surclaseze la celelalte probe, speram să-mi îmbunătățesc punctajul la runda cărților în viteză.

Fiecărui concurent îi fusese atribuit un arbitru individual cu un cronometru, care s-a așezat pe un scaun, lângă pupitru. Arbitrul meu era o doamnă între două vârste, care a zâmbit atunci când s-a așezat și mi-a spus ceva, dar nu am putut auzi din cauza dopurilor din urechi și a căștilor. Îmi adusesem ochelarii de protecție vopsiți cu negru special pentru această probă, iar înainte ca un pachet de cărți de joc proaspăt amestecate să fie pus în fața mea, pe pupitru, încă mă mai întrebam dacă să mi-i pun sau nu. Nu mai exersasem fără ei de săptămâni întregi, iar sala de la Con Edison era cu siguranță plină de elemente care să-mi distragă atenția. Dar, de asemenea, existau și trei camere de televiziune care circulau prin cameră. Dacă vreuna dintre ele ar fi transmis vreun prim-plan al feței mele, m-am gândit că era posibil ca toți cei pe care îi cunoșteam să renunțe să mai urmărească emisiunea: colegii de liceu pe care nu îi mai văzusem de ani de zile, prietenii care nu avuseseră nici o idee despre obsesia mea legată de memorare, părinții prietenei mele. Ce ar fi crezut ei dacă ar fi dat drumul la televizoare și m-ar fi văzut purtând niște uriași ochelari negri de protecție și căști, holbându-mă la un pachet de cărți de joc? În cele din urmă, teama mea de a nu mă face de râs în public a ieșit biruitoare în lupta cu instinctele mele competitive, așa că i-am lăsat pe podea, la picioare.

Din partea din față a camerei, arbitrul-șef, un fost sergent din infanteria marină, a răcnit „Start!“. Arbitrul meu și-a pornit cronometrul și eu am început să filez pachetul de cărți cât de repede puteam, luând câte trei cărți deodată de deasupra pachetului, cu mâna dreaptă. Îmi depozitam imaginile în palatul memoriei pe care îl cunoșteam mai bine decât pe oricare altul, casa din Washington DC, în

care trăisem de la vârsta de patru ani – aceeaşi casă pe care o folosisem pentru a-mi aminti lista cu lucruri de făcut a lui Ed, pe bolovanul din Central Park. La uşa din faţă am plasat-o pe prietena mea Liz făcând vivisecţie unui porc (doi de pică, doi de caro, trei de cupă). Imediat după intrare, Incredibilul Hulk pedala pe o bicicletă staţionară, în timp ce o pereche de cercei caraghioşi şi supradimensionaţi îi trăgeau în jos urechile (trei de treflă, şapte de caro, valet de pică). Lângă oglinda de la baza scărilor, Terry Bradshaw stătea în echilibru pe un scaun cu rotile (şapte de cupă, nouă de caro, opt de cupă) şi, chiar în spatele lui, un jocheu pitic cu sombrero sărea dintr-un avion în zbor, cu o umbrelă în loc de paraşută (şapte de pică, opt de caro, patru de treflă). Vocea teutonică a lui Maurice a penetrat din nou prin căştile mele de protecţie şi l-am auzit zbierând: „Nu te mai fâţâi!“, probabil la un alt fotograf. De data aceasta, nu am să-l las să-mi tulbure concentrarea. În dormitorul fratelui meu, l-am văzut pe prietenul meu Ben urinând pe mitra papală a lui Benedict al XVI-lea (zece de caro, doi de treflă, şase de caro), Jerry Seinfeld sângerând întins pe capota unui Lamborghini, în hol (cinci de cupă, as de caro, valet de cupă) şi în pragul uşii de la dormitorul părinţilor mei, eu însumi dansând cu Einstein în stilul lui Michael Jackson (patru de pică, rege de cupă, trei de caro).

Arta cărţilor în viteză constă în găsirea echilibrului perfect între rapiditatea mişcării şi formarea unor imagini detaliate. Vrei să prinzi suficient de mult dintr-o imagine, cu coada ochiului, astfel încât să o poţi reconstrui ulterior, fără a pierde timp preţios evocând mai multe culori decât este strict necesar. Când mi-am aşezat palmele înapoi pe masă pentru a opri cronometrul, ştiam că găsisem o poziţie bună în acest echilibru. Dar încă nu ştiam cât de bună.

Arbitra, care stătea în faţa mea, mi-a arătat în fugă timpul înregistrat de cronometrul ei: un minut şi patruzeci de secunde. Nu numai că era mai bun decât orice timp pe care îl obţinusem vreodată la antrenamente, dar, de asemenea, mi-am dat imediat seama că bătusem vechiul record al Statelor Unite, de un minut şi cincizeci şi cinci de secunde. Am închis ochii, am pus capul pe masă, m-am înjurat singur, în şoaptă, şi am avut nevoie de o secundă pentru a realiza că era posibil să fi făcut ceva – chiar dacă era o realizare de tocilar, chiar dacă era una banală – mai bine decât fusese vreodată făcut de către oricine altcineva de pe tot cuprinsul Statelor Unite ale Americii.

M-am uitat în sus şi i-am aruncat o privire rapidă lui Maurice Stoll, care se trăgea de cioc şi părea agitat, ceea ce m-a făcut să simt o satisfacţie indecentă din cauza problemelor pe care părea să le aibă. Apoi m-am uitat la Chester şi am

devenit nervos. Părea extrem de încrezător. Nu ar fi trebuit. Fusese cronometrat într-un timp letargic, de două minute şi cincisprezece secunde.

Conform standardelor circuitului internaţional de memorare, unde recordul este de treizeci de secunde, timpul meu, de un minut şi patruzeci de secunde, putea fi considerat mediocru – echivalentul alergării unei mile în cinci minute pentru orice european serios. Dar nu eram în Europa.

Pe măsură ce timpul meu ajungea la urechile celor aflaţi în încăpere, camerele de luat vederi şi spectatorii începeau să se adune în jurul biroului la care mă aflam. Arbitrul a scos un alt pachet de cărţi de joc, neamestecate, şi l-a împins pe pupitru, spre mine. Acum sarcina mea era de a rearanja pachetul de cărţi neamestecate în ordinea pe care tocmai o memorasem.

Am etalat pachetul de cărţi neamestecate pe tăblia biroului, am inspirat adânc şi m-am îndreptat încă o dată către palatul memoriei mele. Am putut vedea toate imaginile pe care le amplasasem acolo, cu excepţia a două dintre ele. Ar fi trebuit să se afle la duş, cu apa scurgându-se de pe ele, dar tot ce am văzut acolo au fost nişte dale goale, de gresie bej.

Nu le pot vedea, mi-am şoptit frenetic. Nu le pot vedea. Am trecut cât de repede am putut prin toate imaginile. Uitasem o pereche gigantică de degete de la picioare? Un filfizon purtând o cravată Ascot? Sânii Pamelei Anderson? Pe Lucky Charms, spiriduşul? O armată de războinici indieni sikh cu turbane? Nu, nu, nu, nu.

Am început să deplasez cu degetul arătător cărţile pe care mi le aminteam. În colţul din stânga sus al biroului am pus-o pe prietena mea Liz, cu porcul ei mort cu tot. Lângă ea, Hulk pe bicicleta lui şi Terry Bradshaw cu scaunul său cu rotile. Ceasul înghiţea cele cinci minute pe care le aveam la dispoziţie pentru a-mi aduce aminte, iar eu mai aveam încă trei cărţi în faţa mea, pe pupitru. Erau cele trei cărţi care dispăruseră de la duş: rege de caro, patru de cupă şi şapte de treflă. Bill Clinton făcând amor cu o minge de baschet. Cum de fusese posibil să-l pierd?

Am strâns repede cărţile împrăştiate pe masă, adunându-le într-o grămadă compactă, şi le-am împins către arbitru, după care mi-am scos căştile şi dopurile din urechi. O dădusem în bară. Nu mă îndoiam câtuşi de puţin de asta.

După o aşteptare de câteva clipe, pentru ca una dintre camerele de televiziune să

se deplaseze într-un unghi mai bun, arbitrul a început să etaleze cărţile una câte una, în timp ce eu, pentru a amplifica efectul teatral, făceam acelaşi lucru cu pachetul pe care îl memorasem.

Doi de cupă.

Doi de cupă.

Doi de caro.

Doi de caro.

Trei de cupă.

Trei de cupă.

Carte după carte, toate se potriveau. Când am ajuns la sfârşitul pachetului, am aruncat ultima carte pe tăblia biroului şi mi-am ridicat privirea, arborând un rânjet larg şi prostesc, pe care, deşi am încercat să-l menţin, nu am reuşit. Eram noul deţinător al recordului Statelor Unite la cărţi în viteză. Mulţimea s-a adunat în jurul biroului meu, aplaudând furtunos. Cineva a huiduit. Ben Pridmore i-a arătat pumnul. Un băiat de 12 ani a venit spre mine, mi-a înmânat un stilou şi m-a rugat să-i dau un autograf.

Din motive care nu au fost niciodată clare, s-a decis ca primii trei clasaţi în cele trei runde preliminare de dimineaţă să nu mai fie nevoiţi să concureze şi în ultima probă preliminară, cea a poemului. În ciuda scorului meu scăzut de la proba numerelor, performanţa mea record la cărţi în viteză a fost suficientă pentru a mă plasa pe locul doi în clasamentul general, după Maurice şi înaintea lui Chester, „Omul de gheaţă“. Cu toţii eram calificaţi direct în sferturile de finală. Aşa că noi trei, împreună cu Ben Pridmore, am părăsit sala de concurs şi ne-am îndreptat spre cantina Con Edison, unde ne-am aşezat la aceeaşi masă, luându-ne cordial, şi mai ales în tăcere, prânzul. Când ne-am întors, trei dintre noi au urcat pe scenă, alături de Ram, de maratonistul prin cincizeci de state în vârstă de 47 de ani, Paul Mellor, şi de Erin Luley, concurenta în vârstă de 17 ani care stabilise un nou record al Statele Unite – al doilea pentru ea în ziua aceea – în proba de poezie, în timp ce noi eram plecaţi.

Acum, când mai rămăseserăm doar şase, competiţia trecea la faza a doua, concepută să amplifice caracterul dramatic, în beneficiul camerelor de

televiziune. Elegante elemente grafice tridimensionale erau proiectate acum pe un ecran amplasat în partea din față a încăperii, iar proiectoare de efect luminau scena, unde ne așteptau șase scaune directoriale înalte, fiecare cu un microfon de rever odihnindu-se pe el.

Prima probă a după-amiezii erau cuvintele aleatorii. Într-o probă de cuvinte aleatorii tipică, din cadrul unui campionat național tipic, concurenții au la dispoziție cincisprezece minute pentru a memora cât mai mulți termeni posibil, dintr-o listă de patru sute, după care urmează o scurtă pauză, iar apoi treizeci de minute pentru a scrie pe o foaie de hârtie cât de multe cuvinte își pot aduce aminte. Nu este tocmai un sport spectaculos pentru public. Pentru campionatul Statelor Unite, s-a decis ca toate probele să se petreacă pe scenă, cu speranța că acest lucru ar putea conduce la apariția unor evenimente de genul frângerilor de mâini, al țipetelor agonizante și al altor elemente din vechiul teatru kabuki, care fac din concursurile de ortografie o reprezentație teatrală atât de convingătoare. Fiecare dintre noi șase trebuia să intre în scenă pe rând, unul câte unul, rostind cuvântul următor de pe lista pe care o memorase. Primii doi atleți ai minții care aveau să rateze un cuvânt urmau să fie eliminați.

Lista era o colecție de substantive concrete și verbe precum „a se târî“ și „a îneca“, care sunt cel mai ușor de vizualizat, amestecate cu câteva cuvinte abstracte, mai greu de transpus în imagini, precum „milă“ și „har“. Întrucât obiectivul într-o probă normală de cuvinte aleatorii este să memorezi cât mai multe posibil și poți da dovadă de un pic de neglijență, pentru a evita riscul de a covârși capacitatea de înmagazinare a palatului memoriei, Ed și cu mine am ajuns la concluzia că regulile în vigoare la campionatul Statelor Unite impun o altă abordare, mai înțeleaptă în acest context, și anume de a memora mai puține cuvinte – în jur de 120, am stabilit noi –, dar fiind siguri că acestea au fost memorate sută la sută corect. Ne-am gândit că majoritatea oamenilor de pe scenă puteau memora probabil mai multe cuvinte decât mine, dar că, de asemenea, cineva avea să exagereze încercând să rețină mai multe cuvinte decât era în stare să controleze. Nu aveam să fiu eu acela.

După scurgerea celor cincisprezece minute de memorare care ne fuseseră alocate, ne-am dus pe rând pe scenă, unul câte unul, anunțând cuvântul următor din listă: „sarcasm“… „efigie“… „cort“… „lasou“… „chin“… Când am ajuns la cuvântul douăzeci și șapte, Erin, care chiar în acea dimineață memorase mai multă poezie decât izbutise vreodată orice alt atlet al minții american, s-a împotmolit. Cuvântul era „amorțit“ – ceilalți cinci îl știam cu toții – dar, din cine

ştie ce motiv, ei i-a scăpat. S-a prăbuşit înapoi în scaunul ei, clătinând din cap. Nouă cuvinte mai târziu, Paul Mellor a confundat „operaţie“ cu „a opera“ – o eroare clasică de începător. Cei mai mulţi dintre noi – şi mai ales producătorul de la HDNet, care televiza palpitantele evenimente – se aşteptaseră la o luptă de uzură care să ajungă cel puţin până la o sută de cuvinte. Era greu să-ţi dai seama cum de se încheiase proba atât de repede. Chiar şi cineva care tocmai a învăţat principiul palatului memoriei este, de obicei, capabil să memoreze cel puţin treizeci sau patruzeci de cuvinte la o primă încercare. Am bănuit că atât Erin, cât şi Paul, nu-şi evaluaseră în mod adecvat adversarii şi îşi greşiseră socotelile. Ceea ce însemna că Ram, Chester, Maurice şi cu mine ajungeam în finala de patru datorită greşelilor comise de ceilalţi doi. Ceea ce însemna că eram unul dintre cei patru invitaţi la petrecerea finală a Campionatului de Memorare al Statelor Unite.

O brunetă înaltă, într-o rochie de vară a păşit pe scenă şi s-a prezentat. „Bună, eu sunt Diana Marie Anderson. M-am născut pe 22 decembrie 1967, în Ithaca, New York, 14850. Numărul meu de la serviciu, dar te rog să nu mă suni acolo, este 929–244–6735, interior 14. Am un animal de companie numit Karma, un labrador auriu. Am câteva hobby-uri: vizionarea de filme, ciclismul şi tricotatul. Maşina mea preferată este un Ford Model T din 1927. E negru. Dintre mâncăruri, prefer pizza, drajeuri şi îngheţată de mentă pe băţ.“

În timp ce ea vorbea, Ram, Chester, Maurice şi cu mine stăteam cu ochii închişi, pictând frenetic imagini în palatele memoriilor noastre. Ziua de naştere a Dianei, 12/22/67 a devenit o greutate de o tonă (12) strivind o călugăriţă (22) care bea un cocteil de fructe (67), pe care am plasat-o în cada cu picioare terminate cu ornamente în formă de gheare din baia palatului meu de inspiraţie victoriană. Pentru locul de naştere şi codul poştal, m-am dus la dulapul cu lenjerie de pat şi mi-am imaginat o anvelopă uriaşă de camion (14) rostogolindu-se pe marginea unuia dintre celebrele defileuri din Ithaca şi aterizând pe doi tipi (850). Pe scenă au mai urcat alţi patru invitaţi la petrecere, fiecare prezentându-ne nişte biografii la fel de exhaustive.

Proba numită „Trei lovituri şi eşti eliminat“ însemna că primii doi concurenţi care uitau trei informaţii aveau să fie eliminaţi. După ce ni s-au lăsat câteva minute pentru ca buclucaşa curbă a uitării să-şi facă treaba, cei cinci oaspeţi de la petrecere s-au întors pe scenă şi s-au apucat să ne pună întrebări despre ei. Întâi am fost întrebaţi care era numele tinerei femei cu păr blond, care purta o şapcă de baseball, a patra dintre cei cinci. Chester, care stătea la capătul şirului, ştia:

„Susan Lana Jones“. Maurice a fost întrebat apoi care era data ei de naştere, pe care el nu a ştiut-o, lucru care m-a făcut să mă întreb dacă nu cumva somnul bun pe care se lăudase că-l avusese în noaptea precedentă nu fusese decât o cacealma. O lovitură pentru Maurice. Din fericire, eu îmi aminteam ziua ei de naştere. Am extras-o din impozanta chiuvetă de marmură aflată în palatul meu modernist. Era 10 decembrie 1975. Ram îi ştia adresa: North Miami Beach, Florida, 33180, dar Chester nu şi-a putut aminti numărul ei de telefon. O lovitură pentru Chester. Şi nici Maurice nu a fost în stare să o facă. Două lovituri pentru Maurice. Camera a prezentat un prim-plan cu mine, aşteptându-mă să spun cele zece cifre, plus extensia. „Nici măcar nu încerc să-mi amintesc numărul ei de telefon“, am rostit, privind direct în obiectiv. Strategia mea era să mă concentrez pe orice altceva, sperând pur şi simplu că aceste numere lungi aveau să fie problema altcuiva. O lovitură pentru Josh.

Jocul a continuat în acest fel până când s-a ajuns din nou la Maurice, care nu a fost capabil să menţioneze nici măcar unul dintre cele trei hobby-uri ale femeii. De fapt, ar fi putut la fel de bine să fi tras un pui de somn în timp ce invitaţii la petrecere îşi depănau biografiile. Trei lovituri pentru el. Era eliminat.

Cei trei rămaşi pe scenă şi-au mai pasat unul altuia detalii biografice, preţ de mai multe runde. În cele din urmă i-a venit din nou rândul lui Chester, care trebuia să recite numărul de telefon al unuia dintre invitaţii la petrecere, inclusiv zona şi extensia de trei cifre.

Chester s-a strâmbat şi s-a uitat în jos.

– De ce am întotdeauna numerele de telefon? Îţi baţi joc de mine?

– Pur şi simplu astea sunt regulile jocului, i-a răspuns Tony Dottino, care stătea în picioare în spatele unui podium aflat în partea stângă a scenei, în calitate de amfitrion al spectacolului oferit de competiţie.

– Haide, nimeni nu ştie numerele de telefon.

– Eşti un guru al numerelor, Chester.

Dacă aş fi fost aşezat în scaunul lui Chester, nici eu nu aş fi ştiut. Era un noroc chior faptul că Chester ajunsese să stea în locul acela şi nu eu, un noroc chior că el încasase cea de-a treia lovitură înaintea mea şi un noroc chior că acum mă aflam în drum spre finala Campionatului de Memorare al Statelor Unite.

O pauză de zece minute a fost anunțată înainte de proba finală, „Înfruntarea celor două pachete de cărți“, în care Ram și cu mine aveam la dispoziție câte cinci minute pentru a memora aceleași două pachete de cărți de joc. Maurice m-a înhățat atunci când am plecat de pe scenă și și-a pus brațul pe umărul meu.

– Tu ești câștigătorul, mi-a spus el, întretăiat. Ram nu se descurcă cu două pachete de cărți. Asta-i sigur.

I-am mulțumit tăios și am încercat să-mi croiesc drum prin mulțime, pentru a ieși din încăpere. Ben mă aștepta în partea de jos a scărilor, cu mâna întinsă în sus, așteptând să batem palma.

– Cărțile de joc sunt cea mai slabă probă a lui Ram, mi-a spus el, emoționat. Gata, ești cu sacii în căruță!

– Haide, omule, încerci să faci pe piaza-rea?

– Nu trebuie decât să faci pe jumătate ceea ce ai făcut în această dimineață.

– Te rog să nu spui așa ceva. Atragi prea multe priviri răutăcioase încoace.

Și-a cerut scuze și a plecat să-l găsească pe Ram, pentru a-i face cele mai bune urări.

De pe margine, Kenny Rice continua să se joace de-a comentatorul: „Ne apropiem de momentul decisiv aici, la Campionatul Național de Memorare al Statelor Unite. Ram Kolli a câștigat această competiție anul trecut. Poate tânărul de 25 de ani din Virginia să repete performanța sau va fi rândul noului venit Joshua Foer, un ziarist, care a scris despre acest concurs înainte? Acum se află aici și încearcă să-l câștige. Această ultimă probă, Înfruntarea celor două pachete de cărți, este o bătălie minte contra minte.“

Știam, în ciuda karmei rele, că Ben și Maurice aveau dreptate. Ram abia dacă putea memora un singur pachet de cărți de joc în cinci minute, în nici un caz două. Scăldat în transpirația provocată de luminile puternice, ochi în ochi cu camera de televiziune, știam că tot ce aveam de făcut era să nu mă blochez, iar mâna de argint cu unghii aurite avea să fie a mea.

Primul lucru pe care l-am făcut după ce m-am așezat și mi-am pus dopurile în urechi a fost să împing deoparte cel de-al doilea pachet de cărți. Tot ce aveam de

făcut era să memorez o carte mai mult decât Ram, așa că am decis că ar fi suficient să învăț primul pachet de cărți cât de bine eram în stare. Mi-am petrecut cinci minute uitându-mă iarăși și iarăși la cele 52 de cărți, aruncându-i doar, din când în când, câte o privire rapidă lui Ram, care stătea la masa de lângă mine. El lua câte o carte și o studia ca și cum ar fi fost o specie rară de insecte. O, Doamne, tipul ăsta nu are nici o șansă, m-am gândit.

După cinci minute de memorare, s-a dat cu banul pentru a decide cine avea să înceapă primul să spună ce memorase. Ram a ales pajură. A fost cap. Așa că rămăsese la latitudinea mea dacă să încep ori să îl las pe Ram să o facă.

– Este un lucru important, am șoptit, destul de tare pentru a fi preluat de către microfonul meu de la rever. Am închis ochii și am parcurs cât de repede am putut pachetul de cărți, verificând dacă exista vreo lacună în palatul memoriei mele, locurile în care dintr-un motiv sau altul s-ar fi putut bloca vreo imagine, situație cu care mă confruntasem mai devreme, în acea dimineață. Dacă exista, voiam ca Ram să poarte responsabilitatea acestor cărți, nu eu. În cele din urmă, după o pauză lungă, am deschis ochii.

– O să încep eu.

Am mai chibzuit încă o secundă.

– Nu, nu, nu. Așteaptă! Poate să înceapă Ram.

Poate că părea într-o oarecare măsură un fel de război psihologic, dar de fapt îmi dădusem seama că nu-mi puteam aminti cea de-a patruzeci și treia carte din pachet. Doream să mă asigur că respectiva carte avea să ajungă la Ram.

Dottino:

– Bine, Ram, prima carte e la tine.

Ram s-a jucat cu degetele preț de o secundă.

– Doi de caro.

Apoi eu:

– Dama de cupă.

– Nouă de treflă.

– Regele de cupă.

Ram s-a uitat în tavan și s-a lăsat pe spate în scaun.

L-am putut vedea clătinând din cap. În nici un caz nu mă sperii, m-am gândit. Și-a coborât din nou privirea.

– Regele de caro?

Acum clătinam eu din cap. Știam că o dăduse-n bară. La a cincea carte! M-am uitat la Ram, care părea șocat. Cu sufletul la gură. Depășit. Maurice, care stătea în primul rând, s-a lovit peste frunte.

– *Avem un nou campion la memorare al Statelor Unite!*

Nu m-am ridicat în picioare. Nici măcar nu sunt sigur că am încercat să zâmbesc. Un minut mai devreme, nu doream decât să câștig. Dar acum, prima mea senzație nu era de fericire, ușurare sau autofelicitare. Am descoperit surprins că era, pur și simplu, o senzație de epuizare. M-am simțit copleșit de noaptea nedormită de dinainte și o clipă mi-am îngropat capul în mâini. Probabil că oamenii care se uitau de acasă credeau că sunt covârșit de emoție. De fapt, încă eram prizonier în palatul memoriei mele, plutind printr-o lume de imagini imposibile, care pentru un scurt moment mi s-au părut mai reale decât scena pe care stăteam. Am ridicat privirea și am văzut sclipind kitschosul trofeu etajat sclipind la marginea scenei. Ram s-a întins să-mi strângă mâna și să-mi șopteas-că la ureche:

– A cincea carte. Ce a fost?

Mi-am lăsat mâinile să cadă, m-am întors spre el și i-am șoptit răspunsul:

– Cinci de caro.

Dom DeLuise. Hula-hoop. Desigur.

LeBron James (n. 1984) – baschetbalist profesionist american, care joacă în echipa Miami Heat, ce face parte din Asociaţia Naţională de Baschet. (n.red.)

Bed, în original. (n.tr.)

To ford – a trece un râu prin vad, în original. (n.tr.)

***Personaj interpretat de Johnny Depp, în filmul omonim regizat de Tim Burton în 1990. (n.tr.)

Personaj din prima serie a celebrului serial S.F. Star Trek (n.red.)

Epilog

– Felicitări lui Joshua Foer! De data asta chiar va avea despre ce să scrie, nu-i așa? a spus crainicul Kenny Rice. Într-adevăr, a venit aici doar pentru a vedea cu ce s-ar putea alege și pleacă acasă cu titlul de campion.

– Ei bine, nu-i rău pentru un începător, Joshua, mi s-a adresat Ron Kruk, reporterul HDNet care se urcase pe scenă cu un microfon în mână, pentru un interviu de după meci. Ai venit și ai scris de câteva ori despre eveniment. Cum te-a ajutat această experiență să ai atâta succes și să câștigi astăzi Campionatul de Memorare al Statelor Unite ale Americii?

– Cred că a fost importantă, dar antrenamentul pe care l-am făcut până astăzi a fost probabil și mai important, i-am răspuns.

– Ei bine, cu siguranță că a meritat. Acum te afli pe drumul spre campionatul mondial.

Acest gând absurd nici măcar nu-mi trecuse prin minte.

– Ai fost acolo în calitate de ziarist, așa că ai idee despre ce este vorba. Cum crezi că te va ajuta acest lucru?

Am râs.

– Ca să fiu sincer, nu am nici o șansă la campionatele mondiale. Oamenii ăia pot memora un pachet de cărți de joc în vreo treizeci de secunde. Sunt niște extratereștri, de fapt.

– Sunt sigur că vei face în așa fel încât Statele Unite ale Americii să se mândrească cu tine. Ne bazăm cu toții pe tine. Știi, când câștigi Super Bowl, spui: „Mă voi duce la Disneyland“. Când câștigi Campionatul de Memorare al Statelor Unite, spui…

Mi-a băgat microfonul în față. Presupun că ar fi trebuit să-i răspund că aveam de

gând să mă duc la Kuala Lumpur. Sau poate la Disneyland. Eram confuz. Și foarte, foarte obosit. Iar camerele de luat vederi erau aţintite în continuare asupra mea.

– Hm. Nu știu, i-am răspuns, pierdut. Cred că o să mă duc acasă.

De îndată ce am plecat de pe podium, l-am sunat pe Ed de la cel mai apropiat telefon cu plată. În Australia era mijlocul dimineţii, iar el era, antrenându-se la aruncările de cricket, prins, după cum mi-a spus, într-un pic de „filosofie experimentală“.

– Ed, sunt Josh…

– Ai câștigat? s-au năpustit cuvintele din gura lui, de parcă ar fi așteptat toată dimineața să-l sun.

– Am câștigat.

A slobozit un răcnet.

– O lovitură de stat spectaculoasă! Bună treabă, omule, bravo! Știi ce înseamnă asta, nu? Acum ești proprietarul incontestabil al creierului Americii!

În dimineața următoare, din curiozitate, am accesat buletinul de știri online al circuitului de memorare, pentru a vedea dacă rezultatele finale ale competiției fuseseră deja postate și dacă europenii avuseseră cumva ceva de spus despre faptul că un novice se dovedise cel mai bun pe teritoriul american. Ben publicase deja un raport de paisprezece pagini despre campionat. Ultima secțiune conținea câteva cuvinte despre noul campion. „Am fost impresionat de performanţa sa, ținând seama de scurta perioadă de timp pe care a avut-o la dispoziţie pentru a se antrena, și cred că ar putea fi exact persoana care să ducă pe noi culmi concursurile de memorare americane“, scrisese Ben. „Și-a învățat tehnicile de la europeni, a fost la concursuri desfășurate pe continentul european și nu este limitat, precum ceilalți, de standardele scăzute necesare pentru a ajunge în frunte în America. Are o pasiune reală pentru acest sport și cred că este capabil să ajungă nu doar un mare maestru, ci poate chiar primul american care să acceadă în eșalonul superior al concurenților memoratori. Și când o va face, fără îndoială că americanii, compatrioții săi, vor ridica nivelul jocului, pentru a putea ține pasul cu el. Este nevoie de o singură persoană pentru a-i inspira pe ceilalți. Așadar, cred că viitorul se arată luminos pentru memorare în America!“

Campionul la memorare al Statelor Unite se dovedea a fi o celebritate minoră (OK, foarte minoră). Dintr-o dată, Ellen DeGeneres a vrut să vorbească cu mine, iar Good Morning America şi Today m-au sunat să mă întrebe dacă memorasem vreodată un pachet de cărţi de joc în direct. ESPN s-a interesat dacă aş vrea să învăţ diagramele de desfăşurare ale turneelor din cadrul NCAA pentru unul dintre spectacolele lor de dimineaţă. Toată lumea dorea să vadă maimuţa la lucru, făcându-şi trucurile.

Cel mai mare şoc pe care mi l-a produs noua mea prezenţă în lumea stelelor (sau pe firmamentul păguboşilor, căci am senzaţia că depinde de perspectiva pe care o ai) a fost că m-am trezit reprezentantul oficial al tuturor celor trei sute de milioane de cetăţeni ai Statelor Unite ale Americii la Campionatul Mondial de Memorare. Nu mă aşteptasem să ajung vreodată într-o asemenea poziţie. În nici o etapă a antrenamentului meu nu-mi trecuse măcar vreo clipă prin cap că ar fi posibil ca într-o zi să ajung să mă confrunt cu adversari de talia lui Ed Cooke, Ben Pridmore şi Gunther Karsten, legende vii ale memorării, despre care iniţial intenţionasem să scriu. În toate orele mele de antrenament, cu greu m-aş fi gândit vreodată să-mi compar rezultatele din timpul pregătirii cu ale lor. Eu eram fundaş dreapta într-o ligă locală de softball; ei erau New York Yankees.

Când m-am înfiinţat la Londra, la sfârşitul lunii august (campionatul fusese mutat în ultima clipă acolo din Malaysia), îmi adusesem cu mine căştile de protecţie, pe care le pictasem cu stelele şi dungile lui Captain America; paisprezece pachete de cărţi de joc pe care voiam să încerc să le memorez în ora alocată probei cărţilor de joc; şi un tricou cu echipa Statelor Unite ale Americii. În principiu, ambiţia mea era pur şi simplu să nu mă fac de râs, pe mine şi ţara mea. De asemenea, mi-am stabilit două obiective secundare: să termin în primii zece dintre cei treizeci şi şapte de competitori şi să obţin titlul de mare maestru al memoriei.

După cum s-a dovedit, ambele ţeluri îmi erau inaccesibile. Ca reprezentant oficial al celei mai mare superputeri de pe pământ, mărturisesc cu teamă că am lăsat întregii lumii o impresie în întregime mediocră despre memoria colectivă a Statelor Unite. Cu toate că am memorat nouă pachete şi jumătate de cărţi de joc într-o oră (cu o jumătate de pachet mai puţin faţă de standardul de mare maestru), un rezultat respectabil, scorul pe care l-am obţinut în ora destinată memorării de numere a fost un umilitor 380 de cifre (cu 620 mai puţin decât baremul de mare maestru). Am izbutit să obţin locul al treilea la proba de memorare a numelor şi chipurilor, mulţumită faptului că am avut baftă că seria

de nume care mi-a revenit spre memorare a fost o veritabilă Organizaţie a Naţiunilor Unite a apelativelor etnice. Din moment ce veneam din cea mai multiculturală ţară din lume, puţini dintre concurenţi erau la fel de familiarizaţi cu ele ca mine. În final, am terminat pe locul al treisprezecelea din treizeci şi şapte de competitori, în urma concurenţilor din Germania, Austria şi Marea Britanie –, dar, îmi face plăcere să o spun, înaintea tipului din Franţa şi a întregii echipe chineze.

În ultima după-amiază a campionatului, Ed m-a luat deoparte şi mi-a spus că, drept recunoaştere a „bunei mele memorii şi a caracterului meu ferm“, în noaptea ce urma avea să mi se ofere ocazia de a pătrunde în KL7, cu condiţia să fac faţă cu succes ritualului de iniţiere adoptat de către respectiva societate secretă.

Acest gest, mai mult chiar decât trofeul pe care îl obţinusem la campionatul american, îmi semnala adevărata împlinire în cadrul circuitului mondial de memorare. Ştiam că lui Andi Bell, de trei ori campion mondial, nu i se propusese niciodată să devină membru în KL7. Nici celor mai mulţi dintre cele trei duzini de mari maeştri de memorare, câţi existau în lume. Singurul care mai fusese recrutat în acest scop în anul respectiv era Joachim Thaler, un austriac simpatic, în vârstă de 17 ani, iar invitaţia de a face parte din club îi fusese adresată după ce se clasase pe locul al treilea la ultimele două campionate mondiale. Oferta de a deveni membru în KL7 închidea cercul peregrinărilor mele într-un mod pe care nu l-aş fi putut anticipa niciodată atunci când nu eram decât cineva din afară, care spera să scrie un articol despre cultura bizară a memoratorilor angajaţi în competiţii. Acum puteam într-adevăr să devin, oficial, unul dintre ei.

În acea seară, după ce tânărul german Clemens Mayer, student la drept, a obţinut titlul de campion mondial şi după ceremonia de premiere, în cadrul căreia la gâtul meu a fost aninată o medalie de bronz, ca recompensă pentru locul al trei-lea ocupat în proba de nume-şi-chipuri, tot circuitul de memorare s-a adunat pentru o cină festivă la Simpson’s-in-the-Strand, marele şi vechiul restaurant în care obişnuiau să se strângă cei mai mari jucători de şah din Londra secolului al XIX-lea şi unde a avut loc una dintre cele mai celebre partide de şah din toate timpurile, „partida nemuritoare“ din 1851, jucată de Adolf Anderssen şi Kieseritzky Lionel. Câţiva membri ai KL7 au dezertat înainte de desert şi s-au întrunit în holul hotelului în care locuia Gunther Karsten, unul dintre membrii fondatori, hotel aflat pe aceeaşi stradă.

Ed, care străbătuse orașul cu medaliile de argint în jurul gâtului (pentru cele șaisprezece pachete de cărți de joc memorate în ora alocată respectivei probe și pentru cele 133 de cifre consecutive de la proba de numere rostite), s-a așezat lângă mine, într-un scaun de piele, în dreptul unui șemineu impozant, placat cu piatră.

– Hai să-ți zic niște chestii a spus el. Pentru a intra în rândurile noastre, va trebui să duci la bun sfârșit următoarele trei sarcini, în decurs de cinci minute: să bei două beri, să memorezi patruzeci și nouă de cifre și să săruți trei femei. Ai priceput ce ai de făcut?

– Da.

Gunther se apropie din spatele meu, într-un tricou mulat…

– Acest lucru este pe deplin realizabil, Josh, a continuat Ed, scoțându-și ceasul de la mână. Intenționăm să-ți acordăm un minut de gândire pentru a te decide dacă vrei să bei berile înainte de a memora numerele sau chiar în timp ce o faci. Dar, ca un avertisment, dă-mi voie să te informez că a încercat o dată cineva să memoreze patruzeci și nouă de cifre, după care a dat pe gât două beri, chiar înainte de a-și aduce aminte, iar respectivul nu este încă membru al KL7.

S-a uitat apoi la ceas.

– În orice caz, timpul începe să curgă atunci când spun eu să-i dai drumul.

Unul dintre atleții minții care nu era membru al KL7, dar căruia i se permisese să asiste la ceremonia de acceptare a scris patruzeci și nouă de cifre pe spatele unei cărți de vizită. Ed a strigat:

– Dă-i drumul!

Eu mi-am făcut mâinile căuș peste urechi, pe post de căști de protecție, și am început să memorez: 7… 9… 3… 8… 2… 6… Luam câte o dușcă zdravănă de bere la fiecare șase cifre. Chiar în clipa în care încropeam o imagine pentru ultimele două cifre, Ed a strigat să mă opresc și mi-a luat numerele din mână.

Mi-am ridicat capul din mâini și am început să depăn pe îndelete lista cifrelor. Numai că, atunci când am ajuns la ultimul loc din palatul memoriei mele, mi-am dat seama că imaginea care reprezenta ultimele două cifre se evaporase. Am

făcut o tură rapidă prin toate combinațiile posibile de cifre, între 00 și 99, dar nici una dintre ele nu se potrivea. Am deschis ochii și am implorat să mi se ofere un indiciu. Tăcere.

– N-am reușit, așa-i?

– Nu, îmi pare rău, patruzeci și șapte de cifre nu sunt suficiente a rostit Ed solemn, adresându-se membrilor clubului, după care s-a întors spre mine. Îmi pare foarte rău.

– Nu-ți face griji, nici eu nu am reușit din prima încercare, m-a consolat Gunther, bătându-mă ușor pe umăr.

– Asta înseamnă că nu fac parte din KL7?

Ed strânse buzele și clătină din cap. Răspunsul său a fost surprinzător de direct.

– Nu, Josh.

– Te rog, Ed, nu poți să faci nimic? mi-am pledat cauza.

– Mă tem că prietenia este pe cale să se pună în calea regulilor KL7. Dacă vrei să ajungi membru al clubului nostru, trebuie să o iei de la început.

Ed i-a făcut un semn chelneriței.

– Crede-mă, este mult mai impresionant să pătrunzi în KL7 cât mai târziu în seara în care ai început să încerci să faci acest lucru.

A fost întocmită o nouă listă de patruzeci și nouă de cifre și s-au mai turnat încă două halbe. De data aceasta, în mod miraculos, imaginile mele au fost la fel de clare ca toate cele pe care le creasem pe parcursul întregului weekend – și de două ori mai obscene. Și spre deosebire de prima mea tentativă, am avut chiar destul timp la dispoziție pentru a mai face o incursiune suplimentară prin palatul memoriei mele. Când Ed mi-a strigat că s-a scurs timpul, am închis ochii și am recitat cele patruzeci și nouă de cifre plin de încredere, ca și cum aș fi exersat toată ziua.

Ed s-a ridicat în picioare, am bătut palma și ne-am îmbrățișat. Dar Gunther, care ajunsese, ca și mine, să se amețească binișor, nu era mulțumit. A insistat că

trebuia să mai depășesc un ultim obstacol înainte de a face parte în mod oficial din KL7.

– Încă trebuie să săruți de trei ori genunchiul unei femei necunoscute, mi-a spus el.

– Genunchiul? De trei ori? Acum schimbi regulile din mers, am protestat.

– Asta-i situația și pace, mi-a răspuns.

M-a luat de braț și m-a tras într-o cameră aflată lângă bar, unde a încercat să explice situația unor doamne irlandeze de vârstă mijlocie, care se bucurau în liniște de un pahar cu vin. Mi se pare că-mi aduc aminte că i-a spus uneia dintre ele să nu-și facă griji, căci nu era nimic ciudat cu toate astea: eram campioni la memorare, iar gestul respectiv era de fapt un omagiu adus genunchiului ei. De asemenea, parcă îmi amintesc că această argumentație logică nu a avut succes, dar Gunther a venit cu ceva și mai convingător. Până la urmă, nu prea știu cum, am ajuns să mă sprijin într-un genunchi și să sărut de trei ori, în fugă, rotula dezgolită a bietei femei, după care Gunther mi-a ridicat victorios brațul în aer și a declarat că făcusem față tuturor provocărilor, trecând cu succes toate testele, așa că meritam să fiu primit în cea mai stimată organizație din lume a atleților minții.

– Bine ai venit în KL7, mărețul nostru club! a răcnit.

Amintirile pe care le am despre restul acelei seri sunt cam incoerente. Îmi aduc aminte că stăteam cu Tony Buzan pe o canapea și-i tot spuneam că el era „Omul“, în timp ce-i făceam ostentativ cu ochiul lui Ed, peste umărul lui. Mi-l amintesc pe Ben glumind că probabil chelnerița crezuse că suntem cu toții o adunătură de ciudați. Mi-l amintesc pe Ed spunându-mi că „prietenia noastră este fantastică“.

Privind însemnările mele de reporter din acea noapte, degradarea treptată a stării mele mentale este evidentă. Pe parcursul serii, scrisul meu începuse să se târască alandala pe toată pagina. Este abia lizibil astăzi, deși pe pagină este scris suficient de clar: „Sfinte Sisoe! Sunt în KL7! Și cred că sunt în toaleta doamnelor!“

Pe pagina alăturată din agenda mea, scrisul se limpezea din nou, iar totul era formulat la persoana a treia. Devenisem prea beat ca să pot scrie sau, în orice

caz, mă distram prea bine. Îi dădusem agenda mea celei mai apropiate persoane care nu se afla sub influența alcoolului și o rugasem să încerce să fie obiectivă. Nu mai avea nici un rost să mă prefac că sunt ziarist.

Cum îmi petrecusem cea mai mare parte a anului încercând să-mi îmbunătățesc memoria, m-am întors la Universitatea de Stat din Florida pentru încă o zi și jumătate de teste făcute de Anders Ericsson și asistenții din echipa sa, Grad și Tres, în același birou înghesuit în care, în urmă cu aproape un an, avusesem parte de o examinare amănunțită a memoriei mele. Cu Tres uitându-se din nou peste umărul meu și cu un microfon atașat pe cap legănându-se în fața buzelor mele, am refăcut același set de teste, precum și câteva noi.

Așadar, îmi optimizasem memoria? Conform tuturor măsurătorilor obiective, o îmbunătățisem într-o oarecare măsură. Rezultatul probei cu șiruri de cifre, standardul de aur cu care se măsoară memoria de lucru, se dublase de la nouă la optsprezece. Comparativ cu testele efectuate în urmă cu aproape un an, îmi puteam aminti mai multe versuri dintr-o poezie, mai multe nume de persoane, mai multe dintre informațiile aleatorii care îmi erau supuse atenției. Și totuși, la câteva zile după campionatul mondial, am ieșit să cinez cu doi prieteni, am luat metroul spre casă și abia atunci când mai aveam câțiva pași până la ușa casei părinților mei mi-am amintit că mă dusesem la cină cu mașina. Nu uitasem unde o parcasem. Uitasem că am venit cu ea.

Acesta era paradoxul: cu toate cascadoriile de memorare pe care le puteam efectua acum, eram încă blocat la nivelul aceleiași vechi memorii de calitate inferioară, care uita nu doar unde pusesem cheile de la mașină, ci chiar și faptul că sunt cu mașina. Chiar dacă îmi îmbunătățisem considerabil capacitățile de memorare pentru genul de informație structurată care putea fi amplasată într-un palat al memoriei, cele mai multe dintre lucrurile pe care doream să mi le amintesc în viața mea cotidiană nu erau fapte, nici imagini, poezii, cărți de joc sau cifre binare. Da, eram în stare să memorez numele a zeci de oameni aflați la o petrecere, iar asta era cu siguranță util. Și îmi puteți da un arbore genealogic al monarhilor englezi sau lista tuturor miniștrilor de interne americani sau datele tuturor bătăliilor importante din al Doilea Război Mondial, și voi putea să memorez aceste informații relativ repede, ba chiar să le țin minte destul timp. Aceste competențe ar fi fost neprețuite în liceu. Dar viața, în bine sau în rău, seamănă doar vag cu liceul.

Chiar dacă rezultatul meu la proba șirurilor de cifre se dublase, se putea spune

într-adevăr că memoria mea de lucru era de două ori mai bună decât atunci când îmi începusem antrenamentele? Aș vrea să pot spune asta. Dar adevărul este că nu era. Atunci când mi se cerea să-mi amintesc, de pildă, ordinea unei serii de pete de cerneală aleatorii sau seria unor mostre de culoare ori distanța până la ușa pivniței părinților mei, nu eram mai bun decât media. Memoria mea de lucru era încă limitată de același magic număr șapte care ne ține în chingi pe noi toți. Orice fel de informație care nu putea fi transpusă cu claritate într-un palat al memoriei era pentru mine la fel de greu de reținut ca întotdeauna. Îmi actualizasem softul memoriei, dar hardul părea să fi rămas neschimbat în fond.

Și totuși, era limpede că mă schimbasem. Sau, cel puțin, se schimbase felul în care mă gândeam pe mine. Cea mai importantă lecție a anului petrecut în circuitul competițional de memorare nu era secretul învățării pe de rost a unui poem, ci mai degrabă ceva mult mai cuprinzător și, într-un fel, cu mult mai multe șanse să-mi fie de folos în viață. Experiența mea a adeverit vechea zicală că practica te duce la perfecțiune. Dar numai dacă este făcută în mod adecvat, conștientă și deliberată. În primul rând învățasem că, având concentrare, motivație și, mai presus de toate, timp, mintea poate fi antrenată să facă lucruri extraordinare.

După ce testele s-au terminat, l-am întrebat pe Ericsson dacă el crede că oricine ar fi capabil să-și îmbunătățească memoria în măsura în care o făcusem eu, având la dispoziție același interval de timp.

„Cred că nu avem cum să știm, pe baza unui singur set de date“, mi-a spus. „Dar se întâmplă rar ca un om să-și ia genul de angajament pe care l-ai făcut tu și cred că dorința ta de a face față provocării te poate face diferit. Este limpede că nu ești o persoană oarecare, dar, pe de altă parte, nu sunt sigur că vreunul dintre aspectele sub care ai progresat nu se află, măcar parțial, la îndemâna unui student motivat.“

Când am pornit pe acest drum, stând cu agenda mea de ziarist în partea din spate a auditoriului de la Con Edison, cu mai bine de un an în urmă, nu știam unde avea să mă ducă și cât de complet avea să pună stăpânire pe viața mea sau cum urma să mă schimbe, în cele din urmă. Dar, după ce am învățat să memorez poezie și numere, cărți de joc și biografii, sunt convins că faptul că pot memora mai multe nu reprezintă decât avantajul cel mai evident al nu puținelor luni pe care le-am petrecut antrenându-mi memoria. Ceea ce mi-am antrenat cu adevărat creierul să facă, la fel de mult ca să memoreze a fost să fie mai vigilent și să

acorde atenţie lumii din jurul meu. Aducerea aminte poate avea loc numai dacă te hotărăşti să bagi de seamă.

Cred că problema sinestezistului S. şi a lui Funes consta în incapacitatea de a distinge detaliile cărora merită să li se acorde atenţie, ceea ce ei nu făceau. Amintirea lor compulsivă este cu siguranţă patologică, dar nu mă pot abţine să-mi imaginez că experienţa lor asupra lumii era, tot într-o manieră pervertită, mai bogată. Nimeni n-ar vrea să-şi vadă mintea ocupată cu toate banalităţile, dar există ceva de spus nu doar în legătură cu valoarea trecerii noastre prin lume, ci şi cu efortul făcut pentru a capta această lume – şi asta din motivul simplu că, încercând să o captăm, putem ajunge să o băgăm în seamă şi să o apreciem.

Mărturisesc că niciodată n-am fost atât de bun la umplerea palatelor memoriei din zbor încât să nu mă deranjeze să-mi arunc dictafonul şi agenda. Şi cum slujba mea îmi cere să ştiu câte ceva despre toate, lecturile mele sunt în mod necesar prea vaste pentru a putea practica altfel decât ocazional citirea şi memorarea intensivă pe care le predică Ed. Cu toate că am învăţat pe de rost câteva poeme, folosind tehnicile de memorare, încă nu m-am încumetat să abordez o operă literară mai întinsă decât Cântecul de dragoste al lui J. Alfred Prufrock*********. Chiar dacă la un moment dat eram în stare să plasez în palatele memoriei peste treizeci de cifre pe minut, utilizez încă doar sporadic aceste tehnici pentru a memora numerele de telefon ale persoanelor pe care vreau să le sun. Am considerat că e mai simplu să le salvez în telefonul meu mobil. Uneori, am memorat liste de cumpărături, trasee, liste cu lucruri de făcut, dar numai în rarele ocazii în care nu aveam la îndemână un instrument de scris, pentru a le aşterne pe hârtie. Asta nu înseamnă că aceste tehnici nu ar funcţiona. Eu sunt dovada vie că acest lucru se întâmplă. Însă este foarte greu să găseşti o ocazie de a le utiliza în lumea reală, în care hârtia, computerele, telefoanele mobile şi bileţelele adezive pot substitui sarcina de a-ţi aduce aminte ceva.

Prin urmare, de ce şi-ar bate cineva capul să investească în memorie într-o epocă a memoriilor externalizate? Cel mai bun răspuns pe care-l pot oferi este cel pe care l-am primit, fără ca el să-şi dea seama, de la E.P. a cărui memorie s-a pierdut atât de complet, încât el nu se mai poate plasa în timp şi spaţiu sau în raport cu alte persoane. Iată-l: modul în care percepem lumea şi în care acţionăm în ea este determinat de ceea ce ne amintim şi de felul în care o facem. Suntem cu toţii doar un pachet de obiceiuri modelate de amintirile noastre. Şi pentru a extinde ceea ce ne controlează vieţile, ne vom modifica treptat aceste obiceiuri, altfel spus, reţelele memoriei noastre. Nici o memorie externă nu a produs

vreodată o glumă, o invenție, o iluminare interioară sau o operă de artă care să dureze. Cel puțin nu încă. Abilitatea noastră de a găsi umor în lume, de a face conexiuni între noțiuni care fuseseră disparate, de a crea idei noi, de a participa la o cultură comună, toate aceste acte umane, în esență, depind de memorie. Într-o zi, în viitorul îndepărtat al cyborgilor pe care îi anticipează Gordon Bell, atunci când memoriile noastre interne și externe se vor contopi pe deplin, vom putea ajunge să posedăm o cunoaștere infinită. Dar asta nu este același lucru cu înțelepciunea. Acum, mai mult ca niciodată, când rolul memoriei în cultura noastră se erodează într-un ritm mai rapid decât în toate mileniile care au trecut, avem nevoie să ne cultivăm amintirile în creierele noastre, cele care ne fac ceea ce suntem, depozitarele valorilor noastre și sursa caracterului nostru. Să concurezi pentru a vedea cine poate memora mai multe pagini de poezie de mâna a doua ar putea părea lipsit de sens, dar de fapt tocmai despre asta este vorba. Asta a încercat Ed să-mi comunice încă de la început: că antrenarea memoriei nu se face doar de dragul de a efectua trucuri ciudate la petreceri; este vorba despre cultivarea a ceva profund și esențialmente uman.

Înainte ca festivitățile KL7 să se degradeze într-un desfrâu în care totul era permis, de la partide de șah orb la recitări alcoolizate ale poemului din ziua precedentă, Gunther m-a încolțit pe o canapea și m-a întrebat dacă aveam să continui să particip la concursurile de memorare. I-am răspuns că o bună parte din mine așa ar fi dorit. Era, la urma urmelor, nu numai straniu de palpitant, într-un mod pe care nu l-aș fi bănuit niciodată, dar crea, de asemenea, și dependență. În acea noapte, mi-a trecut prin minte ceva la care nu mă mai gândisem niciodată: posibilitatea de a fi atras chiar și mai profund de acest domeniu. La drept vorbind, dețineam titlul de campion al Statelor Unite, aveam de apărat un record la cărți de joc în viteză și eram convins că aș fi putut să trec și de bariera de un minut la cărți, dacă i-aș fi alocat un pic mai mult timp. Asta ca să nu mai pomenesc de datele istorice: aș fi putut să obțin rezultate mult mai bune la datele istorice! Și mai era și baremul de mare maestru pe care tocmai îl ratasem. „«Mare Maestru la memorare» va arăta teribil de frumos pe o carte de vizită“, am glumit cu Gunther (de fapt, glumeam pe seama cărții sale de vizită). Aș fi putut umple un palat al memoriei cu scenele pe care mi le imaginam: sistemul Millenium pe care l-aș fi elaborat, ochelarii de protecție pe care mi i-aș fi cumpărat, orele de antrenament în care aș fi investit, filiera pe care aș fi mers la campionatele naționale din întreaga lume. Dar chiar și atunci, în clipa în care mi se făcuse oferta de a face parte din elita elitelor circuitului de memorare, eram

suficient de treaz încât să recunosc că pentru mine venise timpul să mă retrag. Experimentul meu se încheiase. Rezultatele rămâneau. I-am spus lui Gunther că o să-mi lipsească, dar că nu mă văd revenind anul următor.

– Mare păcat, mi-a răspuns el, dar am înțeles. Ar însemna mult mai mult antrenament, iar acest timp îl poți folosi într-un mod mult mai bun.

M-am gândit că avea dreptate. M-am întrebat de ce nu ajunsese niciodată să-și dea seama de acest lucru și în ceea ce-l privea.

Ed s-a ridicat de pe canapea și a ținut un toast în cinstea mea, elevul său minune. „Să mergem să luăm o chiflă“, a propus el, și am ieșit cu toții afară. Nu-mi amintesc nimic din restul nopții. M-am trezit în după-amiaza zilei următoare, cu un mare cerc roșu pe obraz – amprenta medaliei mele de bronz de la proba nume-și-chipuri. Uitasem să o scot.

Poem dramatic de tinerețe al poetului și eseistului englez Thomas Stearns Eliot (1888–1965). (n.red.)

Mulţumiri

Această carte mi-a luat ceva timp. Sunt recunoscător tuturor celor care m-au sprijinit în crearea ei ca cititori ai ciornelor, surse de expertiză, corectori și prieteni. Sunteți mai mulți decât pot numi. Sunt foarte recunoscător tuturor atleților minții care au petrecut atât de mult timp cu mine, împărtășindu-și cu generozitate cunoștințele și viețile lor.

Această carte a beneficiat de doi redactori. Vanessa Mobley s-a ocupat de etapele inițiale. Eamon Dolan a supervizat-o competent până la finalizare. Îi sunt recunoscător lui Ann Godoff pentru credința ei în mine și tuturor celor de la Penguin Press pentru munca depusă în folosul acestei cărți. Agentul meu literar, Elyse Cheney, este cel mai bun partener pe care mi l-aș fi putut dori. Lindsay Crouse a verificat extrem de atent lucrurile mai dificil de definit. Brendan Vaughan m-a ajutat să-mi limpezesc scrierea.

Ca să fiu mai ușor înțeles, am mutat câteva detalii, conversații și scene, deplasându-le întrucâtva pe axa cronologică, dar schimbările nu afectează semnificativ adevărul acestei cărți. Dacă mărturiile bazate pe amintiri și alte fapte sensibile la timp nu sunt întotdeauna la zi, aceasta se datorează faptului că am încercat să spun povestea din perspectiva pe care o aveam atunci când m-am înhămat la ea. În cei trei ani de care am avut nevoie pentru a scrie această carte, în lume s-au schimbat multe. Prietena mi-a devenit soție. Bariera de treizeci și două de cărți de joc în viteză a scăzut și scade în continuare. Proba poemului a fost în cele din urmă eliminată din competițiile internaționale. Iar E.P. și Kim Peek nu se mai află printre noi, din păcate. Mă simt cu adevărat norocos pentru timpul pe care am avut privilegiul să-l petrec împreună cu ei.

Note

1: Nu-i ușor să-l găsești pe cel mai inteligent om

1. o industrie de 265 de milioane de dolari în 2008: Sharp Brains Report (2009).

2: Omul care își amintea prea multe

1. 80% din ceea ce văzuseră: Lionel Standing (1973), „Learning 10 000 Pictures“, Quarterly Journal of Experimental Psychology 25, pp. 207–222.

2. 2 500 de imagini: Timothy F. Brady, Talia Konkle, et al. (2008), „Visual Long-Term Memory Has a Massive Storage Capacity for Object Details“, Proceedings of the National Academy of Sciences 105, nr. 38, pp. 14 325–14 329.

3. „aceste detalii inaccesibile ar putea fi recuperate în cele din urmă“: Elizabeth Loftus and Geoffrey Loftus (1980), „On the Permanence of Stored Information in the Human Brain“, American Psychologist 35, no. 5, pp. 409–420.

4. Wagenaar a ajuns la aceeași concluzie: Willem A. Wagenaar (1986), „My Memory: A Study of Autobiographical Memory over Six Years“, Cognitive

Psychology 18, pp. 225–252.

5. numai un singur caz de memorie fotografică a fost descris vreodată în literatura de specialitate: Memoria fotografică este adesea confundată cu un alt fenomen bizar, dar real, fenomenul perceptiv numit memorie eidetică; acesta apare la un procent situat între 2 și 15 dintre copii și foarte rar la adulți. O imagine eidetică este în esență o imagine remanentă vie care persistă în ochii minții, până la câteva minute, înainte de a se estompa. Copiii cu memorie eidetică nu au nici o legătură cu amintirea perfectă și de obicei nu sunt capabili să vizualizeze ceva atât de detaliat precum literele unui text. La aceste persoane, imaginile vizuale pur și simplu dispar mai lent.

6. un articol în Nature: C.F. Stromeyer și J. Psotka (1970), „The Detailed Texture of Eidetic Images“, Nature 225, pp. 346–349.

7. nici unul dintre ei nu a izbutit să ducă la bun sfârșit strașnicul truc reușit de către Elizabeth: J.O. Merritt (1979), „None in a Million: Results of Mass Screening for Eidetic Ability“, Behavioral and Brain Sciences 2, p. 612.

8. „alte persoane care au memorie fotografică“: Dacă se poate afirma despre cineva dintre contemporanii noștri că are o memorie fotografică, atunci acesta este savantul britanic Stephen Wiltshire, care a fost numit „aparatul de fotografiat uman“ pentru abilitatea sa de a crea schițe ale unei scene pe care a văzut-o doar câteva secunde. Dar am aflat că nici măcar el nu are cu adevărat o memorie fotografică. Mintea lui nu funcționează ca un copiator, ci își îngăduie anumite libertăți. Și, curios, abilitățile lui de aparat de fotografiat acoperă numai reprezentarea unor anumite categorii de obiecte, precum clădirile și automobilele. El nu poate, de pildă, să se uite la o pagină de dicționar și apoi să-și amintească instantaneu conținutul acesteia. În fiecare caz, cu excepția lui Elizabeth, atunci când cineva a susținut că deținea o memorie fotografică a existat întotdeauna o altă explicație.

9. „nici unul dintre ei nu a dobândit vreodată o reputație în lumea științifică“: George M. Stratton (1917), „The Mnemonic Feat of the «Shass Pollak»“, Psychological Review 24, pp. 244–247.

10. un model de conexiuni între aceşti neuroni: Recent, un articol din revista Brain and Mind a încercat să estimeze capacitatea creierului uman folosind un model care tratează memoria nu ca pe ceva stocat în neuroni individuali, ci mai degrabă în conexiunile dintre neuroni. Autorii au estimat că, de fapt, creierul uman poate stoca 10^{8432} biți de informație. În schimb, se spune că în universul observabil există în jur de 10^{78} de atomi.

11. modificarea structurii creierelor lor: E.A. Maguire et al. (2000), „Navigation-Related Structural Change in the Hippocampi of Taxi Drivers“, Proceedings of the National Academy of Sciences 97, pp. 84 398–84 403.

12. nici măcar o singură diferenţă structurală semnificativă: E.A. Maguire, E.R. Valentine, E. Wilding și N. Kapur (2003), „Routes to Remembering: The Brains Behind Superior Memory“, Nature Neuroscience 6, pp. 90–95.

13. părea să nu aibă nici un sens: Dacă atleții minții au și competențe de navigație, de ce nu s-a mărit zona hipotalamului, ca în cazul șoferilor de taxi? Răspunsul este probabil că pur și simplu atleții minții nu-și folosesc abilitățile de navigație la fel de mult ca șoferii de taxi.

14. „paradoxul Baker / brutar“: G. Cohen (1990), „Why Is It Difficult to Put Names to Faces?“, British Journal of Psychology 81, pp. 287–297.

3: Expertul experților

1. puii de sex masculin sunt inutili: Mă refer aici la puii crescuți pentru a deveni găini ouătoare, pui care diferă de cei crescuți pentru carne.

2. „Memoriile excepționale: Făcute, nu născute“: Anders Ericsson (2003), „Exceptional Memorizers: Made, Not Born“, Trends in Cognitive Sciences 7, nr.6, pp. 233–235.

3. voleibaliștilor: Mare parte din acest studiu este reprodus în The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance, editat de către K. Anders Ericsson, Neil Charness, Paul J. Feltovich și Robert R. Hoffman.

4. partidele desfășurându-se în întregime în mințile lor: În prima jumătate a secolului XX, jucarea simultană a mai multor partide de șah orb împotriva mai multor adversari devenise o abilitate care funcționa ca un fel de fetiș în lumea șahului. În 1947, un mare maestru argentinian, Miguel Najdorf, a stabilit un record jucând mental patruzeci și cinci de partide simultane. A avut nevoie de treizeci și trei de ore și jumătate și în final a înregistrat treizeci și nouă de victorii, patru înfrângeri și două remize, iar după aceea nu a mai putut să doarmă timp de trei zile și trei nopți. (Partidele de șah orb simultan au fost interzise la un moment dat în URSS din cauza riscurilor pe care le implicau în privința sănătății mentale.)

4: Cel mai uituc om din lume

1. în vârstă de optzeci și patru de ani, pe nume EP: L. Steffanaci et al. (2000),

„Profound Amnesia After Damage to the Medial Temporal Lobe: A Neuroanatomical and Neuropsychological Profile of Patient E.P.“, Journal of Neuroscience 20, nr. 18, pp. 7024–7036.

5: Palatul memoriei

1. numit Rhetorica ad Herennium: numită astfel după Gaius Herennius, patronul autorului.

2. „Această carte este Biblia noastră“, mi-a spus Ed: Ediția bilingvă engleză/latină a micului volum cu copertă roșie tipărită de Loeb Classical Library are imprimat pe cotor numele filosofului și omului de stat roman Cicero, chiar dacă între paranteze. Cel puțin până în secolul al XV-lea, s-a crezut că acest scurt tratat a fost scris chiar de către marele orator roman, dar oamenii de știință moderni s-au îndoit de acest lucru. Părea plauzibil ca Cicero să fi fost autorul cărții, din moment ce el nu fusese doar un celebru maestru al tehnicilor de memorare – își rostea din memorie legendarele sale discursuri în fața Senatului roman –, dar, de asemenea, era și autorul (incontestabil) al unei alte lucrări intitulată De Oratore, în care apărea pentru prima oară povestea lui Simonide și a sălii de banchet. Că povestea lui Simonide, un grec din secolul al V-lea î.Hr., fusese înregistrată pentru prima oară într-o carte scrisă la patru secole după aceea de un roman reflectă faptul că nici un tratat de memorare din Grecia antică nu supraviețuise, deși, cu siguranță, trebuie să fi fost scrise câteva. Deoarece repovestirea incidentului de către Cicero a fost scrisă atât de târziu față de momentul în care Simonide a reușit să-și amintească unde se aflau trupurile zdrobite, nimeni nu poate spune exact cât de mult din această poveste este mit. Sunt dispus să pariez că destul de mult din ea aparține mitului, deși o placă de marmură, datând din anul 264 î.Hr. – cu două secole înainte de Cicero, dar, totuși, cu două secole după petrecerea incidentului –, descoperită în secolul al XVII-lea, îl descrie pe Simonide ca fiind „inventatorul sistemul de ajutorare a memoriei“. Totuși, este greu de crezut că o tehnică precum arta memorării a fost inventată de o singură persoană la un moment dat în timp, într-o manieră atât de poetică. Pentru că, după cum știm, Simonide a fost mai degrabă codificatorul

artei memorării sau poate doar unul dintre practicanţi, etichetat drept inventatorul ei. În orice caz, Simonide a fost o persoană reală şi un poet real – după cât se pare, primul care a fost acuzat pentru poemele sale şi, de asemenea, primul care a numit poezia „pictură vocală“ şi pictura „poezie tăcută“. Aceasta este o întorsătură de frază deosebit de notabilă, inventată de Simonide, deoarece arta memorării, cu a cărei inventare este creditat, se referă în întregime la transformarea mentală a cuvintelor în imagini.

3. nu atât un test de memorie, cât unul de creativitate: Cel mai important lucru este să comprimi cât mai multe informaţii posibil într-o singură imagine clară. Ad Herennium dă exemplul unui avocat care are nevoie să-şi amintească faptele de bază ale unui caz: „Procurorul a spus că pârâta a ucis un om otrăvindu-l, fiind acuzată că motivul crimei a fost o moştenire, şi a declarat că existau mulţi martori şi multe probe ale acestui act.“ Pentru a ne aminti toate astea, „ni-l vom imagina pe omul în cauză zăcând bolnav în pat, în cazul în care îl cunoaştem. Dacă nu-l cunoaştem, vom lua pe altcineva pentru a juca rolul suferindului nostru, dar nu un om din cea mai joasă clasă, astfel încât să ni-l putem aminti fără efort. Şi ne-o vom imagina pe acuzată stând lângă el, pe pat, ţinând o ceaşcă în mâna dreaptă şi nişte hapuri în mâna stângă, iar pe al patrulea deget nişte testiculele de berbec.“ Bizara imagine ar fi cu siguranţă greu de uitat, dar este nevoie de o decodare pentru a ne da seama ce ar trebui să ne amintim exact. Cupa are rolul mnemonic de a ne aminti de otravă, pastilele ne aduc aminte de voinţă, iar testiculele de berbec joacă un dublu rol, amintindu-ne de martori, cu un joc de cuvinte în care sunt implicate testiculele (mărturie/testimony) şi – deoarece pungile romane erau adesea confecţionate din scroturi de berbec – de posibilitatea de a-i mitui. Serios.

4. „memoria este foarte stârnită de imaginile feminine“: Rosi, p. 22.

6: Cum să memorezi o poezie

1. „discernământului a spiritului civic şi a evlaviei“: Carruthers, Cartea memoriei, p. 11.

2. „valorează cât o mie aflate în teancuri“: Draaisma, Metafore ale memoriei, p. 38.

3. principiile limbii în care scria: Carruthers, Cartea memoriei, p. 88.

4. „miez al înzestrărilor sale educaţionale“: Havelock, Prefaţă la Platon, p. 27

5. memorarea Vedelor, care trebuiau reţinute cu o fidelitate perfectă: Rigveda, cel mai vechi dintre textele vedice, are peste zece mii de versuri.

6. desemnaţi adesea să-i însoţească pe poeţi, ca memoratori oficiali: După trecerea la islam, memoratorii arabi au devenit cunoscuţi sub numele de huffaz, sau „deţinători“ ai Coranului şi Hadith-ului.

7. au memorat legea orală în folosul comunităţii evreieşti: Pentru a afla mai multe despre memoratorii evrei, vezi Gandz, „The Robeh, or the Official Memorizer of the Palestinian Schools“.

8. armate adunate laolaltă, fapte eroice, provocări între rivali: Ong, Orality and Literacy, p. 23, şi Lord, The Singer of Tales, pp. 68–98.

9. chiar dacă intuiția sa nu a mers mai departe în această direcție: După cum se vede, acest argument radical nu era până la urmă întru totul nou. De fapt, se pare că în urmă cu mult timp era o idee larg acceptată, care a căzut apoi în uitare. În secolul I d.Hr., istoricul evreu Flavius Josephus scria: „Se spune că nici măcar Homer nu și-a așternut poezia în scris, ci că ea a fost transmisă prin memorare“. Și, conform unei tradiții consemnate de Cicero, prima notare oficială în scris a lui Homer a fost comandată de tiranul atenian Pisistrat, în secolul al VI-lea î.Hr. Deoarece legăturile dintre oameni și cultura orală au devenit tot mai îndepărtate de-a lungul secolelor, ideea de literatură fără scris a devenit o noțiune din ce în ce mai greu de digerat, ajungând în cele din urmă să pară pur și simplu de necrezut.

10. „a compus în întregime fără ajutorul scrisului“: Pentru amănunte suplimentare, vezi Ong, Orality and Literacy, care reprezintă o sursă majoră pentru acest capitol.

11. „cuvânt cu cuvânt și vers cu vers“: Conform mărturiei studentului lui Parry, Albert Lord, în The Singer of Tales, p. 27.

12. înainte de a încerca să fie vizualizat ca pe o serie de imagini: Carruthers susține, în cea de-a doua ediție revăzută din The Book of Memory, că memoria verborum a fost mult timp neînțelesă de către psihologii și cărturarii moderni. De fapt, memorarea textuală nu constituia o alternativă la memorarea pe de rost, nefiind niciodată menită să fie utilizată pentru memorarea unor fragmente lungi de text. Mai degrabă, sugerează autorul, era folosită pentru cuvinte și fraze izolate – probabil cam de lungimea unui vers – de către cei care aveau dificultăți în a-și aminti cu acuratețe.

13. problema pe care o pune modul de a vedea invizibilul: Conform lui Pliniu, Simonide a inventat arta memorării, dar Metrodorus a perfecționat-o. Cicero îl considera „aproape divin“.

14. balistarius: Ca alternativă, sistemul lui Bradwardine oferea şi posibilitatea inversării unei silabe pur şi simplu prin reprezentarea imaginii cu josul în sus, așa că „ba-“ putea fi, de asemenea, un abate spânzurat de tavan cu capul în jos.

15. un abate străpuns de un arbaletier: Sau un abate stând de vorbă cu alt abate care era spânzurat de tavan cu capul în jos.

16. „fie îl ciopârţeşte, fie îl dezmiardă pe Sfântul Dominic“: Carruthers, The Book of Memory, pp. 136–137.

17. dragostea carnală depravată: Yates, The Art of Memory, p. 277.

7: Sfârșitul aducerii aminte

1. am ajuns să aflăm noi, cei din prezent, de existența lui: Manguel, A History of Reading, p. 60.

2. într-un moment în care scrisul avea mare influenţă în Grecia: În vremea lui Socrate, aproximativ zece procente din greci ştiau să scrie şi să citească.

3. „lucrurile sunt scrise în cărţi pentru a ajuta memoria“: Carruthers, The Book of Memory, p. 8.

4. până la douăzeci de metri lungime: Fischer, A History of Writing, p. 128.

5. foi de papirus presat importate din Delta Nilului: Papirusul, altfel spus, papura biblicului coș care l-a purtat pe micul Moise, a fost numit și byblos, după portul fenician din Byblos unde era exportat; de aici și termenul „Biblia“. În secolul al II-lea î.Hr., conducătorul elen al Egiptului, Ptolemeu al V-lea Epifanes, sistează exporturile de papirus, pentru a reduce dezvoltarea bibliotecii rivale din Pergam, în Asia Mică (cuvântul „pergament“ – derivat din charta pergamena – este un omagiu adus Pergamului, unde materialul era folosit pe scară largă). De atunci încolo a devenit o practică mult mai comună scrierea cărților pe pergament întins sau vellum (o reminiscență a etimologiei cărții vechi: pergamentul, sau hârtia velină, care adesea era fabricat din piele de vițel, are aceeași rădăcină cu „veal/carne de vițel“), ambele fiind mai durabile și mai ușor de transportat decât papirusul.

6. cât de mare trebuia să fie pauza dintre propoziții: El a creat punctul ridicat, •, corespunzător punctului modern, punctul de mijloc, •, corespunzător virgulei moderne, precum și punctul jos, •, o pauză de lungime intermediară, care este, probabil, cel mai apropiat de semnul modern al punctului și virgulei. Punctul de mijloc a dispărut în Evul Mediu. Semnul de întrebare nu a apărut până la publicarea de către sir Philip Sydney a volumului Arcadia, în 1587, iar semnul exclamării a fost folosit pentru prima dată în Catehismul lui Eduard al VI-lea, în 1553.

7. GRECIA ANTICĂ: Small, Wax Tablets of the Mind, p. 53. I-am împrumutat ideea de a tipări în acest mod pentru a arăta cât de greu era de citit.

8. o sintagmă ce apare adesea în textele medievale: Pentru a afla mai multe despre scriptio continua, vezi Manguel, A History of Reading, p. 47.

9. este foarte greu de citit la prima vedere: Într-adevăr, o mare parte dintre textele tipărite în ebraica modernă, de genul celor pe care le puteți găsi într-un ziar din Tel Aviv, sunt scrise fără vocale. Cuvintele, în general, trebuie să fie recunoscute ca unități, mai degrabă decât fonetic, așa cum se întâmplă, de pildă, în limba engleză. Acest lucru diminuează viteza de citire în ivrit. Vorbitorii nativi de ivrit care pot citi, de asemenea, curent și în limba engleză, pot lectura traducerea în engleză mai repede decât în propria limbă maternă, chiar dacă este nevoie de aproximativ 40% mai multe cuvinte pentru a spune același lucru în limba engleză decât în ivrit.

10. „Chestiile pe care le știe l-au făcut să o lingă“: Sunetele care pot fi fragmentate în mod diferit, căpătând sensuri semantice diferite, sunt cunoscute sub numele de oronime. Exemplul cu „nasul înfundat“ provine din Pinker, The Language Instinct, p. 160.

11. un uriaș și foarte curios pas înapoi: Small, Wax Tablets of the Mind, p. 114.

12. ánagignósko: Carruthers, The Book of Memory, p. 30.

13. zece miliarde de volume: Man, Gutenberg: How One Man Remade the World, p. 4.

14. ar fi fost considerată foarte bine dotată: În 1290, biblioteca de la Sorbona, una dintre cele mai mari din lume, deținea exact 1 017 volume – atât de puține, încât cei mai mulți dintre cititorii acestei cărți le pot citi pe nerăsuflate într-o viață.

15. nici măcar nu fuseseră inventate încă: Pentru mai multe amănunte despre

istoria expunerii cărţilor, vezi Petrosky, The Book on the Shelf, pp. 40–42.

16. cântărea încă mai bine de cinci kilograme: Illich, In the Vineyard of the Text, p. 112.

17. cam în acelaşi timp în care a fost introdusă împărţirea pe capitole: The Comprehensive Concordance to the Holy Scriptures (1894), pp. 8–9.

18. să fie parcurs integral textul: Draaisma, Metaphors of Memory, p. 34.

19. „Evul Mediu de dinaintea şi cel de după apariţia indicelui“: Illich, In the Vineyard of the Text, p. 103.

20. lumea labirintică a memoriei externe: aspect subliniat de Draaisma în Metaphors of Memory.

21. „indice alfabetic viu“: Expresie folosită de către Mary Carruthers, The Craft of Thought, p. 31.

22. memorarea cărţilor de joc: The Enchanted Loom: Chapters in the History of Neuroscience, p. 21.

23. „litera A“: Traducere preluată din Carruthers, The Book of Memory, p. 114.

24. de la lectura „intensivă“ la cea „extensivă“: Darnton îi atribuie această idee lui Rolf Engelsing, care susţine că trecerea s-a petrecut la sfârşitul secolului al XVIII-lea. The Kiss of Lamourette, p. 165.

25. într-unul dintre cei mai celebri oameni din întreaga Europă: după cum susține Yates în The Art of Memory, p. 129.

26. edificiul durat pe șapte niveluri: Yates a încercat să reconstituie schițele teatrului în The Art of Memory.

27. „și toate lucrurile care sunt în întreaga lume“: Rossi, Logic and the Art of Memory, p. 74.

28. au fost întocmite sute sau poate chiar mii de fișe: The Enchanted Loom: Chapters in the History of Neuroscience, p. 23.

29. într-o săptămână: Multe dintre aceste informații provin din Douglas Radcliff-Ulmstead (1972), „Giulio Camillo’s Emblems of Memory“, Yale French Studies 47, pp. 47–56.

30. apoteoza ideilor despre memorie dintr-o întreagă epocă: Mai recent, unii guru ai realității virtuale au ajuns să vadă teatrul memoriei al lui Camillo ca pe un precursor istoric al întregului lor domeniu pe teren și i-au urmărit influența pe calea spre internet (palatul suprem universal al memoriei), precum și în sistemele de operare Apple și Windows, a căror aranjare spațială a fișierelor și pictogramelor reprezintă doar o preluare modernă a principiilor mnemonice ale

lui Camillo. Vezi Peter Matussek (2001), „The Renaissance of the Theater of Memory“, Janus 8 Paragrana 10, pp. 66–70.

31. „călărind un monstru marin“: Această traducere este preluată din Rowland, Giordano Bruno, pp. 123–124.

32. „un papagal pe cap“: Eco, The Search for the Perfect Language, p. 138.

33. nouă perechi de nervi cranieni: În prezent sunt cunoscute douăsprezece perechi de nervi cranieni.

34. aproape o jumătate de milion de dolari: Fellows şi Larrowe, Loisette Exposed, p. 217.

35. un curs al lui, care dura câteva săptămâni: Walsh şi Zlatic (1981), „Mark Twain and the Art of Memory“ American Literature 53, nr. 2, pp. 214–231.

8: Plafonul OK

1. Johann Winkelmann: Filosoful german Gottfried Leibniz a scris şi el despre un sistem similar în secolul al XVII-lea, dar este destul de probabil ca ideea de a face numerele mai memorabile transformându-le în cuvinte să dateze dintr-o perioadă mult mai veche. Grecii aveau un sistem fonic, în care prima literă a fiecărei cifre ar putea fi folosită pentru a reprezenta numărul, astfel încât, de exemplu, P reprezintă numărul cinci, de la penta. În ebraică, fiecare literă din

aleph bet corespunde unui număr, o ciudățenie pe care cabaliștii au folosit-o pentru a căuta sensuri numerice ascunse în Scriptură. Nimeni nu știe dacă aceste sisteme au fost utilizate vreodată pentru a memora numere, dar este greu să ne imaginăm că vreunui negustător din Marea Mediterană, care era obișnuit să-și facă mental socotelile, nu i-a venit o astfel de idee evidentă.

2. sportul competițional al memorării ar putea avansa printr-un salt cuantic: Ed mi-a dat următorul exemplu de funcționare a sistemului Millennium PAO: „Numărul 115 este Psmith, personajul elegant din cărțile lui P.G. Wodehouse (P este silențios, apropo, ca în „phthisis/tuberculoză „sau „ptarmigan/potârnichea de zăpadă“). Acțiunea sa este aceea de a-i da o umbrelă care nu îi aparține unei tinere domnișoare delicate surprinse de o furtună. Numărul 614 este Bill Clinton, care fumează marijuana, dar fără a o inhala, ci mulțumindu-se doar să pufăie, iar numărul 227 este Kurt Gödel, logicianul obsedat care a murit de foame deoarece era prea ocupat cu logica formală. Acum, eu pot combina aceste trei numere pentru a da naștere unui număr de nouă cifre care să aibă o coerență anecdotică. De exemplu, 115 614 227 devine Psmith catadicsește să pufăie – dar fără a merge atât de departe încât să și tragă în piept – logica formală. Acum este destul de ușor de înțeles de ce logica este, la urma urmei, o activitate nepotrivită pentru un adevărat cetățean britanic. Dacă schimbați ordinea numerelor, veți obține o anecdotă diferită. Numărul 614 227 115 devine Bill Clinton uitând să mănânce până se stinge din viață de inaniție deoarece este prea ocupat să șterpelească umbrele pentru fete tinere și frumoase. Această imagine va interacționa cu ceea ce știu deja despre viața lui Clinton – văzând cum intrase în bucluc mai înainte din pricina manipulării obiectelor cilindrice în beneficiul domnișoarelor – și șansa acestei asociații, împreună cu tenta umoristică adiacentă, nu fac decât să ofere o mai bună stabilitate memoriei. După cum se vede, fiecare combinație posibilă are propriul simț dinamic și propria componentă emoțională și foarte adesea, în mod interesant, acesta va fi cel dintâi aspect care ne vine în minte atunci când rememorăm, înainte ca alte detalii să-și facă apariția pe îndelete. Aș mai menționa, de asemenea, că totul funcționează ca un excelent generator de idei și ca o necurmată sursă de bună dispoziție.“

3. 3 705 cifre de unu și zero aleatorii într-o jumătate de oră: Fiecare atlet al minții are o slăbiciune, un călcâi al lui Ahile. Al lui Ben este proba de nume și

chipuri. Rezultatele sale competiţionale sunt întotdeauna aproape de coada clasamentului. „Nu am tendinţa să-i privesc pe oameni atunci când vorbesc cu ei“, mi-a spus el. „De fapt, nu am nici o idee despre modul în care arată o mulţime de oameni.“ Pentru a rezolva problema, el lucra la un nou sistem mnemonic pentru această probă, care ar fi trebuit să poată atribui coduri numerice în funcţie de culoarea ochilor, culoarea pielii, culoarea părului, lungimea părului, forma nasului şi a gurii. El crede că dacă feţele oamenilor ar putea fi transformate în şiruri de cifre, ar fi floare la ureche să şi le aducă aminte.

4. lucrează mai mult asupra săriturilor pe care le stăpânesc deja: J.M. Deakin şi S. Cobley (2003), „A Search for Deliberate Practice: An Examination of the Practice Environments in Figureskating and Volleyball“ în Expert Performance in Sports: Advances in Research on Sport Expertise (editată de J.L. Starkes and K.A. Ericsson).

5. încercând să înţeleagă cum a gândit expertul la fiecare pas: K.A. Ericsson, R. Krampe şi C. Tesch-Romer (1993), „The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance“, Psychological Review 100, pp. 363–406.

6. în singurătate, vechilor partide: N. Charness, R. Krampe şi U. Mayer (1996), „The Role of Practice and Coaching in Entrepreneurial Skill Domains: An International Comparison of Life-Span Chess Skill Acquisition“ în Ericsson, Road to Excellence, pp. 51–80.

7. cu 10–15% mai repede: Dvorak, Typewriting Behavior.

8. tendinţa de a da dovadă de tot mai puţină acurateţe pe măsura trecerii anilor: C.A. Beam, E.F. Conant şi E.A. Sickles (2003), „Association of Volume and Volume-Independent Factors with Accuracy in Screening Mammogram Interpretation“, Journal of the National Cancer Institute 95, pp. 282–290.

9. sunt dobândite de un puşti obişnuit în primele clase de liceu: Ericsson, The Road to Excellence, p. 31.

9: Zecimea talentată

1. „chestiuni de ciudăţenie fără onorabilitate“: Ravitch, Left Back, p. 21.

2. „disciplină mentală“: Ravitch, Left Back, p. 61.

3. inventar şi invenţie: Carruthers, Craft of Thought, p. 11.

4. grup de fanatici ai baseball-ului: G.J. Spillich et al. (1979), „Text Processing of Domain-Related Information for Individuals with High and Low Domain Knowledge“, Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior 14, pp. 506–522.

5. fie un proces de vrăjitoare, fie un fragment de corespondenţă: Frederick M. Hess (2008), Still at Risk, pp. 1–2

10: Micul Rain Man din noi toţi

1. să mă întâlnesc cu Daniel: I-am trimis lui Daniel un e-mail şi l-am întrebat

dacă ar fi dispus să se întâlnească cu mine. Mi-a răspuns: „De obicei percep o taxă pentru interviuri“. După ce i-am explicat de ce acest lucru era practic imposibil a fost de acord să ne întâlnim, cu condiția să menționez site-ul web al companiei sale de meditații online, optimnem.co.uk.

2. sindrom distinct, purtându-i numele: De sindromul lui Asperger suferă cam unul din două sute de oameni, iar de sinestezie probabil aproximativ unul din două mii, dar aceasta poate fi o subestimare. Nimeni nu știe dacă vreo persoană a suferit înainte de ambele în același timp, dar, presupunând că au loc independent una de alta, legile probabilității ar sugera că unul din 400 000 de oameni ar putea să aibă atât sinestezie, cât și sindromul Asperger. Numai în Statele Unite ar fi vorba de aproximativ 750 de persoane.

3. pe cale legală, în 2001: Daniel era cât se poate de liber să-și schimbe numele. Mi-a destăinuit că nu-i plăcea cum suna cel vechi, Corney.

4. mai bine de nouă mii de cărți citite, într-un ritm de aproximativ zece secunde pentru o pagină: Ar trebui remarcat faptul că această apreciere nu provine dintr-o monitorizare atentă. Am bănuiala că această mică exagerare nu s-ar fi produs în cazul unei examinări mai scrupuloase.

5. o abilitate care poate fi învățată: În cele din urmă, investigația mea în domeniul matematicii mentale m-a condus la o carte remarcabilă, intitulată The Great Mental Calculators: The Psychology, Methods, and Lives of Calculating Prodigies Past and Present, a unui psiholog pe nume Steven Smith. Smith respinge ideea că există ceva special în legătură cu creierul calculatorilor supradotați și insistă asupra faptului că abilitățile lor provin numai dintr-un interes obsesiv. El compară calculul cu jongleria: „Orice persoană fără vreun handicap, suficient de harnică, poate învăța să jongleze, dar această abilitate este dobândită de fapt numai de către un număr restrâns de indivizi extrem de motivați“. George Packer Bidder, unul dintre cele mai renumite calculatoare umane din toate timpurile, a mers atât de departe încât să-și exprime „o

convingere puternică că aritmetica mentală poate fi predată la fel de uşor ca şi aritmetica obişnuită, dacă nu chiar cu o mai mare uşurinţă“.

6. să facă acest lucru la fel de bine: La UCSD (Universitatea California din San Diego), Ramachandran şi absolvenţii săi au testat în alte trei moduri sinestezia lui Tammet. Utilizând plastilină, l-au rugat să creeze modele tridimensionale pentru douăzeci dintre numerele sale. Când l-au testat din nou, fără să-l fi anunţat în prealabil, peste douăzeci şi patru de ore, toate formele realizate au prezentat aceleaşi caracteristici. Apoi i-au conectat un electrod la degete şi i-au prezentat într-o succesiune foarte rapidă zecimalele lui pi, dar introducând printre ele şi câteva cifre eronate. Au măsurat răspunsul galvanic al pielii şi au observat că acesta a sărit în mod dramatic atunci când el a văzut o cifră care nu avea ce să caute acolo.

De asemenea, cercetătorii de la UCSD i-au făcut testul Stroop, o altă evaluare utilizată în mod curent pentru verificarea sinesteziei. Întâi i-au acordat lui Daniel trei minute pentru a memora o matrice de o sută de numere. După cinci minute, el a fost capabil să-şi amintească 68 dintre aceste numere, iar trei zile mai târziu şi le amintea încă perfect. Apoi i-au acordat trei minute pentru a memora o matrice de o sută de numere în care dimensiunile numerelor de pe pagina corespundeau cu modul în care Daniel şi le reprezentase mental. Nouă erau tipărite cu dimensiuni mai mari decât restul, iar şase cu dimensiuni mai mici. În acest caz, el a memorat 50 de cifre, pe care le-a reţinut şi peste trei zile. În cele din urmă, i-au dat un test în care numerele erau tipărite la dimensiuni nepotrivite. Nouă au fost tipărite mici. Şase au fost tipărite mari. Au vrut să vadă dacă aveau să-l scoată pe Daniel din joc. Aşa s-a întâmplat. Daniel a fost capabil să-şi amintească numai 16 numere, iar peste trei zile le uitase şi pe acestea. Ramachandran şi colaboratorii săi au realizat un poster înaintea conferinţei dedicate lui Daniel, cu titlul „Contribuie oare sinestezia la abilităţile matematice savante?“, în care se refereau la el sub pseudonimul Arithmos. Posterul includea un avertisment: „Ca în toate cazurile de acest gen, suntem nevoiţi să luăm în considerare faptul că este posibil ca Arithmos să efectueze aproape toate acrobaţiile sale mentale numai prin memorare“.

7. nu s-a întâmplat acest lucru: D. Bor, J. Bilington şi S. Baron-Cohen (2007),

„Savant memory for digits in a case of synaesthesia and Asperger syndrome is related to hyperactivity in the lateral prefrontal cortex“. Neurocase 13, pp. 311–319.

Bibliografie

Baddeley, A.D. (2006), Essentials of human memory. Hove, East Sussex, MB, Psychology Press

Barlow, F. (1952). Mental prodigies: an enquiry into the faculties of arithmetical, chess and musical prodigies, famous memorizers, precocious children and the like, with numerous examples of „lightning“ calculations and mental magic. New York: Philosophical Library

Baron-Cohen, S., Bor, D., Wheelwright, S., & Ashwin, C. (2007). Savant Memory in a Man with Colour Form-Number Synaesthesia and Asperger Syndrome. Journal of Consciousness Studies, 14 (9–10), pp. 237–251

Batchen, G. (2004). Forget Me Not: Photography & Remembrance. New York: Princeton Architectural Press

Battles, M. (2003). Library: an unquiet history. New York: W.W. Norton.

Beam, C.A., Conant, E.F., și Sickles, E.A. (2003). Association of Volume and Volume-Independent Factors with Accuracy in Screening Mammogram Interpretation. Journal of the National Cancer Institute, 95, pp. 282–290

Bell, C.G., şi Gemmell, J. (2009). Total recall: how the E-memory revolution will change everything. New York: Dutton

Bell, G. şi Gemmell, J. (2007, March). A Digital Life. Scientific American, pp. 58–65

Biederman, I. şi Shiffrar, M.M. (1987). Sexing day-old chicks: a case study and expert systems analysis of a difficult perceptual-learning task. Journal of Experimental Psychology, 13(4), pp. 640–645.

Birkerts, S. (1994), The Gutenberg elegies: the fate of reading in an electronic age. Boston: Faber and Faber

Bolzoni, L. (2001). The gallery of memory: literary and iconographic models in the age of the printing press. Toronto: University of Toronto Press

Bolzoni, L. (2004), The web of images: vernacular preaching from its origins to Saint Bernardino of Siena. Aldershot, Hants, England: Ashgate

Bor, D., Billington, J. şi Baron-Cohen, S. (2007). Savant memory for digits in a case of synaesthesia and Asperger syndrome is related to hyperactivity in the lateral prefrontal cortex. Neurocase, 13(5–6), pp. 311–319

Bourtchouladze, R. (2002), Memories are made of this: how memory works in humans and animals, New York: Columbia University Press

Brady, T.F., Konkle, T., Alvarez, G.A. şi Oliva, A. (2008), Visual long-term memory has a massive storage capacity for object details. PNAS, 105(38), pp. 14 325–14 329

Brown, A.S. (2004), The déjà vu experience. New York: Psychology Press.

Bush, V. (1945, July), As We May Think. The Atlantic

Buzan, T. (1991), Use your perfect memory: dramatic new techniques for improving your memory, based on the latest discoveries about the human brain, New York, N.Y., U.S.A.: Penguin

Buzan, T. şi Buzan, B. (1994), The mind map book: how to use radiant thinking to maximize your brain’s untapped potential. New York: Dutton

Caplan, H. (1954), Ad C. Herennium: de ratione dicendi (Rhetorica ad Herennium), Cambridge, Mass: Harvard University Press

Carruthers, M. (1998), The craft of thought: meditation, rhetoric, and the making of images, 400–1200. New York: Cambridge University Press

Carruthers, M.J. (1990). The book of memory: a study of memory in medieval culture. Cambridge, England: Cambridge University Press

Carruthers, M.J. şi Ziolkowski, J. M. (2002), The medieval craft of memory: an anthology of texts and pictures, Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press

Cicero, M.T., May, J.M. şi Wisse, J. (2001), Cicero on the ideal orator, New York: Oxford University Press

Clark, A. (2003), Natural-born cyborgs: minds, technologies, and the future of human intelligence. Oxford: Oxford University Press

Cohen, G. (1990), Why is it Difficult to Put Names to Faces? British Journal of Psychology, 81, pp. 287–297

Coleman, J. (1992), Ancient and medieval memories: studies in the reconstruction of the past. Cambridge, England: Cambridge University Press

Cooke, E. (2008), Remember, Remember. London: Viking

Corkin, S. (2002), What's new with the amnesic patient H.M. Nature Reviews Neuroscience, 3, pp. 153–160

Corsi, P. (1991), The enchanted loom: chapters in the history of neuroscience, New York: Oxford University Press

Cott, J. (2005), On the sea of memory: a journey from forgetting to remembering, New York: Random House

Darnton, R. (1990), First Steps Toward a History of Reading. In The kiss of Lamourette: reflections in cultural history, New York: Norton

Doidge, N. (2007), The brain that changes itself: stories of personal triumph from the frontiers of brain science, New York: Viking

Doyle, B. (2000, martie), The joy of sexing, The Atlantic Monthly, pp. 28–31

Draaisma, D. (2000), Metaphors of memory: a history of ideas about the mind, Cambridge: Cambridge Univ. Press

Draaisma, D. (2004), Why life speeds up as you get older: how memory shapes our past, Cambridge, MB: Cambridge University Press

Dudai, Y. (1997), How big is human memory, or on being just useful enough, Learning și Memory, 3, pp. 341–365

Dudai, Y. (2002), Memory from A to Z: keywords, concepts, and beyond, Oxford, MB: Oxford University Press

Dudai, Y. şi Carruthers, M. (2005), The Janus Face of Mnemosyne, Nature, 434, p. 567

Dvorak, A. (1936), Typewriting behavior: psychology applied to teaching and learning typewriting, New York: American Book Company

Eco, U. (1995), The search for the perfect language, Oxford, MB: Blackwell

Eichenbaum, H. (2002), The cognitive neuroscience of memory: an introduction, Oxford: Oxford University Press

Ericsson, K. (2003), Exceptional Memorizers: Made, Not Born, TRENDS in Cognitive Science, 7(6), pp. 233–235

Ericsson, K. (2004), Deliberate practice and the acquisition and maintenance of expert performance in medicine and related domains, Academic Medicine, 79(10), pp. 870–881

Ericsson, K. şi Chase, W.G. (1982), Exceptional Memory, American Scientist, 70(Nov-Dec), pp. 607–615

Ericsson, K. şi Kintsch, W. (1995), Long-Term Working Memory, Psychological Review, 102(2), pp. 211–245

Ericsson, K.A. (1996), The road to excellence: the acquisition of expert performance in the arts and sciences, sports, and games, Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates

Ericsson, K.A. (2006), The Cambridge handbook of expertise and expert performance, Cambridge: Cambridge University Press

Ericsson, K., Delaney, P.F., Weaver, G. și Mahadevan, R. (2004), Uncovering the Structure of a Memorist's Superior „Basic" Memory Capacity, Cognitive Psychology, 49, pp. 191–237

Ericsson, K., Krampe, R.T., și Tesch-Romer, C. (1993), The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance, Psychological Review, 100(3), pp. 363–406

Farrand, P., Hussein, F. și Hennessy, E. (2002), The Efficacy of the 'Mind Map' Study Technique, Medical Education, 36(5), pp. 426–431

Fellows, G.S. și Larrowe, M. D. (1888), „Loisette" exposed (Marcus Dwight Larrowe, alias Silas Holmes, alias Alphonse Loisette), New York: G.S. Fellows

Fischer, S.R. (2001), A history of writing, London: Reaktion

Havelock, E.A. (1963), Preface to Plato, Cambridge: Belknap Press, Harvard University Press

Havelock, E.A. (1986), The muse learns to write: reflections on orality and literacy from antiquity to the present, New Haven: Yale University Press

Hermelin, B. (2001), Bright splinters of the mind: a personal story of research with autistic savants, London: J. Kingsley

Herrmann, D.J. (1992), Memory improvement: implications for memory theory, New York: Springer-Verlag

Hess, F.M. (2008), Still at Risk: What Students Don't Know, Even Now, Common Core

Hilts, P.J. (1996), Memory's ghost: the nature of memory and the strange tale of Mr. M., New York: Simon și Schuster

Horsey, R. (2002), The art of chicken sexing, Cogprints

Howe, M.J. și Smith, J. (1988), Calendar calculating in «idiot savants»: how do they do it?, British Journal of Psychology, 79, pp. 371–386

Illich, I. (1993), In the vineyard of the text: a commentary to Hugh's Didascalicon, Chicago: University of Chicago Press

Jaeggi, S.M., Buschkuehl, M., Jonides, J. şi Perrig, W.J. (2008), Improving fluid intelligence with training on working memory, PNAS, 105(19), pp. 6829–6833

Johnson, G. (1992), In the palaces of memory: how we build the worlds inside our heads, New York: Vintage Books

Kandel, E.R. (2006), In search of memory: the emergence of a new science of mind, New York: W.W. Norton

Khalfa, J. (1994), What is intelligence? Cambridge: Cambridge University Press

Kliebard, H.M. (2002), Changing course: American curriculum reform in the 20th century, New York: Teachers College Press

Kondo, Y., Suzuki, M., Mugikura, S., Abe, N., Takahashi, S., Iijima, T. şi Fujii, T. (2005), Changes in brain activation associated with use of a memory strategy: a functional MRI study, NeuroImage, 24, pp. 1154–1163

Kurland, M. şi Lupoff, R.A. (1999), The complete idiot’s guide to improving your memory, New York: Alpha Books

LeDoux, J.E. (2002), Synaptic self: how our brains become who we are. New York: Viking

Loftus, E.F. și Loftus, G. R. (1980), pp. On the Permanence of Stored Information in the Human Brain, American Psychologist, 35(5), pp. 409–420

Loisette, A. și North, M.J. (1899), Assimilative memory or how to attend and never forget, New York: Funk și Wagnalls

Lorayne, H. și Lucas, J. (1974), The memory book, New York: Stein and Day

Lord, A.B. (1960), The singer of tales. Cambridge: Harvard University Press

Luria, A.R. (1987), The mind of a mnemonist: a little book about a vast memory, Cambridge, Mass.: Harvard University Press

Lyndon, D. și Moore, C.W. (1994), Chambers for a memory palace, Cambridge, Mass.: MIT Press

Maguire, E.A., Gadian, D.G., Johnsrude, I.S., Good, C.D., Ashburner, J., Frackowiak, R.S. și Frith, C.D. (2000), Navigation-Related Structural Change in the Hippocampi of Taxi Drivers, PNAS, 97, pp. 84 398–84 403

Maguire, E.A., Valentine, E.R., Wilding, J.M. și Kapur, N. (2003), Routes to Remembering: The Brains Behind Superior Memory, Nature Neuroscience, 6(1), pp. 90–95

Man, J. (2002), Gutenberg: how one man remade the world with words, New York: John Wiley & Sons

Manguel, A. (1996), A history of reading, New York: Viking

Marcus, G.F. (2008), Kluge: the haphazard construction of the human mind, Boston: Houghton Mifflin

Martin, R.D. (1994), The specialist chick sexer, Melbourne, Australia: Bernal Pub.

Masters of a dying art get together to sex. (2001, February 12). Wall Street Journal

Matussek, P. (2001), The Renaissance of the Theater of Memory, Janus, 8, pp. 66–70

McGaugh, J.L. (2003), Memory and emotion: the making of lasting memories, New York: Columbia University Press

Merritt, J.O. (1979), None in a Million: Results of Mass Screening for Eidetic Ability, Behavioral and Brain Sciences, 2, p. 612

Miller, G.A. (1956), The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some

Limits on our Capacity for Processing Information, Psychological Review, 63, pp. 81–97

Mithen, S.J. (1996), The prehistory of the mind: a search for the origins of art, religion, and science, London: Thames and Hudson

Neisser, U. şi Hyman, I.E. (2000), Memory observed: remembering in natural contexts, New York: Worth

Noice, H. (1992), Elaborative Memory Strategies of Professional Actors, Applied Cognitive Psychology, 6, pp. 417–427

Nyberg, L., Sandblom, J., Jones, S., Neely, A.S., Petersson, K.M., Ingvar, M. şi Backman, L. (2003), Neural correlates of training-related memory improvement in adulthood and aging, PNAS, 100(23), pp. 13 728–13 733

Obler, L.K. şi Fein, D. (1988), The Exceptional brain: neuropsychology of talent and special abilities, New York: Guilford Press

O'Brien, D. (2000), Learn to remember: practical techniques and exercises to improve your memory, San Francisco: Chronicle Books

Ong, W.J. (1982), Orality and literacy: the technologizing of the word, Londra: Methuen

Osborne, L. (22 iunie 2003), Savant for a day, New York Times

Peek, F. şi Anderson, S.W. (1996), The real rain man, Kim Peek, Salt Lake City, Utah: Harkness Pub. Consultants

Petroski, H. (1999), The book on the bookshelf, New York: Alfred A. Knopf

Phelps, P. (n.d.), Gender Identification of Chicks Prior to Hatch. Poultryscience.org e-Digest, 2(1)

Radcliff-Umstead, D. (1972), Giulio Camillo's Emblems of Memory, Yale French Studies, 47, pp. 47–56

Ramachandran, V.S. şi Hubbard, E.M. (2001), Psychophsyical investigations into the neural basis of synaesthesia, Proc. R. Soc. London, 268, pp. 979–983

Ramachandran, V.S. şi Hubbard, E.M. (mai 2003), Hearing colors, tasting shapes, Scientific American, pp. 53–59

Ravennas, P. (1545), The art of memory, that otherwyse is called the Phenix A boke very behouefull and profytable to all professours of scyences. Grammaryens, rethoryciens dialectyke, legystes, phylosophres [and] theologiens

Ravitch, D. (2001), Left back: a century of battles over school reform, New

York: Simon & Schuster

Rose, S.P. (1993), The making of memory: from molecules to mind, New York: Anchor Books

Rose, S.P. (2005), The future of the brain: the promise and perils of tomorrow’s neuroscience, Oxford: Oxford University Press

Ross, P.E. (august 2006), The Expert Mind, Scientific American, pp. 65–71

Rossi, P. (2000), Logic and the art of memory: the quest for a universal language, Chicago: University of Chicago Press

Rowland, I.D. (2008), Giordano Bruno: philosopher/heretic, New York: Farrar, Straus and Giroux

Rubin, D.C. (1995), Memory in oral traditions: the cognitive psychology of epic, ballads, and counting-out rhymes, New York: Oxford University Press

Sacks, O.W. (1995), An anthropologist on Mars: seven paradoxical tales, New York: Knopf

Schacter, D.L. (1996), Searching for memory: the brain, the mind, and the past, New York, NY: Basic Books

Schacter, D.L. (2001), The seven sins of memory: how the mind forgets and remembers, Boston: Houghton Mifflin

Schacter, D.L. și Scarry, E. (2000), Memory, brain, and belief, Cambridge, Mass.; Londra: Harvard University Press

Shakuntala, D. (1977), Figuring: the joy of numbers, New York: Harper și Row

Shenk, D. (2001), The forgetting: Alzheimer's, portrait of an epidemic, New York: Doubleday

Small, G.W. (2002), The memory bible: an innovative strategy for keeping your brain young, New York: Hyperion

Small, G.W. și Vorgan, G. (2006), The longevity bible: 8 essential strategies for keeping your mind sharp and your body young, New York: Hyperion

Small, J.P. (2005), Wax tablets of the mind: cognitive studies of memory and literacy in classical antiquity, Londra: Routledge

Smith, S.B. (1983), The great mental calculators: the psychology, methods, and lives of calculating prodigies, past and present, New York: Columbia University Press

Snowdon, D. (2001), Aging with grace: what the nun study teaches us about leading longer, healthier, and more meaningful lives, New York: Bantam

Spence, J.D. (1984), The memory palace of Matteo Ricci, New York, N.Y.: Viking Penguin

Spillich, G.J. (1979), Text Processing of Domain- Related Information for Individuals with High and Low Domain Knowledge, Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 14, pp. 506–522

Squire, L.R. (1987), Memory and brain, New York: Oxford University Press

Squire, L.R. (1992), Encyclopedia of learning and memory, New York: Macmillan

Squire, L.R. și Kandel, E.R. (1999), Memory: from mind to molecules, New York: Scientific American Library

Standing, L. (1973), Learning 10,000 Pictures, Quarterly Journal of Experimental Psychology, 25, pp. 207–222

Starkes, J.L. și Ericsson, K.A. (2003), Expert performance in sports: advances in research on sport expertise, Champaign, IL: Human Kinetics

Stefanacci, L., Buffalo, E.A., Schmolck, H. şi Squire, L. (2000), Profound Amnesia After Damage to the Medial Temporal Lobe: A Neuroanatomical and Neuropsychological Profile of Patient E.P., Journal of Neuroscience, 20(18), pp. 7024–7036

Stratton, G.M. (1917), The Mnemonic Feat of the „Shass Pollak“, Psychological Review, 24, pp. 244–247

Stromeyer, C.F. şi Psotka, J. (1970), The Detailed Texture of Eidetic Images, Nature, 225, pp. 346–349

Tammet, D. (2007), Born on a blue day: inside the extraordinary mind of an autistic savant: a memoir, New York: Free Press

Tammet, D. (2009), Embracing the wide sky: a tour across the horizons of the mind, New York: Free Press

Tanaka, S., Michimata, C., Kaminaga, T., Honda, M. şi Sadato, N. (2002), Superior Digit Memory of Abacus Experts, NeuroReport, 13(17), pp. 2187–2191

Thompson, C. (noiembrie 2006), A Head for Detail, Fast Company, pp. 73–112

Thompson, C.P., Cowan, T.M. şi Frieman, J. (1993), Memory search by a memorist, Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum Associates

Treffert, D.A. (1990), Extraordinary people: understanding savant syndrome, New York: Ballantine

Wagenaar, W.A. (1986), My memory: a study of autobiographical memory over six years, Cognitive Psychology, 18, pp. 225–252

Walsh, T.A. și Zlatic, T.D. (1981), Mark Twain and the art of memory, American Literature, 53(2), pp. 214–231

Wearing, D. (2005), Forever today: a memoir of love and amnesia, Londra: Doubleday

Wenger, M.J. și Payne, D.G. (1995), On the Acquistion of a Mnemonic Skill: Application of Skilled Memory Theory, Quarterly Journal of Experimental Psychology, 1(3), pp. 194–215

Wilding, J.M. și Valentine, E.R. (1997), Superior memory, Hove, East Sussex, MB: Psychology Press

Wood, H.H. (2007), Memory: an anthology, Londra: Chatto & Windus.

Yates, F.A. (1966), The Art of Memory, Chicago: University of Chicago Press